МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНУ «ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Всеукраїнська науково-практична конференція
магістрантів і молодих дослідників

«НАУКОВІ ПОШУКИ МОЛОДІ У XXI СТОЛІТТІ»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ТА ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА: НАЦІОНАЛЬНИЙ І МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР

28 жовтня 2026 року

Біла Церква
2026

УДК 001.89:378-053.6"20":349.41/42(063)

РЕДКОЛЕГІЯ:
Шуст О.А., д-р екон. наук, професор, ректор.
Варченко О.М., д-р екон. наук.
Димань Т.М., д-р с.-г. наук.
Ковальчук І.В., канд. юрид. наук.
Тимощук О.Г., канд. юрид. наук.
Куманська Ю.О., канд. с.-г. наук.
Ткаченко О.В., канд. пед. наук.
Василенко О.І., доктор філософії.
Мостипан О.В., д-р філософії.

Відповідальна за випуск – **Мостипан О.В.,** начальник редакційно-видавничого відділу.

Наукові пошуки молоді у XXI столітті. Актуальні питання розвитку аграрного та земельного права: національний і міжнародний вимір: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції магістрантів і молодих дослідників. 28 жовтня 2026 р. Білоцерківський НАУ. 146 с.

Збірник підготовлено за авторською редакцією доповідей учасників конференції без літературного редагування. Відповідальність за зміст поданих матеріалів та точність наведених даних несуть автори.

Ел. адреса: https://science.btsau.edu.ua/taxonomy/term/34

©БНАУ

УДК 349.6:631.147(477)

ШПАКОВСЬКА М.І., магістрант
Науковий керівник – **ПАХОМОВА А.О.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

КЛІМАТИЧНІ ВИКЛИКИ «ЗЕЛЕНОГО КУРСУ» (GREEN DEAL): ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ВИРОБНИЦТВА, ЗМЕНШЕННЯ ВИКИДІВ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Досліджено правові аспекти адаптації аграрного сектору України до вимог Європейського зеленого курсу. Проаналізовано механізми правового регулювання зменшення викидів парникових газів та стимулювання розвитку органічного землеробства.

Ключові слова: Зелений курс, екологічне право, парникові гази, органічне землеробство, сільське господарство.

Сучасний етап розвитку глобальної економіки характеризується гострою необхідністю подолання кліматичної кризи, що знайшло своє відображення у прийнятті Європейського зеленого курсу (European Green Deal) [1]. Цей стратегічний документ встановлює амбітну мету – досягнення кліматичної нейтральності Європи до 2050 року. Сільське господарство, будучи водночас однією з найбільш вразливих до зміни клімату галузей та значним джерелом викидів парникових газів, потребує докорінної трансформації, що неможливо без належного правового забезпечення. Стратегія ЄС «Від лану до столу» (Farm to Fork) визначає ключові орієнтири для екологізації аграрного виробництва, які є обов'язковими для врахування Україною в контексті євроінтеграції.

Правове регулювання екологічно безпечного виробництва в Україні потребує системного оновлення. Чинне аграрне та екологічне законодавство здебільшого орієнтоване на ліквідацію наслідків забруднення, а не на їх превенцію. Імплементація стандартів «Зеленого курсу» вимагає запровадження принципу еко-обумовленості (cross-compliance) у механізми державної підтримки аграріїв. Це означає, що отримання державних дотацій має бути законодавчо пов'язане із суворим дотриманням фермерами екологічних вимог, зокрема щодо захисту ґрунтів, збереження біорізноманіття та раціонального водокористування, як це передбачено Директивою 91/676/ЄЕС (Нітратна директива).

Одним із найскладніших кліматичних викликів є скорочення викидів парникових газів у сільському господарстві. Агропромисловий комплекс є основним джерелом викидів метану (CH_4) внаслідок кишкової ферментації тварин та управління гноєм, а також оксиду азоту (N_2O) через використання мінеральних добрив. З юридичної точки зору, поточна система торгівлі квотами на викиди парникових газів в Україні практично не охоплює сільськогосподарські підприємства. Необхідним є розроблення спеціального правового механізму, який би стимулював аграріїв до впровадження низьковуглецевих технологій. Такий механізм має включати податкові преференції для підприємств, що інвестують у біогазові установки, точне землеробство та системи управління відходами, а також правове регулювання сертифікації «вуглецевого землеробства» (carbon farming) [2, с. 142].

Органічне землеробство визнається Європейським зеленим курсом як ключовий інструмент забезпечення сталого розвитку сільських територій. Метою ЄС є відведення щонайменше 25% сільськогосподарських угідь під органічне виробництво до 2030 року. В Україні правові засади у цій сфері закріплені Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [3]. Однак, для повноцінної реалізації потенціалу галузі наявного правового регулювання недостатньо.

Ключовою проблемою залишається слабкість механізмів державного контролю за обігом органічної продукції та захисту прав споживачів від фальсифікату (грінвошингу). Правове вдосконалення має бути спрямоване на посилення адміністративної відповідальності за неправомірне використання маркування «органічний», «екологічний»,

«біо». Крім того, на законодавчому рівні необхідно закріпити довгострокові програми цільового субсидіювання перехідного періоду (конверсії) для господарств, які переходять від конвенційного до органічного виробництва, оскільки цей період супроводжується значними фінансовими ризиками для виробника.

Підсумовуючи, слід зазначити, що кліматичні виклики Європейського зеленого курсу вимагають від України не просто точкових змін до законодавства, а формування нової парадигми аграрного та екологічного права. Правове регулювання має змістити акцент з каральних санкцій на економіко-правові стимули (tax incentives, subsidies), забезпечуючи баланс між продовольчою безпекою, економічною рентабельністю агробізнесу та імперативними вимогами щодо збереження довкілля і клімату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. Brussels, 11.12.2019. COM(2019) 640 final.

2. Краснова М. В. Екологічне право України : підручник. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2021. 384 с.

3. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 № 2496-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 36. Ст. 275. (із змінами та доповненнями).

УДК 340.12:328.184

КОВАЛЬ Є.Р., магістрантка
Науковий керівник – **МЕЛЬНИК Л.М.,** канд. політ. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ЛОБІЗМ ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ: ВІД ТІНЬОВОГО ВПЛИВУ ДО ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Здійснено теоретико-правовий аналіз інституту лобіювання, проаналізовано світові моделі його регулювання та досліджено еволюцію лобізму від тіньового впливу до нормативного впорядкування. Особливу увагу приділено Закону України «Про лобіювання» № 3606-IX, ключовим новаціям та викликам його імплементації в контексті євроінтеграції та антикорупційної політики.

Ключові слова: лобізм, лобіювання, Реєстр прозорості, НАЗК, публічний інтерес, антикорупційна політика, тіньовий вплив, євроінтеграція, GRECO.

Демократичний розвиток сучасної держави вимагає побудови прозорих та ефективних каналів взаємодії між суспільством, бізнесом та апаратом державного управління. Одним із ключових інструментів такої взаємодії виступає лобізм. Тривалий час у вітчизняному правовому та політичному дискурсі лобізм сприймався переважно негативно — як синонім корупції, кулуарних домовленостей та завуальованого тиску на прийняття державних рішень [1]. Проте міжнародний досвід свідчить, що відсутність правового поля не знищує лобістську діяльність, а лише виштовхує її в «тінь», створюючи підґрунтя для олігархічного впливу та системних корупційних ризиків [2]. Інституціоналізація лобізму передбачає перетворення неформальних практик впливу на публічний правовий інститут із чітко визначеними межами, правами, обов’язками та відповідальністю суб’єктів. Актуальність цієї проблематики для України суттєво зросла у зв'язку з виконанням вимог Європейської Комісії до початку офіційних переговорів про членство в ЄС [3].

У теорії права лобіювання розглядається як легітимний процес впливу зацікавлених сторін на рішення органів державної влади та місцевого самоврядування з метою захисту чи просування певних груп інтересів [1; 2]. В еволюції інституту лобізму виділяються три основні етапи: латентний етап, який характеризується особистісними зв'язками, відсутністю публічності та закритістю ухвалення рішень; етап нормативної первинної фіксації, сформований першими спробами юридичного обмеження впливу фінансово-промислових груп на нормотворчі проекти до прикладу, ухвалення в США Закону про розкриття лобістської діяльності 1995 року, а також сучасний етап прозорості та цифрового обліку, що

передбачає перехід до публічних онлайн-реєстрів, відкритих календарів зустрічей посадовців та запровадження стандартів доброчесності за моделлю ЄС та ОЕСР [2; 4]. Сутнісна відмінність між корупційним впливом та законним лобіюванням полягає у двох аспектах: прозорості та засобах досягнення мети. Якщо корупція базується на протиправній вигоді та прихованості дій, то правовий лобізм спирається на публічну аргументацію, договірні відносини, відсутність конфлікту інтересів та відкритий облік у спеціальних реєстрах [2; 5].

У міжнародній практиці сформувалися два ключові підходи до нормотворення у сфері просування інтересів. З одного боку, це плюралістична (американська) модель, для якої властиве жорстке законодавче регулювання, обов'язкова реєстрація, детальне звітування про витрати та контроль за фінансовими потоками й контактами із законодавцями на основі спеціальних законів (Lobbying Disclosure Act, FARA). З іншого боку, діє європейська (континентальна) модель, яка акцентує увагу на «м'якому» регулюванні, кодексах етики, рівному доступі громадськості та бізнесу через функціонування Реєстру прозорості з метою забезпечення інклюзивності консультацій при розробці рішень [4]. Міжнародні організації, зокрема Організація економічного співробітництва та розвитку у своїх Рекомендаціях щодо принципових засад прозорості та доброчесності в лобіюванні, наголошують, що ефективна система регулювання має забезпечувати рівний доступ зацікавлених сторін до процесу прийняття рішень, публічну розкриваність інформації про те, хто, на кого і які ресурси витрачає для впливу на законодавство, а також чіткі стандарти поведінки для державних службовців та суб’єктів впливу [2]. Рада Європи у Рекомендації CM/Rec (2017)2 також акцентує увагу на необхідності збереження балансу між прозорістю лобіювання та захистом конституційного права громадян на звернення до органів влади [5].

В Україні нормативне закріплення лобіювання тривалий час гальмувалося побоюваннями щодо легалізації корупційних схем. Поштовхом до ухвалення спеціального законодавства стали зобов'язання України перед ЄС щодо зменшення впливу олігархічних структур [3] та рекомендації Групи держав проти корупції (GRECO) [6]. 23 лютого 2024 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про лобіювання» № 3606-IX [7]. Закон визначає правові засади лобіювання в Україні та впроваджує нормативну дефініцію, згідно з якою лобіювання визначається як діяльність, що здійснюється з метою впливу (спроби впливу) на об’єкт лобіювання в комерційних інтересах бенефіціара або у власних комерційних інтересах суб’єкта лобіювання, яка не заборонена законом [7].

До основних положень української моделі регулювання належить чітке розмежування комерційного лобіювання та громадської діяльності (адвокації): діяльність громадських об’єднань, неприбуткових організацій та громадян, спрямована на захист публічних інтересів, прав і свобод, не є лобіюванням [7]. Держателем та адміністратором Реєстру прозорості визначено Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), а внесення відомостей до цього Реєстру є умовою набуття статусу суб’єкта лобіювання [7]. Водночас Законом встановлено обмеження та заборони: забороняється лобіювання в інтересах держави-агресора, осіб, до яких застосовано санкції, а також щодо питань зміни територіального устрою України, і категорично заборонено встановлення виплати «гонорару успіху» залежно від ухвалення рішення [7]. Крім того, закріплено обов'язок подання піврічних звітів про предмети лобіювання, клієнтів, об'єкти впливу та залучені фінансові ресурси [7].

Імплементація Закону України «Про лобіювання» зіштовхується з низкою викликів. Зокрема, виникає значне адміністративне навантаження на НАЗК, адже функціонування Реєстру прозорості вимагає технічного та кадрового забезпечення для верифікації даних і перевірки звітів [6; 7]. Також існує ризик маскування лобістської діяльності під юридичний консалтинг, аналітичні дослідження або PR-кампанії без відповідної реєстрації в Реєстрі прозорості. Водночас ефективність закону безпосередньо залежить від супутнього внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за нелегальне лобіювання та порушення правил звітування.

Отже, ухвалення Закону України «Про лобіювання» є важливим кроком на шляху розбудови прозорої системи державного врядування та виконання євроінтеграційних вимог.

Введення лобістської діяльності у правове поле дозволяє замінити тіньові механізми впливу на відкрито задекларовані відносини між суб'єктами господарювання та органами влади. Подальша інституціоналізація лобізму в Україні вимагає забезпечення безперебійної роботи Реєстру прозорості НАЗК, формування нової етики взаємодії посадовців із представниками інтересів та послідовного дотримання міжнародних стандартів розкриття інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нестерович В.Ф. Конституційно-правові засади інституту лобіювання: зарубіжний досвід та перспективи для України. URL:https://rep.dnuvs.ukr.education/items/ec753eaa-81aa-46cf-b795-5428d0 320dbf (дата звернення: 28.09.2026).
2. Recommendation of the Council on Principles for Transparency and Integrity in Lobbying / Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris: OECD Publishing, 2010. 18 p. URL:https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0379 (дата звернення: 28.09.2026).
3. Комісія представляє Звіт про розширення ЄС за 2023 рік / Представництво Європейського Союзу в Україні. 08.11.2023. URL:https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/європейська-комісія-оприлюднила-аналітичні-звіти-стосовно-узгодження-законодавства-україни-молдови_uk (дата звернення: 28.09.2026).
4. Agreement between the European Parliament and the European Commission on the transparency register for organisations and self-employed individuals engaged in EU policy-making and policy implementation. *Official Journal of the European Union*. 2014. L 277. P. 11–24.
5. Recommendation CM/Rec(2017)2 of the Committee of Ministers to member States on the legal regulation of lobbying activities in the context of public decision making / Council of Europe. Strasbourg, 2017. 12 p. URL:https://rm.coe.int/1680700a40 (дата звернення: 28.09.2026).
6. П’ятий раунд оцінювання GRECO: Запобігання корупції та сприяння доброчесності в урядах (вищих виконавчих функціях) і правоохоронних органах: Оціночний звіт щодо України / Група держав проти корупції (GRECO). Страсбург, 2023. 84 с. URL:https://www.coe.int/en/web/greco/evaluations/round-5 (дата звернення: 28.09.2026).
7. Про лобіювання: Закон України від 23 лют. 2024 р. № 3606-IX. *Офіційний вісник України*. 2024. № 26. Ст. 1653. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-20#Text (дата звернення: 28.09.2026).

УДК 341.3

МАЗУРЕНКО Я.О., магістрант
Науковий керівник – **СОКИРИНСЬКА О.А.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

КІБЕРОПЕРАЦІЇ ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: КВАЛІФІКАЦІЯ КІБЕРАТАК ЯК НАПАДІВ У РОЗУМІННІ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

У тезах досліджуються проблеми кваліфікації кібероперацій як нападів у розумінні міжнародного гуманітарного права. Розглянуто положення Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року, особливості застосування принципів розрізнення, пропорційності та запобіжних заходів до кібероперацій, а також дискусійні питання правової оцінки операцій, що спричиняють втрату функціональності цифрових систем без фізичного пошкодження. Особливу увагу приділено захисту цивільної інфраструктури та необхідності адаптації тлумачення чинних норм міжнародного гуманітарного права до технологічних змін у веденні збройних конфліктів.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, кібероперації, кібератаки, міжнародний збройний конфлікт, цивільні об'єкти, принцип розрізнення, принцип пропорційності, кібербезпека.

Сучасні збройні конфлікти характеризуються активним використанням інформаційно-комунікаційних технологій, що істотно змінює способи ведення бойових дій та створює нові виклики для міжнародного гуманітарного права. Кібероперації стають важливим інструментом досягнення військових цілей, оскільки дозволяють здійснювати вплив на інформаційні системи, мережі зв'язку, енергетичну інфраструктуру, державні інформаційні ресурси та інші об'єкти, функціонування яких має істотне значення для забезпечення життєдіяльності суспільства. Водночас цифровий характер таких операцій ускладнює визначення їхніх правових наслідків, особливо у випадках, коли втручання не супроводжується фізичним руйнуванням об'єктів, але призводить до припинення або

істотного порушення їхнього функціонування. За таких обставин особливої актуальності набуває питання про те, чи охоплюється поняттям «напад» у міжнародному гуманітарному праві кібероперація, яка спричиняє виключно цифрові або функціональні наслідки.

Нормативною основою правового регулювання кібероперацій під час міжнародного збройного конфлікту є положення міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій 1949 року та Додаткового протоколу I 1977 року. Відповідно до статті 49 Додаткового протоколу I, напади означають акти насильства проти противника, незалежно від того, здійснюються вони в наступі чи в обороні. Хоча зазначене визначення було сформульоване до виникнення сучасних цифрових технологій, його зміст не обмежується застосуванням традиційних кінетичних засобів ураження. Як зазначає Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), міжнародне гуманітарне право поширюється на кібероперації, які здійснюються як засоби або методи ведення війни під час збройного конфлікту, оскільки його основні принципи застосовуються до всіх форм ведення війни та всіх видів озброєння, включно з новітніми технологіями [1].

Водночас необхідно розмежовувати поняття «напад» у міжнародному гуманітарному праві та поняття «збройний напад» у контексті статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй. Перше використовується для визначення сфери застосування норм, що регулюють ведення бойових дій, зокрема правил щодо захисту цивільного населення, пропорційності та запобіжних заходів. Друге стосується права держави на індивідуальну або колективну самооборону. Отже, кваліфікація певної кібероперації як нападу відповідно до статті 49 Додаткового протоколу I сама по собі не означає, що така операція становить збройний напад у розумінні Статуту ООН [1].

У міжнародно-правовій доктрині можна виокремити два основні підходи до визначення кібероперацій, які становлять напади. Відповідно до першого, більш обмежувального підходу, до таких операцій належать лише ті, що спричиняють або обґрунтовано очікувано можуть спричинити смерть, поранення людей, фізичне пошкодження чи знищення матеріальних об'єктів. Подібне розуміння відображене, зокрема, у підході експертів, сформульованому в Талліннському посібнику 2.0 з міжнародного права, застосовного до кібероперацій. За такого тлумачення кібероперація, що призводить виключно до тимчасового порушення роботи інформаційної системи без фізичного пошкодження її компонентів, не завжди визнається нападом у значенні міжнародного гуманітарного права [2].

Інший підхід, якого дотримується МКЧХ, передбачає ширше тлумачення поняття нападу та охоплює операції, спрямовані на виведення з ладу комп'ютера, інформаційної системи або мережі незалежно від того, чи супроводжується таке втручання фізичним пошкодженням. Обґрунтування цієї позиції полягає в тому, що функціональність цифрових систем становить невід'ємну складову сучасної цивільної інфраструктури, а її втрата може спричинити наслідки, порівнювані з фізичним руйнуванням відповідного об'єкта. Наприклад, кібератака на електромережу, систему водопостачання або медичну інформаційну систему може призвести до припинення надання життєво необхідних послуг, створюючи загрозу життю та здоров'ю цивільного населення навіть за відсутності безпосереднього фізичного пошкодження обладнання [1].

На нашу думку, під час правової оцінки кібероперацій визначальне значення повинні мати характер втручання, його передбачувані наслідки та вплив на функціонування об'єкта, а не виключно наявність матеріальних руйнувань. Надмірно вузьке тлумачення поняття нападу створює ризик виникнення правової прогалини, за якої цифрове виведення з ладу цивільної інфраструктури не підпадатиме під дію загальних правил ведення бойових дій, хоча фактично може спричинити значну шкоду цивільному населенню. Такий підхід не повною мірою відповідав би гуманітарній меті міжнародного гуманітарного права, спрямованій на обмеження наслідків збройного конфлікту та захист осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях.

Особливе значення у цьому контексті має застосування принципу розрізнення, закріпленого у статтях 48, 51 та 52 Додаткового протоколу I. Сторони збройного конфлікту зобов'язані постійно розрізняти цивільне населення та комбатантів, а також цивільні об'єкти й військові цілі. Відповідно, кібероперації не можуть бути спрямовані проти цивільних осіб або цивільних об'єктів як таких. Водночас складність цифрової інфраструктури полягає у широкому використанні систем подвійного призначення, які одночасно обслуговують військові та цивільні потреби. Зокрема, одна телекомунікаційна мережа може забезпечувати військовий зв'язок, роботу державних органів, діяльність лікарень та доступ цивільного населення до інформації. За таких обставин правова кваліфікація об'єкта як військової цілі повинна здійснюватися з урахуванням критеріїв статті 52(2) Додаткового протоколу I, а саме характеру, розташування, призначення або використання об'єкта та його ефективного внеску у воєнні дії, а також конкретної військової переваги, яку дає його знищення, захоплення або нейтралізація [4].

Не менш важливим є дотримання принципу пропорційності, відповідно до якого забороняються напади, від яких можна очікувати супутніх втрат серед цивільного населення, поранень цивільних осіб або пошкодження цивільних об'єктів, що були б надмірними порівняно з конкретною та безпосередньою воєнною перевагою, яку передбачається отримати. Особливість кібероперацій полягає в тому, що їхні наслідки можуть виходити далеко за межі безпосередньо атакованої системи через взаємозалежність цифрових мереж. Виведення з ладу окремого сервера або елемента енергетичної інфраструктури може спричинити каскадні порушення роботи лікарень, систем екстреної допомоги, водопостачання та інших цивільних служб. Тому оцінка пропорційності повинна враховувати не лише безпосередні наслідки кібероперації, а й ті опосередковані наслідки, які можна обґрунтовано передбачити на момент ухвалення рішення про її здійснення [1].

Крім того, відповідно до статті 57 Додаткового протоколу I, під час планування та здійснення нападів сторони конфлікту зобов'язані вживати всіх практично можливих запобіжних заходів для уникнення або, принаймні, мінімізації випадкових втрат серед цивільного населення та пошкодження цивільних об'єктів. У контексті кібероперацій це передбачає необхідність попереднього аналізу вразливостей інформаційних систем, потенційного поширення шкідливого програмного забезпечення та можливості його неконтрольованого впливу на цивільні мережі. Важливим заходом також є вибір засобів і методів кібервпливу, які дозволяють досягти законної військової мети з найменшою можливою шкодою для цивільного населення.

Отже, кібероперації під час міжнародного збройного конфлікту не можуть розглядатися як сфера, вільна від міжнародно-правового регулювання. Основна проблема полягає не у відсутності відповідних норм, а в необхідності узгодженого тлумачення їхнього змісту з урахуванням специфіки цифрового середовища. Визнання кібероперацій, спрямованих на виведення з ладу інформаційних систем, нападами у значенні міжнародного гуманітарного права сприятиме поширенню гарантій принципів розрізнення, пропорційності та запобіжних заходів на операції, які становлять реальну загрозу цивільному населенню без фізичного руйнування об'єктів. Подальший розвиток міжнародно-правової практики має бути спрямований на формування спільного розуміння поняття кібернападу та забезпечення ефективного захисту цивільної інфраструктури й населення в умовах технологічної трансформації збройних конфліктів [4].

Висновки. Отже, кібероперації під час міжнародного збройного конфлікту підпадають під дію міжнародного гуманітарного права. Їх кваліфікація як нападів повинна здійснюватися з урахуванням характеру кібероперації, її передбачуваних наслідків та впливу на цивільне населення і цивільні об’єкти. Навіть за відсутності фізичного руйнування виведення з ладу цифрової інфраструктури може створювати серйозну загрозу для цивільного населення.

Водночас під час проведення кібероперацій мають дотримуватися принципи розрізнення, пропорційності та запобіжних заходів. Подальший розвиток міжнародного гуманітарного права має бути спрямований на формування єдиного підходу до визначення

кібернападів та забезпечення належного захисту цивільної інфраструктури в умовах сучасних збройних конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. International Committee of the Red Cross. International humanitarian law and cyber operations during armed conflicts: ICRC position paper. 28 November 2019. URL:https://www.icrc.org/en/document/international-humanitarian-law-and-cyber-operations-during-armed-conflicts (дата звернення: 10.10.2026).
2. Schmitt M. N. (ed.). Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. DOI:https://doi.org/10.1017/9781316822524.
3. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 8 червня 1977 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 10.10.2026).
4. Rodenhäuser T. International humanitarian law and connectivity disruptions during armed conflict. Humanitarian Law & Policy. 3 July 2025. URL:https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2025/07/03/international-humanitarian-law-and-connectivity-disruptions-during-armed-conflict/ (дата звернення: 10.10.2026).

УДК 349.6

МАЗУРЕНКО Я.О., магістрант
Науковий керівник – **ЛИННИК Т.В.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

КОЛІЗІЇ В РЕГУЛЮВАННІ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

У статті досліджуються основні колізії у правовому регулюванні права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Проаналізовано проблеми доступу до екологічної інформації, реалізації процедур оцінки впливу на довкілля, забезпечення громадської участі та юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Окрему увагу приділено особливостям реалізації екологічних прав в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Обґрунтовано необхідність удосконалення законодавства й посилення механізмів захисту екологічних прав громадян.

Ключові слова: безпечне довкілля, екологічні права, правові колізії, екологічна безпека, екологічне законодавство, воєнний стан.

У сучасних умовах забезпечення права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля набуває особливого значення, оскільки стан навколишнього природного середовища безпосередньо впливає на реалізацію фундаментальних прав людини, зокрема права на життя, охорону здоров'я та гідні умови існування. Екологічна безпека є однією з основних передумов сталого розвитку суспільства, збереження природних ресурсів і забезпечення екологічного благополуччя нинішнього та майбутніх поколінь. Водночас ефективність реалізації зазначеного права значною мірою залежить від узгодженості правових норм, належного функціонування механізмів державного екологічного контролю та дієвості юридичних гарантій захисту екологічних прав громадян. Особливої актуальності ця проблематика набуває в Україні, де екологічні виклики посилюються внаслідок воєнних дій, руйнування промислової та енергетичної інфраструктури, забруднення земель і водних ресурсів, а також необхідності відновлення територій, що зазнали негативного впливу збройної агресії.

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля закріплене у статті 50 Конституції України, відповідно до якої кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Конституційне положення також гарантує кожному право вільного доступу до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація не може бути засекречена. Водночас стаття 16 Конституції України визначає забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України одним із обов'язків держави [1]. Отже, конституційне регулювання формує комплексну модель екологічних

правовідносин, у межах якої право особи на безпечне довкілля кореспондує обов'язку держави створювати належні правові, організаційні та економічні умови для його реалізації.

Незважаючи на конституційне закріплення екологічних прав, у національному законодавстві зберігаються нормативні неузгодженості, які ускладнюють їх практичне здійснення. Під колізіями у регулюванні права на безпечне для життя і здоров'я довкілля доцільно розуміти суперечності між правовими нормами, що регулюють однорідні або взаємопов'язані екологічні відносини, а також розбіжності між змістом конституційних гарантій, положеннями галузевого законодавства та практикою їх застосування [1]. Такі колізії можуть виникати між нормативно-правовими актами різної юридичної сили, між спеціальними та загальними нормами, а також унаслідок недостатньої визначеності законодавчих понять і відсутності ефективних процедур реалізації екологічних прав. Їх існування створює правову невизначеність, ускладнює діяльність органів публічної влади та може призводити до фактичного обмеження можливостей громадян захищати власні екологічні інтереси.

Однією з найбільш помітних колізій є розбіжність між загальним характером конституційного права на безпечне довкілля та конкретними механізмами його реалізації, передбаченими галузевим законодавством. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» деталізує зміст екологічних прав громадян, закріплюючи право на участь у природоохоронній діяльності, доступ до екологічної інформації, участь у громадських обговореннях, звернення до суду та відшкодування завданої шкоди [2]. Проте саме по собі нормативне закріплення відповідних прав не гарантує їх безперешкодного здійснення. Проблема полягає у відсутності достатньої узгодженості між матеріальними гарантіями екологічної безпеки та процедурними механізмами їх захисту. Наприклад, право громадянина на безпечне довкілля може бути порушене внаслідок діяльності підприємства, однак для ефективного судового захисту особі необхідно встановити факт порушення, довести наявність шкоди та, у відповідних випадках, причинно-наслідковий зв'язок між діяльністю певного суб'єкта і негативними наслідками для здоров'я або майна. Така ситуація створює труднощі, особливо коли йдеться про тривалий вплив забруднювальних речовин, сукупну дію декількох джерел забруднення або віддалені наслідки екологічних правопорушень.

Важливим аспектом проблеми є колізія між правом на доступ до екологічної інформації та необхідністю забезпечення державної безпеки, захисту конфіденційної інформації й інших охоронюваних законом інтересів. Відповідно до статті 50 Конституції України екологічна інформація не може бути засекречена, що надає цій категорії інформації особливий конституційно-правовий статус [1]. Водночас в умовах воєнного стану органи державної влади можуть обмежувати доступ до певних відомостей з міркувань національної безпеки відповідно до законодавства про доступ до публічної інформації та правовий режим воєнного стану [5]. Унаслідок цього виникає необхідність чіткого розмежування інформації, розголошення якої створює реальну загрозу обороноздатності держави, та інформації про фактичний стан довкілля, забруднення територій, якість питної води, атмосферного повітря і можливі ризики для здоров'я населення. Відповідні обмеження повинні застосовуватися з урахуванням вимог законності, необхідності та пропорційності, а не перетворюватися на загальну підставу для відмови в наданні екологічних відомостей.

Наступною проблемою є співвідношення процедур оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки з іншими дозвільними й планувальними процедурами. Законодавство України передбачає проведення оцінки впливу на довкілля для визначених категорій планованої діяльності [3], а стратегічна екологічна оцінка застосовується до документів державного планування, реалізація яких може мати наслідки для довкілля [4]. Ці механізми мають превентивний характер і спрямовані на виявлення екологічних ризиків до прийняття відповідних рішень. Водночас на практиці можливі ситуації, коли результати екологічної оцінки недостатньо враховуються під час ухвалення остаточного управлінського рішення, а громадськість не має реальних можливостей впливати на зміст такого рішення. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає

обов'язковість оцінки впливу на довкілля та гласність прийняття рішень серед основних принципів екологічної політики [2]. Проте наявність формально проведеної процедури не завжди означає належне врахування екологічних інтересів населення. Відтак колізійність проявляється не лише у змісті нормативних приписів, а й у співвідношенні процедурних вимог із практикою їх реалізації. Для усунення цієї проблеми необхідно забезпечити узгодженість екологічних оцінок із містобудівною документацією, земельними та дозвільними процедурами, а також установити дієві механізми врахування зауважень громадськості й мотивованого обґрунтування рішень уповноважених органів [3].

Отже, колізії у регулюванні права на безпечне для життя і здоров'я довкілля мають комплексний характер і охоплюють нормативні, процедурні, інституційні та правозастосовні аспекти. Їх подолання потребує системного вдосконалення екологічного законодавства України, усунення суперечностей між нормативно-правовими актами, конкретизації механізмів реалізації конституційних екологічних прав та посилення відповідальності за їх порушення. Важливими напрямами реформування є забезпечення належного доступу до екологічної інформації, реальної участі громадськості у прийнятті екологічно значущих рішень, ефективного судового захисту та належного відшкодування завданої шкоди [1]. Необхідною передумовою також є гармонізація національного законодавства з європейськими екологічними стандартами та міжнародними зобов'язаннями України. Лише за умови узгодженості правових норм із практичними механізмами їх реалізації право на безпечне для життя і здоров'я довкілля зможе функціонувати не лише як конституційно проголошена гарантія, а й як дієвий інструмент захисту життя, здоров'я та екологічного благополуччя людини.

Висновки. Підсумовуючи викладене, колізії у правовому регулюванні права на безпечне для життя і здоров'я довкілля зумовлені неузгодженістю екологічного законодавства, неоднозначністю правозастосовної практики та недосконалістю механізмів захисту екологічних прав. Тому важливими завданнями держави є вдосконалення нормативно-правової бази, усунення законодавчих суперечностей і посилення відповідальності за порушення екологічних вимог. Подолання цих колізій сприятиме ефективнішому захисту прав людини, утвердженню принципів верховенства права та сталого розвитку, а також збереженню безпечного довкілля для нинішнього й майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 17.10.2026).

2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення: 17.10.2026).

3. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція): міжнародний документ від 25 червня 1998 року. Ратифікована Законом України від 6 липня 1999 року № 832-XIV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення: 17.10.2026).

4. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 року № 2059-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text (дата звернення: 17.10.2026).

5. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20 березня 2018 року № 2354-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text (дата звернення: 17.10.2026).

УДК 340.13:330.322:338.245(477)

МАЗУРЕНКО Я.О., магістрант
Науковий керівник – **МАЛИШКО І.В.**, старший викладач
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

У тезах досліджено особливості правового регулювання іноземних інвестицій у процесі відновлення України в умовах повномасштабної війни. Проаналізовано основні національні та міжнародно-правові

механізми захисту іноземних інвесторів, зокрема гарантії права власності, захист від незаконної експропріації та можливість вирішення інвестиційних спорів у міжнародному арбітражі. Визначено основні проблеми, що ускладнюють залучення іноземного капіталу, серед яких воєнні ризики, пошкодження інвестиційних активів, правова невизначеність та необхідність ефективного страхування інвестицій.

Обґрунтовано перспективи вдосконалення системи правового захисту іноземних інвестицій шляхом поєднання національних гарантій, міжнародних договорів, механізмів інвестиційного арбітражу та страхування воєнних ризиків. Наголошено на необхідності подальшого вдосконалення інвестиційного законодавства України, забезпечення стабільності правового середовища та його гармонізації з правом Європейського Союзу. Зроблено висновок, що створення ефективного механізму захисту іноземних інвестицій є важливою передумовою залучення приватного капіталу та успішного економічного відновлення України.

Ключові слова: іноземні інвестиції, відновлення України, міжнародно-правовий захист, інвестиційне право, інвестиційний арбітраж, воєнні ризики, правове регулювання.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України призвела до значних руйнувань інфраструктури, промислових підприємств, енергетичних об’єктів та житлового фонду. У зв’язку з цим відновлення України потребує значних фінансових ресурсів, одним із важливих джерел яких є іноземні інвестиції. Водночас залучення іноземного капіталу безпосередньо залежить від рівня правової захищеності інвесторів, гарантій права власності та наявності ефективних механізмів вирішення інвестиційних спорів [4; 5].

Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні здійснюється на основі Закону України «Про режим іноземного інвестування», Закону України «Про інвестиційну діяльність» та інших нормативно-правових актів [1; 2]. Законодавство передбачає для іноземних інвесторів національний режим інвестиційної діяльності, гарантії від незаконної експропріації, захист від неправомірних дій державних органів та можливість переказу за кордон прибутків та інших коштів, пов’язаних з інвестиційною діяльністю [1]. Важливе значення мають також міжнародні договори України про заохочення та взаємний захист інвестицій [4].

Окремим напрямом державної політики є стимулювання масштабних інвестиційних проєктів. Українське законодавство передбачає можливість надання державної підтримки інвесторам, які реалізують проєкти зі значними інвестиціями [3]. Такі механізми мають сприяти залученню приватного капіталу до відбудови промисловості, інфраструктури, енергетики та інших стратегічних секторів економіки.

Проте основною проблемою для іноземних інвесторів залишається високий рівень воєнних ризиків. Руйнування або пошкодження інвестиційних активів унаслідок бойових дій створює питання щодо розподілу ризиків між державою, інвестором, страховими компаніями та міжнародними фінансовими організаціями. Саме тому традиційних правових гарантій інвестицій недостатньо. Необхідним є розвиток спеціальних механізмів страхування та гарантування інвестицій від воєнних ризиків [5].

Важливу роль у міжнародно-правовому захисті іноземних інвестицій відіграють двосторонні договори України про захист інвестицій. Вони, як правило, встановлюють стандарти справедливого і рівного режиму, гарантії від незаконної експропріації, можливість вільного переказу коштів та передбачають механізми міжнародного арбітражу [4]. У разі порушення державою міжнародних зобов’язань іноземний інвестор за наявності відповідної договірної підстави може звернутися до міжнародного інвестиційного арбітражу [4].

Водночас застосування таких механізмів в умовах війни є складним. Пошкодження інвестиційного майна внаслідок воєнних дій не завжди автоматично означає порушення міжнародного договору з боку України. Для визначення відповідальності необхідно враховувати положення конкретного міжнародного договору, характер дій держави, причинний зв’язок між такими діями та заподіяною шкодою, а також можливі положення щодо надзвичайних ситуацій і національної безпеки [4].

Перспективним напрямом є поєднання міжнародно-правових гарантій із механізмами страхування воєнних ризиків та фінансовою підтримкою міжнародних партнерів. Важливе значення у цьому контексті мають програми Європейського Союзу та міжнародних

фінансових інституцій, спрямовані на залучення приватного капіталу до відновлення української економіки [5]. Такі механізми дозволяють частково зменшити ризики для інвесторів і створити більш передбачувані умови для довгострокових інвестицій.

Отже, ефективне залучення іноземних інвестицій у відновлення України потребує комплексної системи правового захисту, яка поєднуватиме національні гарантії, міжнародні договори, механізми інвестиційного арбітражу та страхування воєнних ризиків. Важливими напрямами залишаються вдосконалення інвестиційного законодавства, забезпечення стабільності правового середовища, підвищення ефективності судової системи та подальша гармонізація українського законодавства з правом Європейського Союзу [1; 3; 5]. Формування таких умов сприятиме підвищенню довіри іноземних інвесторів і створенню правових передумов для довгострокового економічного відновлення України.

Висновки. Отже, залучення іноземних інвестицій є важливою передумовою економічного відновлення та розвитку України. Чинне законодавство України формує основні гарантії захисту іноземних інвесторів, однак в умовах воєнного стану існуючих правових механізмів недостатньо для повного забезпечення інвестиційної безпеки. Основними проблемами залишаються високі воєнні ризики, можливість пошкодження або знищення інвестиційних активів, а також необхідність забезпечення ефективного механізму вирішення інвестиційних спорів.

Перспективним напрямом є формування комплексної системи захисту іноземних інвестицій, яка поєднуватиме національні законодавчі гарантії, міжнародні договори про захист інвестицій, механізми міжнародного арбітражу та страхування воєнних ризиків. Подальше вдосконалення інвестиційного законодавства, гармонізація його з правом Європейського Союзу та розвиток механізмів державної і міжнародної підтримки сприятимуть створенню більш стабільного та передбачуваного інвестиційного середовища. Це, своєю чергою, створить необхідні правові умови для активнішого залучення іноземного капіталу до процесів відновлення та модернізації України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/93/96-вр

2. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/1560-12

3. Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States. Washington, 18 March 1965. International Centre for Settlement of Investment Disputes. URL:https://icsid.worldbank.org/rules-regulations/convention

4. Ackermann T., Wuschka S. The Applicability of Investment Treaties in the Context of Russia's Aggression against Ukraine. ICSID Review – Foreign Investment Law Journal. 2023. Vol. 38, Issue 2. P. 453–471. DOI:https://doi.org/10.1093/icsidreview/siad009.

5. Ukraine's Response to the War: Investment Insurance and Guarantees. Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA), World Bank Group. URL:https://www.miga.org/ukraine

УДК 341.33:355.1

ЛИТВИН А.Л., магістрант
Науковий керівник – **СОКИРИНСЬКА О.А.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДОТРИМАННЯ ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Анотація: досліджується роль Міжнародного Комітету Червоного Хреста у забезпеченні дотримання норм міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів. Проаналізовано основні напрями діяльності організації, зокрема гуманітарну допомогу постраждалим, моніторинг умов утримання військовополонених та поширення знань про гуманітарне право. Визначено значення діяльності Міжнародний Комітет Червоного Хреста для захисту цивільного населення та інших жертв збройних конфліктів.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, гуманітарна допомога, збройні конфлікти, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, захист цивільного населення, Женевські конвенції 1949 року.

У сучасному світі проблема дотримання норм міжнародного гуманітарного права набуває особливої актуальності у зв'язку зі зростанням кількості збройних конфліктів та їх наслідків для цивільного населення. Міжнародне гуманітарне право спрямоване на обмеження методів і засобів ведення війни, а також на захист осіб, які не беруть безпосередньої участі у бойових діях. У цьому контексті важливу роль відіграють міжнародні гуманітарні організації, серед яких провідне місце займає Міжнародний Комітет Червоного Хреста. Саме ця організація виступає ключовим інститутом, що сприяє реалізації та контролю за дотриманням норм гуманітарного права під час збройних конфліктів.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (далі-МКЧХ) був заснований у 1863 році у Швейцарії як незалежна гуманітарна організація, діяльність якої спрямована на захист життя та гідності жертв збройних конфліктів. Основними принципами діяльності організації є гуманність, нейтральність, неупередженість та незалежність. Завдяки цим принципам МКЧХ має можливість діяти в умовах збройних конфліктів та надавати допомогу постраждалим незалежно від їхньої національності, політичних переконань чи належності до сторін конфлікту. Одним із ключових напрямів діяльності організації є сприяння реалізації норм Женевські конвенції 1949 року та додаткових протоколів до них. Ці міжнародні договори становлять основу сучасного міжнародного гуманітарного права і визначають правила захисту поранених і хворих військовослужбовців, військовополонених, а також цивільного населення під час збройних конфліктів. МКЧХ відіграє важливу роль у популяризації положень цих конвенцій та контролі за їх виконанням державами [1].

Важливою функцією МКЧХ є моніторинг умов утримання осіб, позбавлених волі у зв'язку зі збройними конфліктами. Представники організації мають право відвідувати місця утримання військовополонених з метою перевірки умов їхнього перебування та забезпечення дотримання гуманного ставлення до них. Такі перевірки сприяють запобіганню жорстокому поводженню, катуванням та іншим порушенням норм міжнародного гуманітарного права. Окрім контрольної функції, МКЧХ активно здійснює гуманітарну діяльність. Організація надає медичну допомогу пораненим і хворим, забезпечує постраждале населення продовольством, водою та предметами першої необхідності. Також одним із важливих напрямів діяльності є відновлення сімейних зв'язків між людьми, які були розлучені внаслідок воєнних дій. Для цього створюються спеціальні програми пошуку зниклих осіб та обміну інформацією між родичами. Значна увага приділяється і поширенню знань про міжнародне гуманітарне право. МКЧХ проводить освітні програми, тренінги та семінари для військовослужбовців, представників державних органів, студентів та науковців. Такі заходи сприяють формуванню правової культури та підвищують рівень обізнаності щодо необхідності дотримання гуманітарних норм під час збройних конфліктів[2].

Ще одним важливим напрямом діяльності організації є посередництво між сторонами конфлікту. МКЧХ може виступати нейтральним посередником під час обміну військовополоненими, передачі тіл загиблих або евакуації цивільного населення із зон бойових дій. Завдяки своїй нейтральності організація часто отримує довіру від усіх сторін конфлікту, що дозволяє їй виконувати важливі гуманітарні місії. Разом з тим діяльність МКЧХ у сучасних умовах стикається з певними труднощами. Сучасні збройні конфлікти характеризуються участю недержавних збройних формувань, застосуванням новітніх технологій та складністю доступу гуманітарних організацій до постраждалих територій. Це ускладнює процес контролю за дотриманням норм міжнародного гуманітарного права та надання допомоги постраждалим [3].

У висновку можна сказати, що МКЧХ відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні дотримання норм міжнародного гуманітарного права. Діяльність організації охоплює широкий спектр напрямів, зокрема моніторинг виконання міжнародних договорів, надання гуманітарної допомоги жертвам збройних конфліктів, поширення знань про гуманітарне право та виконання посередницьких функцій між сторонами конфлікту. Завдяки своїй незалежності та нейтральності МКЧХ залишається одним із ключових міжнародних

інститутів, що сприяють захисту людської гідності під час війни та зменшенню гуманітарних наслідків збройних конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Женевські конвенції 1949 року. Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151
2. Мельник М. І. Міжнародне гуманітарне право: навчальний посібник. URL:https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/10/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D1%8E%D1%80%D1%84%D0%B0%D0%BA.pdf
3. Міжнародний Комітет Червоного Хреста. Офіційний сайт. URL:https://www.icrc.org

УДК 349.41

МАЗУРЕНКО Я.О., магістрант
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ЗЕМЕЛЬНІ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ТЕРИТОРІЯХ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

У тезах досліджено особливості реалізації та захисту земельних прав громадян на територіях, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України. Розглянуто основні проблеми, пов'язані з обмеженням доступу до земельних ділянок, їх мінуванням і забрудненням, втратою правовстановлюючих документів, державною реєстрацією прав та відшкодуванням завданої шкоди. Визначено основні напрями вдосконалення правового регулювання земельних відносин і забезпечення відновлення порушених прав громадян.

Ключові слова: земельні права, земельна ділянка, збройна агресія, право власності, відшкодування шкоди, захист земельних прав.

Збройна агресія проти України спричинила значні зміни у сфері земельних відносин та створила нові правові проблеми щодо забезпечення земельних прав громадян на територіях, які зазнали бойових дій, тимчасової окупації, мінування, забруднення вибухонебезпечними предметами та інших наслідків воєнних дій. Відповідно до статті 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1]. Для громадян земельна ділянка є не лише об'єктом права власності, а й основою для проживання, ведення сільськогосподарської діяльності, підприємництва та реалізації інших майнових прав. Тому в умовах війни особливого значення набуває забезпечення належного захисту та відновлення земельних прав.

Земельний кодекс України визначає право власності на землю як право володіти, користуватися і розпоряджатися земельною ділянкою [2]. Громадяни можуть набувати право власності на землю, зокрема, шляхом приватизації, укладення цивільно-правових угод, прийняття спадщини та виділення земельної частки (паю) у натурі [2]. Збройна агресія сама по собі не припиняє право приватної власності на земельну ділянку. Навіть у випадку вимушеного переміщення власника або неможливості користування землею через бойові дії право власності продовжує існувати.

Водночас практична реалізація земельних прав на постраждалих територіях істотно ускладнюється. Громадяни можуть бути позбавлені можливості користуватися земельними ділянками через бойові дії, мінування, наявність вибухонебезпечних предметів, пошкодження інфраструктури та забруднення ґрунтів. Особливо гостро ця проблема стосується земель сільськогосподарського призначення, оскільки неможливість їх обробітку призводить до втрати врожаю, погіршення стану земель та виникнення збитків для власників і землекористувачів.

Окреме значення має забезпечення державної реєстрації земельних ділянок та речових прав на них. В умовах воєнного стану запроваджено спеціальні правила здійснення реєстраційних процедур. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України № 209 встановлено особливості проведення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно в

умовах воєнного стану [3]. Такі обмеження спрямовані на захист майнових прав громадян, однак у певних випадках можуть ускладнювати оформлення спадщини, укладення договорів та проведення інших юридичних дій із земельними ділянками.

Важливою проблемою є підтвердження прав на земельні ділянки у випадку втрати або знищення документів унаслідок бойових дій. У таких ситуаціях особливого значення набувають відомості Державного земельного кадастру, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, архівні матеріали, рішення органів місцевого самоврядування та інші докази [2; 4]. Належне функціонування кадастрової системи є важливою гарантією збереження та подальшого відновлення земельних прав громадян.

Воєнні дії також створюють перешкоди для проведення землевпорядних робіт та реєстрації земельних ділянок. У зв'язку з цим законодавство поступово адаптується до умов воєнного стану, встановлюючи спеціальні правила щодо земель, розташованих на територіях бойових дій та тимчасової окупації [4]. Такі механізми мають забезпечити збереження земельної інформації та створити можливості для подальшого відновлення прав громадян.

Особливої уваги потребує питання відшкодування шкоди, завданої земельним ділянкам унаслідок збройної агресії. Земельний кодекс України передбачає право власників земельних ділянок на відшкодування збитків у випадках, визначених законом [2]. Земля може зазнавати механічного пошкодження, хімічного забруднення, засмічення, мінування, порушення рельєфу та знищення родючого шару ґрунту. Визначення розміру такої шкоди потребує проведення відповідних обстежень та оцінки стану земель.

Важливим елементом захисту майнових прав громадян стало прийняття Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна…», який запровадив механізм компенсації за пошкоджене або знищене нерухоме майно [5]. Водночас питання компенсації шкоди, завданої безпосередньо земельним ділянкам, потребує подальшого вдосконалення правового регулювання. Це стосується насамперед визначення порядку оцінки збитків та джерел їх відшкодування.

Окремою проблемою є оформлення спадкових прав на земельні ділянки, розташовані на постраждалих територіях. Втрата документів, відсутність доступу до земельної ділянки та складність отримання необхідної інформації можуть ускладнювати оформлення спадщини [3; 4]. Тому важливим завданням держави є забезпечення доступних процедур підтвердження прав на землю та захисту інтересів спадкоємців.

Проблеми виникають і у сфері оренди земельних ділянок. Неможливість використання землі через бойові дії або мінування може впливати на виконання договорів оренди, сплату орендної плати та можливість подальшого використання земельної ділянки. У таких умовах необхідно забезпечувати баланс інтересів власників та орендарів і враховувати обставини, які виникли незалежно від їхньої волі [2].

Після припинення активних бойових дій питання земельних прав залишатиметься актуальним. Основними напрямами відновлення мають стати розмінування та обстеження земель, відновлення кадастрової інформації, встановлення меж земельних ділянок, державна реєстрація прав, оцінка завданої шкоди та відновлення родючості ґрунтів. Відновлення земельних прав повинно передбачати не лише юридичне підтвердження права власності, а й створення реальної можливості безпечно володіти, користуватися та розпоряджатися земельною ділянкою [2; 4].

Таким чином, збройна агресія створила значні виклики для реалізації та захисту земельних прав громадян України. Основними проблемами є обмеження доступу до земель, їх мінування та забруднення, втрата документів, складність державної реєстрації, оформлення спадщини та відшкодування завданої шкоди. Подальше вдосконалення законодавства має бути спрямоване на спрощення процедур підтвердження та відновлення земельних прав, удосконалення земельного кадастру, забезпечення компенсації завданої шкоди та безпечне повернення постраждалих земель до господарського використання.

Висновки. Отже, збройна агресія проти України значно ускладнила реалізацію земельних прав громадян на постраждалих територіях. Основними проблемами є обмеження доступу до земельних ділянок, їх мінування та забруднення, втрата документів, складність

державної реєстрації прав, оформлення спадщини та отримання компенсації за завдану шкоду. Водночас право власності на земельну ділянку не припиняється лише через неможливість її використання внаслідок бойових дій.

Для ефективного захисту земельних прав необхідно вдосконалювати механізми їх підтвердження та відновлення, забезпечувати відновлення кадастрової інформації, розмінування земель і належне відшкодування завданої шкоди. Важливим завданням держави залишається створення умов для безпечного повернення постраждалих земель до використання та гарантування громадянам можливості повноцінно реалізовувати свої земельні права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 року № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів в умовах воєнного стану».
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 лютого 2026 року № 140 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України».
5. Закон України від 23 лютого 2023 року № 2923-IX «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна».

УДК: 341.3

КОНСТАНТИНОВИЧ Є.О., магістрант
Науковий керівник – **СОКИРИНСЬКА О.А.,** канд. юрид. наук
Білоцерківського національного аграрного університету

КОЛІЗІЯ МІЖ ПРИНЦИПОМ ВОЄННОЇ НЕОБХІДНОСТІ ТА ПРИНЦИПОМ ГУМАННОСТІ У ЗАХИСТІ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Розглянуто співвідношення воєнної необхідності та гуманності у захисті культурних цінностей під час збройного конфлікту. Проаналізовано критерії ст. 6 Другого протоколу 1999 р., справу Al Mahdi та український приклад (Одеса, 2023).

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, воєнна необхідність, принцип гуманності, захист культурних цінностей, Гаазька конвенція 1954 року, Міжнародний кримінальний суд, воєнний злочин.

Колізія між принципом воєнної необхідності, який надає воюючим сторонам право на застосування сили для отримання переваги, та принципом гуманності, що обмежує способи та засоби ведення війни, вимагає захисту об’єктів, які не мають військового значення. Ця колізія стає особливо важливою у ситуаціях щодо охорони культурних цінностей, коли держава-учасниця конфлікту повинна утримуватися від актів ворожості щодо пам'яток історії, архітектури та мистецтва, водночас зберігаючи право на обмежений відступ від цього обов'язку в разі настання невідворотної воєнної необхідності.

Джерелом нормативної бази для урегулювання є Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року, ст. 4 якої встановлює загальний обов'язок поважати культурні цінності та утримуватися від їх використання і спрямування проти них актів ворожості, допускаючи відступ лише у випадках, “коли воєнна необхідність настійно вимагає такого відступу”[1]. Така неточність, широкість формулювання та відсутність чітких меж його застосування на практиці виникла потреба конкретизації критеріїв, що й було здійснено Другим протоколом до Гаазької конвенції 1999 року.

Існує два окремих тести застосування винятку “крайньої військової необхідності”, закріплені у с.6 Другого протоколу [2]. Перший – це тест для спрямування акту ворожості проти культурної цінності. В даному випадку дії військового характеру допускаються лише за одночасної наявності двох умов: (a) об'єкт за своєю функцією перетворився на воєнну ціль, (b) відсутня будь-яка реальна альтернатива для отримання аналогічної воєнної переваги. Другий тест, для використання культурної цінності у воєнних цілях, допускається

лише за відсутності вибору між таким використанням і іншим реальним способом досягнення подібної переваги. Положеннями статті додатково встановлюються умови про те, що прийняти рішення про використання такого винятку може прийматися лише офіцером рівня командира батальйону або вище, а в разі нападу має надаватися ефективне завчасне попередження, коли це дозволяють обставини. Таким чином, на відміну від оціночного балансувального тесту, характерного, наприклад, для практики Європейського суду з прав людини, МГП намагається звузити дискреційні повноваження командира наперед: як через вимогу одночасного виконання кількох умов, так і через встановлені правила щодо того, хто і за яких формальностей може ухвалити таке рішення.

Практика Міжнародного кримінального суду (далі буде зазначатися як МКС) у справі Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi (ICC-01/12-01/15) [3] чітко окреслила межу застосовності цього винятку. У 2012 році угруповання "Ансар ад-Дін" за підтримки "Аль-Каїди в ісламському Магрибі" встановило контроль над м. Тімбукту (Малі) та знищило дев'ять мавзолеїв і двері мечеті Сіді Яхія, що входять до об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. Обвинувачений Ахмад Аль-Факі Аль-Махді визнав провину, і 27 вересня 2016 року Судова палата VIII вперше в історії МКС визнала особу винною у вчиненні воєнного злочину за умисне спрямування нападів на будівлі, призначені для релігії та історичні пам'ятки (ст. 8(2)(e)(iv) Римського статуту), призначивши покарання у вигляді дев'яти років позбавлення волі [4]. У цій справі жодна з умов ст. 6 Другого протоколу не була дотримана: об'єкти не набули статусу воєнної цілі за функцією, рішення не приймалося уповноваженою посадовою особою, а саме знищення мало не воєнний, а ідеологічний мотив. Це демонструє, що посилання на "воєнну необхідність" є винятком із чітко окресленими межами, а не загальною підставою для виправдання будь-яких дій щодо культурної спадщини.

Актуальною для для розуміння практичного виміру цієї колізії є ситуація з об'єктами культурної спадщини України в умовах повномасштабного вторгнення РФ. Зокрема, 23 липня 2023 року внаслідок ракетного удару по історичному центру Одеси, об'єкту Світової спадщини ЮНЕСКО, було пошкоджено Спасо-Преображенський кафедральний собор та низку інших пам'яток. Реакцією ЮНЕСКО стала офіційна заява, в якій вона назвала удар ескалацією насильства щодо української культурної спадщини [5]. Також організація підтвердила пошкодження щонайменше 270 культурних об'єктів на території України з лютого 2022 року, включно зі 116 релігійними спорудами [6], жоден з яких не виконував функції, що перетворювала б його на воєнну ціль у розумінні ст. 6 Другого протоколу, а отже посилання на воєнну необхідність як підставу для відступу від обов'язку поваги до культурних цінностей є юридично невиправданим, що підтверджує кваліфікацію подібних дій як порушення норм МГП і потенційного воєнного злочину за ст. 8 Римського статуту.

Закінчивши даний аналіз правової бази та конкретних кейсів з реальної практики, ми прийшли до висновку, що колізія між принципом воєнної необхідності та принципом гуманності у сфері захисту культурних цінностей розв'язується МГП не шляхом абстрактного зважування інтересів, а через встановлення вузького, комплексного і процедурно обмеженого винятку. Таке регулювання забезпечує презумцію на користь збереження культурної спадщини, а практика МКС і задокументовані випадки руйнувань в Україні підтверджують, що посилання на "воєнну необхідність" без дотримання встановлених критеріїв не звільняє від міжнародної кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14.05.1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_157 (дата звернення: 09.10.26)

2. Другий протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту від 26.03.1999 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99 (дата звернення: 09.10.26)

3. Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi, Judgment and Sentence, ICC-01/12-01/15, Trial Chamber VIII, 27 September 2016. URL:https://www.icc-cpi.int/mali/al-mahdi (дата звернення: 09.10.26)

4. Rome Statute of the International Criminal Court, 17 July 1998, Art. 8(2)(e)(iv). URL:https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf (дата звернення: 09.10.26)

5. UNESCO. Odesa: UNESCO strongly condemns repeated attacks against cultural heritage, including World Heritage, 24.07.2023. URL:https://www.unesco.org/en/articles/odesa-unesco-strongly-condemns-repeated-attacks-against-cultural-heritage-including-world-heritage (дата звернення: 09.10.26)

6. UNESCO. Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO. URL:https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco (дата звернення: 09.10.26)

УДК: 341.24:339.5

КОНСТАНТИНОВИЧ Є.О., магістрант
Науковий керівник – **МАЛИШКО І.В.**, старший викладач
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРИНЦИП НЕДИСКРИМІНАЦІЇ В ПРАВІ СОТ: РЕЖИМ НАЙБІЛЬШОГО СПРИЯННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ РЕЖИМ

Розглянуто принцип недискримінації в праві СОТ: режим найбільшого сприяння та національний режим. Проаналізовано поняття «подібний товар», винятки з принципу та українські аспекти (справи DS512, DS462).

Ключові слова: СОТ, принцип недискримінації, режим найбільшого сприяння, національний режим, подібний товар, ГАТТ, винятки.

Принцип недискримінації – це один з фундаментальних принципів розгалуженої торгівельної системи Світової організації торгівлі (далі буде як СОТ) і реалізується у двох взаємопов'язаних формах: режимі найбільшого сприяння (далі як РНС) та національному режимі. РНС (ст. І Генеральної угоди з тарифів і торгівлі, редакція від 15.04.1994р. – GATT/ГАТТ) вимагає негайного та безумовного поширення будь-якої переваги чи привілеї, наданої одному товару з іншої країни, на всі інші подібні товари з інших держав-членів. Національний режим (ст. ІІІ ГАТТ) забороняє після проходження імпортним товаром кордону ставити його в менш сприятливе становище порівняно з подібним вітчизняним товаром щодо внутрішніх податків, зборів та вимог, які стосуються продажу, придбання, транспортування, розподілу чи використання [1]. Таким чином, РНС обмежує дискримінацію на рівні іноземних постачальників, а національний режим між іноземними та національними виробниками.

Центральним для обох режимів є поняття «подібний товар» (like product). ГАТТ не містить його загального визначення, тому критерії сформувалися у практиці: фізичні властивості товару, його кінцеве призначення, смаки і звички споживачів та класифікація в митному тарифі [2; 3]. У справі Japan - Taxes on Alcoholic Beverages від 1996р. панель СОТ та Апеляційний орган визнали горілку і японське сочу подібними товарами, а вищий податок на імпортну горілку – порушенням ст. ІІІ:2 ГАТТ; Апеляційний орган також підкреслив значення ст. ІІІ:1, згідно з якою внутрішні заходи не повинні застосовуватися так, щоб забезпечувати захист національного виробництва [2].

Практичні кейси, як, наприклад, ЕС – Asbestos від 2001р., показують, що оцінка подібності має відображати конкурентні відносини між товарами та мету регулювання, а не лише їхні фізичні властивості. У даній справі Канада оскаржила французький декрет 1996 р., що забороняв азбест і продукцію з його вмістом, вважаючи його дискримінаційним щодо подібних товарів-замінників. Канада не довела подібності товарів, а апеляційний орган СОТ скасував висновок панелі про подібність азбесту та його замінників, вказавши, що панель помилково не врахувала ризики для здоров'я, пов'язані з азбестом [3]. Орган прийшов до висновку, що подібність визначається не лише через їхній склад чи призначення, а насамперед через конкурентні відносини між товарами [3].

Але принцип недискримінації не є абсолютним. ГАТТ допускає винятки з РНС для митних союзів і зон вільної торгівлі (ст. XXIV), а також загальні (ст. XX) і безпекові (ст. XXI) винятки [1]. Практичне значення безпекового винятку для України підтвердила справа Russia - Measures Concerning Traffic in Transit (DS512), ініційована Україною: у звіті 2019 р. панель СОТ визнала, що ст. XXI(b)(iii) не є повністю «самооцінною» і підлягає перевірці з боку панелі, проте дійшла висновку, що транзитні обмеження Росії підпадали під цей виняток [4].

Одночасно обидві складові принципу недискримінації розглядалися у справі Russian Federation – Recycling Fee on Motor Vehicles (DS462). Європейський Союз оскаржив

«утилізаційний збір», який стягувався з імпортних транспортних засобів, тоді як вітчизняні за певних умов від нього звільнялися, так само як і ввезені з Білорусі та Казахстану; позивач послався, зокрема, на ст. I:1, III:2 та III:4 ГАТТ [5]. Україна 22 липня 2013 р. звернулася з проханням приєднатися до консультацій, і Росія його прийняла [5]. Рішення панелі у цій справі не ухвалювалося: за даними Європейської Комісії, розгляд призупинено [6].

Додаткової актуальності для України режим РНС отримав у зв'язку з повномасштабною агресією Російської Федерації. 15 березня 2022 р. ЄС, країни G7 та низка інших держав оголосили про припинення застосування до Росії РНС, пояснивши це винятками щодо безпеки в угодах СОТ, але водночас правила СОТ не передбачають виключення держави-члена, тож така відмова означає, що торговельні відносини з РФ будуються як з державою, яка не є членом СОТ [7].

Отож, проведши дане дослідження, ми прийшли до висновку, що принцип недискримінації утілюється у життя через механізми РНС та національного режиму. Їх застосування залежить від поняття «подібних товарів», яке тлумачиться з урахуванням конкурентних відносин та мети регулювання, зокрема охорони здоров'я. Винятки (ст. XX, XXI, XXIV ГАТТ) мають вузький характер, а практика за участю України свідчить, що їх застосування підлягає правовому обґрунтуванню та перевірці в рамках механізму вирішення спорів СОТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. General Agreement on Tariffs and Trade 1947 (GATT): текст ст. I, III, XX, XXI, XXIV. World Trade Organization. URL:https://www.wto.org/English/Docs_E/legal_e/gatt47_e.pdf (дата звернення 11.10.26)
2. Japan – Taxes on Alcoholic Beverages: Report of the Appellate Body, WT/DS8/AB/R, WT/DS10/AB/R, WT/DS11/AB/R, 4 October 1996. World Trade Organization. URL:https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds8_e.htm (дата звернення 11.10.26)
3. European Communities – Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products: Report of the Appellate Body, WT/DS135/AB/R, 12 March 2001. World Trade Organization. URL:https://www.wto.org/English/Tratop_E/dispu_e/135abr_e.pdf (дата звернення 11.10.26)
4. Russia – Measures Concerning Traffic in Transit (DS512): Report of the Panel, WT/DS512/R, 5 April 2019. World Trade Organization. URL:https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds512_e.htm (дата звернення 11.10.26)
5. Russian Federation – Recycling Fee on Motor Vehicles (DS462). World Trade Organization. URL:https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds462_e.htm (дата звернення 11.10.26)
6. EU trade relations with Russia. European Commission. URL:https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/russia_en (дата звернення 11.10.26)
7. ЄС, G7 і низка країн позбавили Росію преференцій від членства у СОТ. Європейська правда, 15.03.2022. URL:https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/15/7135993/ (дата звернення 11.10.26)

УДК 349.41:712.4

ШЕМЧУК В.А., магістрант
Науковий керівник – **МАКАРЧУК В.В.,** д-р. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛАНДШАФТНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ ФРАГМЕНТА ВУЛИЦІ КУРСОВА В М. БІЛА ЦЕРКВА: ШЛЯХ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ

Розглянуто нормативно-правові засади ландшафтної реконструкції фрагмента вулиці Курсова у м. Біла Церква. Проаналізовано вимоги чинного законодавства України, державних будівельних норм та актів ЄС щодо благоустрою, поводження із зеленими насадженнями та збереження міських екосистем. На прикладі конкретного проєкту кишенькового парку показано, як правові норми визначають проєктні рішення: від видалення інвазивних видів до забезпечення інклюзивності та водопроникності покриттів. Обґрунтовано необхідність оновлення чинних правил утримання зелених насаджень з урахуванням сучасних європейських підходів до зеленої інфраструктури.

Ключові слова: благоустрій; ландшафтна реконструкція; зелені насадження; нормативно-правове забезпечення; міська зелена інфраструктура.

Озеленення житлових вулиць міст середнього розміру, зокрема Білої Церкви, здебільшого сформоване у 1960–1980-х роках і відтоді не реконструювалося: дерева старіють, асортимент збіднюється, вільні ділянки заростають інвазивним самосівом. Водночас чинна нормативна база розглядає вулицю не лише як транспортний коридор, а як повноцінний елемент зеленої інфраструктури міста. Тому будь-яке втручання в такий простір – від видалення окремого дерева до вибору покриття доріжки – має спиратися на конкретні правові норми. Слід показати, як нормативно-правова база визначила проєктні рішення щодо реконструкції фрагмента вулиці Курсова площею 1752 м² з формуванням кишенькового парку.

Базовим є Закон України «Про благоустрій населених пунктів», за яким зелені насадження, вулиці й прибудинкові території належать до об'єктів благоустрою, а їх утримання та реконструкція є обов'язком балансоутримувачів і органів місцевого самоврядування [1]. Закони «Про охорону навколишнього природного середовища» та «Про рослинний світ» закріплюють загальні принципи охорони рослинності як природного ресурсу [2, 3], а Закон «Про регулювання містобудівної діяльності» визначає порядок підготовки проєктної документації на благоустрій і реконструкцію територій [4].

ДБН Б.2.2-12:2019 встановлює структуру системи озеленення населеного пункту та вимагає формувати безперервну систему озеленених територій [5]; відповідно до цього занедбану привуличну ділянку запроєктовано як кишеньковий парк – ланку, що з'єднує вуличні насадження з внутрішньоквартальними. ДБН В.2.3-5:2018 регламентує категорії вулиць і їх поперечні профілі [6]. Курсова на досліджуваній ділянці є житловою вулицею з невеликою інтенсивністю руху, тому замість окремих велосмуг передбачено заспокоєння руху та велопарковку на 6 місць.

Вирішальними для розміщення рослин стали нормативні відстані з ДБН Б.2.2-5:2011 «Благоустрій територій» (зі змінами № 1–3): вісь стовбура дерева – не ближче 5 м від стіни будівлі, 2 м від бортового каменю проїзної частини, 0,7 м від краю доріжки, 1,5–2 м від підземних мереж; для кущів – відповідно 1,5; 1,0; 0,5 і 0,7–1,0 м [7]. Саме ці обмеження визначили, що нові липи серцелисті розміщено лише в глибині скверу, а вздовж гуртожитку, гаражів і проїзду використано живоплоти зі спіреї Вангутта, міксбордер і багаторічники. ДБН В.2.2-40:2018 зумовив рішення щодо доступності [8]: реконструкцію тротуару площею 475,4 м² з новим бортовим каменем і тактильною плиткою, входи до скверу без сходинок і бордюрів, лави зі спинками та підлокітниками.

Згідно з Правилами утримання зелених насаджень у населених пунктах України та Порядком видалення дерев, кущів, газонів і квітників видалення будь-якого дерева, у тому числі сухостійного чи самосівного, можливе лише на підставі акта обстеження, складеного комісією, та ордера, а за видалення здорових насаджень сплачується відновна вартість [9, 10]. Отже, рішення щодо кожного екземпляра має бути обґрунтоване інвентаризацією. Її виконано за Інструкцією з технічної інвентаризації зелених насаджень [11], а санітарний стан оцінено за шестибальною шкалою Санітарних правил в лісах України [12]. З 13 обстежених дерев збережено найцінніші – липу серцелисту і гіркокаштан віком 50–60 років (II бал), сім старих яблунь (III бал) та яблуню «Royalty» (I бал); видаленню підлягають дві туї західні IV категорії стану та самосів клена ясенелистого.

У процесі євроінтеграції Україна наближає своє законодавство до норм ЄС. Регламент (ЄС) № 1143/2014 і затверджений на його основі перелік інвазивних чужорідних видів забороняють розведення включених до нього рослин [13], тому клен ясенелистий видаляється, а жодна з 23 позицій запроєктованого асортименту не є інвазивною. Регламент (ЄС) 2024/1991 про відновлення природи вимагає не допускати чистих втрат міських зелених просторів і покриття кронами дерев [14]. Проєкт цій вимозі відповідає: усі цінні дерева збережено, додано три нові липи, частка озеленених поверхонь становить 80,5 %, а тверді покриття доріжок займають лише 2,4 % площі, що зберігає водопроникність ділянки.

Кошторис складено в спрощеній формі укрупнених показників із дотриманням загальних підходів Настанови з визначення вартості будівництва [15]. Загальна вартість

реконструкції становить 1 515 284 грн без ПДВ, з них посадковий матеріал – 148 793 грн; реалізацію запропоновано в три етапи.

Отже, проєктні пропозиції щодо реконструкції фрагмента вулиці Курсова розроблено з дотриманням чинних законів, державних будівельних норм і підзаконних актів у сфері благоустрою та поводження із зеленими насадженнями, а також з урахуванням вимог ЄС щодо інвазивних видів і збереження міських насаджень. Для впровадження проєкту необхідно: виконати топографо-геодезичну зйомку з нанесенням підземних мереж і уточнити розміщення дерев відносно них; оформити акти обстеження та ордер на видалення туй і клена ясенелистого; провести громадське обговорення концепції з мешканцями; закріпити обов'язки з догляду за парком за балансоутримувачем. Водночас Правила утримання зелених насаджень, чинні з 2006 року, потребують оновлення з урахуванням сучасних підходів до зеленої інфраструктури та європейських вимог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 06.09.2005 № 2807-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12.
3. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 № 591-XIV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14.
4. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17.
5. ДБН Б.2.2-12:2019. Планування та забудова територій. Київ: Мінрегіон України, 2019.
6. ДБН В.2.3-5:2018. Вулиці та дороги населених пунктів. Київ: Мінрегіон України, 2018.
7. ДБН Б.2.2-5:2011. Благоустрій територій (зі змінами № 1–3). Київ: Мінрегіон України, 2012.
8. ДБН В.2.2-40:2018. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. Київ: Мінрегіон України, 2018.
9. Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України: затв. наказом Мінбуду України від 10.04.2006 № 105. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06.
10. Порядок видалення дерев, кущів, газонів і квітників у населених пунктах: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2006 № 1045. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-2006-п.
11. Інструкція з технічної інвентаризації зелених насаджень у містах і селищах міського типу України: ГКН 03.08.007-2002. Київ: Держбуд України, 2002. 20 с.
12. Санітарні правила в лісах України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 26.10.2016 № 756. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/756-2016-п.
13. Commission Implementing Regulation (EU) 2016/1141 of 13 July 2016 adopting a list of invasive alien species of Union concern pursuant to Regulation (EU) No 1143/2014. *Official Journal of the European Union*. 2016. L 189. P. 4–5.
14. Regulation (EU) 2024/1991 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2024 on nature restoration. *Official Journal of the European Union*. 2024. L series, 29.07.2024.
15. Настанова з визначення вартості будівництва: затв. наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 01.11.2021 № 281. URL:https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0281914-21.

УДК 349.4:712.4

ІВАЩЕНКО А.С., магістрантка
Науковий керівник – **МАКАРЧУК В.В.,** д-р. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕНДРОПРОЄКТУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ ГОТЕЛЬНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ В МІСТІ ЯРЕМЧЕ

Розглянуто проєктні підходи до озеленення території готельного комплексу в гірських умовах Яремче. Обґрунтовано функціональне зонування, композицію насаджень і добір деревних та трав'янистих рослин з урахуванням рельєфу, архітектури будівлі та нормативно-правових вимог до благоустрою, охоронних зон інженерних мереж і природоохоронних обмежень.

Ключові слова: дендропроєктування; готельний комплекс; функціональне зонування; деревні насадження; нормативно-правове регулювання; містобудівні обмеження; благоустрій.

Створення комфортного середовища відпочинкових комплексів у Карпатському регіоні потребує поєднання естетичних, функціональних та екологічних рішень. Особливого значення набуває врахування перепадів висот, розміщення інженерних мереж, сезонної декоративності рослин і взаємозв'язку саду з архітектурою готелю. Метою роботи є розроблення композиційно цілісного дендропроєкту території відпочинкового готельного комплексу в місті Яремче на основі аналізу вихідних планувальних матеріалів з урахуванням вимог чинного законодавства України у сфері благоустрою, містобудування та охорони довкілля.

Для досягнення мети здійснено аналіз обмірного й опорного планів, наданої фотофіксації та візуалізації будівлі; визначено функціональні зони, сформовано асортимент насаджень і запропоновано спосіб перенесення проєктних рішень у натуру. Під час опрацювання планувальної структури враховано загальні положення щодо організації та забудови територій, зокрема вимоги ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій» [6] та ДБН Б.2.2-5:2011 «Благоустрій територій» [7]. Проєкт має характер ландшафтно-дизайнерської розробки; наведені нижче кількісні показники є проєктними, а не результатами спостережень за реалізованими насадженнями.

Юридичний аспект дендропроєктування полягає у відповідності проєктних рішень чинному земельному, містобудівному, природоохоронному та санітарному законодавству. Передусім має бути підтверджено цільове призначення ділянки та відповідність генерального плану містобудівній документації відповідно до Земельного кодексу України [1] та Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [2]. Для гірських територій Карпат додатково враховують водоохоронні, природно-заповідні, санітарно-захисні та рекреаційні обмеження згідно із Законом України «Про природно-заповідний фонд України» [5] та Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» [8]. У проєкті це відображено через відмову від масштабної зміни рельєфу, збереження існуючої кам'яної підпірної стіни, розміщення насаджень поза охоронними зонами інженерних мереж і використання галькового покриття та декоративних злаків у південно-східній частині, де розташовані каналізаційні люки. Окремо враховано вимоги до доступності, пожежної безпеки, інсоляції та утримання зелених насаджень відповідно до Закону України «Про благоустрій населених пунктів» [3] та Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України [4]. Видалення існуючих дерев, якщо воно передбачатиметься, потребує дозволу органу місцевого самоврядування та компенсаційного озеленення; висаджування рослин має узгоджуватися з правилами благоустрою Яремчанської територіальної громади, а використання видів, занесених до Червоної книги України, карантинних або інвазійних видів не допускається згідно із Законом України «Про рослинний світ» [9]. Контейнерне вирощування олив на терасі та подальше перенесення їх у захищене приміщення також має супроводжуватися документальним закріпленням відповідальних за догляд і зимівлю. Отже, юридична складова не лише формалізує проєкт, а й зменшує ризики адміністративних санкцій, конфліктів із балансоутримувачами мереж та погіршення стану довкілля.

Загальна площа ділянки становить 1376,63 м², з яких 267,86 м² займає будівля готелю. Розміщення корпусу ближче до північної межі дозволило сконцентрувати зони відпочинку на південному боці. За опорним планом перепад висот між входом і нижнім рівнем перевищує 3 м; на східній межі розташована кам'яна підпірна стіна заввишки 3,4 м. Під час проєктування також враховано каналізаційні люки та підземні мережі у південно-східній частині ділянки: тут передбачено доступ для обслуговування, застосування галькового покриття й декоративних злаків замість великих дерев. Дотримання нормативних відстаней від інженерних мереж відповідає вимогам розділу 11 «Інженерна інфраструктура» ДБН Б.2.2-12:2019 [6].

Генеральним планом територію поділено на 15 взаємопов'язаних функціональних зон, серед яких вхідна група, основна та технічна парковки, пішохідні зв'язки, господарська частина, тераса, басейн, дитячий майданчик, лаунж, майданчики мангалу і барбекю, а також

озеленені простори. Основну парковку площею 135,50 м² віднесено до в'їзду, а технічні потреби обслуговуються окремим майданчиком. Терасна зона площею 174,13 м², аквазона площею 73,14 м² і основна зелена зона площею 224,27 м² формують ядро рекреаційного використання ділянки. Таке зонування має розділити рух транспорту, роботу персоналу й перебування гостей. Організація дитячого майданчика здійснена відповідно до вимог пункту 6.8 ДБН Б.2.2-5:2011 щодо зонування за віковими групами та безпеки обладнання [7].

Художню концепцію сформовано в стилі сучасного ландшафтного мінімалізму з елементами еко-дизайну. Геометричним формам будівлі, облицьованої темним деревом і каменем, протиставлено плавні біоморфні обриси доріжок та газонів. Для благоустрою запропоновано графітову тротуарну плитку, настили з термомодифікованого ясеня і сіру річкову гальку. Фактурне поєднання цих матеріалів з декоративними злаками спрямоване на пом'якшення візуальної масивності готелю та підпірної стіни. Застосування цих матеріалів відповідає вимогам до елементів благоустрою, встановленим ДБН Б.2.2-5:2011 [7].

Дендропланом передбачено 155 екземплярів рослин десяти таксонів. Просторову структуру верхнього ярусу формують ясен звичайний (Fraxinus excelsior) — 1 екз., бук лісовий (Fagus sylvatica) — 10 екз., магнолія Суланжа (Magnolia × soulangeana) — 2 екз. і вишня дрібнопиляна (Prunus serrulata) — 2 екз. Ясен використано як солітер у вхідній групі; ряд буків має екранувати парковку; магнолії та сакури запроєктовано як сезонні акценти відкритого газону. Дві оливи європейські (Olea europaea) запропоновано вирощувати в контейнерах на терасі з перенесенням у захищене приміщення на холодний сезон.

Середній і нижній яруси утворюють самшит дрібнолистий (Buxus microphylla) — 39 екз., самшит вічнозелений (Buxus sempervirens) — 20 екз., кизильник розчепірений (Cotoneaster divaricatus) — 2 екз., вівсюнець вічнозелений (Helictotrichon sempervirens) — 72 екз. та плющ звичайний (Hedera helix) — 5 екз. Стрижені самшити підкреслюють конфігурацію доріжок та утворюють топіарні акценти. Масові посадки вівсюнця створюють повторювану сизо-блакитну фактуру біля підпірної стіни, зони відпочинку й літнього кінотеатру. Плющ використано для озеленення західної огорожі. Остаточна придатність окремих декоративних таксонів потребує уточнення за мікрокліматом ділянки та умовами зимівлі. При доборі асортименту враховано вимоги Закону України «Про рослинний світ» щодо заборони використання видів, занесених до Червоної книги України, та інвазійних видів [9].

Для перенесення криволінійних елементів у натуру запроєктовано ортогональну координатну сітку з кроком 1 × 1 м. За початок відліку обрано кут кам'яної підпірної стіни. Такий прийом дозволяє визначити положення доріжок, меж покриттів і посадкових місць із прив'язкою до постійного елемента благоустрою. Подальша експлуатація насаджень передбачає догляд за топіарними формами, контроль стану рослин і забезпечення доступу до інженерних комунікацій відповідно до вимог Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України [4] та статті 26 Закону України «Про рослинний світ» [9].

Отже, розроблений дендропроєкт демонструє підхід до організації готельної території зі складним гірським рельєфом, за якого рекреаційне зонування, архітектурний образ і рослинні композиції розглядаються як взаємопов'язана система. Практичний результат полягає у формуванні генерального та дендрологічного планувальних рішень, доборі асортименту з 155 рослин і визначенні способу винесення проєктних контурів у натуру. Окремим результатом роботи є окреслення юридичних умов реалізації дендропроєкту: дотримання містобудівної документації, правил благоустрою, охоронних зон інженерних мереж, природоохоронних обмежень і порядку утримання зелених насаджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14.

2. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17.

3. Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 06.09.2005 № 2807-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15.
4. Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України: затв. наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10.04.2006 № 105. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06.
5. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12.
6. ДБН Б.2.2-12:2019. Планування і забудова територій. Київ: Мінрегіон України, 2019. 177 с.
7. ДБН Б.2.2-5:2011. Благоустрій територій. Київ: Мінрегіон України, 2012. 64 с.
8. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12.
9. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 № 591-XIV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14.

УДК 349.2

ЛЕВЧЕНКО М.С., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **ЛОМАКІНА І.Ю.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ТРУДОВІ ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ

У тезах розглянуто актуальні проблеми реалізації трудових прав працівників в умовах воєнного стану. Особливу увагу приділено гарантіям збереження робочого місця, змінам умов праці, ризикам незаконного звільнення та способам захисту трудових прав. Обґрунтовано необхідність забезпечення балансу між інтересами роботодавця та правами працівника.
Ключові слова: трудові права, трудові відносини, воєнний стан, працівник, роботодавець, захист трудових прав.

Повномасштабна війна суттєво вплинула на сферу трудових відносин в Україні. Частина підприємств була змушена припинити свою діяльність, інші змінили режим роботи або перенесли виробництво в безпечніші регіони. За таких обставин питання дотримання трудових прав набуло особливого значення, оскільки робота для людини є не лише джерелом доходу, а й важливою умовою соціальної стабільності.

Правове регулювання трудових відносин у період воєнного стану має певні особливості. Зокрема, Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» передбачає спеціальні правила щодо укладення трудового договору, зміни умов праці, робочого часу та припинення трудових відносин [1]. Водночас запровадження особливого правового режиму не означає, що роботодавець може діяти на власний розсуд і не враховувати права працівників.

Однією з найбільш актуальних проблем є зміна істотних умов праці. У період воєнного стану роботодавці можуть стикатися з необхідністю змінювати графіки роботи, організацію виробничого процесу та місце виконання трудових обов'язків[3, с.17]. Однак такі рішення повинні мати належне правове обґрунтування. На мою думку, важливо розмежовувати об'єктивну необхідність змін, пов'язану з воєнними обставинами, та ситуації, коли роботодавець використовує складні умови як привід для погіршення становища працівника.

Не менш важливою є проблема незаконного звільнення. На практиці працівник може опинитися в ситуації, коли його звільняють без належного обґрунтування або змушують написати заяву за власним бажанням. Особливо складно захищати свої права тоді, коли людина залежить від роботодавця матеріально та побоюється втратити єдине джерело доходу. Тому необхідно підвищувати правову обізнаність працівників і забезпечувати реальну можливість оскаржити незаконні рішення. Сам факт дії воєнного стану не повинен автоматично виправдовувати будь-яке порушення трудового законодавства.

Окремої уваги потребують трудові гарантії мобілізованих працівників. Відповідно до статті 119 Кодексу законів про працю України за працівниками, призваними або прийнятими на військову службу у визначених законом випадках, зберігаються місце роботи та посада [2]. Ця гарантія має важливе соціальне значення, оскільки дає людині можливість після завершення військової служби повернутися до трудової діяльності. Вважаю, що роботодавці повинні не лише формально виконувати законодавчі вимоги, а й забезпечувати належне документальне оформлення таких гарантій.

Водночас захист трудових прав передбачає відповідальність не тільки роботодавця, а й належну правову поведінку самого працівника. Для підтвердження порушень важливо зберігати копії трудового договору, наказів, повідомлень та інших документів, що стосуються роботи. У разі виникнення спору працівник може звернутися до компетентних органів або суду для захисту своїх прав. На мою думку, доступність таких механізмів має особливе значення саме в умовах воєнного стану, коли можливості людини самостійно протистояти порушенням можуть бути обмеженими.

На нашу думку, воєнний стан об'єктивно зумовлює необхідність певних змін у трудовому законодавстві, проте такі зміни повинні супроводжуватися належними гарантіями для працівників. На наше переконання, основним завданням держави є забезпечення справедливого балансу між потребами роботодавців у збереженні діяльності та правом людини на працю. Важливими напрямами вдосконалення трудових відносин є посилення контролю за дотриманням законодавства, підвищення правової обізнаності працівників і забезпечення ефективного поновлення порушених прав. Саме реальне виконання законодавчих гарантій, а не лише їх формальне закріплення, є необхідною умовою належного захисту людини праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text (дата звернення: 13.10.2026).

2. Кодекс законів про працю України: Закон УРСР від 10.12.1971 № 322-VIII. URLhttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 13.10.2026).

3. Андрушко А. Трудові відносини у період воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Т. 1, № 73. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.24 (дата звернення: 13.10.2026).

УДК 349.22:331.2(477)

ГОВОРОВА А.О., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **ЛОМАКІНА І.Ю.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Актуальність теми зумовлена необхідністю забезпечення належного правового регулювання оплати праці як фундаментального інституту трудового права, що гарантує конституційне право кожного громадянина на належну винагороду за працю. В умовах воєнного стану, економічної нестабільності та цифрової трансформації ринку праці в Україні виникає гостра потреба у переосмисленні механізмів державного регулювання та договірно-правового встановлення заробітної плати. Необхідність узгодження вітчизняного трудового законодавства із міжнародними стандартами та нормами Європейського Союзу вимагає виявлення системних прогалин у регулюванні оплати праці та розробки дієвих шляхів їх подолання.

Ключові слова: оплата праці, заробітна плата, мінімальна заробітна плата, трудове законодавство, гарантії в оплаті праці, диференціація доходів, реформування законодавства.

Право на гідну винагороду за працю є запорукою відновлення людського капіталу та забезпечення соціальної стабільності суспільства. Проте сучасний стан правового регулювання оплати праці в Україні характеризується наявністю низки суперечностей та

некоординованих нормативно-правових приписів, що суттєво знижує стимулюючу та гарантійну функції заробітної плати.

Переходячи до аналізу суті проблеми, слід зауважити, що нормативно-правова база, якою регламентується інститут оплати праці, базується на Кодексі законів про працю України (КЗпП України)[3], Законі України «Про оплату праці»[4] та інших спеціальних актах. Відповідно до ст. 94 КЗпП України, заробітна плата - це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу[3]. Водночас на практиці спостерігається значний розрив між формально задекларованими правовими гарантіями та їх реальним забезпеченням.

Однією з ключових проблем правового регулювання є розмивання сутності інституту мінімальної заробітної плати. Як слушно зазначають дослідники, мінімальна заробітна плата за своєю правовою природою має слугувати соціальним стандартом нижньої межі оплати за некваліфіковану працю[1]. Натомість включення до складу мінімальної заробітної плати різноманітних доплат, надбавок та преміальних виплат призвело до нівелювання її гарантійної функції та звуження диференціації в оплаті праці між працівниками різної кваліфікації. Це стримує зростання продуктивності праці та викривляє тарифну систему.

Суттєві труднощі у сфері оплати праці пов’язані із недосконалістю механізмів індексації грошових доходів населення та заборгованістю з виплати заробітної плати[2]. Законодавчі гарантії щодо своєчасності виплати винагороди за працю нерідко порушуються, а процедури притягнення роботодавців до юридичної відповідальності та компенсаційні механізми залишаються недостатньо ефективними[2]. Особливої гостроти це питання набуває в період дії правового режиму воєнного стану, коли Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (№ 2136-IX) надав роботодавцям право призупиняти виплати у разі неможливості ведення господарської діяльності через бойові дії, що потребує чіткішого законодавчого балансування інтересів сторін.

Крім того, наявна проблема деаркуляції колективно-договірного регулювання оплати праці[1]. Сфера застосування колективних договорів та угодових процесів у приватному секторі залишається обмеженою. Відсутність чітких законодавчих важелів щодо обов’язковості укладення галузевих та генеральних угод позбавляє працівників додаткових соціально-економічних гарантій, залишаючи визначення розміру заробітної плати переважно на розсуд роботодавця або в межах індивідуального трудового договору.

Не менш важливою є проблема трансформування правового регулювання оплати праці в умовах цифровізації та гнучких форм зайнятості (дистанційна, напіввіддалена робота, надання послуг за договорами з нефіксованим робочим часом). Сучасне законодавство все ще адаптується до визначення справедливого нормування та оплати праці таких категорій працівників, що нерідко призводить до заниження їхніх соціальних стандартів.

Для подолання окреслених проблем та вдосконалення правового регулювання оплати праці в Україні необхідна реалізація таких перспективних напрямів:

1. Реформування структури мінімальної заробітної плати: нормативне закріплення мінімальної заробітної плати як базової ставки за найпростішу, некваліфіковану працю, виключивши з її складу будь-які компенсаційні чи стимулюючі доплати та надбавки[1].

2. Посилення колективно-договірного регулювання: розширення практики укладення колективних договорів із чітким визначенням тарифних сіток, міжпосадових співвідношень та умов преміювання.

3. Удосконалення відповідальності за затримку виплат: гарантування дієвих компенсаційних виплат працівникам у разі несвоєчасного розрахунку та створення спеціальних гарантійних установ для забезпечення виплат у випадку банкрутства роботодавця[2].

4. Гармонізація із законодавством ЄС: імплементація Директиви ЄС про адекватну мінімальну заробітну плату, що сприятиме прозорості формування доходів і гендерній рівності в оплаті праці.

Отже, сучасний стан правового регулювання оплати праці в Україні вимагає системного реформування. Оптимізація нормативно-правової бази повинна відбуватися шляхом поєднання державного нормування з широким застосуванням колективно-договірних засад. Лише створення прозорого, справедливого та законодавчо захищеного механізму виплати заробітної плати дозволить забезпечити гідний рівень життя працівників, підвищити мотивацію до ефективної праці та сприятиме повоєнному відновленню економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаєва О.В. Правове регулювання оплати праці працівників бюджетної сфери в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Гаєва Оксана Володимирівна; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків, 2014. - 20 с.
2. Тубичка О.В. Захист права працівника на оплату праці за цивільним та трудовим законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03, 12.00.05 / Тубичка Олеся Володимирівна; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. - Львів, 2015. - 20 с.
3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII (зі змінами та доповненнями).
4. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР (зі змінами та доповненнями).

УДК 349.41

КОНСТАНТИНОВИЧ Є.О., магістрант
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ДЕРЖАВНИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ КАДАСТР І ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ РЕЧОВИХ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розглянуто взаємозв'язок Державного земельного кадастру та державної реєстрації речових прав на землю. Проаналізовано особливості функціонування кадастру в умовах воєнного стану та гарантії для добросовісних власників.

Ключові слова: земельне право, Державний земельний кадастр, кадастровий номер, державна реєстрація речових прав, воєнний стан, публічна кадастрова карта, належне врядування.

Державний земельний кадастр (далі буде згадуватися як ДЗК) - єдина державна геоінформаційна система відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення, обмеження у їх використанні, а також дані про кількісну і якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами [1]. Від повноти та достовірності занесеної до кадастру інформації напряму залежить стабільність життєздатність земельно-правових відносин, адже саме ці дані є під підґрунтям для реєстрації прав на землю.

Положення Земельного кодексу України визначають роль кадастру в процесі реєстрації прав на земельну ділянку як ключову, адже земельна ділянка вважається сформованою з моменту присвоєння їй кадастрового номера, а державна реєстрація речових прав на земельні ділянки здійснюється після державної реєстрації самої ділянки в ДЗК (ст. 79-1) [2]. Реєстрація речових прав здійснюється за Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [3]. Отже, кадастрова ідентифікація ділянки передує реєстрації права на неї, а достовірність відомостей реєстру прав безпосередньо залежить від достовірності даних кадастру.

Для ведення кадастру Кабінет Міністрів України постановою затвердив Порядок ведення Державного земельного кадастру від 17.10.2012 № 1051, який виступає ще й нормативною базою для регулювання користування публічною кадастровою картою [4]. Закон передбачає вільний доступ до основного масиву інформації, що реалізовано через цю карту (цільове призначення, межі, площа, форма власності тощо) [1; 5], але на даний момент публічний доступ до кадастрової карти є обмеженим у зв’язку з воєнним станом [5].

Такий особливий режим ведення кадастру, внесення до нього відомостей, користування ними та їх оприлюднення встановлено постановою Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 № 564. Строки режиму передбачені нормативним актом КМУ – це дія протягом усього воєнного стану та ще один місяць після його припинення [6]. Завдання цієї постанови – це захист відомостей кадастру від несанкціонованого втручання, прав фізичних та юридичних осіб, держави, а також створення умов для відновлення та безпечної роботи ДЗК [7]. Доступ до кадастру припиняється в межах адміністративно-територіальних одиниць, віднесених до переліку територій бойових дій або тимчасової окупації [5; 8].

Для підтримки актуальності та достовірності ДЗК існує процедура інвентаризації земель. За повідомленням Держгеокадастру, інвентаризацію проводили у 2025 р. на території 20 областей [9]. Значення правдивості даних земельного кадастру важко переоцінити: помилки у відомостях кадастру (наприклад, накладення меж суміжних ділянок) безпосередньо впливають на реєстрацію прав, оскільки право реєструється щодо ділянки, яка вже має кадастровий номер [2], стан самого кадастру охоплює післявоєнне відновлення, компенсації, просторове планування та довіру до ринку нерухомості, слідує з візії розвитку земельного кадастру до 2030 р., підготовленій кафедрами Національного університету біоресурсів і природокористування за 2026 р. [10].

Вжиті заходи ідуть на користь ДЗК, захищають дані від кібератак та зловживань, але разом з тим обмежують можливість добросовісним користувачам вступати у правові відносини тим, що не дає можливості самостійно перевіряти інформацію про ділянку, а отже, як наслідок, не сповіщати про помилки у кадастрі за необхідності. Питання відповідальності держави за власні помилки у земельних відносинах розглянув Європейський суд з прав людини у справі “Рисовський проти України” від 2011р.: суд зазначив, що в разі скасування документів на землю, виданих помилково, принцип належного врядування може зобов'язувати органи швидко виправити помилку та виплатити адекватну компенсацію добросовісному володільцю [11]. Таку позицію Суд повторив і в подальших справах проти України, зокрема у справі Bratushka v. Ukraine (заява № 67790/13) [12]. Цей підхід може слугувати орієнтиром і для випадків помилкових відомостей ДЗК та реєстру прав: наслідки помилки органу не повинні покладатися на добросовісного власника.

Отже, державний земельний кадастр і державна реєстрація речових прав на землю становлять послідовні етапи оформлення права на землю, а воєнні обмеження доступу до кадастру захищають дані, але підвищують потребу в гарантіях для добросовісних власників і в механізмах оперативного виправлення помилок. Після припинення воєнного стану особливий режим за постановою № 564 діє ще один місяць, тому відновлення повної відкритості кадастрових даних залишається завданням на найближчу перспективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 № 3613-VI. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III, ст. 79-1. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14
3. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15
4. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 № 1051. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-п
5. Обмеження функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану. zemfond.net. URL:https://www.zemfond.net/post/obmezhennia-funktsionuvannia-derzhavnoho-zemelnoho-kadastru-v-umovakh-voiennoho-stanu
6. Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 № 564. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2022-п
7. Державний земельний кадастр відновлює роботу задля забезпечення надання в умовах воєнного стану нагальних адміністративних послуг. Кабінет Міністрів України. URL:https://www.kmu.gov.ua/news/derzhavnij-zemelnij-kadastr-vidnovlyuye-robotu-zadlya-zabezpechennya-nadannya-v-umovah-voyennogo-stanu-nagalnih-administrativnih-poslug
8. Уряд визначив порядок роботи Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану. Асоціація міст України. URL:https://www.auc.org.ua/novyna/uryad-vyznachyv-poryadok-roboty-derzhavnogo-zemelnogo-kadastru-v-umovah-voyennogo-stanu

9. Голова Держгеокадастру Дмитро Макаренко презентував результати роботи Держгеокадастру у 2025 році. Кабінет Міністрів України, 2026. URL:https://www.kmu.gov.ua/news/holova-derzhheokadastru-dmytro-makarenko-prezentuvav-rezultaty-roboty-derzhheokadastru-u-2025-rotsi
10. Земельний кадастр в Україні: візія до 2030 року. Національний університет біоресурсів і природокористування України, кафедра земельного кадастру та кафедра землевпорядного проєктування. Київ, 2026. URL:https://nubip.edu.ua/sites/default/files/rich_text_files/Zemelnyi_kadastr_v_Ukraini_viziia_do_2030.pdf
11. Rysovskyy v. Ukraine, no. 29979/04, 20 October 2011. European Court of Human Rights (HUDOC). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107088
12. Bratushka v. Ukraine, no. 67790/13. European Court of Human Rights. URL:https://app.lexploria.com/document/737941-d

УДК: 349.42(477)

КОНСТАНТИНОВИЧ Є.О., магістрант
Науковий керівник – **ЛИННИК Т.В.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

КОЛІЗІЯ МІЖ ПРАВОМ НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ТА ПРАВОМ НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ: ПІДХОДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА

Розглянуто колізію права на свободу вираження поглядів (ст. 10 Конвенції) та права на повагу до приватного життя (ст. 8). Проаналізовано критерії балансування цих прав у практиці ЄСПЛ, зокрема щодо України.

Ключові слова: колізія прав людини, свобода вираження поглядів, право на приватність, Європейський суд з прав людини, баланс конвенційних прав.

Одними із фундаментальних та нормативно гарантованих прав людини є право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі буде згадуватися як Конвенція)) та право на свободу вираження поглядів (ст. 10 Конвенції). Жодне з цих прав не має наперед визначеного пріоритету чи переваги щодо іншого, а обидва підлягають обмеженням, передбаченим відповідно ч. 2 ст. 8 та ч. 2 ст. 10 Конвенції.[1] Це породжує системну колізію, розв'язання якої вимагає не прямого визначення ієрархії прав, а індивідуального балансування у кожній конкретній справі з урахуванням її фактичних обставин.

Фундаментом для формування критеріїв такого балансування є рішення Європейського суду з прав людини (далі буде згадуватися як ЄСПЛ) у справі Von Hannover v. Germany (No. 1) (2004), в якій Суд встановив порушення ст. 8 Конвенції, яке спричинила публікація німецьким виданням фотографії приватного життя принцеси Кароліни Ганноверської.[2] Суд наголосив, що публічний статус особи сам по собі не є достатньою підставою для необмеженого поширення інформації про її приватне життя, якщо особа не виконує офіційних державних функцій, а матеріал не сприяє дискусії, що становить суспільний інтерес.

Розвиток та систематизацію критеріїв для балансування між правами здійснено у справі Von Hannover v. Germany (No. 2) (Велика палата, 2012), у якій Суд визначив п'ять ключових критеріїв, якими повинні керуватися національні суди у прийнятті рішень:

1. Чи сприяє інформація дискусії, що становить суспільний інтерес;
2. Ступінь публічності особи та предмет повідомлення;
3. Попередня поведінка відповідної особи;
4. Зміст, форма та наслідки публікації;
5. Обставини, за яких було здобуто інформацію (зокрема фотографії). [3]

У цій справі Суд не встановив порушення ст. 8, оскільки національні суди коректно застосували принцип “margin of appreciation” (межі розсуду), належно зваживши обидва конвенційні права.

Схожі критерії було підтверджено та розвинуто у справі Axel Springer AG v. Germany (2012) [4] , що стосувалася публікації виданням Bild, яке належить компанії Axel Springer AG, інформації про арешт відомого актора за зберігання наркотиків. Суд визнав порушення ст. 10 Конвенції, підкресливши, що преса виконує наглядову роль для демократичного суспільства, буквально назвавши її "public watchdog" (сторожовий пес), а факт відкритого судового процесу є достатньою підставою суспільного інтересу до відповідної інформації. [4]

Для національної практики показовою стала справа "Українська Прес-Група проти України" (Ukrainian Media Group v. Ukraine, 2005) - перше рішення ЄСПЛ проти України за ст. 10 Конвенції. Під час президентської виборчої кампанії 1999 року газета "День" опублікувала статті з досить критичною оцінкою двох кандидатів на пост Президента України. [5] Національні суди стали на сторону політиків щодо захисту честі та гідності, зобов'язавши видання спростувати оціночні судження та відшкодувати шкоду. ЄСПЛ констатував порушення ст. 10 Конвенції, вказавши, що межі допустимої критики стосовно політиків є ширшими, ніж стосовно приватної особи, а вимога доводити правдивість оціночного судження, а не факту, суперечить самій природі свободи вираження поглядів. Це рішення заклало основу подальшої практики Суду щодо України (справи "Салов проти України", "Ляшко проти України", "Редакція газети „Правое дело" та Штекель проти України") та вплинуло на реформування національного підходу до розмежування фактичних тверджень і оціночних суджень у справах про захист честі, гідності та ділової репутації.

Отже, провівши дослідження практики ЄСПЛ, в ході якої сформувалися та були використані зазначені вище критерії, ми прийшли до висновку, що колізія між ст. 8 та ст. 10 Конвенції не розв'язується шляхом встановлення формальної ієрархії прав, а вимагає контекстуального, індивідуалізованого підходу. Національні суди держав-учасниць Конвенції, з огляду на фактичні обставини справ, мають самостійно здійснювати таке балансування, керуючись напрацьованими ЄСПЛ критеріями. Це забезпечує водночас єдність конвенційних стандартів і гнучкість їх застосування в національному правопорядку, зокрема в Україні, де питання розмежування журналістської свободи та захисту приватності й репутації залишається практично значущим, особливо в умовах активного розвитку цифрових медіа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 (ратифікована Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР). URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Von Hannover v. Germany, no. 59320/00, ECHR 2004-VI. URL:https://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2005/555.html

3. Von Hannover v. Germany (No. 2) [GC], nos. 40660/08 and 60641/08, ECHR 2012. URL:https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109029

4. Axel Springer AG v. Germany [GC], no. 39954/08, ECHR 2012. URL:https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109034

5. Ukrainian Media Group v. Ukraine, no. 72713/01, ECHR 2005. URL:https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79830

6. HUDOC — база даних рішень Європейського суду з прав людини. URL:https://hudoc.echr.coe.int

УДК 341.3

КРИВЕНДА Д.В., магістрант
Науковий керівник – **СОКИРИНСЬКА О.А.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ЕКОЦИД ЯК П'ЯТИЙ МІЖНАРОДНИЙ ЗЛОЧИН У РИМСЬКОМУ СТАТУТІ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ПРАВОВІ ВИКЛИКИ КВАЛІФІКАЦІЇ І ДОКАЗУВАННЯ

У тезах проаналізовано перспективи криміналізації екоциду в Римському статуті Міжнародного кримінального суду крізь призму екологічних наслідків російської агресії в Україні. Досліджено нормативні

критерії оцінки шкоди екосистемам, зокрема під час руйнування гідротехнічних споруд та обміління річкових басейнів, а також окреслено ключові процесуальні труднощі доказування складу цього злочину.

Ключові слова: екоцид, Римський статут, Міжнародний кримінальний суд, збройний конфлікт, Каховська ГЕС, обміління річок, проблеми доказування.

Широкомасштабна збройна агресія РФ проти України викрила принципову недостатність наявних інструментів міжнародно-правового захисту довкілля. Захист навколишнього середовища за чинним Римським статутом Міжнародного кримінального суду (МКС) обмежений рамками підпункту (iv) пункту «b» частини другої статті 8 [4]. Дана норма розглядає шкоду довкіллю виключно як супутній елемент воєнного злочину та вимагає від прокурора доводити її явну надмірність щодо очікуваної військової переваги, що на практиці створює майже неподоланий поріг доказування. На відміну від статей 35 та 55 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року [2], які вимагають кумулятивного виконання умов «велика, тривала і серйозна шкода» та діють виключно під час збройного конфлікту, підрив греблі Каховської ГЕС, систематичні удари по потенційно небезпечних об'єктах та мінування значних площ зумовлюють нагальну потребу виокремлення екоциду в самостійний п'ятий злочин під юрисдикцією МКС.

Підґрунтям для кодифікації даної норми слугує проєкт визначення, підготовлений у 2021 році Незалежною експертною групою (Independent Expert Panel). Автори пропонують розуміти під екоцидом «незаконні або свавільні дії, вчинені з усвідомленням високої ймовірності того, що вони спричинять серйозну та широку або довгострокову шкоду довкіллю» [0]. Усі три кваліфікуючі ознаки виразно простежуються в наслідках воєнних дій на території України:

Серйозна шкода (severe harm) виявляється у глибокій деградації біоценозів, отруєнні ґрунтів і підземних вод важкими металами та хімічними сполуками. *Широка шкода* (widespread harm) виходить за межі зони безпосередніх бойових дій, охоплюючи басейн Чорного моря та створюючи загрози для транскордонної екологічної безпеки. *Довгострокова шкода* (long-term harm) полягає у структурному руйнуванні екосистем, чиє відновлення є неможливим у розумні строки або вимагатиме зусиль кількох поколінь.

Прикладом критичного порушення природного балансу стало масове обміління річок України. Знищення Каховського водосховища спричинило різке падіння рівня води у нижній течії Дніпра, висушення заплавних лісів, лиманів і заповідних територій (зокрема НПП «Великий Луг»). Подібні процеси спостерігаються і в басейнах малих та середніх річок (наприклад, після підриву греблі Оскольського водосховища), де через руйнування гідротехнічної інфраструктури, замулення русел вибухами та деградацію водозборів відбувається розрив гідрологічного зв'язку. Це позбавляє питного водопостачання цілі регіони, знищує місця нересту риб і запускає незворотні процеси опустелювання земель.

Разом із тим, практичне притягнення винних осіб до відповідальності на міжнародному рівні пов'язане з кількома процесуальними проблемами:

Встановлення причинно-наслідкового зв'язку. Умови інтенсивного збройного конфлікту ускладнюють процесуальне закріплення доказів. Для відокремлення наслідків конкретного удару чи підриву від сукупного антропогенного навантаження необхідне тривале наукове моніторингування, залучення даних дистанційного зондування Землі та проведення комплексних екологічних експертиз.

Доказування суб'єктивної сторони (Mens Rea). Запропонована Independent Expert Panel концепція оперує виною у формі *recklessness* (усвідомлений ризик чи безпечність) [0]. Для міжнародного кримінального права це вимагатиме доведення того, що військове командування держави-агресора, віддаючи наказ про руйнування об'єкта, усвідомлювало високу ймовірність виникнення масштабної екологічної катастрофи, але свідомо знехтувало цими наслідками.

Отже, якісна фіксація фактів екоциду на національному рівні в межах ст. 441 Кримінального кодексу України [3] повинна лягти в основу майбутніх матеріалів для МКС. Внесення відповідних змін до Римського статуту дозволить закрити нормативну прогалину

та сформувати працюючий інструмент притягнення вищого військово-політичного керівництва держави-агресора до міжнародної кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide. Draft Legal Definition of Ecocide. *Stop Ecocide Foundation*. 2021. URL:https://www.stopecocide.earth/legal-definition (date of access: 11.10.2026).
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (дата звернення: 11.10.2026).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 11.10.2026).
4. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 11.10.2026).

УДК 341.231.14:341.645.2(477)

КРИВЕНДА Д.В., магістрант
Науковий керівник – **ЛИННИК Т.В.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ГАРАНТУВАННЯ УКРАЇНОЮ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ ЗПРАВ ЛЮДИНИ: КОЛІЗІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Досліджено теоретико практичні проблеми гарантування Україною виконання рішень Європейського суду з прав людини. Проаналізовано колізії між міжнародними зобов'язаннями та національним законодавством, а також запропоновано шляхи оптимізації правозастосовної практики.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, Конвенція про захист прав людини, виконання рішень, колізійне право, справедлива сатисфакція, заходи загального характеру.

Забезпечення належного та своєчасного виконання рішень Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ,) виступає наріжним каменем дотримання принципу верховенства права та фундаментальним обов'язком кожної держави - учасниці Ради Європи. «Після ратифікації Україною у 1997 році Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) вітчизняна правова система зазнала суттєвих трансформацій» [0,с. 45]. Разом з тим проведення дослідження в сфері колізійного права свідчить, що механізм гарантування виконання рішень ЄСПЛ в Україні досі зіштовхується із системними нормативно-правовими та інституційними суперечностями.

Юридична основа обов'язковості рішень ЄСПЛ закріплена у статті 46 Конвенції, згідно з якою «Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами» [2]. «На національному рівні нормативною гарантією виступає Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV, стаття 17 якого визначає Конвенцію та практику ЄСПЛ джерелом права в Україні»[3].

Аналіз правозастосовної практики дозволяє виокремити три ключові рівні колізійних вузлів при виконанні рішень Суду в Україні: бюджетно-правовий, процесуально-правовий та інституційно-правовий.

Перший рівень стосується бюджетно-правової сфери та виплати справедливої сатисфакції. Виплата грошової компенсації регулюється ст. 7–9 Закону № 3477-IV та має здійснюватися протягом трьох місяців з моменту набуття рішенням статусу остаточного. Проте в умовах дефіциту державного бюджету виникає конфлікт між вимогами ст. 41 Конвенції та нормотворчими обмеженнями Бюджетного кодексу України щодо безакцептного списання коштів. На практиці ця колізія вирішується шляхом застосування принципу пріоритету міжнародно-правових норм, закріпленого у ст. 19 Закону України «Про

міжнародні договорами України», відповідно до якого «норми Конвенції мають беззаперечний пріоритет над національним законодавством» [4, с. 112].

Другий рівень становить процесуально-правова сфера, пов'язана із забезпеченням заходів індивідуального характеру (*restitutio in integrum*). Згідно зі ст. 10 Закону № 3477-IV, основними формами таких заходів є відновлення попереднього юридичного стану та перегляд судових рішень національними судами. Попри те, що всі процесуальні кодекси України передбачають встановлення ЄСПЛ порушення як підставу для перегляду рішень у зв'язку з виключними обставинами, виникає суттєва неузгодженість строків звернення та порядку перегляду. Зазначена колізія потребує розширення юрисдикції Великої Палати Верховного Суду та чіткого законодавчого узгодження норм ЦПК, ГПК, КАС та КПК України.

Найбільш складним є третій рівень — інституційно-правовий, який виникає під час вжиття заходів загального характеру (ст. 13 Закону № 3477-IV), спрямованих на усунення системних і структурних проблем у правовій системі. «Проблема системного невиконання рішень національних судів, детально висвітлена у пілотному рішенні «Іванов проти України» та надалі в ухвалі «Бурмич та інші проти України», продемонструвала наявність суперечності між обов'язковістю заходів загального характеру та повільним темпом законотворчої діяльності» [5, с. 88]. Для подолання цієї проблеми необхідне створення спеціального моніторингового комітету Верховної Ради України.

Забезпечення принципу пропорційності та легітимності втручання в фундаментальні права вимагає від українського законодавця усунення прогалин у процесі адаптації національних норм до прецедентної практики ЄСПЛ.

Отже, слід зазначити, що гарантування Україною рішень ЄСПЛ вимагає комплексного вирішення колізійних питань. Ключовими напрямами удосконалення є: розробка чіткого законодавчого алгоритму автоматичного внесення змін до національних нормативно-правових актів у разі констатації ЄСПЛ системного порушення; гармонізація Бюджетного кодексу України з вимогами ст. 46 Конвенції; запровадження постійно діючого парламентського контролю за станом виконання рішень Суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анцелевич Г. О. Міжнародне право та національне законодавство: проблеми співвідношення та колізій. *Право України*. 2021. № 4. С. 43–58.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листоп. 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 270.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

4. Про міжнародні договорами України: Закон України від 29 лип. 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

5. Шевчук М.В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело кримінального процесуального права України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2022. 240 с.

УДК 341.231.14:341.22:339.9

КРИВЕНДА Д.В., магістрант
Науковий керівник – **МАЛИШКО І.В.,** старший викладач
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ КОНФІСКАЦІЇ СУВЕРЕННИХ АКТИВІВ ЗА МІЖНАРОДНИМ ЕКОНОМІЧНИМ ПРАВОМ: МІЖ ІМУНІТЕТОМ ДЕРЖАВИ ТА КОНТРЗАХОДАМИ

У тезах проаналізовано наукові підходи до конфіскації суверенних активів РФ у контексті міжнародного економічного права. Досліджено колізію між інститутом державного імунітету та механізмом контрзаходів, запропоновано шляхи вдосконалення правових підстав для залучення репарацій.

Ключові слова: суверенні активи, державний імунітет, контрзаходи, заморожування активів, репараційні механізми, міжнародне економічне право.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України порушила фундаментальні засади міжнародного правопорядку та поставила перед науковою спільнотою завдання перегляду класичних інститутів міжнародного економічного права. З огляду на масштаб завданих збитків, особливої актуальності у дослідженнях набуває пошук ефективних та легітимних правових механізмів спрямування суверенних активів держави-агресора на відбудову України. Зазначена проблематика лежить у площині гострої колізії між принципом суверенної рівності держав і процесуальним імунітетом з одного боку, та невідворотної відповідальності за міжнародно-протиправні діяння — з іншого.

Аналізуючи доктринальні джерела та міжнародно-правові акти, слід зазначити, що традиційно юрисдикційний імунітет держави та її майна вважається одним із базових елементів стабільності міжнародних фінансових відносин [1, с. 112]. Загальні засади захисту суверенних резервів закріплені в Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 року та знаходять відображення у національному законодавстві окремих країн, зокрема у Законі США про імунітет іноземних sovereign-суб'єктів (FSIA) та Законі Великої Британії про державний імунітет (SIA). Згідно з цими актами, активи центральних банків володіють високим рівнем захисту від заходів примусового виконання (*immunity from execution*).

Водночас у ході дослідження встановлено, що абсолютизація державного імунітету в умовах грубого порушення імперативних норм міжнародного права (*jus cogens*) створює правовий вакуум, при якому держава-порушник використовує міжнародно-правовий захист як інструмент уникнення відповідальності. Заблоковані у державах G7 та ЄС суверенні активи Central Bank of Russia (обсягом понад 300 млрд доларів США) потребують належної кваліфікації через призму сучасного співвідношення принципів міжнародного права.

Важливим теоретичним і практичним аспектом є розмежування правових режимів «заморожування» та «конфіскації». Заморожування постає як тимчасовий адміністративно-правовий або санкційний захід, очікуваний у межах регуляторних актів (наприклад, Регламенту Ради ЄС № 269/2014) [4]. Втім, воно не тягне за собою зміни правотитулу власності. На мій погляд, подальша трансформація заблокованих коштів у реальні компенсаційні ресурси вимагає виходу за межі стандартного санкційного інструментарію та застосування спеціальних механізмів публічного права.

Обґрунтованою підставою для вилучення суверенних активів у науковій літературі розглядається інститут контрзаходів (countermeasures). Спираючись на норми статей 22, 49–54 Проєкту Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння (ARSIWA), підготовленого Комісією міжнародного права ООН, можна стверджувати, що потерпіла держава та міжнародне співтовариство мають право вдаватися до пропорційних контрзаходів з метою спонукання агресора до виконання зобов'язання щодо відшкодування шкоди [36, с. 87]. Ураховуючи, що заборона агресії має характер зобов'язання *erga omnes,* застосування колективних контрзаходів у формі вилучення суверенних резервів є правомірним кроком у відповідь на масштабний злочин проти миру.

На мою думку, позитивною динамікою є поступова адаптація національного законодавства іноземних партнерів. Прикладом цього є прийняття у США Закону «Про відновлення економічного процвітання та можливостей для українців» (REPO for Ukrainians Act), що закріплює повноваження щодо конфіскації та передачі російських державних активів до спеціальних фондів [36]. Водночас у ЄС впроваджено практичний підхід щодо використання надприбутків (*windfall profits*) від заморожених ресурсів через депозитарії (зокрема Euroclear), що є вагомим проміжним кроком на шляху до повної виплати репарацій.

Отже, зазначимо, що дослідження правового режиму конфіскації суверенних активів засвідчує процес формування нової практики в міжнародному економічному праві. Традиційний підхід щодо беззастережного імунітету поступається концепції правової відповідальності держави-порушниці. Застосування механізму контрзаходів у поєднанні із гармонізацією національного законодавства створює необхідну юридичну основу для притягнення агресора до фінансово-економічної відповідальності та забезпечення відбудови України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дмитрієв А. І. Міжнародне публічне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 640 с.
2. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts / International Law Commission. *Yearbook of the International Law Commission*. 2001. Vol. II. Part Two. P. 26–143.
3. Rebuilding Economic Prosperity and Opportunity for Ukrainians Act (REPO Act): Public Law 118-50, Division F. *United States Statutes at Large*. 2024. Vol. 138. P. 950–965.
4. Council Regulation (EU) No 269/2014 of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine. *Official Journal of the European Union*. 2014. L 78. P. 6–15.

УДК 349.2

КОЛОМІЄЦЬ В.В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **ЛОМАКІНА І.Ю.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ ТА ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ: ПОШУК БАЛАНСУ МІЖ ІНТЕРЕСАМИ ПРАЦІВНИКА ТА РОБОТОДАВЦЯ

У тезах розглянуто особливості правового регулювання робочого часу та часу відпочинку в Україні. Проаналізовано інтереси працівника й роботодавця, основні законодавчі гарантії та способи досягнення балансу між ефективністю праці й правом на відпочинок.

Ключові слова: робочий час, час відпочинку, трудове право, працівник, роботодавець, трудові відносини, законодавство України, баланс інтересів.

Правове регулювання робочого часу та часу відпочинку: пошук балансу між інтересами працівника та роботодавця.

Правове регулювання робочого часу та часу відпочинку є важливою складовою трудового права України, оскільки воно визначає порядок організації праці, тривалість виконання працівником своїх обов'язків і можливості для відновлення фізичних та розумових сил. Основним завданням такого регулювання є забезпечення справедливого балансу між інтересами працівника, який має право на належні умови праці та відпочинок, і роботодавця, зацікавленого в ефективній роботі підприємства, установи чи організації. Досягнення цього балансу сприяє підвищенню продуктивності праці, зменшенню втоми, запобіганню професійному вигоранню та формуванню належних трудових відносин [1].

Основними нормативно-правовими актами, які регулюють ці питання в Україні, є Конституція України, Кодекс законів про працю України, Закон України «Про відпустки» та Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Конституція України гарантує право на працю, належні, безпечні й здорові умови праці, а також право на відпочинок. Кодекс законів про працю України визначає поняття робочого часу, його нормальну та скорочену тривалість, порядок установлення робочого тижня, перерв, вихідних днів і відпусток [1]. Закон України «Про відпустки» регулює види відпусток, умови їх надання та тривалість [2]. Водночас Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» встановлює спеціальні правила організації трудових відносин у період дії воєнного стану [3].

Загальне правило передбачає, що нормальна тривалість робочого часу працівників не повинна перевищувати 40 годин на тиждень. Така норма спрямована на те, щоб людина мала достатньо часу не лише для виконання професійних обов'язків, а й для особистого життя, сім'ї, навчання та відновлення сил. Для окремих категорій працівників законодавством установлюється скорочена тривалість робочого часу, зокрема з урахуванням віку та умов праці. Це свідчить про те, що правове регулювання має враховувати не тільки потреби роботодавця, а й особливості становища працівників [1].

Важливим елементом організації праці є визначення режиму робочого часу, який охоплює час початку та закінчення роботи, тривалість робочого дня, кількість робочих днів

на тиждень і порядок чергування роботи та відпочинку. Роботодавець повинен організовувати робочий процес так, щоб забезпечити виконання поставлених завдань, але при цьому дотримуватися законодавчих обмежень. Зі свого боку, працівник зобов'язаний сумлінно виконувати трудові обов'язки та дотримуватися встановленого режиму. Отже, ефективна організація робочого часу передбачає взаємну відповідальність сторін трудових відносин [1; 4].

Не менш важливе значення має правове регулювання часу відпочинку. До нього належать перерви протягом робочого дня, щоденний і щотижневий відпочинок, вихідні дні та відпустки. Час відпочинку дає працівникові можливість відновити сили, підтримувати здоров'я та приділяти увагу особистим потребам. Наприклад, перерви протягом робочого дня допомагають зменшити втому, а щорічна відпустка створює умови для повноцінного відновлення. Тому право на відпочинок не можна розглядати як перешкоду для ефективної роботи, адже воно безпосередньо впливає на працездатність людини та якість виконання нею своїх обов'язків [1; 2].

Інтереси роботодавця полягають у забезпеченні безперервності робочого процесу, виконанні виробничих завдань, дотриманні строків і раціональному використанні трудових ресурсів. Однак надмірне збільшення тривалості роботи може призвести до перевтоми працівників, зниження уважності, збільшення кількості помилок і погіршення результатів праці. З іншого боку, недостатньо продуманий графік роботи може ускладнювати діяльність підприємства та створювати додаткові організаційні витрати. Саме тому пошук балансу передбачає встановлення зрозумілого графіка, справедливий розподіл навантаження, належний облік відпрацьованого часу та дотримання права працівника на відпочинок [4; 5].

Особливого значення ця проблема набула в умовах воєнного стану в Україні. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» передбачає спеціальні правила організації праці. Зокрема, для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури, за встановлених законом умов нормальна тривалість робочого часу може збільшуватися до 60 годин на тиждень. Також можуть застосовуватися особливі правила визначення графіків роботи та щотижневого відпочинку. Водночас такі положення не означають, що роботодавець може довільно встановлювати будь-яку тривалість роботи: він повинен діяти в межах законодавства та враховувати передбачені ним гарантії [3].

Одним зі способів досягнення балансу між інтересами сторін є гнучка організація робочого часу, коли характер роботи дозволяє працівникові в певних межах самостійно визначати час початку та закінчення роботи. Також важливими є дистанційна робота, належне планування завдань, завчасне погодження графіків і врахування обґрунтованих потреб працівників. Такі підходи дають змогу ефективніше поєднувати професійні обов'язки з особистим життям. Водночас гнучкість не повинна використовуватися для прихованого збільшення робочого навантаження або постійного залучення працівника до виконання завдань поза встановленим робочим часом [1; 4].

Важливим засобом захисту прав працівників є належний облік робочого часу, дотримання правил оплати праці та встановлених законом обмежень щодо надурочних робіт. Працівник повинен мати можливість перевірити кількість фактично відпрацьованих годин і отримати належну компенсацію у випадках, передбачених законодавством. Роботодавець, зі свого боку, має право вимагати виконання трудових обов'язків, але не повинен порушувати законодавчі гарантії відпочинку. У разі виникнення спорів важливу роль відіграють переговори між сторонами, колективні договори, профспілки та передбачені законодавством способи захисту трудових прав [1; 3].

Правове регулювання робочого часу та часу відпочинку має забезпечувати не перевагу однієї сторони трудових відносин над іншою, а розумне поєднання їхніх законних інтересів. Працівник повинен мати гарантовані умови для безпечної праці та повноцінного відпочинку, а роботодавець — можливість ефективно організовувати діяльність і досягати визначених цілей. Найкращим шляхом досягнення такого балансу є дотримання трудового законодавства, прозорі правила роботи, взаємна повага, справедливий розподіл навантаження та відповідальне ставлення обох сторін до своїх обов'язків. Саме за таких умов

робочий час використовується раціонально, а право на відпочинок залишається реальною гарантією захисту працівника [1–5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII.
2. Про відпустки: Закон України від 15 листопада 1996 р. № 504/96-ВР.
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX.
4. Правове регулювання робочого часу та часу відпочинку: навчальні матеріали. Studocu.
5. Тема 4. Правове регулювання робочого часу та часу відпочинку: навчальні матеріали. Scribd.

УДК 340.134:004.8:61(477)

КУЗЬОМКО Т.Р., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **ЛОМАКІНА І.Ю.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

СУМІСНИЦТВО ТА СУМІЩЕННЯ ПОСАД У ТРУДОВОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Актуальність теми зумовлена необхідністю належного правового регулювання сумісництва та суміщення посад, а також визначення законодавчих обмежень щодо їх застосування. Особливої уваги потребує питання поєднання трудових відносин із правовим статусом осіб, які перебувають на публічній службі, оскільки для них передбачено спеціальні вимоги та обмеження щодо здійснення додаткової діяльності.

Ключові слова: сумісництво, суміщення посад, трудове законодавство, публічна служба, правове регулювання.

Багато українців працюють на кількох роботах, знаходячи для цього сили та час. Такі трудові відносини можуть реалізовуватися у формі сумісництва, коли працівник виконує інші додаткові обов'язки за іншою посадою в межах одного роботодавця. Сумісники - це працівники, які, крім основної роботи, виконують іншу оплачувану роботу на умовах трудового договору у вільний час.

Переходячи до актуальності даного питання, вона часто пояснюється не розумінням працівниками, а подекуди і роботодавцями сумісництва та суміщення професій (посад) та правильності застосування діючого трудового законодавства про роботу за сумісництвом.

Насамперед у трудовому законодавстві визначено загальні засади розуміння питання суміщення та його різновидів. Тому саме трудове законодавство закладає основи для того, щоб зробити аналіз, як розуміється суміщення посад у трудовому праві, чи є аналогічним таке розуміння в галузях публічного права, зокрема в муніципально-правових відносинах. Роз'яснення сутності суміщення посад за трудовим законодавством надано Державною службою з питань праці [1].

Частиною другою ст. 21КЗпП України встановлюється, що працівник має право реалізовувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладення трудового договору на одному або одночасно на декількох підприємствах, в установах, організаціях, якщо інше не передбачене законодавством, колективним договором або угодою сторін [2].

Цією ж статтею Кодексу передбачено відповідні обмеження на сумісництво можуть вводитися законодавством і колективним договором, однак незважаючи на передбачену законодавчу норму встановлення обмежень на сумісництво, сьогодні немає загальних обмежень такого роду, що поширювалися б на працівників підприємств усіх форм власності [2].

Постановою Кабінету Міністрів України «Про роботу за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій» передбачено можливість обмеження сумісництва тільки для працівників, зайнятих на важких роботах або роботах зі шкідливими чи небезпечними умовами праці. Також документ передбачав обмеження щодо сумісництва для неповнолітніх і вагітних жінок. Зазначені обмеження стосувалися державних і

комунальних підприємств, установ та організацій (п. 1 Постанови КМУ № 245 від 03.04.1993 р.) [3].

Крім того проблема суміщення посад загострюється у зв'язку із застосуванням у публічно-правовій та у сфері трудових відносин різних підходів до її врегулювання. Щодо цього варто зауважити, що у сфері трудового права превалює приватний метод стосовно конкретного працівника, який насамперед базується на договірних відносинах та певній свободі дій. При цьому не завжди враховуються відносини публічно-правового характеру, тобто відповідний статус осіб, які перебувають на публічній службі або є депутатами та поєднані одночасно двома різними видами відносин з органом влади – і трудовими, і муніципально-правовими. Узгодження взаємного паралельного існування цих відносин у одного суб'єкта і є важливим завданням законодавця [4].

Окремо передбачено й рекомендується, що у разі існування ситуації, де не чітко зрозуміло, яка діяльність є сумісною, особа повинна звернутися по пораду до свого керівника. Крім того, враховуючи вимоги кожного із законодавств держав-учасниць, державний службовець повинен бути зобов'язаним повідомляти або отримувати дозвіл від свого керівника для того, щоб здійснювати певну діяльність (платно/безоплатно), або обіймати певні посади, чи виконувати функції поза своїми основними посадовими обов'язками [5].

Отже, законодавче регулювання роботи за сумісництвом передбачає можливість встановлення певних обмежень, які залежать від характеру роботи та правового статусу працівника. Водночас для осіб, які перебувають на публічній службі, питання сумісництва потребує особливої уваги, оскільки має враховувати не лише норми трудового законодавства, а й спеціальні вимоги щодо проходження служби, запобігання конфлікту інтересів та дотримання посадових обов'язків. У випадках, коли виникають сумніви щодо допустимості певної додаткової діяльності, доцільно звернутися за роз'ясненням до керівника, а за необхідності - отримати відповідний дозвіл або повідомити про намір здійснювати таку діяльність згідно з вимогами законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Що таке суміщення посад? Управління інспекційної діяльності у Чернігівській області Центрального міжрегіонального управління Державної служби з питань праці. 20.02.2025 р. URL:https://cn.dsp.gov.ua/news/shcho-take-sumishchenniaposad/ (дата звернення: 02.03.2026)].
2. Кодекс законів про працю України зі змінами і доповненнями станом на 31 грудня 2008 р. – Харків, 2009
3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про роботу за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій"від 03.04.1993 року № 245. URL:http://zakon.rada.gov.ua/cgibin/laws/main.cgi?nreg=z0076-93.
4. Лялюк О. Ю. Теоретико-прикладні проблеми суміщення посад та статусів у системі місцевого самоврядування. Проблеми законності. DOI:https://doi.org/10.21564/2414-990X.173.360196.
5. Recommendation No. R (2000) 10 of the Committee of Ministers to Member states on codes of conduct for public officials (Adopted by the Committee of Ministers at its 106th Session on 11 May 2000). URL:http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/documents/ Rec(2000)10_ EN.pdf

УДК 342.7

МАЗУРЕНКО Я.О., магістрант
Науковий керівник – **СОКИРИНСЬКА О.А.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: МЕХАНІЗМИ МОНІТОРИНГУ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО ЗАХИСТУ

У тезах розглянуто основні проблеми порушення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні, механізми моніторингу їх дотримання та критерії оцінювання ефективності державного захисту. Визначено основні напрями вдосконалення державної політики щодо забезпечення прав і свобод ВПО.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, права людини, державний захист, моніторинг, оцінювання ефективності.

Проблема забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні є одним із важливих напрямів державної політики у сфері захисту прав людини, соціального забезпечення та відновлення суспільства в умовах збройної агресії. Вимушене переміщення населення супроводжується втратою житла, майна, роботи, звичних соціальних зв'язків і доступу до необхідних послуг, що створює додаткові ризики порушення основоположних прав і свобод. Особливої актуальності набувають питання реалізації права на житло, соціальний захист, працю, освіту, медичну допомогу та доступ до правосуддя [1]. За таких обставин важливим завданням держави є не лише встановлення законодавчих гарантій, а й забезпечення їх практичної реалізації, своєчасне виявлення порушень і систематичне оцінювання результативності застосовуваних механізмів захисту.

Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні визначається Конституцією України, Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», іншими нормативно-правовими актами та міжнародними договорами у сфері прав людини [1]. Відповідно до цих правових засад внутрішнє переміщення не повинно бути підставою для необґрунтованого обмеження прав громадян або нерівного ставлення до них. Проте на практиці між формальним закріпленням правових гарантій і можливістю їх повноцінної реалізації можуть виникати суттєві розбіжності. Такі труднощі зумовлюються обмеженістю ресурсів, складністю адміністративних процедур, нерівномірним забезпеченням послуг у різних регіонах, недостатньою поінформованістю громадян та індивідуальними обставинами переміщених осіб.

Однією з найбільш поширених проблем є забезпечення права на житло. Втрата постійного місця проживання, пошкодження або знищення нерухомого майна, висока вартість оренди та обмежені можливості довгострокового поселення ускладнюють адаптацію внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах. Водночас забезпечення житлом має розглядатися не лише як надання тимчасового місця проживання, а й як створення умов для соціальної стабільності, працевлаштування та інтеграції [3]. Не менш важливою є проблема доступу до соціальної допомоги, оскільки складність оформлення виплат, затримки в розгляді заяв, труднощі з підтвердженням необхідних відомостей і недостатня доступність інформації можуть перешкоджати своєчасному отриманню підтримки. Особливої уваги потребують люди похилого віку, особи з інвалідністю, сім'ї з дітьми та громадяни, які потребують стороннього догляду.

Актуальними залишаються питання реалізації права на працю та освіту, доступу до медичних послуг і адміністративного обслуговування. Вимушене переміщення нерідко призводить до втрати роботи, зниження доходів і необхідності змінювати професійну діяльність. Діти можуть потребувати додаткової освітньої та психологічної підтримки, а дорослі — допомоги в адаптації до нового соціального середовища. Отже, ефективний державний захист має передбачати комплекс заходів, спрямованих не тільки на подолання невідкладних проблем, а й на забезпечення довгострокової самостійності, рівних можливостей і належного рівня життя внутрішньо переміщених осіб [2].

Важливим інструментом забезпечення прав ВПО є систематичний моніторинг, який передбачає збирання, перевірку та аналіз інформації про стан дотримання прав людини, поширеність порушень, причини їх виникнення й ефективність реагування уповноважених органів. Основне призначення моніторингу полягає у своєчасному виявленні проблем, визначенні груп населення, які потребують додаткової підтримки, та підготовці обґрунтованих рекомендацій для вдосконалення державної політики. У цій сфері важливу роль відіграють Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи державної влади та місцевого самоврядування, суди, громадські організації й міжнародні інституції [5]. Їхня діяльність дає змогу поєднувати адміністративні дані, результати розгляду звернень, незалежні спостереження та інформацію про фактичні потреби переміщеного населення.

Для забезпечення об'єктивності моніторингу доцільно використовувати кількісні та якісні методи дослідження. Кількісний аналіз охоплює статистику звернень, строки розгляду заяв, кількість наданих послуг, обсяги соціальної підтримки та частку осіб, охоплених

відповідними програмами. Якісні методи передбачають опитування внутрішньо переміщених осіб, інтерв'ювання, проведення фокус-груп і вивчення конкретних випадків порушення прав. Поєднання цих підходів дає можливість не лише визначити масштаби проблеми, а й з'ясувати причини її виникнення, оцінити вплив на життя людини та встановити, чи забезпечують передбачені законом механізми реальний захист. При цьому збирання та використання інформації повинні відповідати вимогам законодавства про захист персональних даних і принципам конфіденційності [3].

Необхідною складовою моніторингу є оцінювання ефективності державного захисту. Його не можна обмежувати підрахунком кількості прийнятих нормативно-правових актів, проведених заходів або використаних бюджетних коштів. Основним критерієм має бути реальне покращення становища внутрішньо переміщених осіб і можливість повноцінно користуватися гарантованими правами. Для цього доцільно застосовувати показники доступності та своєчасності послуг, повноти охоплення цільових груп, адресності допомоги, прозорості адміністративних процедур, результативності розгляду скарг і рівня задоволеності отримувачів підтримки. Зокрема, оцінювання може враховувати доступність належного житла, можливості працевлаштування, своєчасність соціальних виплат, охоплення дітей освітою та доступ до медичної допомоги [4]. Показники мають бути вимірюваними, порівнюваними в часі й придатними для визначення конкретних недоліків державної політики.

Особливого значення набуває безпосередня участь внутрішньо переміщених осіб у процесах моніторингу та оцінювання. Саме досвід людей, які зіткнулися з труднощами під час отримання допомоги або реалізації своїх прав, дає змогу виявити проблеми, які не завжди відображаються в офіційній статистиці. Регулярні консультації з представниками переміщених громад, опитування та створення доступних каналів подання звернень сприяють підвищенню прозорості державних рішень і врахуванню реальних потреб населення. Виявлені недоліки повинні супроводжуватися конкретними заходами реагування, зокрема вдосконаленням законодавства, спрощенням адміністративних процедур, покращенням інформування громадян і підвищенням доступності послуг. Важливо також повторно оцінювати результати впроваджених рекомендацій, щоб визначити, чи усунуто причини порушень [5].

Отже, забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб потребує комплексного підходу, що поєднує належне правове регулювання, доступні державні послуги, дієві механізми оскарження та систематичний моніторинг дотримання прав людини. Оцінювання ефективності державного захисту має ґрунтуватися на достовірних даних, чітких критеріях, прозорості процедур і врахуванні досвіду самих переміщених осіб. Удосконалення цих механізмів сприятиме своєчасному виявленню порушень, підвищенню відповідальності органів влади та раціональному використанню державних ресурсів. Кінцевим результатом державної політики має бути не лише надання допомоги, а й забезпечення реальної можливості для кожної внутрішньо переміщеної особи жити гідно, реалізовувати свої права та інтегруватися в життя приймаючої громади.

Висновки. Отже, забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні потребує комплексного підходу, що передбачає вдосконалення законодавства, підвищення доступності соціальних послуг і посилення контролю за дотриманням прав людини. Важливими умовами ефективного державного захисту є систематичний моніторинг порушень, використання об'єктивних критеріїв оцінювання та своєчасне реагування уповноважених органів на виявлені проблеми. Особливе значення має залучення внутрішньо переміщених осіб до оцінювання державних програм і врахування їхніх реальних потреб. Удосконалення зазначених механізмів сприятиме підвищенню ефективності державної політики, забезпеченню належної реалізації прав і свобод ВПО та їхній успішній інтеграції в приймаючі громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 18.10.2026).

2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/1706-18 (дата звернення: 18.10.2026).
3. Керівні принципи ООН з питання переміщення осіб усередині країни. Організація Об'єднаних Націй, 1998. URL:https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/spring_guiding_principles.pdf (дата звернення: 18.10.2026).
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Пакт ООН від 16 грудня 1966 р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/995_042 (дата звернення: 18.10.2026).
5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/776/97-вр (дата звернення: 18.10.2026).

УДК 341.3

СТАРІКОВА С.О., магістрантка
Науковий керівник – **СОКИРИНСЬКА О.А.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ДЕРЖАВИ-ОКУПАНТА

У тезах досліджено міжнародно-правовий режим окупованих територій, основні обов'язки держави-окупанта та їх практичне значення на прикладі гуманітарної ситуації в Олешках Херсонської області у 2026 році.

Ключові слова: окупація, держава-окупант, міжнародне гуманітарне право, цивільне населення, гуманітарна допомога, Олешки.

Міжнародне гуманітарне право встановлює спеціальні правила для ситуацій, коли територія держави фактично перебуває під владою ворожої армії. Відповідно до статті 42 Положення про закони і звичаї війни на суходолі, доданого до IV Гаазької конвенції 1907 року, територія вважається окупованою, коли вона фактично перебуває під владою ворожої армії. Визначальним є не формальне проголошення контролю, а наявність фактичної влади над територією [1, ст. 42]. Окупація не передає державі-окупанту суверенітет над відповідною територією, а її повноваження мають тимчасовий характер.

Основні обов'язки окупаційної держави закріплено в Гаазькому положенні 1907 року та IV Женевській конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року. Зокрема, окупант повинен, наскільки це можливо, забезпечувати громадський порядок і нормальне життя, поважати чинне законодавство окупованої території, захищати цивільне населення та приватну власність [1, ст. 43; 2]. IV Женевська конвенція забороняє колективні покарання, залякування, пограбування та примусове переміщення захищених осіб, за винятком вузько визначених міжнародним правом обставин [2, ст. 33, 49].

Особливе значення має обов'язок забезпечувати населення необхідними для виживання продовольствами. Згідно зі статтею 55 IV Женевської конвенції, окупаційна держава зобов'язана, наскільки це дозволяють наявні засоби, забезпечувати населення продовольством і медичними засобами; якщо ресурсів недостатньо, вона повинна погоджуватися на гуманітарні операції та сприяти їх здійсненню відповідно до статті 59 [2, ст. 55, 59]. Міжнародний комітет Червоного Хреста наголошує, що сторони конфлікту мають дозволяти й полегшувати швидке та безперешкодне проходження гуманітарної допомоги цивільним, які її потребують [4].

Ці норми набувають особливої актуальності у зв'язку із ситуацією в місті Олешки Херсонської області, яке перебуває під російською окупацією з лютого 2022 року. У 2026 році міжнародні правозахисні організації та медіа повідомляли про різке погіршення гуманітарного становища: дефіцит продуктів і медикаментів, порушення водо та електропостачання, небезпеку пересування через бойові дії й міни, а також відсутність організованого безпечного механізму евакуації для людей, які бажають виїхати [5; 6]. Human

Rights Watch у липні 2026 року вказувала, що цивільні особи в окупованій частині Херсонщини не мають безпечного шляху для виїзду, а держава-окупант зобов'язана забезпечувати їм доступ до їжі, медичної допомоги та інших необхідних благ [5]. У жовтні 2026 року Reuters також повідомляло про гострий дефіцит їжі й води в Олешках та про повідомлення щодо відхилення запропонованого плану евакуації [6].

З правового погляду сама наявність гуманітарної кризи ще не замінює оцінки конкретних дій і бездіяльності за нормами міжнародного права. Водночас достовірні повідомлення про нестачу предметів першої необхідності, відсутність належної медичної допомоги та перешкоди гуманітарному доступу вимагають перевірки на відповідність статтям 55 і 59 IV Женевської конвенції. Якщо цивільне населення недостатньо забезпечене, окупаційна держава має використовувати наявні засоби для постачання необхідних товарів і не повинна свавільно перешкоджати неупередженим гуманітарним операціям. Окремо слід оцінювати обов'язок вживати всіх практично можливих заходів для захисту цивільних від небезпек, пов'язаних із бойовими діями, та сприяти безпечному й добровільному виїзду тих, хто бажає залишити небезпечну місцевість [2; 3; 5].

Важливо також розмежовувати відповідальність за загальну ситуацію та відповідальність за окремі інциденти. Зокрема, встановлення відповідального за конкретний напад, мінування маршруту чи перешкоджання окремій гуманітарній операції потребує перевірки обставин, доказів і причетності відповідних осіб. Проте невизначеність щодо окремих епізодів не скасовує загальних обов'язків сторін конфлікту за міжнародним гуманітарним правом, а спеціальних обов'язків окупаційної держави — щодо населення території, яку вона контролює.

Отже, міжнародно-правовий режим окупації спрямований не на легітимацію контролю над чужою територією, а на захист людей, які опинилися під владою ворожої армії. Ситуація в Олешках демонструє практичне значення обов'язків окупаційної держави щодо забезпечення продовольством і медичною допомогою, підтримання життєво необхідних послуг та сприяння гуманітарному доступу. Ефективне виконання цих обов'язків, незалежний моніторинг і документування порушень є необхідними для захисту цивільного населення та подальшого встановлення відповідальності за конкретні порушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. Гаага, 18 жовтня 1907 року.

2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 року.

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I). 8 червня 1977 року.

4. Міжнародний комітет Червоного Хреста. Гуманітарний доступ: що передбачає законодавство. 27 листопада 2023 року.

5. Human Rights Watch. Україна: цивільні особи опинилися в пастці на окупованій території Херсонської області. 9 липня 2026 року.

6. Reuters. Жителі окупованого росією українського міста ризикують життям, долаючи «дорогу смерті» заради їжі. 8 жовтня 2026 року.

УДК 349.6:341.1(4)

ПАЗІЙ Т.В., магістрант
Науковий керівник – **ОБІЮХ Н.М.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ОСНОВНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ, ЯКІ РОЗГЛЯДАЮТЬСЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРАВІ

У публікації розглянуто екологічні проблеми, яким приділено основну увагу в законодавстві Європейського Союзу. Мова йде про зміну клімату, забруднення повітря та водних ресурсів, накопичення відходів і скорочення кількості видів рослин і тварин. Також визначено, чим європейський досвід може бути корисним для України.

Ключові слова: біорізноманіття, відходи, екологічне право, Європейський Союз, зміна клімату, охорона довкілля.

Проблеми довкілля стосуються кожної країни, адже забруднення повітря, води та ґрунтів не зупиняється на державних кордонах. До цього додаються зміна клімату, скорочення природних територій і постійне збільшення кількості відходів. Розв'язати такі питання силами лише однієї держави складно, тому держави-члени Європейського Союзу спільно розробляють правила охорони природи. Вони визначають екологічні вимоги до підприємств, використання природних ресурсів і відповідальності за шкоду довкіллю.

Однією з головних проблем є зміна клімату. Посухи, сильні зливи, повені й тривалі періоди спеки створюють труднощі для населення й господарства. Від цих явищ потерпають і сільськогосподарські підприємства, адже врожай значною мірою залежить від погодних умов. У Європейському Союзі боротьба зі зміною клімату закріплена на законодавчому рівні. Регламент (ЄС) 2021/1119 встановлює мету досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року [1]. Для цього необхідно скорочувати викиди парникових газів, розвивати відновлювану енергетику та зменшувати використання видобувних видів палива.

Ще одне питання, яке потребує постійної уваги, − забруднення повітря, води та ґрунтів. Викиди транспорту й промислових підприємств значно погіршують якість повітря, а скидання небезпечних речовин у водойми шкодить водним організмам і людям. Ці проблеми розглядаються в Плані дій Європейського Союзу «До нульового забруднення повітря, води та ґрунту» [2]. Документ передбачає послідовне зменшення забруднення та обмеження його негативного впливу на здоров'я людей та навколишнє середовище. Для досягнення результатів важливо не лише встановлювати норми, а й контролювати їх дотримання та виконання.

Окремої уваги заслуговує поводження з відходами. Побутове сміття, пластик і залишки виробництва накопичуються на полігонах, забруднюють природні території та потребують додаткових витрат на утилізацію. У країнах ЄС діє Директива 2008/98/ЄС, яка визначає основні правила управління відходами [3]. Її підхід передбачає, що найкраще рішення − не допустити утворення зайвих відходів, а ті, яких неможливо уникнути, за можливості використовувати повторно або переробляти. Така практика допомагає економити сировину й зменшувати навантаження на довкілля.

Серйозною проблемою залишається скорочення біорізноманіття. Через вирубування лісів, осушення природних територій, забруднення та надмірне використання ресурсів деякі види рослин і тварин втрачають умови для існування. Правову основу їх охорони в ЄС становить, зокрема, Директива 92/43/ЄЕС про збереження природних оселищ та дикої фауни і флори [4]. На її основі розвивається європейська мережа природоохоронних територій Natura 2000. Збереження таких територій важливе для підтримання природної рівноваги, захисту рідкісних видів та відновлення пошкоджених екосистем.

Для України європейський досвід має практичне значення. У процесі європейської інтеграції потрібно наближати українське законодавство до норм ЄС і забезпечувати їх виконання. Серед важливих завдань − налагодження сортування та перероблення відходів, посилення контролю за забрудненням, охорона водних ресурсів і відновлення природних територій. Важливо також, щоб екологічні вимоги виконувалися не лише на папері. Для цього потрібні належний екологічний моніторинг та контроль, фінансування природоохоронних заходів і відповідальне ставлення усіх суб'єктів до навколишнього середовища.

Отже, європейське право приділяє увагу різним екологічним проблемам, які тісно пов'язані між собою. Забруднення, зміна клімату, накопичення відходів і зникнення окремих видів не можна подолати одним законом або окремим заходом. Потрібні послідовні дії держави, підприємств і суспільства. Для України вивчення законодавства ЄС є можливістю вдосконалити власні правила охорони довкілля та запозичити досвід, який можна застосувати з урахуванням національних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality. URL:https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1119/oj (дата звернення: 14.10.2026).

2. European Commission. Zero Pollution Action Plan. URL:https://environment.ec.europa.eu/strategy/zero-pollution-action-plan_en (дата звернення: 14.10.2026).
3. Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives. URL:https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/98/oj (дата звернення: 14.10.2026).
4. Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. URL:https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1992/43/oj (дата звернення: 14.10.2026).

УДК 340.12

ПАЗІЙ Т.В., магістрант
Науковий керівник – **БРОВКО Н.І.,** д-р юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА: НАУКОВІ ПОНЯТТЯ ЯК МЕТОД ЮРИДИЧНОГО МИСЛЕННЯ

У тезах розглянуто роль наукових понять у юридичному мисленні. Розкрито їх значення для розуміння правових норм, аналізу суспільних відносин і вирішення юридичних питань. Окрему увагу приділено таким поняттям, як право, справедливість, свобода та відповідальність, а також їх впливу на формування аргументованої правової позиції.
Ключові слова: філософія права, юридичне мислення, наукові поняття, правові категорії, справедливість, правова аргументація.

Юридична діяльність потребує не лише знання законів, а й уміння правильно розуміти їхній зміст. Одна й та сама правова норма в різних обставинах може викликати запитання щодо її застосування. Юристу доводиться з’ясовувати, які права має людина, у чому полягає її відповідальність і чи відповідає певне рішення вимогам справедливості. У таких випадках важливу роль відіграють наукові поняття, за допомогою яких можна впорядкувати інформацію, пояснити правові явища та обґрунтувати власні висновки.

Наукові поняття не варто сприймати лише як терміни з підручників. Вони допомагають відокремити головне від другорядного та побачити зв’язки між різними явищами. Наприклад, поняття «правопорушення» дає змогу визначити, які ознаки має протиправна поведінка, а поняття «юридична відповідальність» допомагає з’ясувати, які правові наслідки можуть настати за порушення встановлених вимог. Без чіткого розуміння таких категорій складно правильно оцінити обставини справи.

Особливе місце в юридичному мисленні посідає поняття права. Його зміст не обмежується сукупністю законодавчих приписів. Філософія права також досліджує зв’язок права зі свободою людини, справедливістю, рівністю та моральними цінностями. Саме тому юристові важливо розрізняти питання про те, що формально передбачено законом, і питання про те, наскільки відповідне регулювання узгоджується з основними правами людини. Такий підхід дає змогу глибше зрозуміти призначення правових норм і значення їх належного застосування [1].

Показовим є поняття справедливості. Воно часто використовується в юридичних документах і професійних дискусіях, проте його зміст не завжди можна визначити однозначно. Наприклад, під час вирішення спору сторони можуть по-різному оцінювати справедливість розподілу майна або розмір відшкодування завданої шкоди. Завдання юриста полягає в тому, щоб не обмежуватися особистими переконаннями, а зіставити обставини справи з нормами права, принципами рівності та відповідними правовими позиціями. Отже, наукові поняття допомагають перетворити загальні міркування на послідовну аргументацію.

Важливими для юридичного мислення є також поняття свободи й відповідальності. Свобода передбачає можливість людини самостійно приймати рішення та діяти в межах, установлених правом. Відповідальність, своєю чергою, пов’язана з обов’язком відповідати за власні дії та їхні наслідки у випадках, передбачених законодавством. Розуміння співвідношення цих категорій допомагає аналізувати складні правові ситуації, у яких потрібно врахувати як права окремої особи, так і інтереси інших людей та суспільства.

Наукові поняття мають значення і для тлумачення законодавства. Закон не завжди містить готову відповідь на кожне практичне запитання. Іноді потрібно врахувати мету правового регулювання, зміст суміжних норм і загальні принципи права. Якщо юрист неточно використовує терміни або не розрізняє близькі за значенням категорії, це може призвести до помилкових висновків. Тому в юридичній освіті важливо розвивати не тільки здатність запам'ятовувати визначення, а й уміння застосовувати їх під час аналізу конкретних справ [2].

На мою думку, значення наукових понять особливо помітне тоді, коли юрист стикається з неоднозначною ситуацією. У такому разі недостатньо просто знайти відповідну статтю закону. Потрібно зрозуміти її зміст, встановити зв'язок із фактичними обставинами та пояснити, чому обраний варіант вирішення є юридично обґрунтованим. Саме понятійний апарат допомагає побудувати таке міркування послідовно й уникнути поверхневих оцінок.

Отже, наукові поняття є важливими знаряддями юридичного мислення, оскільки допомагають аналізувати правові явища, тлумачити законодавство та аргументувати рішення. Їхнє значення полягає не в механічному запам'ятовуванні визначень, а в умінні використовувати їх у практичній діяльності. Для майбутнього юриста знання основних категорій філософії права є необхідною умовою формування самостійного, послідовного й обґрунтованого професійного мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник. Львів: Край, 2007. 192 с.

УДК 349.6

КАЛДИБАЄВА Н., магістрантка
Науковий керівник – **БРОВКО Н.І.**, д-р юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХИСТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У публікації розглянута проблема реалізації та захисту екологічних прав громадян у зарубіжних країнах. Проаналізований міжнародний досвід демонструє, що ефективний захист екологічних прав передбачає поєднання спеціалізованого судочинства, альтернативних способів вирішення спорів і міжнародних механізмів захисту прав людини. Для України особливе значення має врахування практики ЄСПЛ під час удосконалення національного законодавства та правозастосування. Водночас основний захист екологічних прав має забезпечуватися на національному рівні, тому необхідно підвищувати ефективність роботи державних органів і судів. Це сприятиме належному захисту громадян від негативного впливу забруднення довкілля та забезпеченню їхніх основоположних прав.

Ключові слова: екологічні права, реалізація прав, захист прав, міжнародні механізми захисту, ефективний захист.

Міжнародне співтовариство приділяє значну увагу охороні довкілля, раціональному використанню природних ресурсів і створенню безпечних умов життя людини. Екологічна політика розвинених держав спрямована не лише на подолання наслідків забруднення, а й на запобігання екологічним проблемам та збереження природної рівноваги. Зарубіжні країни використовують різні механізми захисту екологічних прав громадян. До них належать адміністративні та судові процедури, створення спеціалізованих екологічних судів і окремих палат у судах загальної юрисдикції. Така спеціалізація сприяє підвищенню компетентності суддів, оперативності розгляду справ і якості судових рішень.

У європейських країнах важливим інструментом державного управління є екологічні угоди, які застосовуються, зокрема, у Нідерландах і Німеччині. Вони передбачають зменшення шкідливих викидів, контроль небезпечних речовин, скорочення відходів та їх повторне використання. Водночас пріоритети екологічної політики держав відрізняються: у

Німеччині та Швейцарії значну увагу приділяють збереженню ландшафтів, а в Румунії, Болгарії та Угорщині — якості повітря, води й інших природних ресурсів. Відрізняються також підходи до відповідальності за екологічні правопорушення, зокрема щодо застосування адміністративних і кримінальних санкцій.

Німеччина має розвинену систему екологічного законодавства, а охорона природи визнається важливим завданням держави та суспільства. Управління в цій сфері здійснюється на федеральному рівні, рівні земель і місцевому рівні, що дає змогу враховувати регіональні особливості [1]. У Норвегії значну роль відіграють муніципалітети, а дотримання екологічних вимог підприємствами контролюється за допомогою інспекцій та аудитів. Крім того, у країні діє державний екологічний фонд, який підтримує розвиток безпечних технологій [2]. У Болгарії підприємства зобов'язані застосовувати технології для зменшення шкідливих викидів, тоді як у Польщі охорона довкілля регулюється законодавством, а контроль за його дотриманням здійснює Державна інспекція з охорони навколишнього середовища [3].

Особливої уваги заслуговує досвід Фінляндії, де екологічні права громадян закріплені в Конституції та законодавстві. Громадяни можуть об'єднуватися для захисту довкілля, брати участь у громадських заходах і природоохоронних ініціативах. Також передбачено відповідальність за збереження природи, біорізноманіття та культурної спадщини. Важливу роль відіграють екологічні громадські організації, які займаються охороною лісів і водних ресурсів, протидією кліматичним змінам та беруть участь в обговоренні рішень щодо використання природних ресурсів. Співпраця держави з такими організаціями сприяє прозорості управління та підвищенню екологічної свідомості населення [4].

У Китаї створено спеціалізовані екологічні суди, які забезпечують розгляд справ, пов'язаних із захистом довкілля. У США, Австралії, Канаді та Новій Зеландії також діють судові органи, що спеціалізуються на вирішенні екологічних спорів. Важливою особливістю їхньої діяльності є залучення незалежних експертів, які допомагають суддям оцінювати складні екологічні питання. У Нідерландах, Данії, Фінляндії та Швеції екологічні справи розглядаються відповідними спеціалізованими підрозділами судової системи.

Крім судового захисту, у зарубіжних країнах застосовуються альтернативні способи вирішення екологічних спорів, зокрема медіація. Вона дає змогу швидше врегульовувати конфлікти між зацікавленими сторонами та зменшувати навантаження на суди. Перспективним напрямом міжнародного захисту довкілля є створення міжнародного екологічного суду. Питання вдосконалення механізмів вирішення екологічних спорів також розглядається в межах діяльності Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП).

Важливу роль у захисті екологічних прав відіграє Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ). У своїй практиці він визнає, що забруднення довкілля може призводити до порушення права на життя, а також права на повагу до приватного і сімейного життя. При цьому держава зобов'язана вживати належних заходів для захисту населення від екологічних загроз, зокрема тоді, коли вони виникають унаслідок діяльності приватних підприємств [5, с.14].

Водночас одним із найскладніших питань залишається доведення факту порушення прав людини та встановлення причинно-наслідкового зв'язку між забрудненням і завданою шкодою. До захисту екологічних інтересів долучаються також громадські організації, які можуть представляти інтереси суспільства у спорах щодо діяльності, що негативно впливає на довкілля.

Досвід зарубіжних країн свідчить, що ефективна реалізація екологічних прав громадян потребує комплексного підходу, який передбачає вдосконалення законодавства, виконання міжнародних екологічних зобов'язань і співпрацю держави, громадськості та бізнесу. Важливе значення має розроблення національних екологічних програм відповідно до міжнародних стандартів, що сприятиме подоланню глобальних екологічних проблем, зокрема зміни клімату, забруднення довкілля та втрати біорізноманіття. Особливо корисним для України є досвід Фінляндії, де громадські організації активно долучаються до

формування екологічної політики та захисту природних ресурсів. Україні доцільно розвивати громадську участь в ухваленні екологічно значущих рішень, посилювати контроль за дотриманням природоохоронного законодавства та забезпечувати відповідальне використання природних ресурсів. Важливими напрямами також є застосування фінансових стимулів, податкових пільг і штрафів за порушення екологічного законодавства. Крім того, необхідно активніше залучати громадські організації до розв'язання екологічних проблем і здійснення громадського контролю. Реалізація цих заходів сприятиме ефективнішому захисту довкілля та забезпеченню екологічних прав громадян України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A Guide to Environmental Administration in Germany. Dessau-Roßlau: German Environment Agency, 2019. URL: https://www.umweltbundesamt.de/en/publikationen/a-guide-to-environmental-administration-in-german
2. Norwegian Environment Agency. Klimasats support scheme. URL:https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/klima/for-myndigheter/kutte-utslipp-av-klimagasser/klimasats/
3. Bulgaria. Environmental Protection Act. Ministry of Environment and Water. URL:https://www.moew.government.bg/en/environmental-protection-act-7628/
4. The Finnish Association for Nature Conservation. Official website. URL:https://www.sll.fi/en/

Бровко Н. І. Проблемні питання реалізації права на екологічну інформацію. Основні права людини і громадянина в умовах глобалізації: матеріали Всеукраїнського науково-практичного круглого столу (м. Київ, 23 листопада 2022 р.). Київ: Київський національний університет технологій та дизайну, 2022. С. 12–16. URL:https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/20597

УДК 342.7:355.01

ЯЦЕНКО М. В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник – **БРОВКО Н.І.,** д-р юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ІНТЕРЕСУ

У тезі досліджується питання обмеження конституційних прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. Розглядається співвідношення публічного та приватного інтересу, правові підстави та межі обмеження прав, а також конституційні гарантії їх захисту. Особлива увага приділяється необхідності дотримання принципів законності та пропорційності під час застосування обмежувальних заходів.

Ключові слова: конституційні права, права людини, воєнний стан, публічний інтерес, приватний інтерес, обмеження прав, конституційні гарантії, національна безпека.

Конституційні права і свободи людини є однією з основ демократичної та правової держави. Конституція України закріплює широкий перелік прав і свобод та встановлює обов'язок держави їх забезпечувати і захищати. Водночас існують обставини, за яких для захисту держави та суспільства виникає необхідність тимчасового обмеження окремих прав людини. Особливо актуальним це питання стало в умовах воєнного стану в Україні. Збройна агресія проти України зумовила необхідність застосування спеціальних правових заходів, спрямованих на забезпечення оборони держави, національної безпеки, громадського порядку та захисту життя населення. У таких умовах виникає необхідність знайти баланс між публічним інтересом держави та суспільства і приватним інтересом конкретної людини.

Основні положення щодо прав і свобод людини закріплені в розділі ІІ Конституції України. Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Водночас Конституція передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав в особливих умовах. Згідно зі статтею 64 Конституції України, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень.

Важливо зазначити, що введення воєнного стану не означає припинення дії Конституції або повного скасування прав людини. Обмеження можуть стосуватися лише тих прав, щодо

яких Конституція допускає таку можливість. При цьому вони повинні мати правову основу та застосовуватися відповідно до встановленої процедури.

Правовий режим воєнного стану визначається Конституцією України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Цей режим передбачає надання органам державної влади додаткових повноважень для забезпечення оборони України, захисту населення та державної безпеки.

Важливим аспектом обмеження конституційних прав є співвідношення публічного та приватного інтересу. Приватний інтерес пов'язаний із потребами, правами та свободами конкретної людини. До нього можна віднести право на свободу пересування, приватність, володіння майном, участь у громадському житті та інші особисті права.

Публічний інтерес пов'язаний із забезпеченням потреб суспільства та держави. В умовах воєнного стану особливого значення набувають національна безпека, оборона держави, територіальна цілісність, громадський порядок, захист життя і здоров'я населення.

Під час воєнного стану між цими інтересами можуть виникати суперечності. Наприклад, обмеження свободи пересування може бути необхідним для забезпечення безпеки населення. Також можуть встановлюватися комендантська година, особливий режим в'їзду та виїзду з окремих територій, обмеження щодо проведення масових заходів.

Однак публічний інтерес не може бути підставою для необмеженого втручання держави у права людини. Навіть в умовах війни держава повинна діяти в межах Конституції та законів України.

Конституція України встановлює перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть під час воєнного або надзвичайного стану. Відповідно до статті 64 Конституції України, до них належать, зокрема, право на рівність перед законом, право на життя, право на повагу до гідності, право на свободу та особисту недоторканність, право на судовий захист та інші права, визначені Конституцією. Це свідчить про існування певного рівня конституційних гарантій, який повинен зберігатися навіть за складних умов.

Водночас окремі права можуть бути тимчасово обмежені. Наприклад, може обмежуватися свобода пересування, право на проведення мирних зібрань, доступ до окремих територій та деякі інші права. Важливим є те, що обмеження повинні відповідати принципам законності та пропорційності. Тобто вони повинні бути передбачені законом, мати легітимну мету та бути необхідними для її досягнення. Держава повинна застосовувати такі заходи, які є достатніми для забезпечення безпеки, але не створюють необґрунтованого втручання у права людини.

Одним із прикладів співвідношення приватного та публічного інтересу є право власності. Стаття 41 Конституції України гарантує право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Водночас Конституція допускає можливість примусового відчуження об'єктів права приватної власності з мотивів суспільної необхідності та на підставі і в порядку, встановлених законом.

В умовах воєнного стану така можливість набуває особливого значення. Майно може бути необхідним для забезпечення потреб оборони та функціонування держави. Проте при цьому повинні дотримуватися встановлені законодавством гарантії власника, зокрема щодо відшкодування вартості примусово відчуженого майна у передбачених законом випадках.

Таким чином, навіть коли публічний інтерес потребує обмеження права приватної власності, приватний інтерес особи не повинен повністю ігноруватися.

Важливою гарантією прав людини залишається можливість судового захисту. Особа має право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади та посадових осіб у встановленому законом порядку.

Судовий контроль є важливим механізмом забезпечення законності, особливо в умовах воєнного стану, коли органи державної влади отримують додаткові повноваження.

Суд може перевіряти, чи мав державний орган законні підстави для застосування певного обмеження, чи діяв він у межах своїх повноважень та чи відповідало застосоване обмеження вимогам законодавства.

Тому воєнний стан не усуває принцип верховенства права. Навпаки, необхідність забезпечення прав людини в таких умовах набуває особливого значення.

Отже, обмеження конституційних прав і свобод в умовах воєнного стану є необхідним правовим механізмом для забезпечення оборони держави, національної безпеки та захисту населення. Водночас такі обмеження повинні мати чітку правову основу та відповідати Конституції України.

Співвідношення публічного та приватного інтересу в умовах воєнного стану полягає у необхідності забезпечити баланс між потребами держави та правами конкретної людини. Публічний інтерес може вимагати тимчасового обмеження окремих прав, однак це не означає можливості необмеженого втручання держави у приватну сферу.

Особливе значення мають принципи законності та пропорційності. Обмеження прав повинні бути необхідними, обґрунтованими та встановленими відповідно до законодавства. При цьому існує перелік конституційних прав, які не можуть бути обмежені навіть під час воєнного стану.

Таким чином, головним завданням держави в умовах воєнного стану є забезпечення національної безпеки із одночасним дотриманням основоположних прав і свобод людини. Саме дотримання такого балансу є важливою ознакою демократичної та правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституційні права і свободи людини і громадянина. Межі та обмеження втручання. Конституційний Суд України. URL:https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/412-mezhi-ta-obmezhennya-vtruchannya

2. Конституційні права і свободи людини і громадянина. Право на доступ до інформації. Конституційний Суд України. URL:https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/4393-pravo-na-dostup-do-informaciyi

3. Конституція України. Розділ ІІ. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина. URL:https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii

4. Конституція України. Стаття 64. URL:https://constitution.in.ua/articles/64/

5. Обмеження права власності в суспільних інтересах. Юридичний вісник. 2018. № 4. URL:https://yurvisnyk.in.ua/v4_2018/17.pdf

6. Розмежування приватного та публічного права. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. URL:https://law.chnu.edu.ua/rozmezhuvannia-pryvatnoho-ta-publichnoho-prava/

7. Воєнний стан в Україні: які обмеження діють, до якої дати та що дозволяє закон. Судово-юридична газета. URL:https://sud.ua/uk/news/ukraine/372770-voiennyi-stan-v-ukraini-iaki-obmezhennia-diiut-do-iakoi-daty-ta-shcho-dozvoliaie-zakon

УДК 340.12

ЯЦЕНКО О.О., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **БРОВКО Н.І.,** д-р юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті досліджується конституційно-правова природа права Українського народу на природні ресурси. Проаналізовано положення Конституції України та природоресурсного законодавства, які визначають правовий статус землі, надр, вод, атмосферного повітря та інших природних ресурсів. Розкрито особливості здійснення права власності Українського народу органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Особливу увагу приділено співвідношенню права власності на природні ресурси, права природокористування та конституційного права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Ключові слова: Український народ, природні ресурси, право власності, Конституція України, природокористування, екологічна безпека, охорона довкілля.

Природні ресурси є важливою складовою національного багатства України, основою економічного розвитку держави та необхідною умовою забезпечення життєдіяльності суспільства. Земля, надра, води, ліси, атмосферне повітря та інші природні ресурси мають не лише економічне, а й екологічне та соціальне значення. Тому питання їх правового статусу посідає важливе місце в системі конституційно-правового регулювання.

Основоположною нормою у цій сфері є стаття 13 Конституції України, відповідно до якої земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси в межах території України є об'єктами права власності Українського народу [1]. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією та законами України.

Конституція України закріплює особливу модель права власності на природні ресурси, відповідно до якої первинним носієм права власності є саме Український народ. Держава та органи місцевого самоврядування при цьому не набувають статусу самостійного первинного власника природного багатства, а реалізують відповідні повноваження від імені Українського народу.

Важливе значення має також положення частини третьої статті 13 Конституції України, згідно з яким власність зобов'язує. Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі [1]. Отже, конституційне право власності на природні ресурси має не лише майновий, а й соціально-екологічний характер.

Окрему гарантію охорони природних ресурсів містить стаття 14 Конституції України, відповідно до якої земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Водночас стаття 16 Конституції України визначає забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України обов'язком держави [1].

Безпосередньо із правом на природні ресурси пов'язане конституційне право людини на безпечне довкілля. Відповідно до статті 50 Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [1]. Отже, конституційне регулювання формує взаємопов'язану систему, у якій право власності Українського народу на природні ресурси поєднується з обов'язком держави щодо їх охорони та правом громадян на безпечне довкілля.

Конституційні положення отримують подальшу конкретизацію у природоохоронному законодавстві. Зокрема, стаття 4 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" визначає, що природні ресурси України є власністю Українського народу. Від його імені права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування у межах, визначених Конституцією та законами України [1,2,3,4,5].

Водночас необхідно розмежовувати право власності на природні ресурси та право користування ними. Конституція України передбачає, що кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону [1]. Тобто належність природних ресурсів Українському народу не виключає можливості їх використання фізичними та юридичними особами, однак таке використання повинно здійснюватися відповідно до встановлених законодавством вимог.

Особливий правовий режим мають окремі види природних ресурсів. Так, відповідно до статті 4 Кодексу України "Про надра", надра є виключною власністю Українського народу і надаються тільки у користування [3]. Це є прикладом практичної реалізації конституційного положення про право власності Українського народу на природні ресурси.

Актуальною проблемою залишається забезпечення ефективної реалізації права Українського народу на природні ресурси. Наявність відповідних конституційних норм сама по собі не гарантує раціонального використання природного багатства. Важливе значення мають прозорість діяльності органів публічної влади, доступ громадян до екологічної інформації, державний і громадський контроль, а також юридична відповідальність за порушення природоохоронного законодавства.

Особливої уваги потребує забезпечення балансу між економічним використанням природних ресурсів та необхідністю їх збереження. Надмірна експлуатація природних ресурсів, забруднення довкілля та інші негативні фактори можуть створювати загрозу не лише екологічній безпеці, а й реалізації конституційних прав громадян.

На мою думку, право Українського народу на природні ресурси необхідно розглядати, як комплексне конституційно-правове явище, яке охоплює право народу на належність

природних ресурсів, право громадян на їх законне використання, право на безпечне довкілля та обов'язок держави забезпечувати охорону і раціональне використання природного багатства.

Отже, конституційне закріплення права Українського народу на природні ресурси є важливою гарантією збереження національного багатства України. Подальше вдосконалення правового механізму його реалізації має передбачати підвищення прозорості управління природними ресурсами, посилення громадського контролю, забезпечення доступу до екологічної інформації та невідворотності відповідальності за шкоду, заподіяну довкіллю. Такий підхід сприятиме поєднанню економічних інтересів держави із принципами екологічної безпеки та сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text
3. Кодекс України Про надра: Кодекс України від 27.07.1994 № 132/94-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-вр#Text
4. Земельний кодекс України: Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text
5. Водний кодекс України: Кодекс України від 06.06.1995 № 213/95-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр#Text

УДК 347.6

КУЗЬОМКО Т.Р., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **АРГАТ Я.П.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН: СРСР, УКРАЇНА ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ КРАЇНИ

У тезах досліджено історичний розвиток правового регулювання сімейних відносин у радянський період, незалежній Україні та європейських країнах. Проаналізовано зміни у ставленні держави до фактичного співжиття та офіційно зареєстрованого шлюбу.

Ключові слова: сімейні відносини; фактичний шлюб; офіційний шлюб; сімейне право; правове регулювання.

Сім'я є одним із фундаментальних інститутів суспільства та центральним поняттям сімейного права. Водночас законодавство не містить абсолютно універсального визначення сім'ї, оскільки реальні сімейні відносини є значно різноманітнішими за їх формальне юридичне закріплення.

До недавнього часу саме виконання репродуктивної функції сім'ї було завданням шлюбу. Але вже сьогодні ми так впевнено стверджувати не можемо. Інститут батьківства і дитинства та інститут шлюбу - це два різні інститути, які знаходяться в одній правовій системі, але не завжди збігаються, адже близько 18 % українських сімей не бажають народжувати дітей у перші роки подружнього життя [1], до того ж існує безліч випадків народження дитини поза шлюбом. Отже, для укладання шлюбу головним для наречених є їх вільна згода на шлюб (ст. 51 Конституції України; ст. 24 Сімейного кодексу України (далі СКУ)) [2;3] бажання бути разом і визнання їх відносин державою і суспільством. Люди можуть перебувати у зареєстрованому шлюбі або проживати однією сім'єю без його реєстрації; батьки можуть проживати окремо від дітей, а подружжя - тривалий час перебувати на відстані через роботу, навчання чи військову службу. Проте така різноманітність сімейних форм була характерна не для всіх історичних періодів.

На перший погляд може здаватися, що за радянських часів подібні форми сімейного життя практично не існували або не допускалися державою. Насправді ставлення до них у

різні періоди історії СРСР змінювалося. На ранніх етапах радянська держава у 1920-ті роки після революції радянська реформувала сімейне законодавство та почала визнавати не лише офіційний шлюб, а й фактичні сімейні відносини. Це було зумовлено поширенням спільного проживання без реєстрації шлюбу та необхідністю забезпечити правовий і матеріальний захист таких сімей, особливо жінок і дітей. На цю політику також впливали складні соціально-економічні умови того часу, зокрема безробіття, економічна нестабільність, безпритульність дітей і проблеми матеріального забезпечення після припинення сімейних відносин.

Однак уже в 1930-ті роки підхід держави до шлюбу та сім'ї почав змінюватися, згодом і законодавство змінилося, і державна реєстрація шлюбу стала основною умовою виникнення прав та обов'язків подружжя. Шлюб і сім'я дедалі більше розглядалися як важливі елементи радянського суспільства, а їхнє правове регулювання стало одним із напрямів державної політики. У 1944 році цей підхід було посилено: після значних людських втрат, руйнування сімей і погіршення демографічної ситуації радянська влада зробила офіційно зареєстрований шлюб основною юридичною формою шлюбу. Така політика мала на меті посилити правове регулювання сімейних відносин, сприяти зростанню народжуваності та зміцнити сім'ю як соціальний інститут. У 1960-1980 роки під впливом проголошеної перемоги соціалізму, холодної війни, розвитку житлового будівництва та відмирання економічно-господарської функції сім'ї при комунізмі - знову відновилися утопічні уявлення про сім'ю періоду 1920-х років. Тобто, люди могли фактично жити разом, але держава не вважала їх подружжям лише через спільне проживання, та не забезпечувала захисту прав людини, якої можуть бути порушені ці права[4].

Із проголошенням незалежності України у 1991 році розпочалося формування нового національного законодавства у сфері сімейних відносин. У 2002 році було прийнято Сімейний кодекс України (СКУ), який набрав чинності у 2004 році. Однак він не повернувся повністю до моделі, що існувала у 1920-х роках: фактичне проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу не було прирівняне до зареєстрованого шлюбу, хоча закон і визнав за такими особами окремі сімейні права [3].

На сьогодні, шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в органі державної реєстрації актів цивільного стану (ч. 1 ст. 51 Конституції України (далі КУ), ст. 21 Сімейного кодексу України) [2;3]. Він належить до фундаментальних правових та соціальних інститутів, адже після реєстрації шлюбу між подружжям виникають взаємні права та обов'язки, які закріплюються в СКУ.

Цікавим є те, що приблизно в той самий період, коли в СРСР посилювалося значення офіційно зареєстрованого шлюбу, у низці європейських країн відбувався протилежний процес - поступове юридичне визнання фактичного сімейного життя та співжиття без державної реєстрації шлюбу. Це дає змогу простежити, як різні держави в один історичний період по-різному визначали межі між приватним сімейним життям і його юридичним визнанням.

У європейських країнах ситуація розвивалася дещо інакше. У 1970-х роках у Німеччині сформувався напрям «повсякденної історії», який виник на перетині генеалогії, етнографії та історії. Дослідники почали вивчати не лише великі історичні події, а й життя звичайних людей та їхніх сімей. В Італії мікроісторичний підхід дозволив через дослідження окремих сімей і приватного життя краще зрозуміти суспільні процеси загалом[4].

Протягом XIX — першої половини XX століття основною юридичною моделлю сім'ї переважно залишався офіційно зареєстрований шлюб. Однак із 1960–1970-х років у багатьох європейських суспільствах почалися значні соціальні зміни: люди частіше стали проживати разом без реєстрації шлюбу, народжувати дітей поза шлюбом та створювати сім'ї без офіційного оформлення. У відповідь на ці зміни держави поступово почали адаптувати законодавство до нових форм сімейного життя та надавати фактичному співжиттю окреме юридичне визнання.

Таким чином, виникла цікава історична відмінність: у СРСР у 1920-х роках фактичні шлюбні відносини визнавалися законодавством, однак після 1944 року держава посилила значення офіційно зареєстрованого шлюбу. Натомість у другій половині XX століття низка

європейських країн почала рухатися у протилежному напрямку - поступово визнавати юридичні наслідки спільного проживання без реєстрації шлюбу.

Отже, історія правового регулювання сімейних відносин показує, що поняття сім'ї та ставлення держави до неї постійно змінювалися під впливом суспільних, демографічних та економічних обставин. У 1920-х роках радянське законодавство визнавало фактичні сімейні відносини, згодом відбулося посилення ролі офіційного шлюбу, а в незалежній Україні фактичне проживання однією сім'єю знову отримало правове визнання, хоча й не було повністю прирівняне до шлюбу. Подібні процеси відбувалися і в європейських країнах, де зміни суспільних уявлень про сім'ю поступово сприяли юридичному визнанню різних форм сімейного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистична інформація щодо державної реєстрації актів цивільного стану // Офіційний сайт департаменту державної реєстрації та нотаріату. URL:https://minjust.gov.ua/statistic-dracs.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text.

4. Гуменюк О. Соціальний портрет радянської сім'ї. Емінак: науковий щоквартальник. 2021. № 2 (34). С. 229–237. URL:https://doi.org/10.33782/eminak2021.2(34).530.

УДК 347.6

ЛЕВЧЕНКО М.С., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник – **АРГАТ Я.П.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ЗАХИСТ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ: СПОСОБИ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Розглянуто основні способи захисту сімейних прав та інтересів, передбачені законодавством України. Окрему увагу приділено проблемам правозастосування у сімейних спорах, зокрема щодо захисту прав дітей, стягнення аліментів та виконання судових рішень.

Ключові слова: сімейні права, захист прав, сімейні правовідносини, судовий захист, права дитини.

Сімейні правовідносини мають важливе значення для кожної людини, оскільки вони пов'язані з особистими та майновими правами членів сім'ї. У повсякденному житті між членами сім'ї можуть виникати різні спори, наприклад щодо утримання дітей, місця їх проживання, поділу майна подружжя, виконання батьківських обов'язків тощо. Тому важливим є не тільки закріплення сімейних прав у законодавстві, а й можливість їх реального захисту.

Стосовно регуляції та захисту прав у цій сфері основне місце займає Сімейний кодекс України. Відповідно до статті 18 Сімейного кодексу України кожен учасник сімейних відносин, який досяг чотирнадцяти років, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу[1]. Сам же захист сімейних прав здійснюється різними способами залежно від характеру порушення.. Сюди можна віднести припинення дій, які порушують сімейні права, відновлення порушеного права, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, зміна або припинення сімейних правовідносин

Важко не погодитися з думкою В. І. Борисової, яка зазначає, що сімейне право має свої особливості, оскільки значна частина сімейних правовідносин виникає не тільки з юридичних фактів, а й пов'язана з особистими відносинами між членами сім'ї[2, с.128]. Саме тому, на її думку, при застосуванні норм сімейного права потрібно враховувати не лише формальну сторону правовідносин, а й їх особистий характер.

Якщо ж сімейні права й було порушено, то для захисту порушених прав особа може звернутися до суду, органів державної влади або інших органів, які мають відповідні повноваження. Найважливіше значення має судовий захист, оскільки саме суд найчастіше

вирішує складні сімейні спори. Наприклад, це стосується визначення місця проживання дитини, стягнення аліментів, поділу майна подружжя, позбавлення батьківських прав або визначення способу участі одного з батьків у вихованні дитини.

Цікавою є також позиція С. Я. Фурси, який звертає увагу на те, що судовий захист сімейних прав повинен бути спрямований не просто на вирішення спору, а на реальне відновлення порушеного права. Тобто недостатньо лише отримати рішення суду. Воно повинно бути фактично виконане, адже тільки тоді особа може відчути реальний результат захисту свого права[3, с.14]

На нашу думку, саме спори щодо дітей є одними з найбільш складних у правозастосуванні. Наприклад, якщо батьки не можуть домовитися, з ким буде проживати дитина, суд повинен оцінювати не тільки матеріальне становище кожного з них. Значення мають також ставлення батьків до дитини, умови її проживання, прихильність дитини до кожного з батьків, можливість забезпечити її нормальний розвиток та інші обставини. Зокрема як зазначає І. В. Жилінкова, у сімейному праві важливим є забезпечення балансу між інтересами різних членів сім'ї. Особливо це проявляється у спорах щодо дітей, коли інтереси батьків можуть не збігатися з інтересами дитини[4, с.114].

Однією з проблем у сімейному праві є виконання судових рішень. Наприклад, рішення про стягнення аліментів саме по собі ще не означає, що дитина фактично отримає необхідні кошти. На практиці можуть виникати ситуації, коли один із батьків приховує доходи, не має офіційної роботи або ухиляється від виконання рішення суду. Тому питання ефективного виконання судових рішень залишається важливою частиною захисту сімейних прав.

Проблеми виникають і під час поділу майна подружжя. Не завжди легко визначити, яке майно є спільною сумісною власністю, а яке належить одному з подружжя особисто. Додаткові труднощі можуть виникати, коли майно було придбане за кошти одного з подружжя, але під час шлюбу, або коли сторони не можуть надати достатніх доказів щодо джерела коштів.

Провівши дане дослідження, ми готові зробити певний висновок. Ми вважаємо, що захист сімейних прав та інтересів є важливою гарантією забезпечення прав людини у сімейній сфері. Законодавство України передбачає достатньо широкий перелік способів захисту, однак їх ефективність значною мірою залежить від правильного застосування норм права та своєчасного виконання прийнятих рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text
2. Борисова В. І. Сімейне право: підручник / В. І. Борисова, І. В. Жилінкова, В. В. Комаров та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової. – 4-те вид., переробл. і допов. – Харків: Право, 2012. – 320
3. Фурса С.Я. Сімейне право. Нотаріат. Адвокатура. Суд: наук.-практ. посіб.: у 2 кн. Кн. 1 / С.Я. Фурса, Л.Ю. Драгнєвіч, О.С. Пульнєва, Є.І. Фурса. – Київ: Видавець Фурса С.Я., 2005. – 894 с.
4. Жилінкова І.В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. – Харків, 2000. – 36 с.

УДК 347.6

КОЛОМІЄЦЬ В.В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **АРГАТ Я.П.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ЗДІЙСНЕННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ВИКОНАННЯ СІМЕЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ:МЕЖІ ТА ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

У тезах особливості здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків, визначено межі їх реалізації відповідно до законодавства України. Розглянуто основні гарантії захисту сімейних прав, зокрема судовий захист, самозахист і механізми забезпечення прав дитини. Наголошено на важливості взаємної поваги, добросовісності та відповідальності для забезпечення балансу інтересів членів сім'ї.

Ключові слова: Ключові слова: сімейні права, сімейні обов'язки, сімейні правовідносини, межі здійснення прав, гарантії захисту, права дитини, сімейне законодавство України.

Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків є важливою складовою сімейних правовідносин, оскільки саме через їх реалізацію забезпечується нормальне функціонування сім'ї та захист інтересів кожного її члена. Сімейне законодавство України визначає не тільки права та обов'язки учасників сімейних відносин, а й встановлює межі їх здійснення та гарантії захисту. Основним нормативно-правовим актом у цій сфері є Сімейний кодекс України, який визначає засади сімейних відносин та спрямований на забезпечення зміцнення сім'ї, побудову сімейних відносин на основі взаємної поваги, взаємодопомоги та відповідальності. Сімейні права та обов'язки виникають у зв'язку з певними юридичними фактами, зокрема укладенням шлюбу, народженням дитини, усиновленням та встановленням інших сімейних правовідносин. Їх особливістю є те, що вони безпосередньо пов'язані з особою конкретного учасника сімейних відносин.[1]

Кожен учасник сімейних відносин має право здійснювати належне йому сімейне право на власний розсуд. Особа може скористатися своїм правом або утриматися від його здійснення, якщо інше не передбачено законом. Проте така свобода не є абсолютною. Здійснення сімейного права має відбуватися з дотриманням прав та інтересів інших членів сім'ї. Особа не може використовувати своє право для заподіяння шкоди іншому учаснику сімейних відносин або для створення перешкод у реалізації його законних прав. Саме тому однією з основних меж здійснення сімейних прав є необхідність поважати права, свободи та законні інтереси інших осіб. Особливого значення це набуває у відносинах між батьками та дітьми, адже батьківські права повинні здійснюватися насамперед в інтересах дитини.

Сімейні права мають переважно особистий характер, тому вони не можуть довільно передаватися від однієї особи до іншої. Наприклад, право батьків на виховання дитини або право дитини на належне батьківське піклування пов'язане саме з відповідним сімейним статусом особи. Водночас закон передбачає можливість допомоги у здійсненні сімейних прав для тих осіб, які через свій вік, стан здоров'я чи інші обставини не можуть реалізувати їх самостійно. Так, права малолітніх та неповнолітніх дітей у визначених законом випадках можуть здійснюватися за допомогою батьків, опікунів або піклувальників. Це є важливою гарантією, оскільки забезпечує не лише формальне існування сімейного права, а й можливість його фактичної реалізації.[2]

Не менш важливим є належне виконання сімейних обов'язків. Якщо сімейне право надає особі певну можливість поведінки, то сімейний обов'язок передбачає необхідність діяти відповідним чином або утримуватися від певних дій. Виконання сімейних обов'язків також має особистий характер. Особа, на яку законом покладено певний обов'язок, не може безпідставно перекласти його на іншу людину. Особливо це стосується батьківських обов'язків щодо виховання, утримання та розвитку дитини. Батьки повинні належним чином виконувати свої обов'язки незалежно від того, перебувають вони у шлюбі чи проживають окремо. Розірвання шлюбу між батьками не припиняє їхніх обов'язків щодо дитини, оскільки сімейний зв'язок між батьками та дитиною продовжує існувати.

Разом із тим закон враховує ситуації, коли особа через об'єктивні обставини не може виконувати свій сімейний обов'язок. Наприклад, певні захворювання або інші обставини можуть фактично перешкоджати особі виконувати покладений на неї обов'язок. У такому випадку необхідно оцінювати конкретні обставини та відрізняти об'єктивну неможливість виконання від свідомого ухилення. Такий підхід відповідає принципам справедливості та розумності й дозволяє врахувати реальні можливості особи. Водночас наявність складних обставин не повинна використовуватися як безпідставне виправдання тривалого ухилення від виконання обов'язків перед членами сім'ї.

Важливою межею здійснення сімейних прав є недопустимість зловживання ними. Навіть якщо особа формально має певне право, вона повинна здійснювати його добросовісно та розумно. Використання сімейного права всупереч його призначенню, якщо це призводить до порушення прав іншої особи, не відповідає принципам сімейного законодавства. У сімейних відносинах особливо важливо дотримуватися балансу між особистими інтересами та інтересами інших членів сім'ї. Це пояснюється тим, що сім'я є тісною системою

взаємопов'язаних прав та обов'язків, тому реалізація права однієї особи часто безпосередньо впливає на становище іншої.[3]

Найбільш чітко необхідність встановлення меж проявляється у здійсненні батьківських прав. Батьківські права не можуть використовуватися всупереч інтересам дитини. Батьки мають право та обов'язок виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний та моральний розвиток, але при цьому повинні поважати її гідність та права. Забороняється використання дитини для задоволення особистих інтересів батьків або вчинення дій, які можуть негативно вплинути на її розвиток. Таким чином, у сімейному праві права батьків нерозривно пов'язані з їхніми обов'язками, а головним орієнтиром їх реалізації повинні бути інтереси дитини.

Гарантії реалізації сімейних прав полягають у передбачених законодавством засобах, які забезпечують можливість особи користуватися своїми правами та захищати їх у випадку порушення. Однією з основних гарантій є право на захист порушеного, невизнаного або оспорюваного сімейного права. Захист може здійснюватися різними способами залежно від характеру конкретних сімейних правовідносин. Найбільш важливим способом є судовий захист, оскільки суд має можливість розглянути спір між сторонами та прийняти рішення, обов'язкове для виконання. Звернення до суду дозволяє особі захистити свої права у випадках, коли вони порушуються іншими членами сім'ї або коли між учасниками сімейних відносин виникає спір щодо обсягу чи способу реалізації відповідного права.[4]

Поряд із судовим захистом закон передбачає можливість захисту сімейних прав іншими уповноваженими органами. У визначених випадках важливу роль відіграють органи опіки та піклування, особливо у питаннях, пов'язаних із захистом прав та інтересів дітей. Їх діяльність спрямована на забезпечення належних умов для реалізації прав осіб, які через вік або інші обставини потребують спеціального захисту. У певних сімейних правовідносинах можуть використовуватися також нотаріальні та інші передбачені законом способи захисту.

Ще однією гарантією є можливість самозахисту сімейних прав. Особа може самостійно захищати своє право в межах, установлених законом. При цьому дії, спрямовані на самозахист, повинні відповідати характеру порушення та не можуть порушувати права інших осіб. Самозахист дозволяє особі оперативно реагувати на порушення та захищати свої законні інтереси без необхідності негайного звернення до державного органу. Водночас він не повинен перетворюватися на свавільні дії або створювати нові порушення прав інших членів сім'ї.

Важливе значення для реалізації сімейних прав має можливість договірного регулювання сімейних відносин. У передбачених законом випадках учасники сімейних відносин можуть самостійно визначати певні умови своїх взаємовідносин. Це дозволяє врахувати особисті та майнові обставини конкретної сім'ї. Проте свобода домовленості також має межі. Умови договору не повинні суперечити законодавству, порушувати права та інтереси інших членів сім'ї або позбавляти особу прав, гарантованих законом. Особливо це стосується прав дітей, які не можуть бути обмежені домовленістю дорослих всупереч вимогам законодавства.[5]

Окремою гарантією є спеціальний захист прав дитини. Дитина через свій вік не завжди має можливість самостійно захистити власні права та інтереси, тому закон встановлює додаткові механізми їх забезпечення. Батьки, органи опіки та піклування та інші уповноважені особи повинні діяти з урахуванням інтересів дитини. Важливим є також право дитини бути вислуханою з питань, які стосуються її особисто, якщо вона може висловити свою думку. Це свідчить про те, що дитина розглядається не лише як об'єкт батьківського піклування, а і як самостійний учасник сімейних правовідносин, права якого підлягають повазі та захисту.

Отже, здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків ґрунтується на поєднанні особистої свободи, відповідальності та поваги до прав інших учасників сімейних відносин. Особа має право реалізовувати належні їй сімейні права на власний розсуд, однак така реалізація не повинна порушувати права та законні інтереси інших членів сім'ї. Виконання сімейних обов'язків повинно бути належним, добросовісним та відповідати вимогам законодавства. Особливого значення набуває захист прав дитини та забезпечення її найкращих інтересів. Основними гарантіями реалізації сімейних прав є їх законодавче

закріплення, можливість судового та іншого передбаченого законом захисту, самозахист, договірне врегулювання окремих питань та спеціальні механізми захисту прав дітей. Саме встановлення чітких меж реалізації сімейних прав та належних гарантій їх захисту дозволяє забезпечити баланс між особистими інтересами людини та інтересами інших членів сім'ї, що є необхідною умовою стабільних і справедливих сімейних правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пара молода. Сімейний кодекс України. Розділ I. Глава 2. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків. URL:https://paramoloda.ua/articles/simeynyy-kodeks-ukrayiny-rozdil-1-glava-2-zdiysnennya-simeynykh-prav-ta-vykonannya/

2. Протокол. Сімейний кодекс України. Стаття 14. Здійснення сімейних прав. URL:https://protocol.ua/amp/ua/simeyniy_kodeks_ukraini_stattya_14/

3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14

4. Шатарська І. Здійснення сімейних прав і виконання сімейних обов'язків. Захист сімейних прав та інтересів. Ведення адвокатом справ, що випливають із сімейних відносин. URL:https://www.shatarska.in.ua/3-zdijsnennya-simejnix-prav-i-vikonannya-simejnix-obovyazkiv-zaxist-simejnix-prav-ta-interesiv-vedennya-advokatom-sprav-shho-viplivayut-iz-simeynix-vidnosin/

5. Studfile. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків. URL:https://studfile.net/preview/12108015/page:7/

УДК 347.6

ГОВОРОВА А.О., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **АРГАТ Я.П.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ

У тезах розглянуто історичний розвиток та сучасний стан правового регулювання шлюбного договору в Україні. Проаналізовано його зміст, форму, суб'єктний склад та межі договірного регулювання майнових відносин подружжя. Окреслено сучасні тенденції розвитку сімейного законодавства та перспективи реформування інституту шлюбного договору.

Ключові слова: шлюбний договір; сімейне законодавство; майнові відносини подружжя; договірне регулювання; сімейне право.

Шлюбний договір не є новелою для України, адже, починаючи з XVI століття, в основі укладення шлюбу був договір, спочатку усний, а уже з XVII століття письмовий. Він фіксувався відповідними документами – шлюбними листами. Шлюбний договір за нормами звичаєвого права укладався між двома сторонами: батьками і родичами молодих. Його називали зговір або змовини. Умовами шлюбного договору було отримання майна для нової сім'ї з різними режимами користування і володіння. Молоді брали участь в укладенні договору, але роль батьків була домінуючою, бо в договорі розглядалося майно, що належало батькам. Після заручин молоді не могли відмовитися від шлюбу, якщо ж таке відбувалося, то відмову відшкодовували, за матеріальні витрати, а також за образу гідності. Але в XIX ст. низка положень звичаєвого права припиняє дію, на це вплинули деякі чинники соціально-економічного характеру: зміцнення економічної незалежності дітей від батьків, посла-блення сімейного контролю за дорослими дітьми, зміна ролі молоді у з'ясуванні питань про шлюб, масова міграція селян до міста. І тому шлюбний договір на тривалий час відійшов у минуле, оскільки низка старих шлюбних звичаїв не пристосувалися до нового суспільства. [1, с. 143–144].

Подальший розвиток інституту шлюбного договору був пов'язаний зі змінами у правовому регулюванні сімейних відносин та поступовим розширенням можливостей подружжя самостійно визначати свої майнові права й обов'язки. Водночас у радянський період договірне регулювання майнових відносин подружжя мало обмежений характер, що

зумовило необхідність подальшого нормативного врегулювання цього інституту вже в умовах незалежної України.

Положення Постанови Кабінету Міністрів України від 16 червня 1993 року № 457 «Про порядок укладання шлюбного контракту» суперечили нормам на той час чинного Кодексу про шлюб та сім'ю, відповідно до якого дозволялось договірне регулювання тільки майнових відносин подружжя. Дана колізія була усунена після прийняття Сімейного кодексу України у 2002 році.

Відповідно до ст. 93 Сімейного кодексу України від 10.01.2002 No 2947-III, можна визначити особливості змісту шлюбного договору, а саме:

- шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки;

- можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків;

- шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми;

- шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені Сімейним Кодексом, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно невигідне матеріальне становище;

- не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації.

Таким чином, із прийняттям Сімейного кодексу України у 2002 році було сформовано сучасну нормативну основу регулювання шлюбного договору та на сьогодні положення законодавства щодо його змісту та меж договірного регулювання суттєво не змінилися. Шлюбний договір, як і раніше, спрямований переважно на врегулювання майнових відносин між подружжям та визначення їхніх майнових прав і обов'язків.

У сучасних умовах важливим є те, що одностороння зміна умов шлюбного договору не допускається. Відповідно до ст. 101 СКУ на вимогу одного з подружжя шлюбний договір за рішенням суду може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення. Найважливішою особливістю шлюбного договору є те, що ним майнові права й обов'язки подружжя може бути визначено інакше, ніж це передбачено загальними правилами сімейного законодавства [2].

Зокрема, може бути встановлено, що певне майно, яке належало одному з подружжя до шлюбу або буде одержано під час шлюбу в дар, стає їхньою спільною сумісною власністю; або може бути визначено на розсуд подружжя розмір часток у праві власності на майно, що буде нажите в період шлюбу. Шлюбний договір може містити також положення про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, положень про спільну сумісну власність і вважати це майно спільною частковою власністю або особистою приватною власністю кожного з них. Це свідчить про те, що шлюбний договір дозволяє подружжю відступати від встановленого законом режиму спільної сумісної власності та самостійно визначати правовий режим майна.

Виходячи з особливостей, яких може набувати шлюбний договір, перед його укладенням подружжю необхідно знати загальні правила правового регулювання майнових відносин, а саме: по-перше, шлюбний договір є правочином, оскільки спрямований на зміну відносин між подружжям; по-друге, має спеціальний склад суб'єктів, якими можуть бути не тільки подружжя, які зареєстрували шлюб, але й особи, що вступають до шлюбу; по-третє, шлюбний договір має спеціальні вимоги до оформлення, а саме укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню; по-четверте, регулює специфічне коло відносин – тільки майнові відносини подружжя [3].

Повертаючись до законодавчої бази, варто зазначити, що на сучасному етапі розвитку правової системи України ключовим вектором змін у сфері сімейних відносин є масштабна рекодифікація цивільного законодавства. Концепція оновлення Цивільного кодексу України передбачає інкорпорацію норм сімейного права до структури ЦК України у вигляді окремої книги, що означає потенційне скасування чинного Сімейного кодексу України. Метою цієї

реформи є гармонізація вітчизняного законодавства із приватним правом країн Європейського Союзу, усунення радянських правових рудиментів та системна інтеграція майнових, особистих немайнових і спадкових відносин[4].

Водночас у науковій спільноті триває дискусія щодо доцільності такого кроку. Опоненти реформи наголошують на ризиках нівелювання специфіки сімейних правовідносин, децентралізації механізмів захисту прав дитини та можливого ускладнення правозастосовчої практики. Попри прагнення до розширення диспозитивності (свободи договору), вітчизняний законодавець наразі залишає в силі імперативні обмеження: шлюбний договір може регулювати виключно майнові права та обов'язки подружжя, а будь-які умови, що обмежують особисті немайнові права або ставлять одного з учасників у надзвичайно невигідне матеріальне становище, є нікчемними[5].

Таким чином, сучасний етап реформування сімейного права в свою чергу і запровадження шлюбного договору підтверджує, що це балансування між євроінтеграційною модернізацією та необхідністю збереження специфічних захисних механізмів у сфері шлюбно-сімейних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маланчук Т.В., Дегтяр Р.О. Інститут шлюбного договору в Україні: перспективи удосконалення та зарубіжний досвід правового регулювання. Молодий вчений. 2018. № 5 (57). С. 620–623.

2. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135

3. Дорошенко Л. М. Деякі аспекти укладання шлюбного договору. Форум права. 2013. № 4. С. 93–97.

4. Проєкт Цивільного кодексу України : проєкт Кодексу, реєстр. № 15150 від 09.04.2026. Верховна Рада України. URL:https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69837

5. Маланчук Т. В., Дегтяр Р. О. Інститут шлюбного договору в Україні: перспективи удосконалення та зарубіжний досвід правового регулювання. Молодий вчений. 2018. № 5 (57). С. 620–623.

УДК 347.6

ЧОРНОУС П.С., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **АРГАТ Я.П.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ У СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У тезах досліджується принцип забезпечення найкращих інтересів дитини у сімейних правовідносинах. Розглянуто його значення під час вирішення спорів між батьками, а також проблеми практичного застосування цього принципу в Україні.

Ключові слова: дитина, сімейні правовідносини, найкращі інтереси дитини, права дитини, батьки, сімейний спір.

Одним із головних завдань сучасного сімейного права є забезпечення належного захисту прав та інтересів дитини. Дитина через свій вік та залежність від батьків не завжди може самостійно захистити свої права, тому законодавство повинно створювати додаткові гарантії їх реалізації. Особливе значення у цьому питанні має принцип найкращих інтересів дитини.

Сімейний кодекс України визначає, що регулювання сімейних відносин має здійснюватися з урахуванням інтересів їх учасників, а дитині повинна бути забезпечена можливість здійснення її прав, передбачених Конституцією України, Конвенцією про права дитини та іншими міжнародними договорами України [1]. Таким чином, інтереси дитини мають враховуватися не лише батьками, а й органами опіки та піклування і судом.

Цікавим є той факт, що поняття «найкращі інтереси дитини» не має одного універсального визначення у Сімейному кодексі України. Саме тому його зміст у багатьох випадках розкривається залежно від конкретної життєвої ситуації. На думку дослідників,

інтереси дитини можуть охоплювати її фізичний та психологічний розвиток, безпеку, освіту, стабільність, збереження сімейних зв'язків та можливість підтримувати відносини з обома батьками. У науковій літературі також підкреслюється, що дитина є особливим, «слабким» суб'єктом сімейних правовідносин, оскільки її можливість самостійно забезпечувати власні потреби обмежена віком та рівнем розвитку .

Найбільш актуальним принцип найкращих інтересів дитини є у спорах між батьками щодо місця проживання дитини. Відповідно до статті 161 Сімейного кодексу України, якщо батьки, які проживають окремо, не можуть дійти згоди щодо того, з ким буде проживати малолітня дитина, такий спір може вирішуватися органом опіки та піклування або судом [1]. При цьому головним питанням повинно бути не те, хто з батьків «має перевагу», а те, яке рішення найбільше відповідає потребам конкретної дитини.

Варто звернути увагу, що Верховний Суд зговорить про на те, що при визначенні найкращих інтересів дитини необхідно враховувати, зокрема, збереження її сімейних зв'язків та забезпечення розвитку у безпечному і стабільному середовищі. Такий підхід сформувався також під впливом практики Європейського суду з прав людини, зокрема у справі «Mamchur v. Ukraine» [2].

Також важливим є врахування думки самої дитини. Сімейне законодавство України передбачає можливість врахування думки дитини при вирішенні питань, які стосуються її життя. Зокрема, якщо дитина досягла десяти років, її думка повинна враховуватися під час визначення місця проживання за спільною згодою батьків. Після досягнення чотирнадцяти років дитина за загальним правилом сама визначає своє місце проживання.

Але на практиці виникає проблема визначення того, наскільки думка дитини повинна впливати на остаточне рішення. На нашу думку, сама по собі думка дитини не повинна автоматично визначати результат спору. Суд має встановити, чи є така думка самостійною, усвідомленою та чи не сформована вона під впливом одного з батьків. Одночасно ігнорування позиції дитини також може призвести до порушення її прав.

Ще проблемою є те, що батьки іноді використовують дитину як засіб впливу один на одного під час конфлікту. Наприклад, один із батьків може перешкоджати спілкуванню дитини з іншим, налаштовувати її проти нього або створювати ситуацію, коли дитина змушена фактично обирати між матір'ю та батьком. У таких випадках формальне вирішення спору на користь одного з батьків не завжди відповідає справжнім інтересам дитини.

Дослідники також звертають увагу, що інтереси дитини необхідно розглядати не лише як сукупність її особистих прав, а як окрему правову категорію. При цьому приватні інтереси дитини повинні узгоджуватися з публічним інтересом держави щодо її належного захисту та розвитку [3, с.48].

Важливу роль у забезпеченні найкращих інтересів дитини відіграють також батьки. Стаття 150 Сімейного кодексу України встановлює обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини. Зокрема, батьки повинні піклуватися про її здоров'я, безпечні умови життя, фізичний, духовний та моральний розвиток, забезпечувати здобуття нею освіти та поважати дитину [1].

На нашу думку, для ефективнішого захисту прав дітей доцільно більш чітко визначити у законодавстві основні критерії оцінки найкращих інтересів дитини. До таких критеріїв можна віднести вік дитини, стан її здоров'я, психологічний стан, прив'язаність до кожного з батьків, умови проживання, можливість отримання освіти, стабільність середовища та бажання самої дитини. Тому, принцип найкращих інтересів дитини є одним із ключових орієнтирів сучасного сімейного права. Його сутність полягає в тому, що при вирішенні будь-якого питання, яке безпосередньо стосується дитини, першочергово повинні враховуватися її безпека, розвиток, стабільність, права та індивідуальні потреби. Водночас для більш ефективної реалізації цього принципу необхідно вдосконалювати законодавство та формувати єдині підходи судової практики щодо визначення найкращих інтересів дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімейний кодекс України: Кодекс України; Закон від 10.01.2002 № 2947-III. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14 (дата звернення: 06.10.2026).

2. Mamchur v. Ukraine, no. 10383/09: judgment of the European Court of Human Rights, 16 July 2015. HUDOC. URL:https://hudoc.echr.coe.int/ (дата звернення: 06.10.2026).
3. Аврамова О. Принцип найкращих інтересів дитини під час визначення її місця проживання в умовах воєнного стану. Університетські наукові записки. 2026. № 1 (109). С. 44–54.

УДК 346.7

ГУЛЬКО Я.О., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **АРГАТ Я.П.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ОНЛАЙН-ШЛЮБ ТА ДИСТАНЦІЙНА УЧАСТЬ У ПРАВОВІДНОСИНАХ

У тезах розглянуто особливості укладення шлюбу онлайн через застосунок «Дія» в Україні. Проаналізовано правові можливості дистанційної державної реєстрації шлюбу, її переваги та проблемні питання.

Ключові слова: сервіс «Сім'я», «Дія», державна реєстрація шлюбу, цифровізація, сімейні правовідносини**.**

Цифровізація поступово змінює не тільки наше повсякденне життя, а й правові відносини. Те, що ще декілька років тому вимагало особистого відвідування державної установи, сьогодні можна зробити за допомогою смартфона. Одним із найбільш цікавих прикладів цього є можливість укладення шлюбу онлайн через застосунок «Дія».

Для України ця тема є особливо актуальною через війну. Багато людей перебувають далеко один від одного, військовослужбовці не завжди мають можливість приїхати до відділу ДРАЦС, а частина громадян проживає за межами України. Тому можливість зареєструвати шлюб дистанційно є не просто зручним цифровим сервісом, а реальним способом реалізації права людини на створення сім'ї у нинішніх умовах.

Звертаючись до законодавства, варто відмітити , що Сімейний кодекс України визначає шлюб як сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі державної реєстрації актів цивільного стану. Водночас стаття 24 СК України встановлює, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка[1]. Саме ця вимога, нан ашу думку, є основним вразливим місцем при переході до дистанційного формату укладення шлюбу. Незалежно від того, відбувається реєстрація у звичайному відділі ДРАЦС чи через «Дію», держава повинна переконатися, що обоє наречених добровільно бажають укласти шлюб.

В Україні створено правовий механізм, який дозволяє зареєструвати шлюб без відвідування ДРАЦС. Постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2024 року № 345 було затверджено порядок реалізації проєкту щодо проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі[2]. На його основі у застосунку «Дія» запрацювала послуга «Сім'я».

Особливістю цього сервісу є те, що фактично весь процес можна пройти через «Дію»: подати заяву, обрати дату реєстрації, підтвердити свою особу та згоду за допомогою електронного підпису, а після проведення церемонії отримати цифрове свідоцтво про шлюб.

Однак, варто не забувати, що онлайн-шлюб — це не просто послугав в «Дії». Це складний механізм, який має електронний порядок державної реєстрації шлюбу через державний цифровий сервіс. Його юридичне значення має на меті встановлення особи наречених, їхня добровільна згода, електронне підписання необхідних документів та внесення відповідного актового запису до державного реєстру.

Науковці також звертають увагу на те, що цифровізація процедури укладення шлюбу є закономірним етапом розвитку сімейного права. Зокрема, С. Б. Булеца та І. Е. Ревуцька досліджували питання цифровізації укладення шлюбу в Україні та зазначали необхідність пристосування сімейного законодавства до сучасних цифрових можливостей[3, с.158].

Ми вважаємо, що особливо корисним даний сервіс є для військових. Під час несення служби вони можуть перебувати далеко від місця проживання і не мати можливості

приїхати до ДРАЦС. Сервіс «Сім'я» дозволяє таким людям реалізувати право на шлюб навіть за складних умов. Також сервіс може бути корисним для людей , які перебувають у різних містах або навіть країнах, а також для пар, які знайомляться на цифрових платформах.

Але, як завжди ,кожне нововведення має як і переваги, так і недоліки. Ми думаємо,що основною проблемою є насамперед питання захисту персональних даних та взагалі безпеки електронних сервісів. Якщо раніше особа приходила до ДРАЦС і пред'являла документи безпосередньо працівнику, то тепер значна частина процедури відбувається в електронному середовищі. Тому держава повинна забезпечити належний рівень захисту інформації та унеможливити використання чужих документів або електронного підпису.

Також ще однією проблемою є перевірка добровільності шлюбу. У звичайній процедурі працівник ДРАЦС безпосередньо спілкується з нареченими. В даній послузі це не передбачено, тому це є великим мінусом, адже це може стати приводом до укладання шлюбу під тиском або без волевиявлення людини..

Але все ж таки не варто сприймати цифровізацію як загрозу для традиційного сімейного права. Навпаки, якщо правильно організувати електронну процедуру, вона може зробити реалізацію права на шлюб значно простішою.

Цікавим є і те, що розвиток сервісу «Сімя» продовжується. У 2026 році можливості сервісу були розширені, зокрема було запущено можливість одруження для вдів та вдівців. Це показує, що електронні сімейно-правові послуги поступово стають не експериментом, а окремим напрямом розвитку державних послуг.

На нашу думку , у майбутньому дистанційна участь у сімейних правовідносинах буде все більше і більше розширюватися. Якщо сьогодні ми вже можемо зареєструвати шлюб через «Дію», то цілком логічно очікувати й подальшого розвитку електронних послуг у сфері сімейного права.Підсумовуючи ми можемо сказати, що сервіс «Сім'я» є прикладом того, як сучасні технології можуть змінювати форму реалізації сімейних прав без зміни їх основного змісту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімейний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 10.01.2002 № 2947-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/2947-14 (дата звернення: 04.10.2026).

2. Про реалізацію експериментального проекту щодо проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі: постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2024 № 345 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/345-2024-%D0%BF (дата звернення: 04.10.2026).

3. Булеца С.Б., Ревуцька І.Е. Місце диджиталізації при укладенні шлюбу в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право. 2023. № 2. С. 171–176. URL:https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.26.

УДК 349.2

ГУЛЬКО Я.О., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **ЛОМАКІНА І.Ю.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

МОБІНГ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ

У тезах досліджено проблемні аспекти доведення мобінгу у трудових правовідносинах. Особливу увагу приділено розмежуванню цькування та правомірних дій роботодавця, оцінюванню доказів і можливостям відшкодування моральної шкоди. Запропоновано окремі напрями вдосконалення механізмів захисту трудових прав працівників.

Ключові слова: мобінг, трудові правовідносини, доказування, роботодавець, працівник, моральна шкода, судовий захист.

Забезпечення гідного ставлення до людини на робочому місці є однією з необхідних умов належної організації праці. Водночас трудові конфлікти не завжди обмежуються суперечками щодо заробітної плати, графіка роботи або виконання посадових обов'язків.

Іноді вони набувають тривалого характеру та супроводжуються психологічним тиском, приниженням і створенням несприятливих умов для конкретного працівника. У таких випадках постає питання про наявність мобінгу та можливість юридичного захисту потерпілої особи.

В Україні законодавчою основою протидії цьому явищу є стаття 2-2 Кодексу законів про працю України, запроваджена Законом України від 16 листопада 2022 року № 2759-IX. Норма визначає мобінг як систематичні, тривалі й умисні дії або бездіяльність, спрямовані на приниження честі, гідності та ділової репутації працівника, зокрема шляхом психологічного чи економічного тиску [1]. Таким чином, законодавство визнає право працівника на захист від цькування незалежно від того, хто його вчиняє: керівник, окремі колеги чи група працівників.

Однак практичне застосування цієї норми пов'язане з низкою труднощів. На нашу думку, найбільш складним є встановлення межі між законними управлінськими рішеннями та поведінкою, яка має ознаки мобінгу. Роботодавець має право контролювати виконання трудових обов'язків, оцінювати результати роботи й вимагати дотримання дисципліни. Проте такі повноваження не можуть використовуватися як привід для систематичного приниження працівника. Наприклад, одноразове зауваження щодо помилки не є достатньою підставою для висновку про мобінг. Інша ситуація виникає тоді, коли одного працівника постійно висміюють перед колективом, безпідставно позбавляють звичних обов'язків або навмисно створюють умови, за яких він не може належно виконувати роботу.

Саме тому оцінювання таких випадків має здійснюватися з урахуванням усіх обставин, а не лише окремого епізоду. Значення мають повторюваність поведінки, її тривалість, спрямованість, наслідки для працівника та взаємозв'язок між окремими діями. Водночас не можна автоматично вважати мобінгом будь-яку неприємну розмову з керівником або кожен трудовий конфлікт. Необхідно встановити сукупність юридично значущих обставин, передбачених законодавством.

Питання доказування у справах цієї категорії також досліджується українськими правниками. Зокрема, А. Юшко та Д. Чехун у праці «Мобінг у трудових відносинах» розглядають особливості цього явища та проблеми його правового регулювання [2, с.14]. Значення такого дослідження полягає в тому, що мобінг необхідно розглядати не просто як міжособистісну неприязнь, а як проблему реалізації й захисту трудових прав.

К. О. Кухар у статті, присвяченій відшкодуванню моральної шкоди внаслідок мобінгу, звертає увагу на необхідність підтвердження відповідних обставин належними, допустимими та достатніми доказами [3, с.308]. Ця позиція має практичне значення, оскільки навіть тривале переживання працівником психологічного тиску саме по собі не звільняє його від необхідності обґрунтувати заявлені вимоги в установленому законом порядку.

До доказів у таких справах можуть належати електронне листування, повідомлення в робочих чатах, накази, службові записки, документи про розподіл обов'язків, звернення до керівництва, показання свідків та інші матеріали, отримані законним шляхом. Важливо не тільки зібрати відповідні документи, а й показати, як вони пов'язані між собою. Наприклад, кілька повідомлень із принизливим змістом у поєднанні з документами про вибіркове позбавлення працівника обов'язків можуть мати більше доказове значення, ніж один ізольований епізод.

Водночас існує практична проблема: значна частина інформації перебуває у володінні роботодавця. Це можуть бути внутрішні документи, відомості про розподіл завдань або результати службових перевірок. Крім того, колеги не завжди погоджуються свідчити проти керівника через побоювання негативних наслідків для власної роботи. Через це працівник може опинитися у становищі, коли він зазнає тривалого тиску, але не має достатніх можливостей для його належного документування.

Стаття 2-2 КЗпП України передбачає можливість звернення особи, яка вважає, що зазнала мобінгу, до уповноваженого органу державного нагляду за додержанням законодавства про працю та/або до суду [1]. Проте формальна наявність таких способів захисту не завжди означає швидке й ефективне відновлення порушених прав. Додаткової

уваги потребує питання компенсації моральної шкоди, адже визначення її розміру та підтвердження причинного зв'язку між діями порушника й негативними наслідками для працівника можуть бути складними.

Провівши дане дослідження ми готові зробити певні висновки. Мобінг залишається складною проблемою трудового права, оскільки його зовнішні прояви можуть бути схожими на звичайні робочі конфлікти, а докази часто мають розрізнений характер. Ефективність правового захисту залежить не лише від наявності законодавчої заборони, а й від можливості встановити систематичність і спрямованість відповідних дій, підтвердити порушення належними доказами та домогтися відновлення прав. Вважаю, що подальший розвиток механізмів протидії мобінгу має ґрунтуватися на поєднанні доступних процедур подання скарг, об'єктивного оцінювання доказів і реальних гарантій компенсації завданої шкоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. Ст. 2-2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 14.10.2026).

2. Юшко А. М., Чехун Д. Мобінг у трудових відносинах. *Право та інновації*. 2020. № 4(32). URL: https://pti.org.ua/ndipzir/uk/article/view/667(дата звернення 14.10.2026)

3. Кухар К. О. Щодо відшкодування моральної шкоди працівнику внаслідок мобінгу на робочому місці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 2, № 88. URL:https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/03/56.pdf(дата звернення 14.10.2026)

УДК 339.543:338.43

ПАЗІЙ Т.В., магістрант
Науковий керівник – **МЕЛЬНИК В.О.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

МИТНО-ТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У тезах розглянуто особливості митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності аграрних суб'єктів господарювання в Україні. Визначено значення митних тарифів для експорту сільськогосподарської продукції та імпорту необхідних для виробництва ресурсів. Окреслено основні проблеми, з якими стикаються аграрні підприємства під час здійснення зовнішньоторговельних операцій, і запропоновано напрями вдосконалення митно-тарифної політики.

Ключові слова: митно-тарифне регулювання, зовнішньоекономічна діяльність, аграрні підприємства, експорт, імпорт, митний тариф.

Аграрний сектор відіграє важливу роль в економіці України, оскільки забезпечує внутрішні потреби в продовольстві та формує значну частину експортних надходжень. Для багатьох сільськогосподарських підприємств вихід на зовнішні ринки є можливістю розширити збут продукції, отримати додаткові доходи та знайти нових партнерів. Водночас міжнародна торгівля пов'язана з митними процедурами, сплатою встановлених платежів і дотриманням вимог країни імпорту. Через це митно-тарифне регулювання має безпосередній вплив на результати господарської діяльності аграрних підприємств.

Митно-тарифне регулювання можна визначити як систему заходів держави, пов'язаних із застосуванням митних тарифів та справлянням мита під час переміщення товарів через митний кордон. Його правову основу в Україні становлять Митний кодекс України [1], Закон України «Про Митний тариф України» [2] та Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [3]. Ці нормативно-правові акти визначають правила митного оформлення, порядок застосування ставок ввізного мита та загальні засади здійснення зовнішньоекономічних операцій.

Для аграрних суб'єктів господарювання митно-тарифне регулювання має подвійне значення. З одного боку, митні ставки можуть впливати на конкурентоспроможність української продукції за кордоном. З іншого боку, вони визначають витрати підприємств на придбання імпортної сільськогосподарської техніки, обладнання, окремих видів насіння,

засобів захисту рослин та інших виробничих ресурсів. Якщо імпорт необхідних товарів дорожчає, це може збільшувати собівартість вирощування сільськогосподарських культур і зменшувати прибуток виробника.

Особливо важливим є питання тарифних умов експорту. Українські аграрні підприємства постачають на зовнішні ринки зернові культури, олійні культури, рослинні олії та інші продукти сільського господарства. Для успішного продажу такої продукції необхідно враховувати не лише закупівельні ціни та транспортні витрати, а й митні ставки, правила визначення походження товару та вимоги ринку призначення. Застосування передбачених міжнародними угодами тарифних преференцій за умови виконання встановлених вимог може створювати додаткові можливості для українських експортерів.

Разом із тим аграрний бізнес стикається з низкою практичних труднощів. Серед них — складність митного оформлення окремих товарів, необхідність правильно визначати код товару згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, витрати на підготовку документів та зміни умов торгівлі. Для малих і середніх сільськогосподарських підприємств такі питання можуть бути особливо відчутними, оскільки вони не завжди мають окремих фахівців із зовнішньоекономічної діяльності.

На мою думку, вдосконалення митно-тарифного регулювання аграрного сектору має передбачати спрощення митних процедур, підвищення доступності консультацій для підприємців та своєчасне інформування про зміни законодавства. Важливим напрямом також є цифровізація митного оформлення, що дасть змогу скоротити витрати часу та зменшити кількість помилок під час подання документів. Доцільно розвивати інформаційну підтримку малих і середніх аграрних підприємств, які планують виходити на міжнародні ринки.

Отже, митно-тарифне регулювання є одним із чинників, що впливають на ефективність зовнішньоекономічної діяльності аграрних суб'єктів господарювання. Зрозумілі правила, належне інформаційне забезпечення та раціональне застосування тарифних інструментів сприятимуть зменшенню зовнішньоторговельних витрат і підвищенню конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митний кодекс України: Кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text (дата звернення: 14.10.2026).

2. Про Митний тариф України: Закон України від 19.10.2022 № 2697-IX. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text (дата звернення: 14.10.2026).

3. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text (дата звернення: 14.10.2026).

УДК 349.412:349.6

Протасевич А.Р., магістрант
Науковий керівник – **Мельник В.О., кандидат юридичних наук, доцент**
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ВОЄННИХ РИЗИКІВ

Проаналізовано сучасний стан правового забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарських земель України з урахуванням воєнних ризиків та євроінтеграційних зобов'язань. Обґрунтовано напрями вдосконалення контролю, консервації пошкоджених земель і впровадження європейської системи екологічної умовності.

Ключові слова: екологічна безпека, сільськогосподарські землі, охорона земель, консервація земель, екологічна умовність, моніторинг ґрунтів.

Землі сільськогосподарського призначення є одночасно засобом аграрного виробництва, просторовою основою господарської діяльності та складовою довкілля, тому їх правовий режим повинен забезпечувати не лише економічну ефективність використання, а й збереження родючості ґрунтів, запобігання деградації та мінімізацію екологічних ризиків.

Конституція України закріплює землю як об'єкт особливої охорони держави, а екологічну безпеку – як одну з базових публічно-правових цінностей [1]. Спеціальне регулювання формується нормами Земельного кодексу України, законів України «Про охорону земель» та «Про державний контроль за використанням та охороною земель» [2–4].

У сучасних умовах традиційні ризики виснаження, ерозії, дегуміфікації, забруднення агрохімікатами та порушення сівозмін доповнені наслідками бойових дій. Фізичне руйнування ґрунтового покриву, мінування, засмічення вибухонебезпечними предметами, потрапляння паливно-мастильних матеріалів, важких металів та інших забруднювачів створюють ситуації, за яких звичайного режиму охорони земель недостатньо. Відновлення сільськогосподарського використання таких ділянок потребує попередньої оцінки їх безпечності, розмінування, визначення характеру забруднення, а за необхідності – тимчасового припинення господарського використання, консервації або рекультивації.

Чинний Порядок консервації земель, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 35, передбачає механізм виведення деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель із господарського використання [5]. Водночас воєнні пошкодження виявили потребу у більш деталізованому правовому алгоритмі для земель, забруднених унаслідок бойових дій. Доцільним є нормативне розмежування щонайменше трьох станів таких територій: земель, використання яких може бути поновлено після підтвердження безпечності; земель, що потребують відновлювальних заходів; земель, для яких необхідна тривала консервація. Такий підхід дозволив би пов'язати правовий режим ділянки з результатами фактичного обстеження ґрунту та ступенем екологічного ризику.

Окремою проблемою залишається дієвість державного контролю. Законодавство визначає повноваження у сфері контролю за використанням та охороною земель, однак ефективність правозастосування залежить від своєчасного отримання даних про стан земель, можливості просторової фіксації порушень та обміну інформацією між земельним кадастром, екологічним моніторингом і системами дистанційного спостереження [4]. Тому перспективним напрямом є законодавче закріплення повноцінної цифрової моделі контролю: використання геоінформаційних систем, супутникових даних і результатів дистанційного зондування Землі як джерел інформації для виявлення змін земного покриву, порушення режимів використання земель та визначення ділянок, що потребують перевірки.

Євроінтеграція України актуалізує не механічне копіювання окремих норм Європейського Союзу, а поступове наближення системи охорони земель до європейської логіки превентивного управління ризиками. У Спільній аграрній політиці ЄС Регламент (ЄС) 2021/2115 застосовує систему conditionality, за якою одержання певних видів підтримки пов'язується з дотриманням встановлених вимог управління та стандартів належного сільськогосподарського й екологічного стану земель (GAEC) [6]. Для України важливим є саме принцип: державна підтримка аграрного виробника має бути поєднана з перевірюваними екологічними обов'язками щодо ґрунтів, вод, біорізноманіття та ландшафтних елементів.

Додатковий орієнтир сформовано Директивою (ЄС) 2025/2360 про моніторинг та стійкість ґрунтів (Soil Monitoring Law), яка набула чинності у 2025 році та закладає спільну рамку моніторингу стану ґрунтів у Європейському Союзі [7]. Для національного земельного та екологічного права це має значення насамперед у частині формування систематичного, порівнюваного та просторово прив'язаного моніторингу. Подальша адаптація українського законодавства повинна передбачати не лише загальні декларації про охорону ґрунтів, а й юридично визначені показники їх стану, правила накопичення даних, періодичність оцінювання та механізми реагування на виявлену деградацію.

За результатами нормативно-порівняльного аналізу доцільно запропонувати три взаємопов'язані напрями вдосконалення правового забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарських земель. Перший – ризик-орієнтований режим для земель, пошкоджених або забруднених унаслідок бойових дій, із чіткими критеріями їх повернення

до господарського використання, відновлення чи консервації. Другий – інтеграція цифрового земельного та екологічного моніторингу, щоб рішення органів контролю ґрунтувалися на актуальних просторових даних. Третій – поступове поєднання інструментів державної підтримки аграріїв із дотриманням вимірюваних екологічних вимог за моделлю європейської conditionality.

Важливим елементом такого підходу має стати превентивність. Чинна система значною мірою реагує на вже встановлене правопорушення або факт деградації. Натомість екологічна безпека потребує зміщення акценту на раннє виявлення небезпечних змін і запобігання шкоді. Це означає, що правові інструменти моніторингу, економічного стимулювання, екологічних обмежень і відповідальності повинні функціонувати як єдина система. Запровадження прозорих критеріїв стану ґрунтів та цифрової простежуваності рішень може одночасно підвищити обґрунтованість контролю та зменшити ризик формального застосування природоохоронних вимог.

Отже, правове забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарських земель потребує переходу від переважно загального регулювання охорони земель до більш диференційованої моделі, що враховує реальний стан ґрунтів і характер екологічного ризику. Пріоритетними є спеціальний правовий режим для земель, постраждалих від воєнних дій, розвиток цифрового моніторингу, удосконалення процедур консервації та рекультивації, а також наближення системи державної підтримки до європейського принципу екологічної умовності. Реалізація цих напрямів сприятиме не лише охороні ґрунтів, а й формуванню більш передбачуваної та доказової моделі земельного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Земельний кодекс України: Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14 (дата звернення: 25.09.2026).

3. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/962-15 (дата звернення: 25.09.2026).

4. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 № 963-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/963-15 (дата звернення: 25.09.2026).

5. Про затвердження Порядку консервації земель: постанова Кабінету Міністрів України від 19.01.2022 № 35. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/35-2022-%D0%BF (дата звернення: 25.09.2026).

6. Regulation (EU) 2021/2115 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the common agricultural policy. Official Journal of the European Union. 2021. L 435. P. 1–186.

7. Directive (EU) 2025/2360 of the European Parliament and of the Council of 12 November 2025 on soil monitoring and resilience (Soil Monitoring Law). Official Journal of the European Union. 2025.

УДК 341.3

БЕЗУГЛОВ І.Є., магістрант
Науковий керівник – **СОКИРИНСЬКА О.А.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

МОНІТОРИНГ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Ключові слова: права людини, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, місце несвободи, моніторинг, воєнний стан, належне врядування.

Моніторинг розслідування порушень прав людини в Україні є важливим механізмом забезпечення законності, дотримання міжнародних стандартів прав людини та належного функціонування органів державної влади. Особливого значення він набуває в умовах воєнного стану, коли ризики порушення основоположних прав і свобод зростають, зокрема щодо осіб, які перебувають у місцях несвободи. Ефективний моніторинг передбачає не лише виявлення фактів порушення прав людини, а й установлення причин таких порушень, перевірку дій відповідальних посадових осіб та забезпечення належного реагування компетентних органів.

Місця несвободи є одним із ключових об'єктів моніторингу, оскільки особи, які в них перебувають, мають обмежені можливості самостійно захищати свої права та повідомляти про неналежне поводження. До таких місць належать установи виконання покарань, слідчі ізолятори, ізолятори тимчасового тримання, психіатричні заклади із застосуванням примусових заходів, а також інші установи, у яких особа не може залишити приміщення за власним бажанням. Моніторинг цих установ повинен охоплювати умови тримання, дотримання санітарно-гігієнічних вимог, доступ до медичної допомоги, харчування, можливість спілкування із захисником та близькими особами, а також запобігання катуванням і жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню.

Правовий статус осіб, позбавлених волі, визначається сукупністю норм національного та міжнародного законодавства. Відповідно до статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. Ця заборона має абсолютний характер і не допускає відступів навіть під час війни чи іншої надзвичайної ситуації. Стаття 8 Конвенції гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя, а стаття 13 передбачає право на ефективний засіб юридичного захисту. Водночас стаття 5 встановлює гарантії права на свободу та особисту недоторканність, зокрема вимоги законності позбавлення волі та можливості оскарження його правомірності.

На національному рівні стаття 28 Конституції України гарантує кожному право на повагу до його гідності та забороняє катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження. Відповідно до статті 63 Конституції України та статті 7 Кримінально-виконавчого кодексу України, засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, передбаченими Конституцією України та законами України, за винятком обмежень, визначених законом і встановлених вироком суду. Таким чином, позбавлення волі не означає втрати особою її основоположних прав, а обмеження таких прав повинні мати законні підстави та відповідати принципу пропорційності.

Серед основних проблем у місцях позбавлення волі варто виокремити неналежні побутові умови, недостатнє медичне забезпечення, переповненість окремих установ, випадки фізичного та психологічного насильства, а також можливі перешкоди в доступі до правової допомоги й механізмів подання скарг. Окрему проблему становить неефективне розслідування повідомлень про жорстоке поводження з боку працівників установ. У таких випадках важливе значення має не лише встановлення факту порушення, а й проведення незалежного, оперативного та всебічного розслідування, здатного забезпечити притягнення винних осіб до відповідальності. Саме тому моніторинг повинен передбачати перевірку як фактичних умов тримання, так і ефективності реагування адміністрації установ та правоохоронних органів на відповідні повідомлення.

Важливу роль у цій сфері відіграє Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини та громадянина. Відповідно до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», він має право безперешкодно відвідувати місця несвободи, проводити перевірки, отримувати необхідну інформацію та документи, опитувати осіб, які там перебувають, а також звертатися до компетентних органів у разі виявлення порушень. У межах національного превентивного механізму Уповноважений здійснює заходи, спрямовані на запобігання катуванням та іншому неналежному поводженню відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань.

Правові наслідки втручання Уповноваженого в діяльність установ виконання покарань необхідно розглядати крізь призму його законодавчо визначених повноважень. Виявлення порушень може стати підставою для внесення актів реагування, надання рекомендацій щодо усунення недоліків, звернення до компетентних органів із вимогою провести перевірку або розслідування, а також інформування суспільства про системні проблеми. При цьому Уповноважений не підміняє адміністрацію установ, органи прокуратури чи суди та не здійснює безпосереднього управління виправними закладами. Його діяльність спрямована на забезпечення законності, відновлення порушених прав і запобігання аналогічним випадкам у майбутньому. Водночас обов'язковість конкретних заходів реагування та юридична

відповідальність посадових осіб залежать від передбачених законом процедур і повноважень відповідних органів.

Отже, моніторинг дотримання прав людини в місцях несвободи є необхідною складовою правової держави та виконання Україною міжнародних зобов'язань. Його ефективність залежить від незалежності контрольних механізмів, належного документування виявлених порушень, оперативного реагування компетентних органів і реального відновлення прав постраждалих осіб. Важливо, щоб результати моніторингу не обмежувалися констатацією проблем, а сприяли усуненню системних недоліків і формуванню практики, за якої законність та людська гідність залишаються обов'язковими стандартами діяльності кожної установи, у якій особа позбавлена волі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 19.10.2026).

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 19.10.2026).

3. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11 липня 2003 року № 1129-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15 (дата звернення: 19.10.2026).

4. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр (дата звернення: 19.10.2026).

5. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : прийнятий резолюцією 57/199 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 2002 року. URLhttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f48. (дата звернення: 19.10.2026).

6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: міжнародний документ від 10 грудня 1984 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085 (дата звернення: 19.10.2026).

7. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 року № 3352-XII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12 (дата звернення: 19.10.2026).

УДК 349.41

КРИВЕНДА Д.В., магістрант
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВНИЧИЙ МЕХАНІЗМ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ТА РОЗМІНУВАННЯ ЗЕМЕЛЬ, ПОШКОДЖЕНИХ ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

У тезах висвітлено проблемні питання юридичної кваліфікації та процедурного забезпечення розмінування й рекультивації агроземель в умовах воєнного стану. Акцентовано увагу на неузгодженостях між вимогами земельного законодавства щодо консервації земель та механізмами податкового стимулювання землекористувачів. Запропоновано конкретні кроки щодо гармонізації землевпорядних процедур із нормами протимінної діяльності.

Ключові слова: земельне право, розмінування земель, рекультивація, пошкодження ґрунтового покриву, воєнний стан, зміна цільового призначення, екологічна шкода.

Практика виведення з господарського обороту сільськогосподарських угідь через контамінацію вибухонебезпечними предметами (ВНП) та механічне порушення ґрунтового покриву оголила низку системних прогалин у вітчизняному земельно-правовому інструментарії. Ключова проблема полягає в тому, що чинний інститут рекультивації (ст. 166 Земельного кодексу України (ЗКУ) [1] історично розроблявся під потреби ліквідації наслідків надрокористування чи промислового будівництва, тоді як військово-генеруючі деструкції мають принципово іншу специфіку.

Виходячи із змісту Закону України «Про протимінну діяльність в Україні» [4], процес повернення землі до безпечного стану складається з кількох етапів (від нетехнічного обстеження до видачі сертифіката). Однак у цей період виникає «правовий вакуум» щодо

юридичної долі самої земельної ділянки. Землекористувач фактично позбавлений права господарського використання майна, проте позбавлений і чіткого алгоритму дій щодо тимчасової призупинення обов'язків за договорами оренди чи емфітевзису.

Зокрема, Закон України № 3050-IX від 11.04.2023 р. передбачив механізм звільнення від земельного податку та орендної плати за контаміновані ділянки [2]. Разом із тим, на рівні правозастосування виникають складнощі з внесенням відповідних відомостей до Державного земельного кадастру (ДЗК). Відомості про потенційне забруднення або факт розмінування потрапляють до ДЗК із запізненням через відсутність прямої автоматизованої взаємодії між Інформаційною системою протимінної діяльності та кадастровою системою.

Інший конфліктний вузол стосується співвідношення процедур рекультивації та консервації земель (ст. 171 ЗКУ) [1]. У випадках глибокого хімічного забруднення ґрунтів залишками вибухових речовин проведення біологічного етапу рекультивації є недоцільним або економічно невичерпним. За таких обставин ділянка підлягає консервації шляхом заліснення або залуження. Проте затверджений Постановою КМУ від 30.11.2016 № 1068 Порядок розроблення проектів землеустрою щодо рекультивації [3] не містить гнучких критеріїв щодо конверсії таких проектів у документацію з консервації без повторного проходження довготривалих погоджувальних процедур в органах місцевого самоврядування.

Отже, вирішення окреслених проблем вимагає внесення таких правових коректив:

Розробити та затвердити на рівні Мінагрополітики Тимчасовий порядок розроблення землевпорядної документації для земель, пошкоджених внаслідок збройної агресії, передбачивши поєднаний режим «обстеження - розмінування -консервація/рекультивація».

Забезпечити пряму нормативну прив'язку актів операторів протимінної діяльності до підстав внесення відомостей про обмеження у використанні земель до ДЗК в автоматичному режимі.

Уточнити методичні засади оцінки шкоди ґрунтам задля створення належного доказового масиву під час подання міжнародних позовів до держави-агресора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо звільнення від сплати податку... : Закон України від 11.04.2023 № 3050-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 48. Ст. 2641.

3. Про затвердження Порядку розроблення проектів землеустрою щодо рекультивації порушених земель. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 1068. *Офіційний вісник України*. 2017. № 4. Ст. 142.

4. Про протимінну діяльність в Україні: Закон України від 06.12.2018 № 2642-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 6. Ст. 39.

УДК 349.41

КОНСТАНТИНОВИЧ Є.О., магістрант
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ДЕРЖАВНИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ КАДАСТР І ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ РЕЧОВИХ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розглянуто взаємозв'язок Державного земельного кадастру та державної реєстрації речових прав на землю. Проаналізовано особливості функціонування кадастру в умовах воєнного стану та гарантії для добросовісних власників.

Ключові слова: земельне право, Державний земельний кадастр, кадастровий номер, державна реєстрація речових прав, воєнний стан, публічна кадастрова карта, належне врядування.

Державний земельний кадастр (далі буде згадуватися як ДЗК) - єдина державна геоінформаційна система відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення, обмеження у їх використанні, а також дані про кількісну і

якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами [1]. Від повноти та достовірності занесеної до кадастру інформації напряму залежить стабільність життєздатність земельно-правових відносин, адже саме ці дані є під підґрунтям для реєстрації прав на землю.

Положення Земельного кодексу України визначають роль кадастру в процесі реєстрації прав на земельну ділянку як ключову, адже земельна ділянка вважається сформованою з моменту присвоєння їй кадастрового номера, а державна реєстрація речових прав на земельні ділянки здійснюється після державної реєстрації самої ділянки в ДЗК (ст. 79-1) [2]. Реєстрація речових прав здійснюється за Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [3]. Отже, кадастрова ідентифікація ділянки передує реєстрації права на неї, а достовірність відомостей реєстру прав безпосередньо залежить від достовірності даних кадастру.

Для ведення кадастру Кабінет Міністрів України постановою затвердив Порядок ведення Державного земельного кадастру від 17.10.2012 № 1051, який виступає ще й нормативною базою для регулювання користування публічною кадастровою картою [4]. Закон передбачає вільний доступ до основного масиву інформації, що реалізовано через цю карту (цільове призначення, межі, площа, форма власності тощо) [1; 5], але на даний момент публічний доступ до кадастрової карти є обмеженим у зв'язку з воєнним станом [5].

Такий особливий режим ведення кадастру, внесення до нього відомостей, користування ними та їх оприлюднення встановлено постановою Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 № 564. Строки режиму передбачені нормативним актом КМУ – це дія протягом усього воєнного стану та ще один місяць після його припинення [6]. Завдання цієї постанови – це захист відомостей кадастру від несанкціонованого втручання, прав фізичних та юридичних осіб, держави, а також створення умов для відновлення та безпечної роботи ДЗК [7]. Доступ до кадастру припиняється в межах адміністративно-територіальних одиниць, віднесених до переліку територій бойових дій або тимчасової окупації [5; 8].

Для підтримки актуальності та достовірності ДЗК існує процедура інвентаризації земель. За повідомленням Держгеокадастру, інвентаризацію проводили у 2025 р. на території 20 областей [9]. Значення правдивості даних земельного кадастру важко переоцінити: помилки у відомостях кадастру (наприклад, накладення меж суміжних ділянок) безпосередньо впливають на реєстрацію прав, оскільки право реєструється щодо ділянки, яка вже має кадастровий номер [2], стан самого кадастру охоплює післявоєнне відновлення, компенсації, просторове планування та довіру до ринку нерухомості, слідує з візії розвитку земельного кадастру до 2030 р., підготовленій кафедрами Національного університету біоресурсів і природокористування за 2026 р. [10].

Вжиті заходи ідуть на користь ДЗК, захищають дані від кібератак та зловживань, але разом з тим обмежують можливість добросовісним користувачам вступати у правові відносини тим, що не дає можливості самостійно перевіряти інформацію про ділянку, а отже, як наслідок, не сповіщати про помилки у кадастрі за необхідності. Питання відповідальності держави за власні помилки у земельних відносинах розглянув Європейський суд з прав людини у справі "Рисовський проти України" від 2011р.: суд зазначив, що в разі скасування документів на землю, виданих помилково, принцип належного врядування може зобов'язувати органи швидко виправити помилку та виплатити адекватну компенсацію добросовісному володільцю [11]. Таку позицію Суд повторив і в подальших справах проти України, зокрема у справі Bratushka v. Ukraine (заява № 67790/13) [12]. Цей підхід може слугувати орієнтиром і для випадків помилкових відомостей ДЗК та реєстру прав: наслідки помилки органу не повинні покладатися на добросовісного власника.

Отже, державний земельний кадастр і державна реєстрація речових прав на землю становлять послідовні етапи оформлення права на землю, а воєнні обмеження доступу до кадастру захищають дані, але підвищують потребу в гарантіях для добросовісних власників і в механізмах оперативного виправлення помилок. Після припинення воєнного стану особливий режим за постановою № 564 діє ще один місяць, тому відновлення повної відкритості кадастрових даних залишається завданням на найближчу перспективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 № 3613-VI. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III, ст. 79-1. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14
3. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15
4. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 № 1051. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-п
5. Обмеження функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану. zemfond.net. URL:https://www.zemfond.net/post/obmezhennia-funktsionuvannia-derzhavnoho-zemelnoho-kadastru-v-umovakh-voiennoho-stanu
6. Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 № 564. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2022-п
7. Державний земельний кадастр відновлює роботу задля забезпечення надання в умовах воєнного стану нагальних адміністративних послуг. Кабінет Міністрів України. URL:https://www.kmu.gov.ua/news/derzhavnij-zemelnij-kadastr-vidnovlyuye-robotu-zadlya-zabezpechennya-nadannya-v-umovah-voyennogo-stanu-nagalnih-administrativnih-poslug
8. Уряд визначив порядок роботи Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану. Асоціація міст України. URL:https://www.auc.org.ua/novyna/uryad-vyznachyv-poryadok-roboty-derzhavnogo-zemelnogo-kadastru-v-umovah-voyennogo-stanu
9. Голова Держгеокадастру Дмитро Макаренко презентував результати роботи Держгеокадастру у 2025 році. Кабінет Міністрів України, 2026. URL:https://www.kmu.gov.ua/news/holova-derzhheokadastru-dmytro-makarenko-prezentuvav-rezultaty-roboty-derzhheokadastru-u-2025-rotsi
10. Земельний кадастр в Україні: візія до 2030 року. Національний університет біоресурсів і природокористування України, кафедра земельного кадастру та кафедра землевпорядного проєктування. Київ, 2026. URL:https://nubip.edu.ua/sites/default/files/rich_text_files/Zemelnyi_kadastr_v_Ukraini_viziia_do_2030.pdf
11. Rysovskyy v. Ukraine, no. 29979/04, 20 October 2011. European Court of Human Rights (HUDOC). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107088
12. Bratushka v. Ukraine, no. 67790/13. European Court of Human Rights. URL:https://app.lexploria.com/document/737941-d

УДК 349.41

ЛЕВЧЕНКО М.С., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ ТА ПСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У тезах розглянуто особливості охорони земель від забруднення та псування в умовах воєнного стану. Проаналізовано основні причини пошкодження земель внаслідок бойових дій та проблеми їх подальшого відновлення.

Ключові слова: земельне право, охорона земель, забруднення ґрунтів, воєнний стан, рекультивація.

Земля є одним із найважливіших природних ресурсів України. Вона має важливе значення не тільки для сільського господарства, а й для забезпечення екологічної та продовольчої безпеки держави. Саме тому її охорона є одним із важливих завдань земельного права. В умовах повномасштабної війни це питання стало ще більш актуальним, оскільки бойові дії спричиняють значне забруднення та пошкодження земель.

Відповідно до Закону України «Про охорону земель» охорона земель передбачає систему правових, організаційних та інших заходів, спрямованих на збереження земельних ресурсів та їх раціональне використання[1]. Даний закон також встановлює вимоги щодо запобігання забрудненню і псуванню ґрунтів. Важко не погодитися з думкою А. М. Мірошниченка, який зазначає, що охорона земель є важливим напрямом земельно-правового регулювання, оскільки земля має не лише економічну, а й екологічну цінність[2, с.112].

Війна створила додаткові джерела забруднення земель. До них можна віднести вибухи ракет і боєприпасів, , пожежі, руйнування промислових підприємств, складів та інших об'єктів. Окремою проблемою є мінування територій та наявність у ній нерозірваних боєприпасів. У результаті цього земля може втрачати свої властивості та стає не придатною для подальшого використання.

Крім безпосереднього механічного пошкодження ґрунту, бойові дії можуть спричиняти його хімічне забруднення. Після вибухів у ґрунті можуть залишатися небезпечні речовини, а внаслідок пошкодження підприємств або техніки можуть потрапляти на землю нафтопродукти, важкі метали та інші забруднюючі речовини. Це створює ризик не тільки для земель, а й для поверхневих та підземних вод. Тому наслідки такого забруднення можуть зберігатися навіть після припинення бойових дій.

Особливо важливим є питання сільськогосподарських земель. Україна має значні площі родючих ґрунтів, тому їх забруднення може негативно впливати не тільки на довкілля, а й на можливість вирощування сільськогосподарської продукції. Науковці у сфері земельного та екологічного права звертають увагу на те, що родючість ґрунту є однією з його основних властивостей, тому її збереження повинно бути одним із пріоритетів державної політики.

Важливим є і питання документування шкоди. В умовах війни не завжди існує можливість одразу провести повне обстеження земельної ділянки, особливо якщо вона замінована або знаходиться поблизу території бойових дій. Тому для встановлення факту пошкодження можуть використовуватися фото- та відеоматеріали, результати лабораторних досліджень, дані дистанційного зондування землі та інші докази. Належна фіксація таких випадків має значення для подальшого визначення розміру збитків та їх відшкодування

Для визначення шкоди, завданої земельним ресурсам внаслідок війни, у 2022 році було затверджено спеціальну Методику визначення розміру шкоди, завданої землі та ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та збройної агресії і бойових дій[3]. Вона дозволяє встановлювати розмір збитків, завданих забрудненням та засміченням земель, що має значення для подальшого притягнення винних осіб до відповідальності та відшкодування шкоди.

Цікавою є позиція А. П. Гетьмана, який розглядає екологічну безпеку як один із важливих напрямів діяльності держави. У контексті земельних відносин це означає, що держава повинна не тільки встановлювати відповідальність за забруднення земель, а й створювати реальні механізми попередження такого забруднення та відновлення вже пошкоджених територій[4, с.87].

Окрему увагу необхідно приділяти відновленню земель після їх забруднення або пошкодження. На нашу думку, простого встановлення факту забруднення та розміру збитків недостатньо. Після розмінування території необхідно провести оцінку стану ґрунту та визначити, чи може земельна ділянка використовуватися надалі. У разі значного пошкодження можуть застосовуватися заходи з рекультивації та відновлення родючості ґрунтів. Особливо це важливо для земель сільськогосподарського призначення, адже їх тривале невикористання може мати негативні економічні наслідки.

Провівши дане дослідження ми готові сформувати певні висновкив умовах воєнного стану охорона земель набуває особливого значення. Як свідчать погляди науковців, ефективна охорона земель повинна включати не тільки контроль і відповідальність за їх забруднення, а й заходи щодо відновлення та збереження родючості ґрунтів. Чинне законодавство України вже містить механізми фіксації та оцінки шкоди, однак система відновлення забруднених земель потребує подальшого вдосконалення. На нашу думку, після завершення бойових дій одним із важливих напрямів державної політики має стати масштабне обстеження, очищення та відновлення земель, особливо тих, які використовуються у сільському господарстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/962-15 (дата звернення: 05.10.2026).

2. Мірошниченко А. М. Земельне право України: підручник. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ: Алерта; ЦУЛ, 2011. 678 с. URL:Електронний каталог НУ «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого» (дата звернення: 05.10.2026).

3. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану : наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2022 № 167, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 11.04.2022 за № 406/37742. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/z0406-22 (дата звернення: 05.10.2026)

4. Гетьман А. П., Бредіхіна В. Л. Стале використання та відновлення земель в системі правового забезпечення еколого-ресурсної безпеки. Право та інноваційне суспільство. 2025. № 2 (25). С. 85–95. DOI: https://doi.org/10.37772/2309-9275-2025-2(25)-7. Електронна версія статті (дата звернення: 05.10.2026).

УДК 349.41

КАТАЄВ Я.Д., магістрант
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

РЕЄСТРАЦІЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ У ДЕРЖАВНОМУ ЗЕМЕЛЬНОМУ КАДАСТРІ: КОЛІЗІЇ ПРОЦЕДУРИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ ВЛАСНИКІВ

У тезах проаналізовано правове регулювання державної реєстрації земельних ділянок, розташованих на тимчасово окупованих територіях, виявлено колізії між нормами земельного законодавства та Закону № 1207-VII і визначено ризики для власників.

Ключові слова: Державний земельний кадастр, державна реєстрація земельної ділянки, тимчасово окуповані території, право власності, правова колізія, воєнний стан.

Окупація не позбавляє власника права на землю. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» закріплює, що право власності на майно, зокрема на земельні ділянки, розташоване на тимчасово окупованій території (далі – ТОТ), зберігається за власниками, а перехід права власності на нерухоме майно допускається лише відповідно до законодавства України поза межами ТОТ. Правочин, вчинений із порушенням цих вимог, є недійсним (ст. 11). Водночас будь-який акт, виданий органами, утвореними на ТОТ у не передбаченому законом порядку, є недійсним і не створює правових наслідків (ч. 3 ст. 9) [1]. Проте реалізувати ці гарантії без відомостей Державного земельного кадастру (далі – ДЗК) неможливо, адже саме кадастрова реєстрація формує земельну ділянку як об’єкт цивільних прав.

Після повномасштабного вторгнення доступ до кадастру суттєво обмежили. Постановою Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 № 564 «Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану» передбачено, що відомості до ДЗК вносять виключно державні кадастрові реєстратори Держгеокадастру та його територіальних органів, затверджується перелік адміністративно-територіальних одиниць, у межах яких припиняється доступ користувачів до кадастру, а оприлюднення відомостей, зокрема через Публічну кадастрову карту, обмежується [2]. Такі заходи захищають дані від стороннього втручання, але водночас суттєво ускладнили для власників земель на ТОТ оформлення ділянок, відомості про які не були внесені до ДЗК до моменту окупації.

У травні 2026 р. Держгеокадастр технічно реалізував у ДЗК механізм державної реєстрації земельних ділянок, на яких розташовані житлові будинки (крім багатоквартирних), на територіях, де ведуться (велися) бойові дії, або на ТОТ. Документи подає сертифікований інженер-землевпорядник через електронний кабінет, а розглядає їх державний кадастровий реєстратор, визначений за принципом випадковості за межами відповідної території. Водночас на підставі підп. 26 п. 27 та абз. 16 п. 28 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України щодо сформованих у такий спосіб ділянок під час дії воєнного стану забороняється поділ або об’єднання, зміна цільового

призначення, вчинення будь-яких правочинів (крім передачі у спадщину) і звернення стягнення [3; 4].

Додаткову невизначеність створює питання моменту, з якого діє режим ТОТ. Об'єднана палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду в постанові від 03.10.2025 у справі № 908/1162/23 дійшла висновку, що правовий режим тимчасово окупованої території виникає з моменту фактичної окупації і не залежить від ухвалення уповноваженим органом рішення про визнання території окупованою, оскільки таке рішення має лише інформативне значення [6]. Натомість технічні алгоритми роботи ДЗК та обмеження за Постановою № 564 прив'язані саме до офіційного Переліку територій, що створює розрив між фактичним і формальним статусом земель. Водночас найбільший ризик створює сам окупант: на ТОТ відбувається примусова «перереєстрація» за законами РФ, а у разі відмови власника активи оголошують «безхазяйними». Так, у Херсонській області окупаційними структурами заплановано примусове вилучення щонайменше 1172 житлових будинків, з них 1134 – у селищі Нижні Сірогози, а протягом 2025–2026 рр. до Офісу Омбудсмана надійшло 151 звернення громадян щодо незаконної «націоналізації» майна на ТОТ [5]. За таких умов відсутність ділянки в українському кадастрі суттєво ускладнює верифікацію права власності в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та подання заяв до міжнародного Реєстру збитків.

Підсумовуючи, слід визнати, що правове регулювання реєстрації земельних ділянок на ТОТ є внутрішньо суперечливим. Закон № 1207-VII гарантує збереження права власності та можливість розпоряджатися майном поза межами ТОТ, тоді як спеціальні воєнні норми ці гарантії звужують: первинна реєстрація доступна лише для ділянок під житловими будинками, а відчуження сформованих у такий спосіб ділянок заблоковане. Виходом, на наш погляд, має стати не скасування обмежень, а їх точніше налаштування. Розділ X «Перехідні положення» Земельного кодексу України доцільно доповнити нормою, яка дозволила б дистанційно реєструвати в ДЗК на підставі архівної землевпорядної документації та ортофотопланів усі ділянки на ТОТ, право власності на які підтверджене документами, виданими за законодавством України, – насамперед сільськогосподарські землі. Повну заборону правочинів із новозареєстрованими ділянками варто замінити дозволом на їх відчуження поза межами ТОТ у нотаріальній формі з посиленою перевіркою правовстановлюючих документів і особи власника: саме такий підхід відповідає ст. 11 Закону № 1207-VII. Момент, з якого до ділянки застосовуються кадастрові обмеження, слід визначати з урахуванням позиції Верховного Суду, за якою режим ТОТ діє з моменту фактичної окупації. Така модель збереже захист від зловживань і водночас перетворить відомості ДЗК на надійну доказову базу для компенсації збитків, завданих незаконною експропріацією землі державою-агресором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18 (дата звернення: 03.10.2026).
2. Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 № 564. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2022-%D0%BF (дата звернення: 03.10.2026).
3. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14 (дата звернення: 03.10.2026).
4. Нагайчук М. Держреєстрація землі під будинками на території бойових дій та ТОТ: новий сервіс Держземкадастру. Дебет-Кредит. 07.05.2026. URL:https://news.dtkt.ua/state/other/110846-derzrejestraciia-zemli-pid-budinkami-na-teritoriyi-boiovix-dii-ta-tot-novii-servis-derzzemkadastru (дата звернення: 03.10.2026).
5. Лубінець Д. Бізнес під час війни: між окупацією, релокацією та відновленням. LB.ua. 15.07.2026. URL: https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/752162_biznes_pid_chas_viyni_mizh.html (дата звернення: 03.10.2026).
6. Правовий режим на тимчасово окупованій території України не залежить від ухвалення уповноваженим органом державної влади рішення про визнання такої території як тимчасово окупованої. Судова влада України. 16.10.2025. URL:https://court.gov.ua/archive/1898377/ (дата звернення: 03.10.2026).

УДК 349.41

МАРКАНОВ Д.О., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ РИНКУ ЗЕМЛІ

У статті досліджено теоретичні та практичні засади правового регулювання використання й охорони земель сільськогосподарського призначення в умовах функціонування та лібералізації ринку земель в Україні. Визначено специфіку правового режиму сільськогосподарських угідь як особливого об'єкта правової охорони та ключового фактора продовольчої й екологічної безпеки держави. Охарактеризовано механізми державного нагляду (контролю) і самоврядного контролю, виявлено правові ризики надмірної експлуатації та зниження родючості ґрунтів землекористувачами. Запропоновано комплекс організаційно-правових заходів щодо гармонізації економічних інтересів учасників земельного ринку з імперативами сталого природокористування.

Ключові слова: правовий режим, ринок землі, землі сільськогосподарського призначення, охорона земель, родючість ґрунтів, цільове призначення, екологічна безпека, державний нагляд.

Трансформація земельних відносин в Україні, пов'язана з повномасштабним запуском та поетапним розширенням ринку земель сільськогосподарського призначення, стала фундаментальним етапом модернізації аграрного сектору економіки. Вільний обіг земель створив правове підґрунтя для залучення капіталу, розвитку іпотечного кредитування під заставу земельних ділянок, підвищення капіталізації сільськогосподарського бізнесу та утвердження непорушності конституційного права приватної власності. Водночас перехід від мораторного стану до ринкових механізмів обігу угідь актуалізував низку викликів, пов'язаних із дотриманням балансу між економічною вигодою землевласників і публічним інтересом збереження родючості ґрунтів [1].

Земля в системі національного правопорядку має особливий конституційний статус: відповідно до статті 14 Конституції України вона є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. На відміну від класичних об'єктів цивільних прав, земля сільськогосподарського призначення виступає не лише просторовим базисом господарської діяльності, а й невідновним природним ресурсом та головним засобом виробництва в агропромисловому комплексі. Це зумовлює встановлення спеціального, імперативно обмеженого правового режиму, закріпленого нормами Земельного кодексу України та законами еколого-аграрного спрямування [2].

Згідно зі статтею 23 Земельного кодексу України землі, придатні для потреб сільського господарства, повинні надаватися насамперед для сільськогосподарського використання. Законодавство чітко розмежовує структуру земель сільськогосподарського призначення, відносячи до сільськогосподарських угідь ріллю, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги (ст. 22 ЗК України), а також виокремлює особливий статус особливо цінних земель (ст. 150 ЗК України). Правовий режим даних категорій ґрунтується на концепції пріоритетності їх збереження, недопущення необґрунтованого вилучення для несільськогосподарських потреб та забезпечення сталого відтворення родючості.

Ключовим принципом правового регулювання у сфері землекористування залишається принцип цільового використання земельних ділянок. Відповідно до статті 91 та статті 96 ЗК України, як власники, так і землекористувачі несуть нормативно закріплений обов'язок забезпечувати використання землі виключно за цільовим призначенням, дотримуватися вимог природоохоронного законодавства та не допускати погіршення екологічного стану ділянок і прилеглих територій [2]. Порушення цих вимог слугує підставою для примусового припинення прав на земельну ділянку або притягнення суб'єктів до юридичної відповідальності.

В умовах повноцінного ринкового обігу земель виникає об'єктивна загроза хижацької, виснажливої експлуатації ґрунтів. Орієнтація значної частини агровиробників на швидкий

економічний прибуток призводить до нехтування правилами сівозмін, монокультурного вирощування високорентабельних, але ґрунтовиснажливих культур (соняшнику, кукурудзи, ріпаку), дегуміфікації та ерозійного руйнування ґрунтового покриву. За таких умов ринкова цінність земельної ділянки як товару має перебувати у прямій правовій залежності від її якісного агрохімічного стану [3].

Охорона земель як система правових, організаційних, економічних і технологічних заходів регулюється базовим Законом України «Про охорону земель». Вона покликана запобігати необґрунтованому вилученню угідь, захищати землі від деградації, забруднення, водної та вітрової ерозії, а також передбачає механізм рекультивації та консервації деградованих і малопродуктивних земель [4].

Організаційно-правовий механізм охорони земель сільськогосподарського призначення в умовах функціонування ринку охоплює такі основні складові:

1. Нормування та стандартизація в галузі охорони земель. Розробка і встановлення гранично допустимих показників вмісту забруднюючих речовин, критеріїв оптимального співвідношення земельних угідь, а також параметрів збереження вмісту гумусу й поживних елементів у ґрунтах.

2. Агрохімічна паспортизація земельних ділянок. Наявність та систематичне оновлення агрохімічного паспорта має стати обов'язковим правовим інструментом при вчиненні будь-яких цивільно-правових правочинів (купівлі-продажу, оренди, емфітевзису, застави). Це забезпечить фіксацію вихідного стану родючості та унеможливить безкарне повернення орендодавцям виснажених земель.

3. Державний нагляд (контроль) та контроль органів місцевого самоврядування. Реалізація положень Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель». Повноваження щодо фіксації порушень земельного законодавства, нецільового використання та псування ґрунтів розподіляються між центральними органами виконавчої влади (Держгеокадастр, Держекоінспекція) та виконавчими органами сільських, селищних і міських рад (у межах процесів децентралізації влади) [5].

4. Економічне стимулювання раціонального землекористування. Запровадження нормативно визначених фінансово-кредитних преференцій, податкових пільг для аграріїв, які застосовують ґрунтозахисні технології (No-Till, Strip-Till), органічне землеробство або здійснюють консервацію деградованих схилів.

5. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері використання та охорони земель. Невідворотність цивільно-правової (відшкодування збитків за погіршення якості ґрунту), адміністративної та кримінальної відповідальності (ст. 239, 254 Кримінального кодексу України) за самовільне зайняття ділянок, безгосподарське використання або забруднення земель.

Слід також наголосити на специфіці правового регулювання оренди сільськогосподарських земель, яка залишається найпоширенішою правовою формою їх використання в Україні. Відповідно до Закону України «Про оренду землі», істотною умовою договору є збереження стану об’єкта оренди. Проте на практиці орендарі короткострокових періодів часто не зацікавлені у довгострокових інвестиціях у родючість. Тому вдосконалення договірного регулювання вимагає чіткого законодавчого закріплення обов'язку орендаря компенсувати прямі збитки за зниження якісних характеристик ґрунту, зафіксованих на момент укладання правочину.

Таким чином, сучасний стан правового регулювання використання та охорони земель сільськогосподарського призначення в умовах ринку землі вимагає переходу від формального декларативного контролю до цілісної державно-правової системи превентивного моніторингу та мотивації землекористувачів. Посилення контрольних повноважень об'єднаних територіальних громад, впровадження обов’язкової агрохімічної паспортизації та гармонізація вітчизняного законодавства зі стандартами Європейського Союзу (зокрема в межах імплементації положень Спільної аграрної політики ЄС) дозволять

поєднати економічну рентабельність аграрного виробництва з довгостроковим збереженням земельного потенціалу України як стратегічної запоруки національної продовольчої безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кулинич П.Ф. Земельні правовідносини в Україні: питання теорії і практики: монографія. Київ: Істина, 2021. 368 с.
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27.
3. Костицький В. В. Екологічне та аграрне право України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Право України*. 2020. № 9. С. 45–58.
4. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.
5. Мірошниченко А.М. Земельне право України: підручник. Київ: Алерта, 2022. 544 с.

УДК 349.41

КУЧЕРСЬКИЙ А.В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ ВОДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Забезпечення раціонального використання та охорони водних об’єктів і прилеглих територій належить до пріоритетних напрямів державної екологічної політики України. У контексті євроінтеграційних процесів та кліматичних змін зростає потреба у вдосконаленні правового регулювання використання та охорони земель цієї категорії, що робить дану тему особливо актуальною.

Ключові слова: правовий режим, водний фонд, екологічна безпека.

Нормативно-правова основа та поняття земель водного фонду.

Відповідно до статті 58 Земельного кодексу України та статті 4 Водного кодексу України, до земель водного фонду належать землі, зайняті:

- морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами, не зайнятими лісами;
- прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм;
- гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами;
- смугами відведення для водогосподарських споруд, каналів і магістральних водоводів.

Правовий режим таких земель характеризується імперативністю та обмеженнями у цивільному обороті, що обумовлено їх винятковою екологічною та водоохоронною цінністю.

Прибережні захисні смуги як особливий об'єкт правової охорони.

Ключовим елементом правового режиму земель водного фонду є прибережні захисні смуги (ст. 60–62 ЗК України). Вони встановлюються по берегах річок та навколо водойм уздовж урізу води для захисту водних об'єктів від забруднення, засмічення та замулення.

Законодавством встановлено суворий режим обмеженого господарювання у межах прибережних захисних смуг. Зокрема, забороняється:

1. Розорювання земель (крім підготовки ґрунту для залуження й залісення), садівництво та городництво.
2. Зберігання та застосування пестицидів, мінеральних і органічних добрив.
3. Будівництво будь-яких споруд (крім гідротехнічних, навігаційних та гідрометричних споруд), у тому числі баз відпочинку, дач та гаражів.
4. Миття та обслуговування транспортних засобів і техніки.
5. Влаштування звалищ сміття, гноєсховищ та накопичувачів рідких і твердих відходів.

Порушення режиму прибережних захисних смуг є підставою для визнання незаконними та скасування рішень органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування

про надання земельних ділянок у власність чи користування, а також скасування державних актів і договорів оренди у судовому порядку.

Проблеми забезпечення вільного доступу громадян до водойм.

Одним із найгостріших практичних питань залишається забезпечення права загального водокористування, зокрема вільного та безоплатного доступу громадян до узбережжя морів, річок та інших водойм для загального водокористування (ст. 47 Водного кодексу України, ст. 110 ЗК України).

Законодавчі зміни передбачають заборону обмеження такого доступу шляхом встановлення огорож або інших конструкцій у межах прибережних захисних смуг. Споруди чи паркани, що перешкоджають доступу громадян до водойм, підлягають демонтажу за рахунок осіб, які їх встановили.

Висновки. Правовий режим земель водного фонду України направлений на гармонізацію екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства. Посилення державного та самоврядного контролю, підвищення юридичної відповідальності за порушення водоохоронного законодавства, усунення випадків незаконної забудови прибережних смуг, а також цифровізація відомостей про межі земель водного фонду у Державному земельному кадастрі є необхідними умовами забезпечення сталого розвитку та збереження водного потенціалу України для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III.
2. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР.
3. Гетьман А.П. Екологічне право України: підручник. Харків: Право, 2021. 552 с.
4. Носік В.В. Право власності на землю в Україні: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 304 с.
5. Мірошниченко А. М. Земельне право України: підручник. Київ: Алерта, 2022. 544 с.

УДК 349.41

ЧОРНОУС П.С., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У тезах розглянуто особливості правового регулювання використання земель сільськогосподарського призначення в Україні. Проаналізовано основні проблеми у сфері обігу таких земель, їх оренди та використання, а також визначено окремі напрями вдосконалення земельного законодавства.

Ключові слова: землі сільськогосподарського призначення, земельна ділянка, оренда землі, ринок землі, право власності, земельне законодавство.

Землі сільськогосподарського призначення займають особливе місце серед земельного фонду України. Вони є основою для ведення сільського господарства, виробництва продовольства та забезпечення продовольчої безпеки держави. Саме тому їх використання потребує особливого правового регулювання.

Відповідно до статті 22 Земельного кодексу України, землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури тощо [1].

Як зазначає А. М. Мірошниченко, правовий режим земель сільськогосподарського призначення пов'язаний із необхідністю одночасного забезпечення прав власників і землекористувачів та охорони земель як природного ресурсу. На нашу думку, саме поєднання економічного та екологічного аспектів є однією з головних особливостей правового регулювання цієї категорії земель [2, с. 123].

Однією з найбільш важливих змін у земельному законодавстві України стало запровадження ринку сільськогосподарських земель. До 1 липня 2021 року в Україні діяв мораторій на відчуження значної частини земель сільськогосподарського призначення. Після його скасування громадяни України отримали можливість набувати такі землі у власність з урахуванням встановлених законом обмежень.

Водночас відкриття ринку землі не означає повної свободи її обігу. Законодавство встановлює низку обмежень щодо суб'єктів, які можуть набувати сільськогосподарські землі, а також щодо максимальної площі земель, яка може перебувати у власності однієї особи.

Важливе значення має і переважне право на придбання земельної ділянки. Земельний кодекс України передбачає механізм захисту інтересів орендаря у випадку продажу земельної ділянки її власником. Це дозволяє певною мірою забезпечити стабільність земельних відносин та захистити особу, яка вже використовує земельну ділянку на законних підставах.

Окремої уваги потребують відносини оренди земель сільськогосподарського призначення. Для України оренда залишається одним із найбільш поширених способів використання сільськогосподарських земель. Особливо це характерно для земельних часток (паїв), власники яких часто передають свої земельні ділянки в оренду сільськогосподарським підприємствам.

На думку І. В. Костяшкіна, ефективне правове регулювання земельних відносин неможливе без забезпечення реального балансу між інтересами власника земельної ділянки та землекористувача. Власник повинен мати можливість отримувати економічну вигоду від належної йому землі, а орендар — гарантії стабільного користування нею протягом установленого договором строку [3, с. 211].

Проблемою залишається і питання концентрації земель сільськогосподарського призначення в одних руках. З метою недопущення надмірної концентрації земель законодавство встановлює обмеження щодо максимальної площі сільськогосподарських земель, які можуть перебувати у власності однієї особи. Такий підхід спрямований на запобігання монополізації земельних ресурсів.

Водночас на практиці виникають питання щодо ефективності контролю за дотриманням цих обмежень. Особливо складним є виявлення випадків фактичного контролю над земельними ділянками через пов'язаних осіб або різні юридичні структури.

Ще однією проблемою є належне використання сільськогосподарських земель. Земля не повинна розглядатися виключно як об'єкт отримання прибутку. Власники та землекористувачі зобов'язані дотримуватися вимог щодо охорони земель, не допускати погіршення родючості ґрунтів та забруднення земель.

Стаття 91 Земельного кодексу України встановлює обов'язки власників земельних ділянок, а стаття 96 визначає обов'язки землекористувачів. Серед них важливе місце займає дотримання вимог законодавства про охорону довкілля та використання земель за цільовим призначенням [1].

На нашу думку, одним із перспективних напрямів розвитку земельного законодавства є подальша цифровізація земельних відносин. Державний земельний кадастр та електронні реєстри дозволяють зробити інформацію про земельні ділянки більш доступною та сприяють прозорості операцій із землею.

Важливе значення має також запровадження ефективного контролю за використанням земель. Цифрові технології, супутниковий моніторинг та електронні реєстри можуть використовуватися для виявлення нецільового використання земель, самовільного зайняття земельних ділянок та інших порушень.

Окремо слід враховувати вплив воєнного стану на використання сільськогосподарських земель. Замінування територій, пошкодження сільськогосподарської інфраструктури, обмеження доступу до земельних ділянок та інші наслідки війни ускладнюють реалізацію прав власників і землекористувачів. Тому земельне законодавство повинно враховувати особливості використання земель у таких умовах.

Ми дуиаємо, що подальше вдосконалення правового регулювання земель сільськогосподарського призначення має бути спрямоване на забезпечення трьох основних

цілей: захисту прав власників та землекористувачів, забезпечення ефективного використання земель та збереження їх родючості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Земельний кодекс України: Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14 (дата звернення: 08.10.2026).
2. Мірошниченко А.М. Земельне право України : підручник. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ: Алерта, 2011. 678 с. http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2018/04(дата звернення: 08.10.2026).
3. Костяшкін І.О. Право власності на землю в Україні: проблеми реалізації та захисту: монографія. Київ: Алерта, 2011. 320 с. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=rY7hWo4AAAAJ&citation_for_view=rY7hWo4AAAAJ:qxL8FJ1GzNcC(дата звернення: 08.10.2026).

УДК 349.41

БОГДАНЕВИЧ Д.І., магістрантка
Науковий керівник **– НАСТІНА О.І.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У тезах досліджено особливості державної реєстрації речових прав на земельні ділянки в умовах воєнного стану в Україні. Розглянуто зміни у порядку проведення реєстраційних дій, особливості функціонування державних реєстрів, проблеми підтвердження прав на земельні ділянки на територіях, що зазнали бойових дій або тимчасової окупації. Визначено основні проблеми практичної реалізації реєстраційних процедур та напрями вдосконалення механізму державної реєстрації земельних прав.

Ключові слова: земельна ділянка, державна реєстрація, речові права, право власності, Державний реєстр речових прав, воєнний стан, земельні права.

Запровадження воєнного стану в Україні істотно вплинуло на функціонування системи державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, зокрема на земельні ділянки. Необхідність забезпечення захисту відомостей державних реєстрів, протидії незаконним реєстраційним діям та одночасного збереження можливості громадян реалізовувати свої майнові права зумовила запровадження спеціального порядку здійснення реєстраційних процедур. Особливої актуальності це питання набуло для власників і користувачів земельних ділянок, розташованих на територіях ведення бойових дій та тимчасово окупованих територіях.

Основним нормативно-правовим актом, що визначає правові засади державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, є Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» № 1952-IV [1]. Державній реєстрації підлягають, зокрема, право власності, право користування земельною ділянкою, сервітут, емфітевзис, суперфіцій, право постійного користування та право оренди земельної ділянки [1]. Таким чином, державна реєстрація є важливою юридичною гарантією належного підтвердження та захисту речових прав на землю.

Порядок проведення відповідних реєстраційних дій конкретизується постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 року № 1127, якою затверджено Порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень [2]. Цей нормативно-правовий акт визначає процедуру проведення державної реєстрації, перелік необхідних документів та особливості реєстрації окремих видів речових прав. Порядок продовжує діяти в умовах воєнного стану з урахуванням спеціальних правил, установлених законодавством.

Після початку повномасштабної збройної агресії одним із першочергових завдань держави стало забезпечення збереження інформації, що міститься в державних реєстрах, та запобігання незаконному заволодінню нерухомим майном. Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 року № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в

умовах воєнного стану» встановлено спеціальні правила проведення державної реєстрації та доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно [3]. Їх застосування спрямоване насамперед на забезпечення безпеки реєстраційної системи та захист майнових прав в умовах воєнних загроз.

Запровадження спеціального режиму здійснення реєстраційних дій дозволило зменшити ризик несанкціонованого втручання в державні інформаційні ресурси. Водночас додаткові обмеження створили низку практичних труднощів для власників земельних ділянок. Особливо це стосується осіб, які були вимушені залишити місце проживання, втратили правовстановлюючі документи або не мають фізичного доступу до земельних ділянок у наслідок бойових дій чи тимчасової окупації.

Важливе значення в таких умовах має збереження відомостей у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та Державному земельному кадастрі. Втрата паперового документа сама по собі не повинна ототожнюватися з припиненням належного особі речового права. Водночас на практиці відсутність необхідних документів або неповнота відомостей у державних інформаційних системах може істотно ускладнити проведення реєстраційної дії. У таких випадках виникає необхідність пошуку інших документів та відомостей, які можуть підтвердити виникнення відповідного права.

Окремою проблемою є державна реєстрація прав щодо земельних ділянок, інформація про які була сформована до створення сучасної системи електронних реєстрів. Значна кількість земельних прав виникла на підставі державних актів, рішень органів місцевого самоврядування та інших документів, виданих до запровадження сучасної системи державної реєстрації. В умовах знищення чи недоступності архівів на територіях, що постраждали від воєнних дій, підтвердження таких прав може бути суттєво ускладнене.

Особливого значення набуває співвідношення відомостей Державного земельного кадастру та Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Земельна ділянка одночасно виступає об’єктом кадастрового обліку та об’єктом речових прав, у зв’язку з чим належна інформаційна взаємодія між відповідними системами безпосередньо впливає на можливість здійснення реєстраційних процедур. Наявність розбіжностей у відомостях щодо площі, кадастрового номера, меж земельної ділянки чи її власника може стати перешкодою для оперативної реалізації земельних прав.

Воєнний стан також актуалізував питання забезпечення балансу між безпекою державних інформаційних систем та доступністю адміністративних послуг для громадян. Обмеження доступу до реєстрів та встановлення додаткових вимог до суб’єктів державної реєстрації є виправданими необхідністю захисту майнових прав та інформації. Проте такі заходи не повинні призводити до фактичної неможливості власників реалізувати свої права протягом невиправдано тривалого часу. Саме тому подальше вдосконалення правового регулювання має бути спрямоване не лише на захищеність реєстрів, а й на забезпечення доступності реєстраційних процедур.

Важливим напрямом удосконалення системи державної реєстрації є подальша цифровізація земельних процедур та забезпечення надійної електронної взаємодії між державними інформаційними ресурсами. В умовах збройної агресії електронне збереження інформації про земельні ділянки та зареєстровані речові права набуває особливого значення, оскільки дозволяє мінімізувати наслідки фізичного знищення паперових документів та архівів.

Таким чином, державна реєстрація речових прав на земельні ділянки в умовах воєнного стану виконує не лише облікову, а й важливу гарантійну функцію. З одного боку, держава повинна забезпечувати захист реєстраційної системи від незаконного втручання, а з іншого — створювати реальну можливість для власників та землекористувачів підтверджувати, реєструвати та реалізовувати належні їм права.

Висновки. Отже, воєнний стан суттєво вплинув на порядок державної реєстрації прав на земельні ділянки та зумовив необхідність установлення спеціальних правил функціонування державних реєстрів. Основними проблемами залишаються втрата або знищення правовстановлюючих документів, недоступність окремих архівних відомостей, складність здійснення реєстраційних процедур щодо земель на територіях, які постраждали

від бойових дій, а також необхідність забезпечення належної взаємодії державних інформаційних систем.

Подальший розвиток законодавства у цій сфері має бути спрямований на спрощення процедур підтвердження раніше набутого права на землю, удосконалення електронної взаємодії між Державним земельним кадастром та Державним реєстром речових прав на нерухоме майно, збереження і відновлення реєстраційної інформації та забезпечення доступності відповідних послуг для громадян. Водночас спрощення процедур має поєднуватися з достатніми механізмами захисту від незаконних реєстраційних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України від 1 липня 2004 року № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 року № 1127 «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 року № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану».

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 року № 1141 «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно».

УДК 349.41

ГОВОРОВА А.О., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

У тезах досліджено особливості правового регулювання використання земель сільськогосподарського призначення в Україні. Розглянуто основні проблеми, пов’язані із забезпеченням цільового та раціонального використання аграрних земель, оборотом земель сільськогосподарського призначення, забезпеченням їхньої охорони та відновлення в умовах сьогодення. Визначено основні напрями вдосконалення земельного законодавства для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору та захисту прав землевласників і землекористувачів.

Ключові слова: землі сільськогосподарського призначення, правове регулювання, цільове призначення, оренда землі, ринок земель, охорона земель, заходи відновлення.

Землі сільськогосподарського призначення є ключовим ресурсом для забезпечення продовольчої безпеки держави та належать до земель, що перебувають під особливою охороною. Відповідно до статті 14 Конституції України земля є основним національним багатством, а її використання має базуватися на принципах раціональності та збереження родючості ґрунтів [1]. У сучасних умовах трансформації економіки та правової системи особливої актуальності набувають питання оптимізації правового режиму використання аграрних земель.

Земельний кодекс України визначає землі сільськогосподарського призначення як землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури тощо [2]. До цієї категорії належать як сільськогосподарські угіддя (рілля, сіножаті, пасов ща, багаторічні насадження), так і несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи, прогони, землі під господарськими будівлями та дворами) [2].

Правове регулювання використання сільськогосподарських земель базується на принципі суворого дотримання їх цільового призначення [2; 4]. Власники та користувачі зобов'язані забезпечувати використання земель відповідно до їх призначення, застосовувати екологічно безпечні технології виробництва та запобігати погіршенню якісного стану ґрунтів

[4]. Недотримання вимог щодо охорони земель або зміна цільового призначення з порушенням встановленої процедури тягне за собою юридичну відповідальність [2; 4].

Значне місце у системі використання земель сільськогосподарського призначення посідає інститут оренди землі [3]. Більшість аграрних підприємств та фермерських господарств здійснюють виробничу діяльність на землях, залучених на умовах оренди. Земельне законодавство постійно вдосконалюється з метою захисту прав як орендодавців (власників земельних часток (паїв)), так і орендарів, зокрема у питаннях мінімальних строків оренди, розміру та форми орендної плати, автоматичного поновлення договорів та переважного права на купівлю ділянки [2; 3].

Формування повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні стало важливим етапом земельної реформи[5]. Законодавче врегулювання обігу аграрних земель передбачає низку запобіжників (зокрема, обмеження щодо площі ділянок у «одних руках», суб'єктного складу покупців, переважного права придбання), покликаних консолідувати землі та запобігти спекулятивним операціям. Водночас функціонування ринку потребує постійного моніторингу та адаптації норм до реальних економічних умов.

Окремої уваги в сучасних умовах потребує питання охорони та відновлення родючості сільськогосподарських земель [4]. Проблеми ерозії, виснаження ґрунтів, порушення сівозмін, а також механічного та хімічного забруднення внаслідок воєнних дій вимагають системного державного регулювання. Необхідним є розроблення та впровадження державних і регіональних програм розмінування, рекультивації та консервації деградованих і малопродуктивних земель [2; 4].

Забезпечення збалансованого використання земель сільськогосподарського призначення вимагає також подальшої цифровизації земельних відносин, удосконалення функціонування Державного земельного кадастру та забезпечення публічності відомостей про використання земель [2].

Таким чином, правове регулювання використання земель сільськогосподарського призначення має бути спрямоване на збереження їх якісного стану, забезпечення сталого розвитку аграрного сектору та гармонізацію інтересів держави, територіальних громад, власників і користувачів [1;2;4].

Висновки. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення в Україні характеризується спеціальною спрямованістю на забезпечення продовольчої безпеки, охорону родючості ґрунтів та раціональне природокористування. Ключовими напрямами подальшого вдосконалення правового регулювання є спрощення реєстраційних процедур, посилення екологічного контролю за використанням земель, запровадження дієвих механізмів відшкодування шкоди, завданої погіршенням стану ґрунтів, а також створення сприятливих умов для розвитку фермерства й агробізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III.
3. Закон України від 6 жовтня 1998 року № 161-XIV «Про оренду землі».
4. Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV «Про охорону земель».
5. Закон України від 31 березня 2020 року № 552-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення».

УДК 349.41

ГУЛЬКО Я.О., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

РИНОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ: ПЕРШІ РЕЗУЛЬТАТИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У тезах досліджено сучасний стан ринку сільськогосподарських земель в Україні після скасування мораторію на їх відчуження. Проаналізовано основні результати функціонування ринку, вплив допуску

юридичних осіб до купівлі земель, проблеми доступності землі для малих фермерів та перспективи подальшого розвитку земельних відносин.

Ключові слова: ринок земель, сільськогосподарські землі, земельна реформа, купівля-продаж землі, оренда землі, земельні правовідносини.

Земельна реформа в Україні протягом тривалого часу залишалася одним із найбільш дискусійних питань. Особливо це стосувалося можливості вільного відчуження земель сільськогосподарського призначення. Багаторічний мораторій фактично обмежував власників у можливості розпоряджатися належними їм земельними ділянками. Ситуація змінилася 1 липня 2021 року, коли в Україні офіційно запрацював ринок сільськогосподарських земель.

На нашу думку, головним результатом земельної реформи стало не просто створення можливості купівлі-продажу землі, а перетворення землі на повноцінний економічний актив, яким власник може розпоряджатися у визначених законом межах. Водночас відкриття ринку саме по собі не вирішило всіх проблем земельних відносин.

Досить показовими є сучасні результати функціонування ринку. За даними KSE Institute, за перші п'ять років його роботи було укладено близько 512,8 тис. договорів купівлі-продажу сільськогосподарських земель загальною площею 1,154 млн га. Середня ціна гектара за весь період становила 66,4 тис. грн, а у 2026 році вже досягла 87,9 тис. грн. При цьому дослідники не виявили аномального зростання попиту після допуску юридичних осіб до ринку [1].

Ці показники дають підстави вважати, що побоювання щодо масового розпродажу української землі після відкриття ринку не справдилися. Навпаки, земельний ринок розвивається поступово. Проте це не означає відсутності проблем.

Важливою зміною став початок другого етапу земельної реформи з 1 січня 2024 року. Саме тоді юридичні особи, створені за законодавством України, отримали можливість набувати у власність землі сільськогосподарського призначення, а максимальний розмір земельної площі у власності був збільшений до 10 тис. га за встановленими законом правилами.

На нашу думку, саме цей етап є найбільш дискусійним. З одного боку, допуск юридичних осіб сприяє залученню інвестицій у сільське господарство та створює додатковий попит на землю. З іншого — великі підприємства мають значно більше фінансових можливостей, ніж невеликі фермерські господарства. Тому виникає питання: чи однаковими є можливості різних учасників земельного ринку?

На цю проблему звертають увагу і дослідники. У Національному інституті стратегічних досліджень зазначається, що після відкриття ринку для юридичних осіб саме вони стали важливими учасниками купівлі земель. За даними станом на квітень 2025 року, на юридичних осіб припадало 60 % угод, а на фізичних — 40 %. Також середня ціна придбання землі юридичними особами була вищою, ніж фізичними. Дослідники пов'язують це, зокрема, з більшою фінансовою спроможністю компаній та вказують на ризик нерівної конкуренції для дрібних фермерів [2].

Ми вважаємо, що проблема полягає не стільки у самому допуску юридичних осіб до ринку, скільки у створенні рівних можливостей для різних категорій покупців. Якщо невеликий фермер не має доступу до доступного кредитування, йому складно конкурувати з підприємством, яке має значний власний капітал. Тому держава повинна не забороняти участь великих підприємств у земельному ринку, а створювати умови, за яких малий і середній агробізнес також матиме можливість придбавати землю.

Цікавими є погляди Ю. Костенюк та Д. Широкої, які серед перспективних напрямів розвитку земельного ринку виділяють цифровізацію кадастрової системи, підвищення прозорості земельних угод, удосконалення державного регулювання та підтримку малого агробізнесу. На нашу думку, саме підтримка малого агробізнесу має бути одним із пріоритетів наступного етапу земельної реформи [3, с.342].

Окремої уваги заслуговує питання вартості землі. Після початку повномасштабної війни земельний ринок зазнав значного впливу безпекових факторів. Водночас після падіння активності у 2022 році він поступово відновився. За офіційними даними, середня ціна гектара зросла з 32 972 грн у 2021 році до 57 408 грн у 2025 році, а станом на 3 березня 2026 року становила вже 64 631 грн за гектар [2].

При цьому ціна землі в різних регіонах України істотно відрізняється. У 2026 році найвищі середні ціни фіксувалися в Івано-Франківській, Львівській та Київській областях, тоді як у прифронтових регіонах вони були значно нижчими. Це демонструє, що сьогодні вартість землі визначається не лише її родючістю чи площею, а й безпекою, інфраструктурою, доступністю до ринків збуту та іншими факторами.

Важливим є і науковий погляд на подальший розвиток земельного законодавства. П. Кулинич наголошує, що сучасна трансформація земельного законодавства відбувається під впливом одразу декількох чинників — воєнного стану, майбутнього повоєнного відновлення, євроінтеграції, кліматичних змін, надмірного антропогенного навантаження та цифровізації земельних відносин [4, с.61].

На нашу думку, це означає, що земельну реформу не можна вважати завершеною лише через те, що ринок купівлі-продажу землі вже функціонує. Наступний етап повинен бути спрямований на якість цього ринку, а не лише на кількість укладених договорів.

Однією з проблем залишається доступ фермерів до фінансових ресурсів. Якщо держава зацікавлена у формуванні широкого кола власників сільськогосподарських земель, необхідно розвивати доступне кредитування, іпотечні механізми та інші фінансові інструменти. Інакше існує ризик поступової концентрації земель у руках фінансово потужніших учасників.

Не менш важливо забезпечити прозорість земельних відносин. Цифровізація кадастру та електронних сервісів може зменшувати корупційні ризики, спрощувати перевірку земельних ділянок і забезпечувати громадянам доступ до інформації про землю. При цьому держава повинна забезпечити належний контроль за дотриманням установлених законом обмежень щодо концентрації земель.

Окремо слід зазначити, що розвиток ринку землі має враховувати інтереси самих власників земельних паїв. Для багатьох із них земельна ділянка є не просто майном, а важливим джерелом доходу. Тому власник повинен мати реальну можливість самостійно вирішувати, чи продавати землю, чи передавати її в оренду та продовжувати отримувати регулярний дохід.

Можна зробити висновок, що перші результати функціонування ринку сільськогосподарських земель можна оцінити загалом позитивно. Масового розпродажу земель не відбулося, а ринок поступово відновився після шоку 2022 року. Водночас існують проблеми доступу малого фермерського бізнесу до фінансування, нерівномірності розвитку ринку в різних регіонах та потенційної концентрації земель. Тому подальший розвиток земельної реформи повинен бути спрямований не на просте збільшення кількості земельних угод, а на формування прозорого, конкурентного та соціально справедливого ринку, який одночасно забезпечуватиме економічний розвиток і належну охорону земельних ресурсів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. П’ять років ринку землі в Україні: понад півмільйона угод, 1,1 млн га в обігу та зростання ціни на землю на 25% з урахуванням інфляції — дослідження KSE Institute. Kyiv School of Economics. 02.07.2026. URL: https://kse.ua/ua/about-the-school/news/pyat-rokiv-rinku-zemli-v-ukra%D1%97ni-ponad-pivmiljona-ugod-11-mln-ga-v-obigu-ta-zrostannya-czini-na-zemlyu-na-25-z-urahuvannyam-inflyaczi%D1%97-doslidzhennya-kse-institute/ (дата звернення: 08.10.2026).

2. Функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення: стан та перспективи. Національний інститут стратегічних досліджень. 25.07.2025. URL:https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/funktsionuvannya-rynku-zemel-silskohospodarskoho-pryznachennya-stan-ta (дата звернення: 08.10.2026).

3. Костенюк Ю., Широка Д. Аналіз ринку землі в Україні: ретроспектива та сучасний стан. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2025. № 344(4). С. 339–344. DOI:https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-344-4-47 (дата звернення: 08.10.2026).

4. Кулинич П. Ф. Земельне законодавство України в умовах сучасних екзистенційних викликів: основні проблеми розвитку. *Вісник Національної академії наук України*. 2026. № 7. С. 57–74. DOI:https://doi.org/10.15407/visn2026.07.057 (дата звернення: 08.10.2026).

УДК 349.41

МАЗУРЕНКО Я.О., магістрант
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ЗЕМЕЛЬНІ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ТЕРИТОРІЯХ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

У тезах досліджено особливості реалізації та захисту земельних прав громадян на територіях, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України. Розглянуто основні проблеми, пов'язані з обмеженням доступу до земельних ділянок, їх мінуванням і забрудненням, втратою правовстановлюючих документів, державною реєстрацією прав та відшкодуванням завданої шкоди. Визначено основні напрями вдосконалення правового регулювання земельних відносин і забезпечення відновлення порушених прав громадян.

Ключові слова: земельні права, земельна ділянка, збройна агресія, право власності, відшкодування шкоди, захист земельних прав.

Збройна агресія проти України спричинила значні зміни у сфері земельних відносин та створила нові правові проблеми щодо забезпечення земельних прав громадян на територіях, які зазнали бойових дій, тимчасової окупації, мінування, забруднення вибухонебезпечними предметами та інших наслідків воєнних дій. Відповідно до статті 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1]. Для громадян земельна ділянка є не лише об'єктом права власності, а й основою для проживання, ведення сільськогосподарської діяльності, підприємництва та реалізації інших майнових прав. Тому в умовах війни особливого значення набуває забезпечення належного захисту та відновлення земельних прав.

Земельний кодекс України визначає право власності на землю як право володіти, користуватися і розпоряджатися земельною ділянкою [2]. Громадяни можуть набувати право власності на землю, зокрема, шляхом приватизації, укладення цивільно-правових угод, прийняття спадщини та виділення земельної частки (паю) у натурі [2]. Збройна агресія сама по собі не припиняє право приватної власності на земельну ділянку. Навіть у випадку вимушеного переміщення власника або неможливості користування землею через бойові дії право власності продовжує існувати.

Водночас практична реалізація земельних прав на постраждалих територіях істотно ускладнюється. Громадяни можуть бути позбавлені можливості користуватися земельними ділянками через бойові дії, мінування, наявність вибухонебезпечних предметів, пошкодження інфраструктури та забруднення ґрунтів. Особливо гостро ця проблема стосується земель сільськогосподарського призначення, оскільки неможливість їх обробітку призводить до втрати врожаю, погіршення стану земель та виникнення збитків для власників і землекористувачів.

Окреме значення має забезпечення державної реєстрації земельних ділянок та речових прав на них. В умовах воєнного стану запроваджено спеціальні правила здійснення реєстраційних процедур. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України № 209 встановлено особливості проведення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно в умовах воєнного стану [3]. Такі обмеження спрямовані на захист майнових прав громадян, однак у певних випадках можуть ускладнювати оформлення спадщини, укладення договорів та проведення інших юридичних дій із земельними ділянками.

Важливою проблемою є підтвердження прав на земельні ділянки у випадку втрати або знищення документів унаслідок бойових дій. У таких ситуаціях особливого значення набувають відомості Державного земельного кадастру, Державного реєстру речових прав на

нерухоме майно, архівні матеріали, рішення органів місцевого самоврядування та інші докази [2; 4]. Належне функціонування кадастрової системи є важливою гарантією збереження та подальшого відновлення земельних прав громадян.

Воєнні дії також створюють перешкоди для проведення землевпорядних робіт та реєстрації земельних ділянок. У зв'язку з цим законодавство поступово адаптується до умов воєнного стану, встановлюючи спеціальні правила щодо земель, розташованих на територіях бойових дій та тимчасової окупації [4]. Такі механізми мають забезпечити збереження земельної інформації та створити можливості для подальшого відновлення прав громадян.

Особливої уваги потребує питання відшкодування шкоди, завданої земельним ділянкам унаслідок збройної агресії. Земельний кодекс України передбачає право власників земельних ділянок на відшкодування збитків у випадках, визначених законом [2]. Земля може зазнавати механічного пошкодження, хімічного забруднення, засмічення, мінування, порушення рельєфу та знищення родючого шару ґрунту. Визначення розміру такої шкоди потребує проведення відповідних обстежень та оцінки стану земель.

Важливим елементом захисту майнових прав громадян стало прийняття Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна…», який запровадив механізм компенсації за пошкоджене або знищене нерухоме майно [5]. Водночас питання компенсації шкоди, завданої безпосередньо земельним ділянкам, потребує подальшого вдосконалення правового регулювання. Це стосується насамперед визначення порядку оцінки збитків та джерел їх відшкодування.

Окремою проблемою є оформлення спадкових прав на земельні ділянки, розташовані на постраждалих територіях. Втрата документів, відсутність доступу до земельної ділянки та складність отримання необхідної інформації можуть ускладнювати оформлення спадщини [3; 4]. Тому важливим завданням держави є забезпечення доступних процедур підтвердження прав на землю та захисту інтересів спадкоємців.

Проблеми виникають і у сфері оренди земельних ділянок. Неможливість використання землі через бойові дії або мінування може впливати на виконання договорів оренди, сплату орендної плати та можливість подальшого використання земельної ділянки. У таких умовах необхідно забезпечувати баланс інтересів власників та орендарів і враховувати обставини, які виникли незалежно від їхньої волі [2].

Після припинення активних бойових дій питання земельних прав залишатиметься актуальним. Основними напрямами відновлення мають стати розмінування та обстеження земель, відновлення кадастрової інформації, встановлення меж земельних ділянок, державна реєстрація прав, оцінка завданої шкоди та відновлення родючості ґрунтів. Відновлення земельних прав повинно передбачати не лише юридичне підтвердження права власності, а й створення реальної можливості безпечно володіти, користуватися та розпоряджатися земельною ділянкою [2; 4].

Таким чином, збройна агресія створила значні виклики для реалізації та захисту земельних прав громадян України. Основними проблемами є обмеження доступу до земель, їх мінування та забруднення, втрата документів, складність державної реєстрації, оформлення спадщини та відшкодування завданої шкоди. Подальше вдосконалення законодавства має бути спрямоване на спрощення процедур підтвердження та відновлення земельних прав, удосконалення земельного кадастру, забезпечення компенсації завданої шкоди та безпечне повернення постраждалих земель до господарського використання.

Висновки. Отже, збройна агресія проти України значно ускладнила реалізацію земельних прав громадян на постраждалих територіях. Основними проблемами є обмеження доступу до земельних ділянок, їх мінування та забруднення, втрата документів, складність державної реєстрації прав, оформлення спадщини та отримання компенсації за завдану шкоду. Водночас право власності на земельну ділянку не припиняється лише через неможливість її використання внаслідок бойових дій.

Для ефективного захисту земельних прав необхідно вдосконалювати механізми їх підтвердження та відновлення, забезпечувати відновлення кадастрової інформації, розмінування земель і належне відшкодування завданої шкоди. Важливим завданням держави залишається створення умов для безпечного повернення постраждалих земель до

використання та гарантування громадянам можливості повноцінно реалізовувати свої земельні права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 року № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів в умовах воєнного стану».
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 лютого 2026 року № 140 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України».
5. Закон України від 23 лютого 2023 року № 2923-IX «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна».

УДК 349.41

КУЗЬОМКО Т.Р., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВО УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ НА БЕЗОПЛАТНЕ ОТРИМАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У тезах досліджено законодавчі гарантії земельних прав учасників бойових дій в Україні. Проаналізовано нормативне закріплення права УБД на безоплатне отримання земельних ділянок як однієї з гарантій їх соціального захисту, а також зміни законодавства, запроваджені в умовах воєнного стану.

Ключові слова: учасники бойових дій; земельні права; соціальний захист; безоплатна передача земельних ділянок; воєнний стан.

В умовах агресії сусідньої держави проти України, суттєве значення для забезпечення безпеки та обороноздатності набуває не тільки наявність достатньої кількості озброєних формувань, а й належне правове та соціальне забезпечення військовослужбовців та інших осіб, які беруть участь у захисті державного суверенітету і територіальної цілісності України. Одним із напрямів такого забезпечення є встановлення державою додаткових соціальних і правових гарантій для учасників бойових дій (далі УБД), зокрема у сфері земельних відносин.

Натомість соціальне законодавство оперує поняттям «державні соціальні гарантії», під якими маються на увазі встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму [1]. Ще однією складовою категорії «гарантії соціального захисту УБД» є власне поняття «соціальний захист», як забезпечення інституціями соціального захисту соціальних виплат, пільг, послуг та інших гарантій, передбачених для громадян законодавством, за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, Пенсійного фонду України та інших джерел, не заборонених законодавством [2]. Водночас соціальний захист УБД охоплює не лише грошові виплати та соціальні послуги, а й передбачені законодавством майнові гарантії, зокрема право на безоплатне отримання земельних ділянок.

Цей факт підтверджує пункт 14 частини першої статті 12 Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» відповідно до якого учасникам бойових дій надаються такі пільги: першочергове забезпечення жилою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов, та першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва, першочерговий ремонт жилих будинків і квартир цих осіб та забезпечення їх паливом та відповідно до статті 121

Земельного кодексу України визначається максимальні розміри ділянок, які можна безкоштовно отримати у власність за кожним із цільових призначень[3,4].

Однак з початком війни в 2022 році поступово законодавство заборонило для УБД на безоплатну передачу земель державної та комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення відповідної документації та розроблення такої документації під час дії воєнного стану, відповідно до Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». Відповідними змінами до розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України було встановлено, що під час дії воєнного стану земельні відносини регулюються з урахуванням таких особливостей безоплатна передача земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, розроблення такої документації забороняється[5].

Втім, враховуючи суспільний резонанс соціального захисту УБД в сфері земельних відносин 23.01.2024 р. парламент отримав для ознайомлення проєкт закону про внесення змін до ЗК України щодо пільгового надання в оренду земельних ділянок сільськогосподарського призначення (далі – СГП) державної і комунальної власності УБД [6]. При цьому масиви земель СГП державної та комунальної власності мають залишатися у власності держави та громад, із збереженням подальшої можливості здачі їх в оренду та наповнення відповідних бюджетів. Таким чином, пропонується стратегія «win-win» («виграв виграв», «перемога без переможених»), яка дозволить забезпечити УБД земельними ділянками (або коштами, які втричі перевищують дохід від продажу), водночас не позбавляючи державу та громади права власності на земельні ділянки [7].

Разом з тим наразі тільки розглядалося питання 23 лютого 2026 року у Комітеті Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики відбулося обговорення механізмів реалізації права учасників бойових дій та сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України на отримання земельних ділянок. Зокрема, розглядалися пропозиції щодо внесення змін до розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України, якими пропонується дозволити під час дії воєнного стану безоплатну передачу земель державної та комунальної власності у приватну власність зазначеним категоріям осіб[8].

І як результат прийняття ще в довоєнний час нормативного законодавства, яке захищало права УБД, та його скасування внаслідок воєнного стану, ми бачимо, що, незважаючи на час, права різних категорій населення повинні бути відновлені. Таким чином, сам законопроєкт свідчить про прийняття ситуації та розуміння нашою владою важливості повернення цього права, на нашу думку, повернення є не примхою, а необхідністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2017-III. / Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text (дата звернення: 17.09.2024).
2. Про затвердження Порядку проведення експериментального проєкту з реалізації функціоналів першої черги Єдиної інформаційної системи соціальної сфери: наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства цифрової трансформації України від 03 березня 2021 р. № 112/29, Постанова Правління Пенсійного фонду України від 03 березня 2021 р. № 8-1. Офіційний вісник України. 2021. № 23, ст. 1104.
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/3551-12 (дата звернення: 04.10.2026).
4. Земельний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 25.10.2001 № 2768-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14 (дата звернення: 04.10.2026).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2145-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text
6. Проект Закону про внесення змін до Земельного кодексу України щодо пільгового надання в оренду земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної і комунальної власності учасникам бойових дій № 10417 від 19.01.2024 р. / Верховна Рада України. URL:https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43534
7. Вовк А.О. Гарантії земельних прав учасників бойових дій та осіб, прирівняних до них. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 9. С. 181–185. DOI:https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-9/40

8. Право учасників бойових дій та сімей загиблих захисників і захисниць України на земельні ділянки: у Комітеті з питань аграрної та земельної політики обговорили механізми реалізації цього права. Верховна Рада України. 23.02.2026. URL:https://www.rada.gov.ua/print/270748.html

УДК 349.41

КУЗЬОМКО Т.Р., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРОБЛЕМИ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У тезах досліджено основні проблеми правового регулювання та практичної реалізації містобудівної діяльності в Україні в умовах воєнного стану. Особливу увагу приділено неузгодженості законодавства, недостатньому рівню публічності містобудівної інформації, земельним питанням, корупційним ризикам та необхідності вдосконалення механізмів управління у сфері відбудови.

Ключові слова: містобудування; воєнний стан; правове регулювання; земельні відносини; корупційні ризики.

В умовах повномасштабної війни та значних руйнувань інфраструктури України питання відновлення і подальшої відбудови міст набуває дедалі більшого значення та зростає потреба у відновленні житлової, соціальної та критичної інфраструктури, така ситуація вимагає ефективного, прозорого та належно врегульованого містобудівного управління. Водночас уже сьогодні у сфері містобудування можна спостерігати низку проблемних тенденцій, які стосуються не лише недосконалості та неузгодженості законодавства, а й практики його реалізації.

Так, основними проблемами, що ускладнюють ефективне реформування містобудівної галузі, є, зокрема, несумісність законодавчого регулювання містобудівної діяльності з певними підзаконними актами та відомчими нормативно-правовими документами. Це створює правову невизначеність, що ускладнює впровадження ефективних інструментів містобудівного управління. У той же час, важливо зазначити, що на практиці часто спостерігається недотримання принципів саморегулювання у відносинах між суб'єктами містобудівної діяльності та органами державної влади, що знижує рівень організаційної ефективності та управлінської прозорості [1 , с. 95].

Основними проблемами, що ускладнюють ефективне реформування містобудівної галузі, є неузгодженість положень Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» із Земельним кодексом України, законами України «Про архітектурну діяльність» та «Про основи містобудування», а також відповідними підзаконними нормативно-правовими актами. Зокрема, проблеми виникають під час узгодження містобудівної документації з цільовим призначенням земельних ділянок, їх передачею у власність чи користування та подальшою забудовою.

Питання розподілу земель, їх використання та забудови мають залишатися максимально прозорими й однаково доступними для всіх. На жаль, дивлячись на ситуацію, яка сьогодні склалася в нашій країні, важко залишатися байдужим до того, як окремі посадові особи використовують наявні можливості у власних інтересах. Особливу увагу привертають питання неправомірного використання земель у зелених зонах та прийняття відповідних рішень органами місцевого самоврядування, щодо прозорості яких виникають певні сумніви, особливо у випадках, коли такі земельні ділянки отримують особи, пов'язані з впливовими представниками органів влади чи іншими державними інституціями.

Проте, з урахуванням останніх історичних подій, в Україні з'являться нові поняття, як воєнний та післявоєнний період (з 24 лютого 2022 року), що хоч і тільки починається, вже характеризується тим, що Україна як держава з її інституціями, політичною та економічною ситуацією стає в центрі всесвітньої уваги, а це в значній мірі стимулює питання активної та ефективної боротьби з криміногенними ризиками, в тому числі пов'язаними зі здійсненням

містобудівної діяльності; систематична руйнація та знищення критичної інфраструктури, швидке відновлення якої необхідно для обороноздатності держави та життєдіяльності населення, що вимагає вдосконалення дозвільних процедур на виконання будівельних робіт; значний ріст іноземних (державних та громадських) цільових інвестиційних проєктів та асигнувань на громадські, державні та військові потреби, які в контексті наявності морально застарілих норм та стандартів у містобудуванні вимагають негайних кроків по внесенню змін та доопрацюванню чинних нормативно-правових актів тощо, задля уникнення корупціїйних схем і не тільки. [2]

При цьому слушно зазначити, що, порівнюючи історичний аспект із сучасним періодом дії воєнного стану, слід вказати, перш за все, що в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки зазначаються найбільш корумповані сфери, а саме: митниця, земельні відносини, містобудування, будівництво великих інфраструктурних об'єктів та судочинство [3]. У зв'язку з цим сфера містобудування, з урахуванням обсягів іноземних асигнувань та заявлених до залучення іноземних інвестицій у післявоєнний період, з-поміж інших пріоритетних сфер, потребує особливої уваги. Це пов'язано з тим, що й до сьогодні зберігається тенденція недостатності публічної інформації у сфері містобудування, зокрема відсутність належної публічної інформації щодо об'єктів культурної спадщини, а також колізії у містобудівному та пам'яткоохоронному законодавстві [4].

На період дії воєнного стану залишається актуальною така проблема, як низький рівень публічності інформації, в результаті чого завжди буде існувати ризик незаконної забудови території. Існування цієї проблеми зумовлено недосконалістю функціонування електронних систем у сфері будівництва або їх повною відсутністю (наприклад, щодо об'єктів культурної спадщини), обмеженим доступом до містобудівної документації, неузгодженістю та непослідовністю під час внесення даних до публічних реєстрів [2]

Отже, формування збалансованого, прозорого та ефективного нормативно-правового регулювання містобудівної діяльності є одним із важливих завдань для України. Його актуальність зумовлена не лише необхідністю забезпечення обороноздатності держави та створення належних процедур для оперативного відновлення пошкоджених і зруйнованих об'єктів критичної інфраструктури, а й потребою у формуванні сприятливих умов для залучення міжнародної фінансової та економічної підтримки й реалізації стратегічних планів відновлення України у післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хар М.І. Проблеми державного управління у сфері містобудівноїдіяльності в Україні та напрями їх вирішення. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2023. Том 34(73). No 2. С. 91-95.

2. Грибов Д.І. Розвиток нормативно-правового регулювання містобудівної діяльності в Україні. Legal Bulletin. 2024. № 2 (12). С. 10–15. DOI:10.31732/2708-339X-2024-12-A1.

3. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки, затверджена Законом України від 20.06.2022р. No 2322-IX: URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text (дата звернення: 28.04.2024)

4. Державна антикорупційна програма 2023-2025 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2023р. No220. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п#Text (дата звер-нення: 16.05.2024)

УДК 341.1:502

СТАРІКОВА С.О., магістрантка
Науковий керівник – **МАЛИШКО І.В.,** старший викладач
Білоцерківський національний аграрний університет

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

У тезах досліджено взаємозв'язок міжнародного економічного та міжнародного екологічного права. Розглянуто правові механізми поєднання міжнародної торгівлі з охороною довкілля та визначено основні проблеми їх узгодження.

Ключові слова: міжнародне економічне право, міжнародне екологічне право, міжнародна торгівля, охорона довкілля, сталий розвиток, екологічні стандарти.

У сучасних умовах розвитку міжнародних відносин економічна діяльність держав дедалі тісніше пов'язана з питаннями охорони навколишнього природного середовища. Розвиток міжнародної торгівлі, промисловості, енергетики та інвестицій створює можливості для економічного зростання, проте водночас може спричиняти забруднення довкілля, виснаження природних ресурсів і збільшення викидів парникових газів. Саме тому важливого значення набуває взаємодія міжнародного економічного та міжнародного екологічного права, спрямована на забезпечення балансу між економічними інтересами держав і необхідністю збереження природного середовища.

Міжнародне економічне право регулює відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права у сфері міжнародної торгівлі, інвестицій і фінансового співробітництва. Натомість міжнародне екологічне право охоплює міжнародно-правові норми, спрямовані на охорону довкілля, раціональне використання природних ресурсів і запобігання транскордонній екологічній шкоді. Попри відмінності в предметі регулювання, ці галузі мають спільну мету — створення умов для сталого розвитку, за якого економічне зростання не повинно відбуватися за рахунок погіршення стану навколишнього природного середовища.

Одним із важливих прикладів такого взаємозв'язку є діяльність Світової організації торгівлі (СОТ). У преамбулі Марракеської угоди про заснування СОТ закріплено прагнення до оптимального використання світових ресурсів відповідно до мети сталого розвитку, а також необхідність захисту й збереження довкілля [1]. Це свідчить про те, що міжнародна торгівля не розглядається виключно як інструмент економічного зростання, а має враховувати ширші суспільні та екологічні інтереси.

Водночас між торговельними зобов'язаннями держав і заходами з охорони довкілля можуть виникати певні суперечності. Наприклад, запровадження екологічних вимог до продукції, обмеження торгівлі окремими небезпечними товарами або встановлення спеціальних умов імпорту можуть впливати на доступ іноземних виробників до ринку. Однак це не означає, що міжнародне торговельне право забороняє державам уживати природоохоронних заходів. Стаття XX Генеральної угоди з тарифів і торгівлі передбачає винятки, які за визначених умов дозволяють застосовувати заходи, необхідні для захисту життя та здоров'я людей, тварин і рослин, а також заходи, пов'язані зі збереженням вичерпних природних ресурсів [2]. При цьому такі заходи не повинні становити засобу невиправданої дискримінації або прихованого обмеження міжнародної торгівлі.

Іншим напрямом взаємодії цих галузей є вплив міжнародних екологічних угод на економічну діяльність держав. Зокрема, Паризька угода 2015 року спрямована на посилення глобального реагування на зміну клімату та передбачає зобов'язання її сторін щодо кліматичних дій [3].

Реалізація таких зобов'язань впливає на енергетичну політику, промислове виробництво, міжнародні інвестиції та торгівлю. Зростає значення фінансування відновлюваної енергетики, упровадження енергоефективних технологій і переходу до менш вуглецевих моделей виробництва.

Важливим прикладом для України є також взаємозв'язок економічної інтеграції з Європейським Союзом та виконанням екологічних вимог. Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає співробітництво сторін у сфері охорони навколишнього середовища та розвитку торговельно-економічних відносин [4]. Наближення українського законодавства до європейських стандартів створює передумови для модернізації виробництва, підвищення екологічної відповідальності підприємств і поліпшення конкурентоспроможності українських товарів. Водночас виконання відповідних вимог потребує фінансових ресурсів, технологічного оновлення та належної державної підтримки бізнесу.

На мою думку, однією з основних проблем у цій сфері є пошук балансу між екологічними вимогами та економічними можливостями держав. З одного боку, недостатній рівень екологічного регулювання може призводити до надмірного використання природних

ресурсів і погіршення стану довкілля. З іншого боку, надто складні або необґрунтовані вимоги можуть створювати додаткові перешкоди для міжнародної торгівлі, особливо для підприємств, які не мають достатньо ресурсів для швидкої модернізації. Тому важливо забезпечити прозорість екологічних правил, їх недискримінаційне застосування та узгодженість із міжнародними зобов'язаннями держав.

Розв'язання зазначеної проблеми потребує посилення міжнародного співробітництва, обміну екологічними технологіями та залучення інвестицій у сталий розвиток. Особливого значення це набуває для України, яка має одночасно відновлювати економіку, розвивати міжнародну торгівлю та долати екологічні наслідки збройної агресії. Урахування екологічних критеріїв під час реалізації економічних проєктів може сприяти не лише відновленню інфраструктури, а й формуванню більш стійкої та екологічно відповідальної моделі розвитку.

Отже, міжнародне економічне та міжнародне екологічне право є взаємопов'язаними складовими сучасного міжнародно-правового регулювання. Їхня взаємодія проявляється у встановленні екологічних вимог до міжнародної торгівлі, розвитку кліматичної політики, залученні інвестицій та формуванні принципів сталого розвитку. Основним завданням держав є забезпечення такого співвідношення економічних і природоохоронних інтересів, за якого екологічні заходи не використовуватимуться для необґрунтованого обмеження торгівлі, а економічне зростання не створюватиме надмірного навантаження на довкілля. Для України реалізація такого підходу має важливе значення в контексті європейської інтеграції та повоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization. Marrakesh, 15 April 1994. URL:https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto.pdf (дата звернення: 20.10.2026).
2. General Agreement on Tariffs and Trade 1994. Annex 1A to the Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization. URL:https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm (дата звернення: 20.10.2026).
3. Paris Agreement. Adopted on 12 December 2015. URL:https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement (дата звернення: 20.10.2026).
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: міжнародний документ від 27.06.2014. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 20.10.2026).

УДК 341.2:341.3

БОГДАНЕВИЧ Д.І., магістрантка
Науковий керівник – **МАЛИШКО І.В.,** старший викладач
Білоцерківський національний аграрний університет

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

У тезах досліджено міжнародно-правові засади застосування економічних санкцій в умовах збройних конфліктів. Розглянуто повноваження Ради Безпеки ООН щодо застосування заходів, не пов'язаних із використанням збройної сили, співвідношення санкцій із міжнародними зобов'язаннями держав, а також проблему мінімізації негативних наслідків обмежувальних заходів для цивільного населення. Особливу увагу приділено цільовим санкціям та гуманітарним виняткам.

Ключові слова: економічні санкції, міжнародне економічне право, збройний конфлікт, Рада Безпеки ООН, обмежувальні заходи, замороження активів, гуманітарні винятки.

Економічні санкції посідають особливе місце серед засобів міжнародного впливу на держави, фізичних та юридичних осіб, поведінка яких пов'язується із загрозами міжнародному миру і безпеці. В умовах збройного конфлікту їх значення зростає, оскільки вони дозволяють створювати політичний та економічний тиск без безпосереднього застосування збройної сили. Водночас санкції здатні істотно впливати на міжнародну

торгівлю, фінансові операції, інвестиції та майнові права, що зумовлює необхідність чіткого визначення їх міжнародно-правових підстав і меж.

Ключовою універсальною правовою основою санкційного механізму є глава VII Статуту Організації Об'єднаних Націй. Відповідно до статті 39 Рада Безпеки ООН визначає наявність загрози миру, порушення миру або акту агресії та вирішує, які заходи мають бути вжиті для підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки [1]. Стаття 41 Статуту ООН уповноважує Раду Безпеки застосовувати заходи, що не передбачають використання збройної сили. Серед них прямо названо повне або часткове припинення економічних відносин, транспортного і комунікаційного сполучення, а також розірвання дипломатичних відносин [1].

Таким чином, санкції Ради Безпеки ООН мають чітку міжнародно-правову основу і є складовою системи колективної безпеки. Залежно від конкретного санкційного режиму вони можуть включати замороження активів, заборони на поїздки, ембарго на постачання зброї, обмеження щодо окремих товарів та інші заходи [2]. У сучасній практиці значного поширення набули цільові санкції, спрямовані не на економіку держави загалом, а на конкретних осіб, суб'єктів або сектори, пов'язані з поведінкою, на яку міжнародне співтовариство прагне вплинути.

Окрему правову проблему становлять односторонні та регіональні економічні обмежувальні заходи, що запроваджуються державами або міжнародними організаціями поза механізмом Ради Безпеки ООН. Їх правова оцінка залежить від підстав застосування, змісту конкретного заходу та міжнародних зобов'язань суб'єкта, який його запроваджує. У міжнародному економічному праві особливого значення набуває питання співвідношення таких заходів із договірними зобов'язаннями у сфері торгівлі, інвестицій та захисту майнових прав.

В умовах збройних конфліктів санкції можуть бути спрямовані на обмеження фінансових і матеріальних ресурсів, які використовуються для продовження протиправної поведінки, фінансування збройних формувань, придбання озброєнь або обходу вже встановлених обмежень. Саме тому важливим елементом ефективності санкцій стає не лише їх формальне запровадження, а й контроль за виконанням, обмін інформацією між державами, запобігання обходу санкцій та належне визначення кола осіб і операцій, на які поширюються обмеження.

Водночас міжнародно-правове регулювання санкцій повинно враховувати ризик негативного впливу на цивільне населення. Широкі економічні обмеження можуть ускладнювати доступ до продовольства, медикаментів, фінансових послуг та гуманітарної допомоги. Саме ця проблема стала однією з причин розвитку гуманітарних винятків у санкційних режимах ООН. Резолюцією Ради Безпеки ООН 2664 (2022) передбачено гуманітарний виняток щодо заходів із замороження активів: надання коштів, економічних ресурсів, товарів і послуг, необхідних для своєчасної доставки гуманітарної допомоги та забезпечення основних потреб людини визначеними суб'єктами, не вважається порушенням відповідних санкційних заходів [3].

Наявність гуманітарних винятків демонструє прагнення міжнародного права поєднати ефективність санкційного тиску із захистом осіб, які не є відповідальними за виникнення або продовження збройного конфлікту. Такий підхід відповідає тенденції переходу від всеохопних економічних санкцій до більш адресних механізмів. Водночас сам факт запровадження цільових санкцій не усуває необхідності дотримання принципів правової визначеності, обґрунтованості, пропорційності та наявності процедур перегляду обмежень.

Важливим є й економічний вимір санкцій. Обмеження доступу до фінансових ринків, замороження активів, заборона експорту чи імпорту окремих категорій товарів та секторальні обмеження здатні змінювати міжнародні торговельні потоки і впливати на третіх держав та приватних суб'єктів. Тому при розробленні санкційних режимів необхідно оцінювати не лише їх політичну мету, а й передбачувані економічні наслідки, можливості обходу та ризик непропорційного впливу на осіб, які не є адресатами санкцій.

Особливого значення в умовах збройного конфлікту набуває розмежування санкцій як інструменту міжнародного економічного впливу та норм міжнародного гуманітарного права, що регулюють ведення воєнних дій і захист жертв конфлікту. Санкційні режими не замінюють правил міжнародного гуманітарного права, а їх реалізація не повинна перешкоджати правомірній гуманітарній діяльності. Тому сучасна санкційна політика потребує системи винятків, ліцензій і процедур, які дозволяють забезпечувати основні потреби цивільного населення.

Економічні санкції в умовах збройних конфліктів є важливим інструментом міжнародно-правового реагування, однак їх ефективність і легітимність залежать від належної правової підстави, чіткого визначення цілей та адресатів і врахування гуманітарних наслідків. Найбільш визначеним універсальним механізмом залишаються заходи Ради Безпеки ООН за статтею 41 Статуту ООН. Сучасна тенденція до застосування цільових санкцій і гуманітарних винятків свідчить про прагнення забезпечити баланс між необхідністю міжнародного тиску та захистом цивільного населення. Подальший розвиток правового регулювання має бути спрямований на підвищення адресності, прозорості й контрольованості санкцій та на недопущення перешкод для гуманітарної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 року.
2. United Nations Security Council. Sanctions: general information on sanctions measures and committees.
3. United Nations Security Council Resolution 2664 (2022), S/RES/2664 (2022), 9 December 2022.
4. United Nations Security Council. Current sanctions regimes: fact sheet.
5. International Committee of the Red Cross. International humanitarian law and sanctions: humanitarian considerations.

УДК 341.4

КАТАЄВ Я.Д., магістрант
Науковий керівник – **СОКИРИНСЬКА О.А.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ДОКУМЕНТУВАННЯ КАТУВАНЬ І ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ЦИВІЛЬНИМИ ЗАРУЧНИКАМИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ТА ПРАКТИЧНІ ВИКЛИКИ

У тезах проаналізовано масштаби та системний характер катувань і жорстог.

Ключові слова: Міжнародний валютний фонд, програма EFF, фіскальна консолідація, мобілізація внутрішніх доходів, детінізація економіки, європейська інтеграція.

У тезах проаналізовано масштаби та системний характер катувань і жорстокого поводження з цивільними громадянами України, яких Російська Федерація незаконно утримує після 24 лютого 2022 р., обґрунтовано їх кваліфікацію як захоплення заручників, катування та насильницьких зникнень і визначено виклики документування цих злочинів для національного та міжнародного правосуддя. Ключові слова: цивільні заручники, катування, жорстоке поводження, документування, Стамбульський протокол, воєнні злочини, злочини проти людяності. Незаконне позбавлення волі цивільних осіб стало однією з наймасовіших практик Російської Федерації від початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. За даними Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Д. Лубінця, станом на кінець червня 2026 р. підтверджено 1878 випадків незаконного утримання цивільних громадян України, з яких через Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) верифіковано лише 892, тоді як загальна кількість цивільних у російському полоні може сягати близько 16 тис. осіб; частину з них утримують без будь-яких обвинувачень ще з 2022 р. [1]. Таку ж оцінку наводить ООН: 10 серпня 2026 р. помічниця Генерального секретаря ООН з прав людини К. Фуентес Хуліо повідомила, що понад 16 тис. цивільних і далі залишаються позбавленими волі, а 85 % із 403 опитаних після звільнення цивільних

повідомили про катування та жорстоке поводження, зокрема сексуальне насильство [2]. За даними Офісу Генерального прокурора (ОГП) станом на липень 2025 р., українців утримують щонайменше у 176 стаціонарних місцях несвободи на окупованих територіях і в самій Росії та понад 120 транзитних пунктах, а потерпілими у відповідних провадженнях визнано понад 5600 цивільних [3]. Такі масштаби свідчать не про поодинокі ексцеси, а про системну політику. Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування щодо України в березні 2025 р. дійшла висновку, що насильницькі зникнення та катування цивільних є злочинами проти людяності, оскільки вчинялися в межах широкомасштабного й систематичного нападу на цивільне населення на виконання державної політики РФ, а сексуальне насильство систематично застосовувалося як форма катування [4]. ОГП фіксує типовий набір методів: побиття, електрошок, удушення, підвішування, імітацію страти, сексуальне насильство, спричинення каліцтв і опіків [3]; ООН додатково вказує на позбавлення їжі, неналежну медичну допомогу та утримання інкомунікадо [2]. Показовою є й заява Омбудсмана про те, що Росія іноді видає цивільних за військовополонених, щоб збільшити «обмінний фонд» [1]. На нашу думку, саме ця обставина дає підстави кваліфікувати таке утримання не лише як незаконне позбавлення волі, а як захоплення заручників, адже людей утримують, щоб змусити іншу державу до певних дій, зокрема до обміну. Правовою основою кваліфікації цих діянь є IV Женевська конвенція (далі – IV ЖК). Вона зобов'язує гуманно поводитися із захищеними особами (ст. 27), забороняє фізичний чи моральний примус для отримання інформації (ст. 31), катування та будь-які інші жорстокі заходи (ст. 32), а також захоплення заручників (ст. 34). Інтернування цивільних допускається лише тоді, коли цього абсолютно вимагають міркування безпеки, і лише з дотриманням належної процедури та права на оскарження (ст. 42, 43, 78). Катування, нелюдське поводження, незаконне ув'язнення та захоплення заручників є серйозними порушеннями IV ЖК (ст. 147) [5]. Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС) визнає ці діяння воєнними злочинами (підп. «a» (ii), (vii), (viii) п. 2 ст. 8), а за умови широкомасштабного чи систематичного нападу на цивільне населення – також злочинами проти людяності у формі ув'язнення, катування та насильницького зникнення (підп. «e», «f», «i» п. 1 ст. 7) [6]. Отже, документування має фіксувати не лише сам факт насильства, а й мету утримання, його приховування від родин і МКЧХ, а також зв'язок окремого епізоду із загальною практикою. Найрезонанснішим прикладом, що водночас демонструє і жорстокість цієї практики, і можливості її документування, є справа журналістки Вікторії Рощиної. Її захопили в серпні 2023 р. в окупованому Енергодарі, утримували в Мелітополі, а з грудня 2023 р. – у СІЗО № 2 м. Таганрога. У жовтні 2024 р. стало відомо про її загибель, а в лютому 2025 р. тіло повернули в Україну в мішку з маркуванням невстановленого чоловіка. Судово-медичні експерти виявили перелом ребра, садна, крововиливи, можливі сліди дії електричного струму на стопах і перелом під'язикової кістки, а також відсутність головного мозку, очних яблук і частини трахеї, що ускладнює встановлення причини смерті. Обставини її загибелі реконструювали 45 журналістів із 13 медіа в межах «Проєкту Вікторія», скоординованого організацією Forbidden Stories [7]. У серпні 2025 р. колишньому начальнику таганрозького СІЗО заочно повідомлено про підозру за ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 Кримінального кодексу України (ККУ) [8]. Водночас практика документування стикається з низкою викликів. По-перше, Росія не надає доступу до місць несвободи навіть Управлінню Верховного комісара ООН з прав людини [2], тому основними джерелами доказів залишаються свідчення звільнених і тіла загиблих. Це вимагає фіксувати медичні та психологічні наслідки катувань одразу після звільнення за стандартами Стамбульського протоколу (ред. 2022 р.) [9] і водночас уникати багаторазових опитувань, які ретравматизують потерпілих і знижують достовірність їхніх показань. По-друге, ч. 1 ст. 438 ККУ навіть у редакції Закону № 4012-IX від 09.10.2024 охоплює катування цивільних загальним поняттям «жорстоке поводження з цивільним населенням» і не виокремлює захоплення заручників [10]; саме так кваліфіковано й підозру у справі В. Рощиної [8]. Стаття 442-1 ККУ «Злочини проти людяності» діє лише з 24 жовтня 2024 р. і зворотної сили не має, однак, на нашу думку, її можна застосовувати до утримання та насильницьких зникнень, що тривають і після цієї дати, оскільки такі злочини є триваючими. По-третє, МКС досі не видав жодного ордера на арешт за злочини щодо цивільних затриманих [11], а національне правосуддя здійснюється переважно заочно: у провадженнях щодо злочинів у місцях несвободи повідомлено про підозру 534 особам і засуджено 117, тоді як потерпілими визнано понад 10 тис. військових і цивільних [3]. Отже,

катування цивільних заручників є не побічним наслідком війни, а елементом державної політики РФ, тому документування має бути спрямоване не лише на фіксацію окремих епізодів, а й на доведення їх системності. На наш погляд, для цього необхідно: 1) запровадити обов'язкове, за згодою особи, медико-психологічне обстеження кожного звільненого цивільного за Стамбульським протоколом і зберігати його результати як доказ; 2) створити єдиний реєстр цивільних заручників, який поєднає дані Омбудсмана, ОГП, Національної поліції та Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими і дасть змогу відстежувати переміщення людей між місцями несвободи та встановлювати відповідальний персонал; 3) доповнити ст. 438 ККУ окремими складами катування, незаконного позбавлення волі та захоплення заручників відповідно до п. 2 ст. 8 Римського статуту. Лише поєднання якісної доказової бази з адекватною кваліфікацією дасть змогу перейти від заочних підозр до реальних вироків, а понад 16 тис. цивільних, які досі перебувають у неволі, не залишаться лише цифрою в статистиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лубінець: у російському полоні можуть перебувати близько 16 тисяч цивільних українців. LB.ua. 27.06.2026. URL:https://lb.ua/society/2026/06/27/747940_lubinets_rosiyskomu_poloni.html (дата звернення: 18.10.2026).
2. ASG Fuentes Julio briefs Member States on prisoners of war, civilians, and illicit recruitment of foreign fighters in the context of the war in Ukraine. OHCHR. 10.08.2026. URL:https://www.ohchr.org/en/statements-and-speeches/2026/08/asg-fuentes-julio-briefs-member-states-prisoners-war-civilians-and (дата звернення: 18.10.2026).
3. ОГП: у Росії й на окупованих територіях є 176 місць несвободи, де утримують і катують українських полонених. Радіо Свобода. 28.07.2025. URL:https://www.radiosvoboda.org/a/news-ohp-poloneni-rf/33485827.html (дата звернення: 19.10.2026).
4. ООН: насильницькі зникнення цивільних і катування на ТОТ України – це злочини проти людяності. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. 21.03.2025. URL:https://ombudsman.gov.ua/en/news_details/oon-nasilnicki-zniknennya-civilnih-i-katuvannya-na-tot-ukrayini-ce-zlochini-proti-lyudyanosti (дата звернення: 19.10.2026).
5. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 19.10.2026).
6. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 18.10.2026).
7. Загибель 27-річної журналістки Вікторії Рощиної у російському полоні. Що відомо. Радіо Свобода. 01.05.2025. URL:https://www.radiosvoboda.org/a/33401895.html (дата звернення: 18.10.2026).

УДК 341.6

КАТАЄВ Я.Д., магістрант
Науковий керівник – **СОКИРИНСЬКА О.А.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

КВАЛІФІКАЦІЯ РУЙНУВАННЯ КАХОВСЬКОЇ ГЕС ЗА НОРМАМИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА: СУКУПНІСТЬ ПОРУШЕНЬ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОСУДДЯ

У тезах здійснено кваліфікацію руйнування греблі Каховської ГЕС 6 червня 2023 р. за нормами міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права, обґрунтовано сукупність порушень і визначено виклики для їх розслідування та судового розгляду.

Ключові слова: Каховська ГЕС, міжнародне гуманітарне право, установки, що містять небезпечні сили, екоцид, воєнні злочини, Міжнародний кримінальний суд.

У ніч на 6 червня 2023 р. було зруйновано греблю Каховської ГЕС, яку російські війська контролювали з 24 лютого 2022 р. Сейсмічні станції NORSAR в Україні та Румунії зафіксували сфокусовані імпульси енергії, типові для вибуху. Дослідники Truth Hounds і Project Expedite Justice дійшли висновку, що є розумні підстави вважати руйнування прямим наслідком детонації вибухівки, закладеної російськими військовими всередині конструкції греблі. За супутниковими даними, станом на 9 червня 2023 р. було затоплено 405,4 км² суходолу, а загалом повінь охопила понад 600 км² і понад 80 населених пунктів [1]. За

даними СБУ, загинули 35 цивільних, ще 24 особи зникли безвісти, затоплено 1323 га сільськогосподарських земель, знищено 55 тис. га лісу та щонайменше 81 тис. га природно-заповідного фонду [2]. Отже, одна дія спричинила одночасно загибель людей, руйнування цивільної інфраструктури та масштабну шкоду довкіллю, що зумовлює потребу в комплексній правовій оцінці.

Центральне місце в кваліфікації посідає ст. 56 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій (далі – ДП I). Вона забороняє робити греблі, дамби й атомні електростанції об'єктом нападу, якщо такий напад може спричинити вивільнення небезпечних сил і тяжкі втрати серед цивільного населення. Особливий захист греблі припиняється лише тоді, коли її використовують не за призначенням для регулярної, значної та безпосередньої підтримки воєнних операцій і напад є єдиним можливим способом таку підтримку припинити. Умисний напад на такі споруди з усвідомленням того, що він спричинить надмірні втрати серед цивільного населення, є серйозним порушенням Протоколу (п. «c» ч. 3 ст. 85). Крім того, Протокол забороняє методи ведення війни, що завдають широкої, довгочасної і серйозної шкоди природному середовищу (ч. 3 ст. 35, ст. 55), а також знищення об'єктів, необхідних для виживання цивільного населення, зокрема сільськогосподарських угідь і зрошувальних споруд (ст. 54) [3].

Водночас кваліфікацію ускладнює те, що греблю зруйнувала сторона, яка сама її контролювала. Поняття «напад» згідно з ч. 1 ст. 49 ДП I охоплює акти насильства проти супротивника під час наступу чи оборони [3], тому застосування ст. 56 до підриву об'єкта на підконтрольній території є дискусійним; саме цій проблемі та практиці МКС присвячено окремий додаток згаданого дослідження [1]. Тому, на нашу думку, необхідно паралельно застосовувати право окупації. IV Женевська конвенція (далі – IV ЖК) забороняє окупаційній державі знищувати нерухоме майно, крім випадків, коли це абсолютно необхідно для воєнних операцій (ст. 53), а незаконне і безглузде знищення майна у великих масштабах, не виправдане воєнною необхідністю, визнає серйозним порушенням (ст. 147) [4].

Притягнення винних до відповідальності на міжнародному рівні наштовхується на низку викликів. По-перше, Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС) не містить окремого складу злочину нападу на установки, що містять небезпечні сили, а екологічна шкода є воєнним злочином лише тоді, коли напад здійснено з усвідомленням того, що вона буде широкою, довгочасною і серйозною та явно надмірною порівняно з конкретною і безпосередньою загальною воєнною перевагою (підп. «b» (iv) п. 2 ст. 8), тому перспективнішою є кваліфікація через масштабне знищення майна (підп. «a» (iv) п. 2 ст. 8) або напад на цивільні об'єкти (підп. «b» (ii) п. 2 ст. 8). По-друге, МКС не здійснює судовий розгляд по суті за відсутності обвинуваченого (ч. 1 ст. 63) [5], тоді як Росія не видає своїх військових. По-третє, найбільш постраждалий лівий берег Дніпра залишається окупованим і недоступним для міжнародних слідчих [1], що ускладнює збирання доказів і встановлення реальної кількості жертв. Тому ключову роль наразі відіграє національне правосуддя: 1 жовтня 2025 р. СБУ заочно повідомила про підозру генерал-майору В. Омельяновичу, начальнику штабу – першому заступнику командувача угруповання «Днєпр», у вчиненні воєнних злочинів, поєднаних з умисним вбивством, за попередньою змовою групою осіб [2].

Руйнування Каховської ГЕС не вкладається в рамки одного складу правопорушення: воно водночас порушує спеціальний захист установок, що містять небезпечні сили, заборону завдавати шкоди природному середовищу та об'єктам, необхідним для виживання населення, а також обов'язки окупаційної держави щодо збереження майна на окупованій території. Саме тому правильна кваліфікація, на наш погляд, має ґрунтуватися на сукупності цих порушень, а не на виборі одного з них. На національному рівні це означає послідовне поєднання в усіх епізодах проваджень ч. 2 ст. 438 і ст. 441 «Екоцид» Кримінального кодексу України, що дасть змогу відобразити і загибель людей, і масштаби екологічної катастрофи. У міжнародних інстанціях обвинувачення доцільно будувати паралельно на нормах права окупації – ст. 53, 147 IV ЖК та підп. «a» (iv) п. 2 ст. 8 Римського статуту, адже вони не залежать від дискусійного тлумачення поняття «напад». Обидва шляхи можливі лише за умови, що супутникові, сейсмічні дані та матеріали перехоплень будуть верифіковані й

збережені, доки лівий берег Дніпра залишається окупованим. У ширшому сенсі справа Каховської ГЕС оголює прогалину самого міжнародного кримінального права, яке досі не містить автономних складів екоциду та руйнування установок, що містять небезпечні сили. Без її заповнення злочин, екологічні наслідки якого будуть довготривалими, ризикує отримати лише фрагментарну правову оцінку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Study of the Destruction of the Kakhovka Dam and Its Impacts on Ecosystems, Agrarians, Other Civilians, and International Justice / Truth Hounds, Project Expedite Justice. 2024. URL:https://truth-hounds.org/?p=13349 (дата звернення: 03.10.2026).
2. СБУ назвала ім'я російського генерала, підозрюваного в справі про руйнування Каховської дамби. Радіо Свобода. 01.10.2025. URL:https://www.radiosvoboda.org/a/news-sbu-pidozra-rosiiskyi-heneral-kakhovska-damba/33546091.html (дата звернення: 03.10.2026).
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (дата звернення: 03.10.2026).
4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 03.10.2026).
5. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 03.10.2026).

УДК 341.3

КАТАЄВ Я.Д., магістрант
Науковий керівник – **ЛИННИК Т.В.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ГІДНІСТЬ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ І ЦИВІЛЬНИХ ЗАРУЧНИКІВ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ГАРАНТІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ

У тезах проаналізовано міжнародно-правові гарантії гідності українських військовополонених і цивільних заручників, їх систематичне порушення Російською Федерацією та роль національних механізмів захисту – Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими й Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини – у поверненні полонених додому в умовах відсутності міжнародного доступу до місць несвободи.

Ключові слова: людська гідність, військовополонені, цивільні заручники, Женевські конвенції, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Повага до людської гідності – одна з основ міжнародного гуманітарного права. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими вимагає завжди поводитися з полоненими гуманно, за будь-яких обставин поважати їхню особу й честь, не застосовувати до них катувань чи примусу, забезпечувати належні умови утримання, харчування й медичну допомогу. Конвенція гарантує також право полонених листуватися з рідними й отримувати посилки, а делегатам Міжнародного комітету Червоного Хреста – право відвідувати всі місця, де їх утримують [1].

Однак Російська Федерація ці норми систематично порушує. Як повідомила в серпні 2026 р. помічниця Генерального секретаря ООН з прав людини Клаудія Фуентес Хуліо, від початку повномасштабного вторгнення фахівці ООН опитали 910 звільнених українських військовополонених і понад 95% із них розповіли про катування чи жорстоке поводження, якого багато хто зазнавав неодноразово. ООН задокументувала також страту 129 українських військовополонених на початковому етапі неволі та смерть ще 48 осіб під вартою внаслідок катувань, відмови в медичній допомозі чи інших нелюдських умов утримання, а доступу до місць несвободи в Російській Федерації організація досі не має [2]. За даними Офісу Генерального прокурора, які навів Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, станом на кінець 2025 р. в Україні розслідували 105 кримінальних проваджень щодо вбивства 337 українських військових у полоні [3]. Отже, з українськими

військовополоненими в Російській Федерації поводяться всупереч вимогам Женевської конвенції: їх катують, страчують і утримують у нелюдських умовах.

Показовою є доля оборонців Маріупольського гарнізону та цивільних, які у 2022 р. перебували на території ПрАТ «Металургійний комбінат „Азовсталь“» і потрапили в полон. Через Оленівську колонію (Волноваську виправну колонію № 120) пройшли, зокрема, колишня слідча Мар'яна Чечелюк та її обранець, боєць бригади «Азов» Владислав Андріанов [4]. Про умови утримання він згадує: «Вода була тільки технічною, привезена з якоїсь водойми пожежними машинами. Без нормального харчування – в нас люди непритомніли просто на перевірках». У ніч проти 29 липня 2022 р. в одному з бараків колонії пролунали два вибухи, внаслідок яких 47 людей загинули відразу. Андріанов описав цей теракт одним реченням: «Нас просто цинічно підірвали уві сні». Сама Чечелюк провела в полоні 25 місяців, побувала в семи російських місцях несвободи й була звільнена лише наприкінці травня 2024 р. [4]. Полон пройшла й парамедикиня Катерина Поліщук (позивний «Пташка»), яка повернулася додому під час масштабного обміну 21 вересня 2022 р. У грудні 2024 р., після загибелі колишнього начальника Оленівської колонії Сергія Євсюкова, вона так описала, чого зазнала через нього в полоні: «Дискредитація перед іншими полоненими, побої <…>, безперервні допити, приниження, неуспішне вербування <…>» [5]. А в серпні 2026 р. на неформальному засіданні Ради Безпеки ООН свідчив захисник «Азовсталі» Хуан Лейва Гарсія, який провів у полоні 1183 дні й після звільнення важив 55 кг. За його словами, полонених катували холодом, побиттям, електричним струмом і сексуальним насильством, щоб психологічно зламати їх і змусити зізнатися у сфабрикованих злочинах [2].

Не менш складним є становище цивільних. Їх захищає Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, яка, зокрема, забороняє брати заручників [6]. За даними реєстру Національного інформаційного бюро, відомо про 15 443 цивільних українців, зниклих і незаконно затриманих Російською Федерацією, тоді як держава-агресор через МКЧХ повідомила лише про 867 утримуваних нею цивільних осіб. Від початку повномасштабного вторгнення до 31 грудня 2025 р. Україні вдалося повернути 425 цивільних [3]. За оцінкою ООН, у серпні 2026 р. в російській неволі досі перебували понад 16 тис. цивільних, а 85% із 403 опитаних після звільнення повідомили про катування чи жорстоке поводження [2].

Серед національних механізмів захисту ключову роль відіграють Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Лише у 2025 р. проведено 11 обмінів і повернуто 3435 людей (3180 військових і 255 цивільних), а загалом від початку повномасштабного вторгнення до 31 грудня 2025 р. – 7391 громадянина [3]. Під час кожного обміну працівники Секретаріату Уповноваженого одними з перших зустрічають звільнених, фіксують їхній стан, вислуховують свідчення та збирають докази. Упродовж 2025 р. Уповноважений провів 610 зустрічей із родинами військовополонених і зниклих безвісти, у яких узяли участь 41 350 осіб. Крім того, завдяки гуманітарній комунікації Уповноваженого з російською уповноваженою з прав людини полоненим за весь час вдалося передати 5000 посилок і 5000 листів [3]. Проте, як зауважив на тому самому засіданні заступник постійного представника України при ООН Володимир Павліченко, Росія не виявила готовності обговорювати повернення ні військовополонених (зокрема й власних), ні всіх цивільних затриманих, серед яких і викрадені діти [2].

Проведений аналіз показує, що міжнародні гарантії гідності військовополонених і цивільних заручників юридично зберігають силу, але для Російської Федерації вони залишаються декларацією: від теракту в Оленівці 2022 р. до свідчень, оприлюднених в ООН у 2026 р., катування, сексуальне насильство, страти й нелюдські умови утримання не припиняються. Тому реальний захист українців у полоні сьогодні забезпечують передусім національні механізми – Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, які повертають людей додому, підтримують їхні родини та фіксують порушення. Їхня ефективність, на наш погляд, залежить насамперед від двох чинників. По-перше, від міжнародного доступу: Україна має й надалі вимагати, щоб представники МКЧХ могли відвідувати всі місця утримання полонених, адже саме цього вимагає ст. 126 Женевської конвенції про поводження з

військовополоненими [1]. По-друге, від принципової позиції в переговорах: обмінювати можна військовополонених, тоді як цивільні заручники підлягають безумовному поверненню й не можуть бути предметом торгу. Без цього навіть найкраще налагоджені національні процедури лише пом'якшуватимуть наслідки порушень, а не усуватимуть їхні причини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153 (дата звернення: 01.10.2026).
2. Lederer E. M. Over 16,000 civilians detained by Russia during the war in Ukraine are still held, UN estimates. PBS News. 11.08.2026. URL:https://www.pbs.org/newshour/world/over-16000-civilians-detained-by-russia-during-the-war-in-ukraine-are-still-held-un-estimates (дата звернення: 01.10.2026).
3. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2025 році. 2026. URL:https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/2-22042026-0951-shchorichna-dopovid-upovnovazhenogo-2025.pdf (дата звернення: 01.10.2026).
4. Бурич М. Колишня слідча з Маріуполя Мар'яна Чечелюк розповіла про зраду серед своїх у полоні. Главком. 29.07.2025. URL:https://glavcom.ua/country/incidents/spohadi-z-rosijskoho-polonu-slidcha-z-mariupolja-rozpovila-pro-zradu-sered-svojikh-1070646.html (дата звернення: 01.10.2026).
5. Гришина Г. «Зробив моє життя нестерпним». Пташка відреагувала на загибель ексначальника колонії в Оленівці. Гордон. 10.12.2024. URL:https://gordonua.com/ukr/bulvar/news/zrobiv-moje-zhittja-nesterpnim-ptashka-vidreahuvala-na-zahibel-eksnachalnika-koloniji-v-olenivtsi-1726630.html (дата звернення: 01.10.2026).
6. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 01.10.2026).

УДК 347.73:339.7

КАТАЄВ Я.Д., магістрант
Науковий керівник – **КОВАЛЬЧУК І.В.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОГРАМ КРЕДИТУВАННЯ МВФ В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ВІЙНИ: АНАЛІЗ НОВОЇ ПРОГРАМИ EFF (2026–2029 РР.) ТА ВИМОГ ДО ФІСКАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНИ

У тезах проаналізовано нову програму розширеного фінансування МВФ для України на 2026–2029 рр., зміщення її акцентів на мобілізацію внутрішніх доходів, податкові зміни та детінізацію економіки в умовах уповільнення зростання ВВП і підготовки до вступу в ЄС.

Ключові слова: Міжнародний валютний фонд, програма EFF, фіскальна консолідація, мобілізація внутрішніх доходів, детінізація економіки, європейська інтеграція.

Тривала війна змінює й характер співпраці України з Міжнародним валютним фондом (МВФ): нова програма дедалі більше спирається на внутрішні ресурси самої держави. Рада виконавчих директорів МВФ затвердила для України нову чотирирічну програму розширеного фінансування (Extended Fund Facility, EFF) на 8,1 млрд дол. США на 2026–2029 рр., перший транш якої становив 1,5 млрд дол. Загальний дефіцит зовнішнього фінансування на цей період оцінено приблизно в 136,5 млрд дол., а реальний ВВП України у 2025 р. мав бути приблизно на 20 % нижчим за довоєнний рівень [1]. Нова угода замінила попередню програму 2023 р., яку було скасовано [2].

Головна відмінність нової програми полягає у зміщенні акцентів на мобілізацію внутрішніх доходів. Середньострокова фіскальна політика має бути спрямована на повернення до первинного профіциту бюджету та мобілізацію доходів, достатніх для покриття видатків, зокрема на відбудову. Податкові заходи програми мають розширити базу оподаткування, вирівняти умови конкуренції, поліпшити інвестиційний клімат, сприяти формалізації економіки та протидіяти поширеному ухиленню від сплати податків [2]. Ці вимоги узгоджуються з Національною стратегією доходів до 2030 р., серед стратегічних цілей якої – належна мобілізація доходів, гармонізація податкового законодавства з правом ЄС і цифрова трансформація податкового адміністрування [3].

Конкретні податкові вимоги закріплено у структурних маяках. До кінця березня 2026 р. Україна мала призначити нового голову Державної митної служби та ухвалити пакет податкових заходів, зокрема скасувати звільнення від ПДВ для фізичних осіб – підприємців, які перевищують поріг реєстрації платника ПДВ, скасувати податкові пільги для імпорту в невеликих поштових відправленнях і запровадити оподаткування доходів, отриманих через цифрові платформи [1]. Проте вже перший перегляд програми в липні 2026 р. засвідчив відставання: усі три структурні маяки I кварталу 2026 р. було пропущено, хоча два з них виконано із запізненням. З податкового пакета на той момент реалізовано лише один захід – запровадження податку на цифрові платформи. Щодо скасування звільнення від ПДВ у межах спрощеної системи українська влада попросила перенести строки: закон має бути ухвалений до квітня 2027 р., а набрати чинності – з 1 січня 2028 р. [4].

Податкові вимоги нової програми EFF та стан їх виконання

Захід	Первісний строк	Стан на липень 2026 р.
Скасування звільнення від ПДВ для ФОП, які перевищують поріг реєстрації платника ПДВ	Кінець березня 2026 р. [1]	Запит на перенесення: ухвалення – до квітня 2027 р., чинність – з 01.01.2028 [4]
Скасування пільг для імпорту в невеликих поштових відправленнях	Кінець березня 2026 р. [1]	Запропоновано новий маяк – кінець липня 2026 р. [4]
Оподаткування доходів, отриманих через цифрові платформи	Кінець березня 2026 р. [1]	Закон ухвалено 9 червня 2026 р. (проєкт № 15111-д) [5]
Структурні маяки I кварталу 2026 р. загалом	Три маяки [4]	Усі пропущено, два виконано із запізненням [4]

Закон про оподаткування цифрових платформ добре ілюструє, як вимоги МВФ поєднуються з детінізацією та євроінтеграцією. Платформи утримуватимуть із доходів продавців 10 % без окремої сплати військового збору замість чинних 23 %, а доходи від продажу товарів у межах 2 тис. євро на рік звільнятимуться від оподаткування. Закон імплементує Директиву Ради ЄС 2021/514 (DAC7) і модельні правила ОЕСР щодо звітності операторів цифрових платформ, а його ухвалення є частиною зобов'язань за Меморандумом з МВФ [5].

Водночас фіскальна консолідація відбувається на тлі уповільнення економіки. За даними МВФ, зростання реального ВВП сповільнилося з 5,5 % у 2023 р. до 1,8 % у 2025 р., а в I кварталі 2026 р. ВВП скоротився на 0,6 % через удари по критичній інфраструктурі. Прогноз на 2026 р. знижено до 1,0–1,6 % через слабкий перший квартал, сильніший вплив війни та наслідки війни на Близькому Сході. Державний борг, за прогнозом, зросте зі 107,1 % ВВП у 2025 р. до 111,8 % у 2026 р. МВФ наголошує, що поширена неформальна зайнятість, яку оцінюють у 35–45 % ВВП, є серйозною перешкодою для повоєнного відновлення та вступу до ЄС, формальні переговори про який розпочалися в середині червня 2026 р. [4].

Нова програма EFF фіксує зміну самої моделі співпраці з МВФ: якщо раніше фонд допомагав передусім закривати дефіцит зовнішніми коштами, то тепер дедалі більшу частину потреб Україна має покривати власними доходами. Звідси й набір інструментів – розширення бази оподаткування, звуження пільгових режимів і детінізація, які водночас наближають національне податкове законодавство до вимог ЄС. Проте перший перегляд програми виявив суперечність між темпом реформ і станом економіки: структурні маяки виконуються із запізненням, а зростання ВВП сповільнюється. На наш погляд, розв'язати цю суперечність можна не відмовою від консолідації, а зміною її джерел. Додаткові доходи раціональніше отримувати за рахунок виведення з тіні неформального сектору та цифровізації податкового адміністрування, ніж через підвищення ставок, яке вдарить по і без того слабкому зростанню. Нові податкові правила варто запроваджувати поетапно, за наперед відомим графіком, і відразу формулювати відповідно до права ЄС – так, як це зроблено в законі про цифрові платформи, що водночас виконав вимогу МВФ і зобов'язання за директивою DAC7. Від того, наскільки вчасно Україна виконуватиме структурні маяки, залежить не лише оцінка фонду, а й доступ до решти міжнародного фінансування, без якого бюджет воєнного часу не може бути збалансований.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко М. ПДВ для ФОП та оподаткування посилок: що передбачають 12 маяків МВФ для України. Факти ICTV. 27.02.2026. URL:https://fakty.com.ua/ua/ukraine/ekonomika/20260227-pdv-dlya-fop-ta-opodatkuvannya-posylok-shho-peredbachayut-12-mayakiv-mvf-dlya-ukrayiny/ (дата звернення: 02.10.2026).
2. Ukraine: Request for an Extended Arrangement under the Extended Fund Facility and Cancellation of the Current Arrangement : IMF Country Report No. 26/58. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2026. URL: https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=574341 (дата звернення: 02.10.2026).
3. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1218-р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1218-2023-%D1%80 (дата звернення: 02.10.2026).
4. Ukraine: 2026 Article IV Consultation and First Review of the Extended Arrangement: IMF Country Report No. 26/188. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2026. URL:https://www.imf.org/-/media/files/publications/cr/2026/english/1ukrea2026002.pdf (дата звернення: 02.10.2026).
5. Малиовська А. Рада ухвалила закон про «податок на OLX»: що зміниться для цифрових платформ. Факти ICTV. 09.06.2026. URL:https://fakty.com.ua/ua/ukraine/ekonomika/20260609-rada-uhvalila-zakon-pro-podatok-na-olx-shho-zminitsya-dlya-tsifrovih-platform/ (дата звернення: 02.10.2026).

УДК 349.42(477)

БОГДАНЕВИЧ Д.І., магістрантка
Науковий керівник – **ЛИННИК Т.В.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

КОЛІЗІЯ МІЖ ПРАВОМ НА ПРИВАТНІСТЬ ТА ІНТЕРЕСАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

У тезах досліджено колізію між правом особи на приватність та необхідністю забезпечення національної безпеки в умовах цифровізації. Розглянуто допустимість втручання держави у приватне життя шляхом застосування засобів таємного спостереження, перехоплення електронних комунікацій та обробки цифрових даних. Проаналізовано критерії законності, необхідності й пропорційності такого втручання, сформовані у практиці Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: право на приватність, національна безпека, цифровізація, персональні дані, таємне спостереження, електронні комунікації, Європейський суд з прав людини.

Стрімкий розвиток цифрових технологій суттєво розширив можливості держави щодо збирання, зберігання та аналізу інформації про особу. Цифрові засоби спостереження, перехоплення електронних комунікацій, аналіз метаданих та автоматизована обробка великих масивів інформації можуть бути важливими інструментами протидії тероризму, шпигунству, кіберзагрозам та іншим ризикам для національної безпеки. Водночас застосування таких технологій створює небезпеку надмірного втручання держави у сферу приватного життя людини.

Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції закріплено у статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1]. Водночас частина друга цієї статті допускає втручання органів державної влади у здійснення зазначеного права, якщо таке втручання здійснюється згідно із законом та є необхідним у демократичному суспільстві, зокрема в інтересах національної і громадської безпеки. Отже, сама Конвенція передбачає можливість обмеження приватності, проте встановлює для цього чіткі правові умови.

Колізія виникає через необхідність одночасно забезпечити два суспільно значущі інтереси. З одного боку, держава має позитивний обов’язок захищати населення та реагувати на реальні загрози національній безпеці. З іншого боку, необмежений доступ державних органів до електронних комунікацій і персональних даних створює ризик свавільного контролю за особою. Саме тому посилання на національну безпеку не може автоматично виправдовувати будь-яке втручання у приватність.

Особливе значення для визначення меж допустимого цифрового спостереження має рішення Великої палати ЄСПЛ у справі «Centrum för rättvisa v. Sweden» від 25 травня 2021

року [2]. Справа стосувалася шведського режиму масового перехоплення електронних комунікацій у сфері зовнішньої розвідки. Суд виходив із того, що застосування такого механізму може переслідувати легітимну мету захисту національної безпеки, однак через масштаб втручання воно повинно супроводжуватися достатніми та ефективними гарантіями проти зловживань.

У справі «Centrum för rättvisa v. Sweden» ЄСПЛ приділив особливу увагу контролю за всіма етапами масового перехоплення: визначенню цілей спостереження, вибору параметрів пошуку, використанню та зберіганню отриманих матеріалів, передачі інформації іншим органам і подальшому незалежному нагляду. Суд встановив порушення статті 8 Конвенції через недостатність окремих гарантій у системі. Це підтверджує, що навіть за наявності легітимної мети захисту національної безпеки втручання у приватність повинно відповідати вимогам необхідності та пропорційності.

Подальший розвиток підходів ЄСПЛ до цифрового спостереження відбувся у справі «Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom», рішення Великої палати у якій було ухвалено 25 травня 2021 року [3]. Справа стосувалася, зокрема, режиму масового перехоплення комунікацій. Суд визнав, що масове перехоплення саме по собі не є несумісним із Конвенцією, однак через масштаб такого втручання система повинна супроводжуватися посиленими гарантіями на всіх етапах процесу.

У цій справі ЄСПЛ сформулював підхід «end-to-end safeguards», тобто гарантій від початку до завершення процесу перехоплення. Особливого значення набувають незалежне санкціонування заходу, контроль за вибором параметрів пошуку та осіб, пов'язаних із ними, незалежний нагляд за реалізацією спостереження, а також ефективний подальший перегляд. Відсутність належних гарантій може перетворити технологічно ефективний механізм захисту держави на інструмент непропорційного втручання у приватність.

Цифровізація посилює проблему ще й через обсяг інформації, який може бути отриманий про людину. Метадані, історія комунікацій, місцезнаходження, цифрові зв'язки та інші відомості у сукупності здатні створити детальний профіль поведінки особи навіть без ознайомлення зі змістом її повідомлень. Тому правовий захист має поширюватися не лише на зміст приватного листування, а й на пов'язані з комунікаціями цифрові дані.

В умовах збройної агресії та підвищених безпекових ризиків для України питання співвідношення приватності й національної безпеки набуває особливої актуальності. Потреба держави швидко виявляти загрози, протидіяти диверсійній, розвідувальній та кібернетичній діяльності об'єктивно підвищує значення цифрових засобів контролю. Однак надзвичайність безпекової ситуації не усуває потреби у правових гарантіях, визначеності повноважень компетентних органів та дієвому контролі за їх реалізацією.

Важливою умовою правомірності втручання є якість законодавства. Норми, що дозволяють таємне спостереження або доступ до цифрових даних, мають бути достатньо чіткими та передбачуваними, визначати межі дискреції державних органів, підстави і тривалість втручання, порядок зберігання, використання, передачі та знищення отриманої інформації. Особливе значення має незалежний контроль, оскільки особа зазвичай не знає про застосування щодо неї таємних заходів і не може самостійно захистити свої права під час їх здійснення.

Таким чином, цифровізація не усуває традиційної колізії між свободою особи та безпекою держави, а надає їй нового масштабу. Чим ширшими стають технічні можливості спостереження, тим більшого значення набувають принципи законності, необхідності, пропорційності, незалежного контролю та ефективного правового захисту. Національна безпека є легітимною підставою для обмеження приватності, однак не може розглядатися як необмежена підстава для цифрового контролю.

Отже, право на приватність та інтереси національної безпеки перебувають у складному взаємозв'язку, особливо в умовах стрімкої цифровізації. Використання таємного спостереження і перехоплення електронних комунікацій може бути виправданим необхідністю захисту держави та суспільства, однак лише за умови дотримання вимог статті 8 Конвенції та наявності ефективних гарантій проти свавільного втручання.

Подальше вдосконалення правового регулювання має бути спрямоване на чітке визначення підстав і меж цифрового спостереження, забезпечення незалежного санкціонування та контролю, встановлення правил використання, зберігання і знищення отриманих даних та гарантування ефективних засобів правового захисту. Застосування підходів ЄСПЛ дозволяє забезпечити справедливий баланс між потребою держави захищати національну безпеку та обов'язком поважати приватне життя людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року.
2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Centrum för rättvisa v. Sweden» від 25 травня 2021 року, заява № 35252/08.
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom» від 25 травня 2021 року, заяви № 58170/13, № 62322/14 та № 24960/15.
4. Посібник зі статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: право на повагу до приватного і сімейного життя. Європейський суд з прав людини.

УДК 1(477)(091): 17.022.1

ВАХНА С.О., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник – **ГРЕК І.М.,** асистент
Білоцерківський національний аграрний університет

КОРДОЦЕНТРИЗМ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ТА ЦІННІСНА ОСНОВА УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ: ВІД ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ДО СУЧАСНОСТІ

Досліджено кордоцентризм як засадничу інтенцію української філософської думки та світоглядної традиції. Проаналізовано генезу «філософії серця» у спадщині Григорія Сковороди, її концептуалізацію в класичній вітчизняній філософії та трансформацію у соціокультурних і ресурсно-емоційних практиках сучасності.

Ключові слова: кордоцентризм, філософія серця, Григорій Сковорода, українська ментальність, екзистенційні цінності, самопізнання, внутрішня свобода.

Кордоцентризм («філософія серця») становить одну з найбільш виразних і самобутніх рис українського духовно-філософського дискурсу. В умовах сучасних системних викликів, трансформації ідентичності та пошуку екзистенційних опор особливої актуальності набуває звернення до глибинних джерел вітчизняної ментальності, де серце виступає не лише біологічним органом чи символом почуттів, а й центром цілісного духовного життя, пізнання та морального вибору особистості.

Фундатором кордоцентричної традиції в українській думці постає Григорій Сковорода, який розглядає серце як внутрішній духовний центр людини, джерело думки, волі та автентичного буття. У сковородинській концепції «двох натур» і «трьох світів» саме серце є сполучною ланкою між тлінним зовнішнім і вічним внутрішнім. Мислитель наголошує на пріоритеті внутрішньої гармонії над зовнішніми атрибутами, зазначаючи: «Все минає, а любов після всього зостається. Все минає, але не Бог і не серце» [1]. У цьому контексті серце стає органом богопізнання та самопізнання — безпосереднього осягнення власної «сродності».

Сковородинський кордоцентризм тісно пов'язаний із концепцією «сродної праці» та ідеєю внутрішньої свободи. Справжнє щастя людини, за Сковородою, можливе лише за умови слухання власного серця, а не зовнішніх соціальних приписів чи поверхових спокус. Філософ стверджує: «Серце тоді сите, коли воно любить те, що йому сродне» [1, с. 215]. Орієнтація на серце як вищий критерій істини уможливлює збереження людської гідності та духовної автономії навіть за умов несприятливих зовнішніх обставин.

У подальшому ця інтенція знайшла свій розвиток у працях Памфіла Юркевича, який концептуалізував «філософію серця» як противагу однобічному раціоналізму, а також у творчості Тараса Шевченка, Лесі Українки та Дмитра Чижевського. У сучасній українській ментальності кордоцентризм проявляється у високому рівні емпатії, емоційній чутливості,

прагненні до справедливості та пріоритеті особистісних, щирих взаємин над формально-бюрократичними структурами.

У сучасних реаліях кордоцентризм виходить за межі суто академічного аналізу і стає ресурсною практикою психологічної стійкості, самовідновлення та збереження національної ідентичності. Звернення до «почуттєво-сердечного» виміру дозволяє зберігати людськість, формувати глибокі соціальні зв'язки та плекати внутрішню свободу у випробуваннях сьогодення.

Таким чином, кордоцентризм це не лише історико-філософським феноменом, а фундаментальним екзистенційним кодом української культури. Сформована Григорієм Сковородою «філософія серця» залишається живим джерелом для розуміння специфіки вітчизняного світогляду, де серце виступає осередком істини, автентичності та моральної сили особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сковорода Г. Повне зібрання творів: у 2 т. URL:http://litopys.org.ua/skovoroda/ skov.htm
2. Чижевський Д. Нариси з історії філософії в Україні. URL:http://litopys.org.ua/chyph/ chyph.htm

УДК 349.41

ДМІТРІЄВ М.С., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОВА ОХОРАНА ЗЕМЕЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ВІД НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ТА ЕКОЦИДУ

У тезах проаналізовано правовий режим охорони земель природно-заповідного фонду в умовах повномасштабної збройної агресії. Висвітлено засади кваліфікації шкоди довкіллю за ст. 441 Кримінального кодексу України (екоцид) та норм Земельного кодексу України. Визначено специфіку руйнування заповідних ґрунтів і сформульовано конкретні правові заходи щодо їх обліку, розмінування та відшкодування збитків державою-агресором.

Ключові слова: землі природно-заповідного фонду, правова охорона земель, воєнний стан, екоцид, екологічні збитки, рекультивація ґрунтів.

Землі природно-заповідного фонду (ПЗФ) належать до особливо цінних земель України (ст. 150 Земельного кодексу України) і перебувають під особливою охороною держави [1; 2]. Проте повномасштабна збройна агресія РФ завдала системних руйнувань заповідним екосистемам, призвівши до безпосереднього знищення ґрунтового покриву та унікальних природних ландшафтів [3, с. 45].

Аналіз правових наслідків збройного впливу на землі ПЗФ дозволяє виділити такі ключові форми деструктивного впливу:

1. Фізична та хімічна деградація ґрунтів. Переміщення важкої бронетехніки, облаштування фортифікаційних споруд та вибухи боєприпасів спричиняють ерозію, защільнення ґрунту, а також його забруднення важкими металами (свинець, кадній, титан), нафтопродуктами та залишками вибухових речовин (гексоген, тротил) [4, с. 112].

2. Замінування та унеможливлення природоохоронного режиму. Суцільне замінування земель ПЗФ блокує виконання обов'язкових протиерозійних, протипожежних та науково-дослідних заходів, що призводить до неконтрольованого вигорання та деградації екосистем.

3. Кваліфікація дій як злочину екоциду. Масове знищення заповідних природних комплексів, мінування та отруєння ґрунтів і вод підпадають під ознаки складу злочину, передбаченого ст. 441 Кримінального кодексу України (екоцид), а також порушують норми міжнародного гуманітарного права щодо заборони заподіяння тривалої та серйозної шкоди природному середовищу [2].

Основні правові проблеми забезпечення охорони земель ПЗФ полягають у відсутності процесуальних можливостей щодо проведення натурних обстежень у зонах бойових дій, невизначеності спеціалізованих методик оцінки збитків з урахуванням втрати екосистемних

послуг, а також у відсутності адаптованих регламентів екологічної рекультивації заповідних ґрунтів [4, с. 118].

Для усунення прогалин у правозастосуванні необхідно:

1. Нормативно затвердити Спеціальну методику розрахунку шкоди, завданої саме землям ПЗФ внаслідок збройної агресії, включивши до неї компенсацію за втрату біологічного різноманіття.

2. Внести зміни до Земельного кодексу України щодо запровадження особливого правового режиму консервації заповідних земель, пошкоджених бойовими діями та замінуванням [1].

3. Забезпечити пріоритетність розмінування та екологічної рекультивації об’єктів ПЗФ у державних програмах післявоєнного відновлення за рахунок репарацій держави-агресору [3, с. 52].

Отже, правова охорона земель ПЗФ у воєнний період вимагає поєднання національних земельно-правових механізмів із нормами міжнародного кримінального права, створення чіткої системи фіксації воєнних екологічних злочинів та запровадження обов'язкового відшкодування збитків у судовому та міжнародному порядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3–4. Ст. 27. (зі змінами та доповненнями за станом на 2025 р.).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. (зі змінами та доповненнями за станом на 2025 р.).

3. Правовий режим земель природно-заповідного фонду в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України: монографія / за ред. В.М. Єрмоленка, О.В. Гафурової. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2025. 264 с.

4. Вплив збройної агресії на земельні ресурси України: екологічні збитки, юридична кваліфікація та рекультивація: навчально-практичний посібник / за загальною редакцією Т.В. Шостко, Т.О. Ковальової. Харків: Право, 2024. 216 с.

УДК 349.41

КОЛОМІЄЦЬ В.В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК

У тезах розглянуто особливості правового регулювання оренди земельних ділянок в Україні, визначено основні права та обов’язки сторін договору оренди, а також проблеми оформлення орендних відносин, сплати орендної плати й захисту прав орендодавців та орендарів.

Ключові слова: оренда землі, земельна ділянка, договір оренди, земельне законодавство, орендодавець, орендар, орендна плата.

Оренда земельних ділянок є важливою формою використання земельних ресурсів в Україні. Вона дає змогу громадянам, підприємствам і фермерським господарствам користуватися землею для ведення сільського господарства, підприємницької діяльності та інших потреб без необхідності набувати її у власність. Правове регулювання орендних відносин здійснюється насамперед Земельним кодексом України та Законом України «Про оренду землі». Оренда землі передбачає строкове платне володіння і користування земельною ділянкою на підставі договору. Основною метою правового регулювання є забезпечення законності передачі землі в оренду, захист прав орендодавців та орендарів і встановлення чітких правил використання земельних ресурсів [2; 5].

Важливе значення має договір оренди землі, оскільки він визначає основні права й обов’язки сторін, строк користування ділянкою, розмір орендної плати та інші умови співпраці. Під час укладення договору необхідно дотримуватися вимог законодавства та належним чином оформлювати відповідні документи. Це сприяє запобіганню конфліктам

між власниками землі та користувачами, а також забезпечує належне оформлення орендних відносин [3; 4; 5].

Однією з основних проблем правового регулювання оренди земельних ділянок є недостатнє розуміння сторонами своїх прав та обов'язків. Неточне визначення умов договору, неналежне оформлення документів або неврахування вимог законодавства можуть спричиняти спори між орендодавцем та орендарем. Для запобігання таким ситуаціям необхідно чітко визначати предмет договору, строк оренди, порядок внесення орендної плати та умови припинення договірних відносин [2; 4; 5].

Ще однією проблемою є своєчасність і повнота внесення орендної плати. Орендодавець має право отримувати плату за користування земельною ділянкою, а орендар зобов'язаний виконувати визначені договором фінансові умови. Порушення строків оплати, незгода щодо її розміру або невиконання договірних зобов'язань можуть призводити до конфліктів і судових спорів. Тому в договорі потрібно чітко встановлювати розмір, форму та строки внесення орендної плати відповідно до чинного законодавства [3; 5].

Проблемним питанням є також визначення строку оренди земельної ділянки. Законодавство встановлює вимоги до тривалості орендних відносин залежно від виду земельної ділянки та її цільового призначення. Неправильне визначення строку договору або недотримання законодавчих вимог може спричинити правові спори між сторонами. Тому перед укладенням договору необхідно перевіряти відповідність його умов положенням земельного законодавства [2; 4; 5].

Окремої уваги потребує державна реєстрація права оренди землі. Належне оформлення та реєстрація прав мають важливе значення для підтвердження законності користування земельною ділянкою та захисту інтересів сторін. Проблеми можуть виникати через помилки в документах, невідповідність відомостей про земельну ділянку або несвоєчасне оформлення змін до договору. Для зменшення таких ризиків необхідно перевіряти документи, дотримуватися встановленої процедури реєстрації та належним чином оформлювати зміни договірних умов [1; 4; 5].

Важливою проблемою залишається забезпечення належного виконання сторонами своїх обов'язків. Орендар повинен використовувати земельну ділянку відповідно до її цільового призначення, дотримуватися умов договору та вимог земельного законодавства. Орендодавець, зі свого боку, має забезпечувати реалізацію прав орендаря, передбачених договором і законом. Якщо сторони не можуть досягти згоди щодо виконання або зміни умов договору, спір може бути вирішений у судовому порядку. Дострокове розірвання договору також повинно відбуватися на законних підставах із дотриманням установленої процедури [2; 4; 5].

Отже, правове регулювання оренди земельних ділянок є важливим складником земельних відносин в Україні. Законодавство визначає порядок передачі землі в оренду, вимоги до договору, строки користування, правила внесення орендної плати та способи захисту прав сторін. Водночас ефективність правового регулювання залежить від належного застосування законодавчих норм на практиці. Для вдосконалення орендних відносин необхідно забезпечувати зрозумілість договірних умов, своєчасне оформлення прав, належне виконання зобов'язань та ефективне вирішення спорів. Дотримання цих вимог сприятиме захисту власників землі й орендарів, раціональному використанню земельних ресурсів і стабільності земельних відносин [1; 2; 4; 5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Законодавче регулювання оренди землі. Департамент агропромислового розвитку Рівненської обласної державної адміністрації. URL:https://agroprom-rivne.gov.ua/orendni-vidnosini/article/zakonodavche-regulyuvannya-orendi-zemli-441
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. Верховна Рада України.
3. Інформаційно-правова система LIGA:ZAKON. Документ SX180053.
4. Оренда земельних ділянок.
5. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 № 161-XIV. Верховна Рада України.

УДК 349.41

БЕЗУГЛОВ І.Є. магістрант
Науковий керівник – **НАСТІНА О.І.**, канд. юрид.наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ ТА З МОТИВІВ СУСПІЛЬНОЇ НЕОБХІДНОСТІ

У тезах досліджено правові проблеми примусового відчуження земельних ділянок для суспільних потреб за з мотивів суспільної необхідності. Розглянуто основні проблеми, пов'язані з процедурою такого відчуження, викупом земельних ділянок та відшкодуванням завданої шкоди. Визначено основні напрями вдосконалення правового регулювання земельних відносин і забезпечення відновлення порушених прав громадян.

Ключові слова: земельні права, земельна ділянка, примусове відчуження, право власності, воєнний стан, захист земельних прав.

Право приватної власності на землю є однією з основних гарантій економічної самостійності особи та стабільності цивільного обороту. Водночас реалізація цього права не виключає можливості його обмеження у випадках, коли цього потребують суспільні інтереси. Особливої актуальності це питання набуває в умовах воєнного стану, відновлення інфраструктури та реалізації проєктів, що мають загальнодержавне або місцеве значення. Проте примусове відчуження земельних ділянок повинно здійснюватися виключно на законних підставах, із дотриманням установленої процедури та гарантій захисту прав власників.

Правове регулювання відповідних відносин здійснюється Конституцією України, Земельним кодексом України та Законом України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності». Важливе значення має стаття 41 Конституції України, відповідно до якої примусове відчуження об'єктів права приватної власності допускається лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі та в порядку, встановлених законом, і за умови попереднього та повного відшкодування їх вартості. У випадках, передбачених законом, таке відчуження може здійснюватися лише за умови попереднього і повного відшкодування.

Принциповим для розуміння правової природи цього інституту є розмежування викупу земельних ділянок для суспільних потреб та їх примусового відчуження з мотивів суспільної необхідності. У першому випадку передбачається процедура викупу земельної ділянки для забезпечення потреб держави або територіальної громади, визначених законодавством. Примусове відчуження з мотивів суспільної необхідності застосовується тоді, коли досягнення відповідної суспільно важливої мети неможливе без припинення права приватної власності в установленому законом порядку. Отже, ці механізми не є тотожними, оскільки відрізняються правовими підставами та особливостями реалізації.

Однією з основних проблем у цій сфері є забезпечення балансу між суспільним інтересом і правом приватної власності. Сам факт необхідності реалізації інфраструктурного або іншого суспільно важливого проєкту не повинен автоматично означати допустимість примусового відчуження конкретної земельної ділянки. Відповідні органи повинні обґрунтувати необхідність такого заходу, дотриматися встановленої законом процедури та забезпечити належне відшкодування власникові. Недотримання цих вимог може свідчити про непропорційне втручання у право власності та створювати підстави для судового оскарження відповідних рішень.

Окремої уваги потребує питання визначення розміру компенсації. Попереднє та повне відшкодування вартості відчужуваного майна є однією з ключових гарантій захисту власника. Водночас на практиці можуть виникати спори щодо визначення ринкової вартості земельної ділянки, урахування розташованих на ній об'єктів нерухомості, а також відшкодування збитків, пов'язаних із припиненням права власності. За таких обставин

особливого значення набувають об'єктивність оцінювання, належне документальне підтвердження вартості майна та можливість оскарження результатів оцінки.

Важливим аспектом залишається судовий захист прав власників земельних ділянок. Відповідно до статті 55 Конституції України, права і свободи людини та громадянина захищаються судом. Власник має право оскаржувати рішення органів державної влади або місцевого самоврядування, якщо вважає, що під час відчуження земельної ділянки порушено його права чи законні інтереси. Судовий контроль у цій сфері повинен охоплювати перевірку законності підстав відчуження, дотримання встановленої процедури, обґрунтованості рішень уповноважених органів і забезпечення належної компенсації.

Отже, примусове відчуження земельних ділянок для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності є правовим механізмом, застосування якого потребує особливої уваги до дотримання конституційних гарантій права власності. Основними проблемами залишаються розмежування відповідних правових процедур, обґрунтування суспільної необхідності, визначення справедливого розміру компенсації та забезпечення ефективного судового захисту. Удосконалення правового регулювання в цій сфері має бути спрямоване на підвищення прозорості процедури відчуження, посилення гарантій власників і забезпечення належного балансу між приватними та суспільними інтересами.

Для забезпечення ефективного захисту права власності на землю необхідно вдосконалювати правові механізми примусового відчуження земельних ділянок, зокрема в частині обґрунтування суспільної необхідності, дотримання встановленої законом процедури та визначення справедливого розміру компенсації. Важливим завданням держави залишається забезпечення балансу між суспільними інтересами та правами приватних власників, недопущення необґрунтованого втручання у право власності й гарантування ефективного судового захисту в разі порушення встановленого порядку відчуження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 21 жовтня 2026 року).
2. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text (дата звернення: 21 жовтня 2026 року).
3. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17 листопада 2009 року № 1559-VI. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text (дата звернення: 21 жовтня 2026 року).
4. Про оцінку земель: Закон України від 11 грудня 2003 року № 1378-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-15#Text (дата звернення: 21 жовтня 2026 року).
5. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12 липня 2001 року № 2658-III. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text (дата звернення: 21 жовтня 2026 року).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 21 жовтня 2026 року).
7. Косих А. А. Актуальні питання примусового відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності. *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал*. 2021. № 3. URL:https://nauka-online.com/publications/jurisprudence/2021/3/24-2/ (дата звернення: 21 жовтня 2026 року).
8. Попадюк І. В. Примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності. *Наука і правоохорона*. 2024. № 3–4 (65–66). С. 224–232. URL:https://naukaipravoohorona.navs.edu.ua/index.php/naukaipravoohorona/article/view/1767 (дата звернення: 21 жовтня 2026 року).

УДК 392.8(477): 130.2

МІЗЬКО І.А., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник **– ГРЕК І.М.,** асистент
Білоцерківський національний аграрний університет

ГАСТРОНОМІЧНА ТРАДИЦІЯ ЯК СИМВОЛІЧНИЙ ТА СЕМІОТИЧНИЙ КОД УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Досліджено українську гастрономічну традицію як важливий елемент нематеріальної культурної спадщини та носій етнокультурної ідентичності. Проаналізовано семантику та обрядово-символічні функції

традиційних українських страв, а також їхню роль у збереженні ментального опису та культурної пам'яті українського народу.

Ключові слова: гастрономічна культура, нематеріальна культурна спадщина, етнічна ідентичність, символічний код, традиційні страви, культурна пам'ять.

В умовах глобалізації, масової уніфікації побуту та сучасних соціокультурних викликів особливої актуальності набуває збереження та наукове осягнення нематеріальної культурної спадщини. Традиційна гастрономічна культура є не лише системою забезпечення фізіологічних потреб, а й складним семіотичним текстом, у якому закарбовано світоглядні уявлення, соціальні зв'язки та ментальні риси етносу.

Мета дослідження полягає у висвітленні кулінарної традиції як символічного коду української культури, що транслює ціннісні орієнтири від минулого до сучасності.

У традиційній світоглядній системі українців їжа завжди наділялася високим ступенем сакральності та тісно пов'язувалася з анімістичними й тотемістичними уявленнями пращурів. Як підкреслює Митрополит Іларіон (Огієнко), у дохристиянському світогляді українців будь-яка спільна або обрядова трапеза була пов'язана з культом предків та жертвоприношенням рідним богам, де страви виступали сакральним сполучувальним містком між світом живих (Яв) і світом предків (Нав) [2]. Простір приготування їжі — українська піч та хатнє вогнище — функціонував як сакральний центр житла, де здійснювалася трансформація сирого (природного) у варене чи печене (культурне), що відображало космогонічний акт впорядкування хаосу. Піч маркувалася як сакральне місце перебування духів-покровителів роду, через що приготування обрядової їжі супроводжувалося суворим дотриманням ритуальної мовчанки, чистоти та молитовних замовлянь.

У традиційній світоглядній системі українців їжа завжди наділялася високим ступенем сакральності. Центральне місце у цій системі посідає хліб, який виступає не лише основою раціону, а й головним символом життя, достатку та гостинності. Як зазначає дослідниця Л. Герус, піклування про хліб та ставлення до нього як до живої істоти пронизувало всі сфери побуту: «У народній ієрархії цінностей слов'ян хліб зайняв винятково високе місце, пов'язуючись і поняттями «життя», «благополуччя», «багатство». Хліб у житті слов'ян мав не тільки і навіть не так практичне, утилітарне (споживче), як ритуальне значення» [1, с. 1096].

Випікання хліба, короваю чи паски перетворювалося на сакралізований ритуал, що маркував найважливіші віхи життя людини. Випікання хліба, короваю чи паски перетворювалося на сакралізований ритуал, що маркував найважливіші віхи життя людини — від народження до поминальних ритуалів. Особливої знаковості набували виті та круглі форми обрядового хліба (коровай, калач, шишки), які умовно відтворювали солярну символіку та ідею коловороту життя, виступаючи обов'язковим атрибутом обдаровування, скріплення угод і кумівства.

Не менш важливим маркером ідентичності є український борщ, феномен якого виходить далеко за межі повсякденної кулінарії, репрезентуючи концепт родинного вогнища та згуртованості. Поєднання різноманітних інгредієнтів створює цілісний гармонійний образ, що в українському фольклорі асоціюється зі збереженням життєвої сили. Включення елемента «Культура приготування українського борщу» до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО підтверджує його глобальне значення як маркера національної ідентичності.

Окремий семантичний пласт становлять обрядові страви календарного циклу — зокрема кутя. Ця страва поєднує зерно (символ незнищенності життя) та мед із маком (символи предків і достатку), забезпечуючи сакральний зв'язок поколінь.

У сучасних соціокультурних практиках українська гастрономічна традиція перетворюється на дієвий інструмент культурної дипломатії та національної самоідентифікації. Кулінарна спадщина виступає потужним транслятором культурної пам'яті, що формує стійкість суспільства.

Таким чином, українська гастрономічна культура є багаторівневим семіотичним кодом, у якому через системи страв та обрядів зафіксовано базові світоглядні смисли українського народу. Дослідження цієї спадщини сприяє збереженню етнокультурної самобутності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герус Л. Хліб і тканина в обрядовості українців: функції та змістове навантаження. *Народознавчі зошити*. 2018. № 5 (143). С. 1150–1158. URL: https://nz.lviv.ua/archiv/2018-5/7.pdf (дата звернення: 21.10.2026).
2. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу / Митрополит Іларіон. — Київ. 1992. — 424 с.

УДУ 343.72

МЕЛЬНИК А.В., магістрант
Науковий керівник – **ПАХОМОВА А.О.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ШАХРАЙСТВО В ІНТЕРНЕТІ: СУЧАСНІ СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ

Досліджено сучасні способи вчинення шахрайства в мережі Інтернет (фішинг, фейкові інтернет-магазини, інвестиційні схеми, дроп-рахунки, технології штучного інтелекту) та проблеми протидії їм. Запропоновано напрями вдосконалення кримінально-правових і процесуальних механізмів.

Ключові слова: шахрайство, кіберзлочинність, фішинг, соціальна інженерія, дроп-рахунки, цифрові докази.

Стрімка цифровізація фінансових і торговельних відносин зумовила зростання кількості шахрайств у мережі Інтернет. За даними Опендатабот, у січні–серпні 2025 р. в Україні було розпочато 35 599 кримінальних проваджень за ст. 190 Кримінального кодексу України (далі – КК), що значно менше за рекордний 2023 р. (близько 82 тис.), проте й надалі суттєво перевищує рівень 2021 р.; до суду скеровано лише близько 21 % проваджень [1]. Такі показники свідчать про високу латентність цих злочинів і низьку результативність їх розслідування.

Кримінально-правову основу протидії становить ст. 190 КК, ч. 3 якої передбачає підвищену відповідальність за шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки [2]. Суміжними є склади, передбачені ст. 200 КК (незаконні дії з платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків), ст. 361 КК (несанкціоноване втручання в роботу інформаційних систем) та ст. 209 КК (легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом) [2]. На міжнародному рівні комп’ютерне шахрайство криміналізовано ст. 8 Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність, ратифікованої Україною у 2005 р. [3]; основні засади кібербезпеки визначає Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII [4].

Сучасні способи вчинення інтернет-шахрайства (табл. 1) еволюціонують від поодиноких «шахрайських оголошень» до організованих схем. Найпоширенішими є: фішинг і вішинг – виманювання реквізитів платіжних карток через підроблені сайти, месенджери та дзвінки нібито «служби безпеки банку»; продаж неіснуючих товарів через фейкові інтернет-магазини й онлайн-майданчики; інвестиційні та криптовалютні схеми з обіцянкою гарантованого прибутку; шахрайські збори коштів нібито на допомогу військовим. Нову загрозу становить застосування штучного інтелекту: клонування голосу, дипфейки та автоматизоване створення переконливих текстів.

Проблеми протидії інтернет-шахрайству мають комплексний характер. По-перше, це анонімність і транскордонність: інфраструктура злочину (сервери, домени, SIM-картки) нерідко розташована за кордоном, а міжнародна правова допомога потребує значного часу, тоді як Конвенція передбачає механізми оперативного збереження комп’ютерних даних (ст. 16, 29) [3]. По-друге, кошти швидко виводяться через рахунки підставних осіб («дропів») та конвертуються в криптоактиви, що унеможливлює арешт майна й відшкодування шкоди. Відповідь законодавця – законопроєкти № 70663 і № 70664, внесені Президентом України до Верховної Ради: перший пропонує відповідальність за створення електронно-комунікаційної шахрайської організації та участь у ній (нова ст. 255-4 КК), другий – за передачу, отримання та зберігання платіжних інструментів і доступу до рахунків для вчинення злочинів (нова ст. 200-1 КК) [5].

По-третє, складним залишається доказування: цифрові сліди швидко зникають, а КПК відносить до документів як джерел доказів і електронні документи (ст. 99) [6], проте єдиних стандартів фіксації скриншотів, метаданих і переписки в месенджерах немає. По-четверте, постраждалі стикаються з відмовою банків повернути кошти, оскільки операцію автентифіковано самим клієнтом під впливом обману, а Закон України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 № 1591-IX чітко розрізняє лише неавторизовані операції [7].

Висновки. Для підвищення ефективності протидії доцільно: ухвалити законопроєкти щодо відповідальності за дропінг і діяльність шахрайських кол-центрів; закріпити механізм оперативного тимчасового блокування коштів і обміну даними між банками та правоохоронними органами; запровадити стандарти фіксації цифрових доказів і спеціалізацію слідчих та експертів; розвивати міжнародну співпрацю й цифрову грамотність населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кількість шахрайств в Україні зменшилась у 1,5 раза. Kyiv Post. URL:https://www.kyivpost.com/uk/amp/post /60146 (дата звернення: 22.10.2026).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 22.10.2026).
3. Конвенція про кіберзлочинність: Конвенція Ради Європи від 23.11.2001 (ратифіковано Законом України від 07.09.2005 № 2824-IV). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show /994_575 (дата звернення: 22.10.2026).
4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19 (дата звернення: 22.10.2026).
5. Зеленський вніс до Ради два законопроєкти про кримінальну відповідальність за кол-центри і дроп-рахунки. LB. ua. 2026. URL:https://lb.ua/economics/2026/09/02/763216_zelenskiy_vnis_radi_dva.html (дата звернення: 22.10.2026).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 22.10.2026).
7. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20 (дата звернення: 22.10.2026).

УДК:349.42

СТАШЕНКО В.О., магістрант
Науковий керівник – **МЕЛЬНИК В.О.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ЕКСПОРТ І ІМПОРТ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Досліджено особливості зовнішньої торгівлі України продукцією в умовах воєнного стану. Проаналізовано динаміку експорту та імпорту, зростання негативного сальдо й регуляторні обмеження, окреслено напрями адаптації експортерів.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, імпорт, воєнний стан, торговельне сальдо, логістика.

Повномасштабне вторгнення докорінно змінило умови зовнішньої торгівлі України: пошкоджено виробничі потужності та інфраструктуру, на певний час було заблоковано морські порти, змінилися товарні потоки, а потреба в імпорті суттєво зросла. Дослідження цих змін є важливим для формування ефективної торговельної політики та підтримки експортерів.

Правову основу регулювання зовнішньоекономічної діяльності становлять Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [1], Митний кодекс України [2] та постанови Кабінету Міністрів України, зокрема № 384 від 09.04.2022 [3]. Вони запровадили спеціальні режими експорту та імпорту: ліцензування і заборони вивезення окремих товарів, пріоритетне забезпечення внутрішнього ринку, спрощення ввезення критично важливої продукції. Такі заходи мають тимчасовий характер і переглядаються залежно від ситуації на ринках.

Статистика свідчить про поглиблення торговельного дисбалансу. За даними Держстату, за І півріччя 2025 р. експорт товарів становив 20 044,9 млн дол. США, а негативне сальдо – 18 512,2 млн дол., тоді як за І півріччя 2024 р. дефіцит дорівнював 12 430,3 млн дол. Імпорт сягнув 38 557,1 млн дол., або 115,6 % до відповідного періоду 2024 р. [4]. Ключові показники наведено в таблиці.

Таблиця – **Зовнішня торгівля товарами України, І півріччя 2025 р. [4]**

Показник	Значення, млн дол. США
Експорт товарів	20 044,9
Імпорт товарів	38 557,1
Сальдо торгівлі товарами	–18 512,2
Сальдо за І півріччя 2024 р.	–12 430,3

Отже, імпорт майже вдвічі перевищує експорт (коефіцієнт покриття імпорту експортом – близько 0,52). Це зумовлено потребами енергетики, оборонного сектору, відновлення інфраструктури та споживчого ринку, а також скороченням експортного потенціалу через втрату частини виробництв і територій.

Експорт залишається важливим джерелом валютних надходжень, але стикається з низкою проблем: ризиками для морської логістики, зростанням вартості перевезень, обмеженнями доступу до ринків сусідніх країн, квотуванням окремих товарів на ринку ЄС. Водночас відбувається переорієнтація на альтернативні маршрути (залізничні, автомобільні, дунайські порти) та диверсифікація ринків збуту.

Особливого значення набуває роль держави у підтримці експортерів: розвиток програм страхування та гарантування воєнних ризиків, доступне кредитування, пришвидшення митного оформлення, узгодження з партнерами умов доступу до ринків. Щодо імпорту ключовим завданням є забезпечення безперебійного постачання енергетичного обладнання, паливно-мастильних матеріалів, техніки та комплектуючих за одночасного контролю якості й безпеки товарів.

Для підвищення ефективності зовнішньої торгівлі доцільно: 1) розвивати переробку сировини та нарощувати експорт продукції з високою часткою доданої вартості; 2) удосконалювати логістику й цифровізувати митні процедури; 3) диверсифікувати географію експорту; 4) стимулювати імпортозаміщення в критичних галузях; 5) використовувати механізми страхування воєнних ризиків для експортерів.

Таким чином, зовнішня торгівля в умовах воєнного стану потребує гнучкого державного регулювання, яке поєднує захист внутрішнього ринку з підтримкою експортного потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19

2. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17

3. Деякі питання здійснення зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 09.04.2022 № 384. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/384-2022-п

4. Зовнішня торгівля України товарами за І півріччя 2025 року: експрес випуск / Держстат України. Київ, 2025. URL:https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2025/08/18.pdf

УДК 347.78

ІВАНЧЕНКО Є.Ю., магістрант
Науковий керівник – **СЕРДЮЧЕНКО О.В.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ЗАХИСТ АВТОРСЬКИЙ ПРАВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Стрімкий розвиток цифрових технологій та соціальних мереж значно змінив способи створення, використання та поширення творчої діяльності. Багато платформ дозволяють миттєво поширювати публікації

різного характеру. Але водночас наявність простоти в копіюванні та повторенні контенту спричиняє збільшення кількості порушень авторських прав.
Ключові слова: авторське право, творча діяльність, цифровий контент, ліцензійні умови, плагіат, штучний інтелект.

Соціальні мережі стали основним середовищем для створення та поширення цифрового контенту. Фотографії, відеозаписи, музичні твори, тексти, ілюстрації, графічні дизайни та інші результати творчої діяльності щодня публікуються в Instagram, Facebook, TikTok, YouTube та на інших цифрових платформах. Водночас копіювання, відтворення та поширення чужих творів значно спростилися, що створює нові виклики для захисту авторського права.

Авторське право в Україні регулюється, зокрема, Законом України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX від 1 грудня 2022 року. Станом на вересень 2026 року Закон діє в редакції від 31 липня 2026 року [1].

Однією з найпоширеніших проблем в соціальних мережах після публікування контенту у відкритому просторі, користувачі вважають, що ця публікація відразу стає вільною для всіх в подальшому користуванні. Проте, загальнодоступність та відкритість контенту не означає, що його можна привласнити та використовувати в особистих цілях. Публікування не дорівнює припинення авторських прав на цей контент. Відтворення, копіювання чужих фотографій, відео, текстів та інших матеріалів без належної правової підстави можуть порушувати особисті немайнові та майнові права автора.

На практиці порушення можуть мати різні форми. Найбільш типовими є повторне розміщення чужих фотографій без дозволу автора, використання зображень у рекламі товарів, копіювання текстових матеріалів, видалення інформації про авторство, а також використання музичних і відеоматеріалів у комерційних публікаціях. Особливої гостроти проблема набуває тоді, коли чужий контент використовується з метою отримання прибутку.

Варто також розмежовувати порушення авторського права та випадки використання творів, які допускаються законом. Не кожне відтворення частини чужого матеріалу є незаконним. У певних випадках закон допускає використання творів без окремого дозволу правовласника, однак лише за дотримання передбачених умов. Саме тому оцінка конкретної публікації потребує врахування мети, способу та обсягу використання твору.

Окремою проблемою цифрового середовища є встановлення первинного автора. Інформація може за короткий час поширитися через десятки або сотні облікових записів. Після багаторазового копіювання визначити джерело першої публікації стає значно складніше. Через це для автора важливого значення набуває збереження вихідних файлів, чернеток, дат створення матеріалів та інших даних, які можуть підтвердити походження твору.

Важливим у цьому контексті є досвід Європейського Союзу. Директива (ЄС) 2019/790 передбачає спеціальні правила щодо використання захищених авторським правом матеріалів постачальниками онлайн-сервісів обміну контентом. Зокрема, стаття 17 регулює питання дозволів правовласників та відповідальності відповідних платформ за розміщення користувачами охоронюваних творів. [2]

Додаткові правила щодо діяльності цифрових платформ закріплені в Digital Services Act. Стаття 16 Регламенту (ЄС) 2022/2065 передбачає існування механізмів, за допомогою яких особи можуть повідомляти хостинг-провайдерів про інформацію, яку вони вважають незаконною. Такі механізми мають бути доступними в електронній формі та достатньо зрозумілими для користувача. [3]

Таким чином, у сучасному цифровому середовищі виникає своєрідна багаторівнева система захисту. Автор може звертатися безпосередньо до особи, яка використала його твір, подавати скаргу адміністрації соціальної мережі, вимагати припинення неправомірного використання та застосовувати встановлені законодавством способи судового захисту.

На мою думку, однією з головних проблем залишається недостатня правова обізнаність користувачів. Значна частина порушень може виникати не через свідоме бажання привласнити чужу працю, а через неправильне розуміння самого поняття відкритого

доступу. Поширеним є підхід, за яким матеріал, знайдений у соціальній мережі, сприймається як такий, що може використовуватися без будь-яких обмежень.

Не менш важливим є питання доказування. Якщо автор виявив незаконне використання свого твору, доцільно одразу зафіксувати сторінку, адресу відповідної публікації, дату її виявлення, ім'я або назву облікового запису та зміст матеріалу. Це має особливе значення через те, що публікація може бути швидко змінена або видалена.

Отже, захист авторського права в соціальних мережах не може обмежуватися лише традиційними юридичними засобами. Ефективна охорона прав автора потребує одночасного застосування законодавчих, технічних та організаційних механізмів. Перспективним напрямом є вдосконалення процедур подання та розгляду скарг на цифрових платформах, забезпечення прозорості їхніх рішень та формування у користувачів розуміння того, що доступність твору в Інтернеті не означає відмову автора від належних йому прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/2811-20 (дата звернення: 28.09.2026).

2. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC // Official Journal of the European Union. 2019. L 130. P. 92–125. URL:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019L0790 (date of access: 28.09.2026).

3. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market for Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act) // Official Journal of the European Union. 2022. L 277. P. 1–102. URL:https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng (date of access: 28.09.2026).

УДК: 347.77

ГРОЗА В.С., магістрант
Науковий керівник – **СЕРДЮЧЕНКО О.В.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

СУДОВА ПРАКТИКА РОЗГЛЯДУ ПАТЕНТНИХ СПОРІВ У СФЕРІ АГРОХІМІЇ ТА НАСІННИЦТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Досліджено особливості судової практики розгляду патентних спорів у сфері агрохімії та насінництва в Україні та провідних іноземних юрисдикціях. Проаналізовано ключові проблеми захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності в сільському господарстві, зокрема явища «вічнозелених» патентів (evergreening), паралельного імпорту та фальсифікації засобів захисту рослин і насіннєвого матеріалу. Визначено тенденції гармонізації вітчизняної судової практики зі стандартами ЄС та міжнародними підходами до доказування порушень патентних прав.

Ключові слова: патентні спори, агрохімія, насінництво, сорти рослин, засоби захисту рослин, судова практика, інтелектуальна власність, evergreening.

Патентні спори в аграрній сфері є одним із найскладніших сегментів судової практики через поєднання високих біотехнологічних стандартів, тривалих строків окупності інвестицій та стратегічного значення агропромислового комплексу для продовольчої безпеки. Конфлікти у сфері агрохімії та насінництва найчастіше виникають навколо дострокового припинення дії патентів, визнання їх недійсними, а також незаконного використання патентованих формуляцій пестицидів і сортів рослин. [2]

В Україні судова практика у справах щодо агрохімікатів часто зачіпає питання «вічнозелених» патентів (evergreening), коли правовласники намагаються продовжити монополію на діючу речовину шляхом патентування незначних модифікацій, нових форм чи комбінацій. Господарські суди України під час вирішення таких спорів все частіше звертаються до судових експертиз для встановлення відповідності критеріям патентоздатності — новизні та винахідницькому рівню. [1] У сфері насінництва ключовими є

спори щодо забезпечення доказової бази незаконного розмноження та продажу контрафактного насіння під брендами оригінаторів. [5]

Міжнародна судова практика (зокрема США та країн ЄС) демонструє суворіший підхід до захисту прав патентовласників у сфері біотехнологій та насінництва. Судові прецеденти за позовами компаній-гігантів (наприклад, Bayer/Monsanto, Syngenta) сформували жорсткі стандарти щодо захисту патентованих геномних технологій (генетично модифікованих ліній), де порушенням визнається навіть випадкове або несанкціоноване повторне використання вирощеного врожаю як посівного матеріалу. [4]

Серед основних проблем правозастосування в Україні можна виділити: складність та тривалість проведення судових молекулярно-генетичних та судово-хімічних експертиз, відсутність specialized суду з питань інтелектуальної власності, а також проблеми із застосуванням тимчасових заходів (заборон на реалізацію та імпорт) до ухвалення рішення по суті. [3]

Перспективними напрямами удосконалення судової практики є впровадження спеціалізованих стандартів доказування у біотехнологічних спорах, активне використання механізмів митного реєстру об'єктів прав інтелектуальної власності для зупинення контрафакту на кордоні, а також гармонізація вітчизняних судових підходів із практикою Європейського патентного відомства (ЕРО) та Суду справедливості ЄС. [3]

Судова практика розгляду патентних спорів у сфері агрохімії та насінництва є важливим індикатором інвестиційної привабливості аграрного сектору України. Належний та ефективний судовий захист прав інтелектуальної власності на нові засоби захисту рослин та селекційні досягнення дозволить протидіяти фальсифікації, стимулюватиме трансфер інноваційних агротехнологій та сприятиме інтеграції України до європейського та світового аграрного ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 20.10.2026).
2. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3687-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12 (дата звернення: 20.10.2026).
3. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21 квіт. 1993 р. № 3116-XII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12 (дата звернення: 20.10.2026).
4. Офіційний портал Верховної Ради України: вебсайт. URL:https://www.rada.gov.ua (дата звернення: 20.10.2026).
5. Коваль І.Ф. Судовий захист прав інтелектуальної власності в аграрній сфері: вітчизняний та зарубіжний досвід. Часопис цивілістики. 2023. № 48. С. 62–67.

УДК 347.77

КАТАЄВ Я.Д., магістрант
Науковий керівник – **ЯРМОЛЕНКО Ю.В.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПАТЕНТНЕ РЕЙДЕРСТВО ТА НЕЗАКОННА ЕКСПРОПРІАЦІЯ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ

У тезах проаналізовано способи привласнення Російською Федерацією українських географічних зазначень, торговельних марок і комерційних найменувань на тимчасово окупованих територіях та визначено правові механізми протидії.

Ключові слова: засоби індивідуалізації, географічне зазначення, торговельна марка, патентне рейдерство, тимчасово окуповані території, правові механізми протидії.

Засоби індивідуалізації – торговельні марки, географічні зазначення, комерційні найменування – становлять не менш цінний актив бізнесу, ніж його майно, адже саме вони забезпечують упізнаваність товару й довіру споживача. Під патентним рейдерством у цьому

контексті розуміємо недобросовісне набуття прав на чужі об'єкти промислової власності та засоби індивідуалізації з метою заволодіти бізнесом чи ринком. На тимчасово окупованих територіях таке рейдерство набуло державно організованого характеру, хоча міжнародне гуманітарне право прямо забороняє конфіскацію приватної власності та пограбування (ст. 46, 47 Положення про закони і звичаї суходільної війни 1907 р.).

Масштаб проблеми ілюструють дані Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. За оцінками Opendatabot, на тимчасово окупованих територіях працювало майже 65 тис. українських бізнесів – приблизно 5 % усіх юридичних осіб України [1]. Нині там відбувається примусова «перереєстрація» за законами РФ, а якщо власник відмовляється співпрацювати або залишає територію, його активи оголошують «безхазяйними», примусово вилучають і передають під контроль окупаційних адміністрацій чи третіх осіб [1]. Зокрема, в окупованій частині Донецької області магазини «АТБ-Маркет» були фактично захоплені та переформатовані під потреби окупантів [1]. Лише протягом 2025–2026 рр. до Офісу Омбудсмана надійшло 151 звернення громадян щодо незаконної «націоналізації» майна [1]. Разом із майном під загрозою опиняються й засоби індивідуалізації цих підприємств – їхні комерційні найменування, торговельні марки та ділова репутація.

Окремим проявом патентного рейдерства є привласнення географічних зазначень. «Мелітопольська черешня» була зареєстрована в Україні як географічне зазначення в липні 2020 р., однак 12 липня 2024 р. федеральна служба з інтелектуальної власності РФ повідомила про реєстрацію цього позначення в Росії [2]. Українська урядова делегація закликала Генеральну Асамблею Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) відреагувати на таке привласнення [2]. Подібну практику загарбник застосовував ще в Криму, де після окупації незаконно зареєстрував назви вин «Балаклава», «Магарач», «Новий Світ» і «Меганом» [2; 3]. Як наголосила очільниця Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій О. Орлюк, «якщо WIPO та СОТ, членом якої й досі є РФ, заплющать очі на такий небезпечний прецедент, це дасть зелене світло для подальших подібних порушень» [3].

Важливо, що міжнародне правосуддя вже оцінило подібні дії. У рішенні від 25 червня 2024 р. у справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» Велика палата Європейського суду з прав людини визнала порушенням ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кампанію масштабної експропріації («націоналізації») майна цивільних осіб і приватних підприємств у Криму [4].

У національному праві ключовим запобіжником є Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Будь-який акт, виданий органами, утвореними на тимчасово окупованих територіях у не передбаченому законом порядку, є недійсним і не створює правових наслідків (ч. 3 ст. 9), а право власності на майно, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях, зберігається за його власниками (ст. 11) [5]. Тож «перереєстрація» підприємства за російськими правилами не позбавляє українського власника його прав. Незаконне використання чужої торговельної марки, фірмового найменування чи кваліфікованого зазначення походження товару тягне відповідальність за ст. 229 Кримінального кодексу України, протиправне заволодіння майном підприємства – за ст. 206-2, а розграбування національних цінностей на окупованій території – за ст. 438. На міжнародному рівні найдієвішим інструментом є реєстрація українських географічних зазначень у ЄС: щойно це відбулося, товар російського походження з такою самою назвою не має пропускатися через митницю. Проте цей інструмент поки що використовується мало: станом на 2024 р. до Державного реєстру географічних зазначень України було внесено відомості лише про 30 найменувань, тоді як подібний реєстр ЄС налічує майже 4000 [3].

На тимчасово окупованих територіях Росія поєднує класичне рейдерство, тобто захоплення підприємств і їх примусову перереєстрацію, з патентним рейдерством, коли українські географічні зазначення й назви реєструються як російські. Дані Омбудсмана за 2025–2026 рр. свідчать, що ця практика не лише триває, а й має системний характер.

Вважаємо, що протидія має бути комплексною. По-перше, слід створити державний реєстр засобів індивідуалізації, привласнених на тимчасово окупованих територіях, і фіксувати в ньому докази для майбутніх судових та компенсаційних процедур. По-друге, необхідно прискорити реєстрацію українських географічних зазначень і торговельних марок з окупованих регіонів в Україні та ЄС, щоб унеможливити обіг на європейському ринку товарів під викраденими назвами. По-третє, варто системно інформувати ВОІВ і патентні відомства інших держав про нікчемність російських «реєстрацій» українських назв і запроваджувати персональні санкції проти причетних осіб. Нарешті, кожен такий випадок має отримувати кримінально-правову оцінку. Лише поєднання національних і міжнародних інструментів дасть змогу зберегти за українськими виробниками їхні бренди й повернути їх після деокупації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лубінець Д. Бізнес під час війни: між окупацією, релокацією та відновленням. LB.ua. 15.07.2026. URL: https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/752162_biznes_pid_chas_viyni_mizh.html (дата звернення: 02.10.2026).
2. «Мелітопольська черешня» – українська: урядова делегація звертається до Генасамблеї ВОІВ через крадіжку росією географічного зазначення. Міністерство економіки України. 12.07.2024. URL:https://me.gov.ua/News/Print/12ac5562-ad46-4b8f-8025-50d43b3a310d?lang=uk-UA (дата звернення: 02.10.2026).
3. Танасійчук І. Наші символи в руках крадіїв: як РФ привласнює мелітопольську черешню та інші локальні бренди. Вікна. 08.09.2024. URL:https://vikna.tv/dlia-tebe/yak-rosiya-krade-ukrayinski-lokalni-brendy-melitopolsku-chereshnyu-ta-inshi/ (дата звернення: 02.10.2026).
4. Ukraine v. Russia (re Crimea) [GC]: judgment of the European Court of Human Rights of 25.06.2024, applications nos. 20958/14 and 38334/18. URL:https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-235139 (дата звернення: 02.10.2026).
5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18 (дата звернення: 02.10.2026).

УДК 347.77:615

БОГДАНЕВИЧ Д.І., магістрант
Науковий керівник – **СЕРДЮЧЕНКО О.В.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПАТЕНТНІ ПРАВА НА ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО МЕДИКАМЕНТІВ: ПРОБЛЕМА БАЛАНСУ ПРИВАТНИХ І СУСПІЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

У тезах досліджено проблему співвідношення виключних патентних прав на фармацевтичні винаходи та суспільної потреби у доступних лікарських засобах. Розглянуто значення патентної охорони для стимулювання інновацій у фармацевтичній сфері, а також правові механізми, що дозволяють обмежувати виключні права в інтересах охорони здоров'я. Особливу увагу приділено примусовому ліцензуванню, положенням Угоди TRIPS і Дохійської декларації про TRIPS та громадське здоров'я.

Ключові слова: патентні права, лікарські засоби, фармацевтичні винаходи, доступ до медикаментів, примусове ліцензування, TRIPS, громадське здоров'я.

Патентна охорона лікарських засобів є однією з найбільш дискусійних сфер права інтелектуальної власності, оскільки безпосередньо пов'язана не лише з майновими інтересами правовласника, а й із реалізацією суспільно значущої мети – охороною здоров'я населення. Надання винахіднику або іншому власнику патенту виключного права на використання винаходу створює правові передумови для повернення інвестицій у дослідження, розроблення та випробування нових препаратів. Водночас виключність може впливати на рівень конкуренції та доступність окремих лікарських засобів для пацієнтів.

В Україні основні засади патентної охорони винаходів визначає Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [1]. Фармацевтичний продукт, спосіб його одержання або інше технічне рішення у цій сфері може охоронятися патентом за умови відповідності встановленим законом критеріям патентоздатності. Наявність патенту надає

його володільцю можливість контролювати використання відповідного винаходу іншими особами, що становить складову досліджуваного балансу.

Разом із тим патентне право не має абсолютного характеру. Його здійснення повинно враховувати публічний інтерес, особливо коли йдеться про забезпечення населення життєво необхідними медикаментами. У фармацевтичній сфері надмірно жорстка реалізація виключних прав здатна створювати ситуації, за яких правова охорона інновації вступає у суперечність із потребою держави забезпечити належний рівень охорони здоров'я. Саме тому законодавство передбачає механізми, що дозволяють за визначених умов використовувати запатентований винахід без згоди його власника.

Одним із таких механізмів є примусове ліцензування. Його сутність полягає у наданні державою дозволу на використання запатентованого винаходу без згоди патентовласника за наявності передбачених правом підстав і гарантій. Такий механізм не означає припинення патенту: правовласник зберігає статус власника відповідного права та має право на належну компенсацію. У контексті лікарських засобів примусове ліцензування може виконувати функцію правового інструменту реагування на ситуації, коли суспільна потреба у доступі до препарату переважає інтерес у збереженні повної виключності його використання.

Міжнародно-правове підґрунтя цього підходу міститься в Угоді про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS). Її положення поєднують обов'язок держав забезпечувати патентну охорону з можливістю застосовувати визначені гнучкі механізми у сфері охорони громадського здоров'я [2]. Особливе значення має Дохійська декларація про Угоду TRIPS та громадське здоров'я 2001 року, відповідно до якої TRIPS не повинна перешкоджати державам – членам СОТ вживати заходів для захисту громадського здоров'я та сприяти доступу до лікарських засобів для всіх [3].

Дохійська декларація також підтвердила право держав самостійно визначати підстави для надання примусових ліцензій та встановлювати, які обставини становлять надзвичайну ситуацію або інші обставини крайньої необхідності [3]. Це положення є важливим для розуміння співвідношення приватного та суспільного інтересу: міжнародне патентне право визнає значення інновацій і прав винахідників, але водночас залишає державі простір для реагування на критичні потреби системи охорони здоров'я.

Окремою проблемою є доступ до лікарських засобів у державах, які не мають достатніх виробничих потужностей для самостійного виготовлення необхідних препаратів. Для таких випадків у системі TRIPS сформовано спеціальний механізм, який дозволяє виробництво та експорт фармацевтичної продукції за примусовою ліцензією до держав, що потребують відповідних ліків [4]. Таким чином, міжнародне регулювання намагається забезпечити не формальну, а практичну можливість використання гнучких механізмів патентного права.

Українське законодавство також відображає можливість втручання у виключні права в інтересах охорони здоров'я. Законодавство про лікарські засоби передбачає можливість дозволу на використання запатентованого винаходу, що стосується лікарського засобу, без згоди власника патенту з метою забезпечення здоров'я населення [5]. Застосування такого інструменту потребує особливо ретельного обґрунтування, оскільки необґрунтоване обмеження прав патентовласника може негативно впливати на інвестиційну привабливість фармацевтичних досліджень.

Отже, проблема полягає не у виборі між захистом патентовласника та забезпеченням доступу до медикаментів, а у встановленні пропорційного співвідношення між цими інтересами. Патентна охорона повинна залишатися достатньою для стимулювання створення нових лікарських засобів, тоді як механізми примусового використання мають застосовуватися як правомірний виняток за наявності належних підстав, процедурних гарантій і справедливої компенсації.

Патентні права на лікарські засоби виконують важливу економічну та інноваційну функцію, однак їх реалізація повинна узгоджуватися із суспільним інтересом у забезпеченні доступу до необхідних медикаментів. Угода TRIPS та Дохійська декларація визнають можливість використання державами гнучких механізмів, зокрема примусового ліцензування, для захисту громадського здоров'я. Оптимальна модель правового регулювання має поєднувати ефективну охорону фармацевтичних винаходів із чіткими,

пропорційними та контрольованими винятками, застосування яких є виправданим реальною потребою охорони здоров'я населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3687-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12 (дата звернення: 20.10.2026).
2. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement) : WTO Agreement of 15 April 1994. World Trade Organization. URL:https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf (date of access: 20.10.2026).
3. Declaration on the TRIPS Agreement and Public Health: adopted on 14 November 2001 / World Trade Organization, Ministerial Conference (Doha, 2001). WT/MIN(01)/DEC/2. URL:https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_trips_e.htm (date of access: 20.10.2026).
4. Amendment to the TRIPS Agreement (Article 31bis): Decision of the General Council of 6 December 2005 / World Trade Organization. WT/L/641. URL:https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/wtl641_e.htm (date of access: 20.10.2026).
5. Про лікарські засоби: Закон України від 04 квіт. 1996 р. № 123/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 20.10.2026).

УДК 347.77

МАТВІЄНКО М.О., магістрант
Науковий керівник – **СЕРДЮЧЕНКО О.В.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ВЗАЄМОДІЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПАТЕНТНОГО ПРАВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ВИКЛИКІВ

В тезах розглядається питання взаємодії права інтелектуальної власності та патентного права в сучасних умовах

Ключові слова: патентне право, промислова власність, новизна, винахідницький рівень, патентний монополізм.

Право інтелектуальної власності являє собою сукупність правових норм, що регулюють відносини, пов'язані з створенням, використанням та захистом результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Патентне право посідає в цій системі центральне місце щодо захисту науково-технічного прогресу. Його об'єктивним предметом є правовідносини, що виникають з приводу створення та правової охорони: винаходів (технічних рішень високого рівня); корисних моделей (конструктивних рішень); промислових зразків (дизайнерських та естетичних рішень у промисловості). Таким чином, патентне право співвідноситься з правом інтелектуальної власності як частина з цілим, виступаючи інструментом підтвердження та охорони безпосередньо промислової власності [1].

Специфіка патентно-правової охорони На відміну від авторського права, де правова охорона виникає автоматично за фактом створення твору і не вимагає виконання жодних формальностей, патентне право базується на дозвільно-реєстраційному принципі. Для отримання охранного документа (патенту) об'єкт повинен відповідати чітким критеріям патентоздатності.

Новизна: рішення не є частиною рівня техніки в світі.

Винахідницький рівень: для фахівця рішення не є очевидним із існуючого рівня техніки.

Промислова придатність: можливість використання у промисловості чи інших галузях діяльності [2, с.12].

Державна реєстрація забезпечує високий рівень правової визначеності та надає патентовласнику абсолютне монопольне право на використання об'єкта протягом визначеного законом строку (як правило, до 20 років для винаходів).

Баланс приватних і публічних інтересів . Фундаментальною філософією патентного права у загальній системі прав інтелектуальної власності є укладення своєрідного «суспільного договору»:

Захист приватного інтересу: Винахідник отримує тимчасову монополію на ринку, що дозволяє монетизувати інтелектуальні та фінансові інвестиції в дослідження й розробки (R&D) [3, с.46].

Забезпечення публічного інтересу: В обмін на монополію винахідник зобов'язаний повністю розкрити суть свого винаходу в описі до патенту. Це дозволяє іншим науковцям та інженерам вивчати це рішення і створювати на його основі нові, досконаліші технології [4, с.47].

Трансформація технологічного устрою ставить перед патентним правом низку фундаментальних питань. Проблема суб'єкта права (Штучний інтелект): Традиційні доктрини права інтелектуальної власності базуються на концепції антропоцентризму автором може бути лише фізична особа. Проте сучасні автономні алгоритми ШІ вже здатні генерувати патентоздатні рішення без прямої участі людини. Це викликає дискусію щодо можливості визнання ШІ винахідником або необхідності створення спеціального режиму *sui generis*.

В багатьох юрисдикціях коди програм охороняються авторським правом (як літературні твори). Проте авторське право захищає лише форму вираження (код), а не алгоритм чи ідею. Це спонукає до розширення патентного захисту на «комп'ютерно-реалізовані винаходи» (Computer-Implemented Inventions), що вимагає перегляду критеріїв технічного характеру винаходу[5, с.112].

Патентне право залишається ключовим інститутом права інтелектуальної власності, що забезпечує юридичне оформлення та економічну матеріалізацію науково-технічних досягнень.

Сучасна ефективність патентного права залежить від його здатності зберігати баланс між стимулюванням інноваторів та збереженням вільної конкуренції на ринку.

Подальший розвиток патентного законодавства вимагає гнучких підходів до гармонізації національних норм із міжнародними стандартами (Всесвітня організація інтелектуальної власності, Європейське патентне відомство) та перегляду класичних правових доктрин у контексті технологій штучного інтелекту та цифрової трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3687-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 7. Ст. 33.

2. Андрощук Г.О. Штучний інтелект: проблеми інтелектуальної власності, правового регулювання та патентної політики. Інтелектуальна власність в Україні. 2021. № 4. С. 12–25.

3. Кашинцева О.Ю. Права інтелектуальної власності в умовах четвертої промислової революції: виклики для патентного права. Часопис цивілістики. 2020. Вип. 38. С. 45–51.

4. Орлюк О.П. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 544 с.

5. Коваль І.Ф. Патентне право України: теорія та практика застосування: монографія. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 312 с.

УДК 341:236

ЛИТВИН А.Л., магістрант
Науковий керівник – **СОКИРИНСЬКА О.А.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАМОРОЖЕНИХ АКТИВІВ ДЛЯ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Після початку повномасштабної війни багато країн світу запровадили санкції проти Росії та заморозили її активи, а саме: гроші, золотовалютні резерви, цінні папери та інші цінності, що зберігаються в іноземних банках та фінансових системах. За різними оцінками, загальна сума таких активів може становити близько 280–300 мільярдів доларів США. Частину цих грошей країни взяли під свій контроль, щоб унеможливити їх

використання росією для ведення війни. Проте право використовувати ці заморожені активи для відбудови України не є таким простим питанням.
Ключові слова: заморожені активи, відбудова України, репарації, конфіскація, суверенний імунітет.

Під поняттям замороження розуміють тимчасове обмеження на використання грошей, але воно не означає, що ці кошти автоматично переходять у власність України. Формально вони все ще належать росії або пов'язаним із нею структурам. Тому, щоб ці активи можна було законно використати на відбудову, потрібні особливі юридичні підстави [1].

Головна проблема полягає в тому, що міжнародне право та національне законодавство країн, де знаходяться ці активи, різні і суворо захищають право власності. Проста конфіскація або ж так зване заборгування грошей без рішення суду чи міжнародної угоди може порушувати ці принципи. Багато країн побоюються, що таке рішення створить прецедент, коли активи будь-якої держави або компанії можуть бути забрані без належної юридичної процедури. Це могло б серйозно підірвати довіру до міжнародних фінансових ринків. Тому країни «Великої сімки» та Європейський Союз шукають альтернативні способи використання заморожених активів законно. Одним із варіантів є використання прибутків, які ці активи дають, наприклад, від відсотків чи інвестицій, на підтримку України. Або ж створення спеціальних фондів чи компенсаційних механізмів, де такі активи виступатимуть як забезпечення для кредитів на відбудову, але самі активи не будуть передані Україні без юридичної бази. Також обговорюється ідея створення міжнародної комісії з розгляду збитків України, що мала б визначати розмір шкоди і способи компенсації. Такий механізм міг би стати підставою для використання частини заморожених активів у майбутньому. Але всі ці рішення потребують часу, згоди великої кількості країн і точного дотримання законних процедур [2].

Однією з головних тем обговорення в міжнародних колах є те, як законно забезпечити використання саме частини таких заморожених активів для відбудови України, не порушивши при цьому законодавство країн,які зберігають дані активи. Наприклад, країни Європейського Союзу та США схильні дотримуватися правила, за яким без рішення міжнародного суду або спеціальної угоди вони не можуть просто передати ці гроші Україні як власності. Це пов'язано з тим, що без таких правових підстав ці активи можуть бути повернуті росії, якщо у майбутньому санкційний режим зміниться або законність дій оскаржать у суді. Тому виникла ідея створення міжнародного компенсаційного механізму спеціальної структури, яка б фіксувала всі шкоди, завдані Україні внаслідок війни, формувала реєстр збитків та визначала порядок їхньої компенсації. Такий механізм міг би бути частиною міжнародної угоди або діяльності під егідою таких організацій, як Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, чи в рамках коаліцій держав партнерів. У такому разі використання заморожених активів могло б мати чітку юридичну основу і менше ризику порушення міжнародних норм.

Ще один важливий аспект є питання взаємозв'язку між санкціями та майбутніми претензіями на репарації. Частина країн виступає за те, що заморожені активи мають залишатися лише як частина санкційного тиску та гарантії економічних наслідків для росії, якщо вона не повернеться до миру чи не виплатить репарації. Інша частина країн вважає, що ці активи мають бути використані саме для відбудови України, оскільки вона є тією стороною, яка зазнала реальної шкоди. Не менш важливою є проблема узгодження міжнародного права з національним законодавством. Кожна країна, де зберігаються заморожені активи, має свої закони про власність, про конфіскацію, про санкції. І часто ці закони не враховують ситуацій, коли активи належать державам і можуть бути використані для відбудови іншої держави. Тому потрібні зміни в національних законах або спеціальні міжнародні угоди, які дозволили б законно використовувати такі активи [3].

Також важливим моментом є прозорість управління цими коштами. Якщо вони колись будуть спрямовані для відбудови України, то суспільство має знати, як саме вони використовуються на які проєкти, які процедури відбору, хто контролює витрати. Прозорість є важливою, щоб уникнути корупційних ризиків і зловживань, особливо коли мова йде про величезні суми грошей, які можуть мати стратегічне значення для країни

одержувача. Міжнародні організації, такі як Міжнародний валютний фонд чи Світовий банк, могли б відігравати роль у створенні механізмів управління такими коштами, щоб забезпечити технічну підтримку, аудит і звітність у процесі їх витрачання. Це могло б зміцнити довіру як у самій Україні, так і у міжнародній спільноті [4].

Варто зазначити, що правове використання заморожених активів це не лише юридичне питання, але й політичне. Воно залежить від рівня довіри між державами, від міжнародної солідарності та від здатності країн досягати компромісів. Жодне рішення не буде ефективним без широкої підтримки світової спільноти і без дотримання принципів міжнародного права, щоб не створювати негативних прецедентів на майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Центр політичних студій. Як G7 і ЄС можуть використати заморожені активи РФ. URL:https://cpd.gov.ua/articles/yak-g7-i-yes-mozhut-vykorystaty-zamorozheni-aktyvy-rf/
2. NV.ua. «У ЄС заявили, що питання вилучення заморожених активів РФ більше не розглядається» URL:https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/u-yes-zayavili-shcho-pitannya-viluchennya-zamorozhenih-aktiviv-rf-bilshe-ne-rozglyadayetsya-50587077.html
3. Правничий портал ЧНУ. «Передача Україні заморожених активів РФ URL:https://law.chnu.edu.ua/peredacha-ukraini-zamorozhenykh-aktyviv-rf-osnovni-halmuiuchi-chynnyky/
4. Institute. Аналітичний огляд №8: заморожені активи РФ - правові аспекти та можливі варіанти використання URL:https://izi.institute/analysts/analytic_8/

УДК 347.77

МАЗУРЕНКО Я.О., магістрант
Науковий керівник – **ЯРМОЛЕНКО Ю.В.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРИМУСОВЕ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ПАТЕНТІВ НА ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ: БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ ПАТЕНТОВЛАСНИКА ТА СУСПІЛЬСТВА

У тезах досліджено правові засади примусового ліцензування патентів на лікарські засоби як механізму забезпечення балансу між правами патентовласників та суспільним інтересом у сфері охорони здоров'я. Розглянуто основні положення Угоди TRIPS та Дохійської декларації про Угоду TRIPS та громадське здоров'я, а також особливості правового регулювання примусового ліцензування в Україні.

Ключові слова: патентне право, примусове ліцензування, лікарські засоби, патентовласник, TRIPS, громадське здоров'я, інтелектуальна власність.

Патентна охорона лікарських засобів є важливим механізмом стимулювання інноваційної діяльності у фармацевтичній сфері, оскільки забезпечує власнику патенту виключне право на використання винаходу протягом визначеного законом строку. Водночас патентна монополія може впливати на доступність та вартість лікарських засобів. Особливо гостро ця проблема проявляється під час епідемій, воєнних конфліктів та інших надзвичайних ситуацій, коли забезпечення населення необхідними препаратами набуває особливого суспільного значення. Одним із правових механізмів узгодження приватних і суспільних інтересів у таких випадках є примусове ліцензування [2; 3].

Примусова ліцензія передбачає можливість використання запатентованого винаходу без згоди власника патенту за наявності встановлених законом підстав та з виплатою правовласнику відповідної винагороди. Такий механізм не припиняє патентне право, а обмежує його виключний характер в інтересах суспільства. Відповідно до статті 31 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS), використання запатентованого об'єкта без дозволу правовласника допускається за певних умов, зокрема за умови обмеження обсягу та строку такого використання і виплати належної компенсації [2].

Важливе значення для застосування примусового ліцензування у фармацевтичній сфері має Дохійська декларація про Угоду TRIPS та громадське здоров'я 2001 року. Вона підтверджує право держав визначати підстави для надання примусових ліцензій та встановлювати обставини, які становлять надзвичайну ситуацію. Таким чином, міжнародне

право визнає необхідність забезпечення балансу між охороною прав інтелектуальної власності та захистом громадського здоров'я [3]. Додаткове значення має механізм, передбачений пунктом 6 Дохійської декларації, який стосується можливості виробництва та експорту фармацевтичної продукції до держав, що не мають достатніх виробничих потужностей [4].

В Україні можливість використання запатентованого винаходу без згоди власника передбачена законодавством у визначених випадках. Водночас практичне застосування такого механізму потребує чіткої та передбачуваної процедури, яка б забезпечувала як суспільний інтерес, так і належний захист прав патентовласника. Особливого значення набувають визначення підстав для надання примусової ліцензії, порядок її оформлення, строк дії та розмір винагороди власнику патенту [1; 5].

Основною проблемою примусового ліцензування є необхідність досягнення балансу між двома групами інтересів. З одного боку, патентовласник повинен мати можливість отримувати економічну вигоду від результатів своєї інтелектуальної діяльності, що стимулює інвестиції у дослідження та розроблення нових лікарських засобів. З іншого боку, держава повинна мати можливість забезпечити доступ населення до життєво необхідних препаратів у випадках, коли їх відсутність або надмірна вартість створює загрозу для здоров'я населення [2; 3].

Важливим принципом такого регулювання має бути пропорційність. Примусове ліцензування повинно застосовуватися лише за наявності об'єктивної суспільної потреби, а обсяг і строк використання винаходу мають відповідати меті, задля якої ліцензію було надано. Одночасно патентовласнику має гарантуватися справедлива винагорода. Такий підхід дозволяє поєднати необхідність захисту громадського здоров'я з принципом охорони інтелектуальної власності [2].

Для України перспективним є вдосконалення процедурних механізмів примусового ліцензування, зокрема встановлення чітких критеріїв суспільної необхідності, прозорого порядку прийняття рішень та визначення адекватної компенсації патентовласнику. Важливим також є забезпечення відповідності національного законодавства положенням TRIPS та іншим міжнародним стандартам у сфері інтелектуальної власності [1; 2; 5].

Отже, примусове ліцензування патентів на лікарські засоби є важливим правовим інструментом забезпечення доступу населення до необхідних препаратів. Його застосування має ґрунтуватися на принципах законності, необхідності та пропорційності й супроводжуватися належною компенсацією патентовласнику. Ефективне правове регулювання цього механізму дозволить забезпечити баланс між стимулюванням фармацевтичних інновацій та захистом суспільного інтересу у сфері охорони здоров'я [1; 2; 3].

Примусове ліцензування патентів на лікарські засоби є важливим правовим механізмом забезпечення суспільного інтересу у сфері охорони здоров'я. Його застосування дозволяє державі реагувати на ситуації, у яких необхідно забезпечити доступ населення до життєво необхідних лікарських засобів, одночасно зберігаючи за патентовласником право на отримання належної винагороди.

Ефективність цього механізму залежить від дотримання принципів законності, необхідності та пропорційності. Для України актуальним є вдосконалення процедури надання примусових ліцензій, чітке визначення підстав їх застосування та порядку компенсації патентовласникам. Такий підхід сприятиме забезпеченню балансу між захистом прав інтелектуальної власності, стимулюванням фармацевтичних інновацій та необхідністю гарантування доступу населення до лікарських засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3687-XII : ред. від 26 лют. 2026 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12 (дата звернення: 20.10.2026).

2. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement): WTO Agreement of 15 April 1994. World Trade Organization. URL:https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf (date of access: 20.10.2026).

3. Declaration on the TRIPS Agreement and Public Health: adopted on 14 November 2001 / World Trade Organization, Ministerial Conference (Doha, 2001). WT/MIN(01)/DEC/2. URL:https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_trips_e.htm (date of access: 20.10.2026).
4. Implementation of paragraph 6 of the Doha Declaration on the TRIPS Agreement and public health : General Council Decision of 30 August 2003 / World Trade Organization. WT/L/540. URL:https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/implem_para6_e.htm (date of access: 20.10.2026).
5. Questionnaire on Exceptions and Limitations to Patent Rights: Ukraine — Compulsory Licensing and/or Government Use / World Intellectual Property Organization. URL:https://www.wipo.int/patents/en/topics/exceptions_limitations.html (date of access: 20.10.2026).

УДК 347.77

ПАНЧЕНКО О.М., магістрант
Науковий керівник – **ПАХОМОВА А.О.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПАТЕНТНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ПРАКТИКИ

Проаналізовано сучасний стан та ключові проблеми судового захисту патентних прав в Україні крізь призму судово-експертної практики. Визначено роль експертного висновку у патентних спорах, окреслено системні недоліки методологічного та процесуального характеру, а також запропоновано шляхи підвищення ефективності правосуддя у сфері інтелектуальної власності.

Ключові слова: патентні права, судовий захист, судова експертиза, інтелектуальна власність, судово-експертна практика.

У сучасних умовах глобалізації та переходу до економіки знань інтелектуальна власність стає головним драйвером інноваційного розвитку. Ефективна система захисту патентних прав є базовим індикатором інвестиційної привабливості держави та захищеності національного й міжнародного бізнесу. Проте реалізація цього захисту в Україні безпосередньо залежить від якості, оперативності та об'єктивності судової експертизи, яка є основним процесуальним інструментом у патентних спорах [1]. Специфіка об'єктів патентного права вимагає постійного аналізу правозастосовчої практики для виявлення системних деструктивних чинників та формування нових підходів до їх подолання.

Актуальність дослідження зумовлена складною природою об'єктів патентного права (винаходів, корисних моделей, промислових зразків), що вимагає глибоких спеціальних знань у галузях техніки, технологій, IT, хімії, фармації тощо. Суддя, маючи виключно юридичну кваліфікацію, не може самостійно оцінити наявність таких матеріально-правових ознак, як «новизна», «винахідницький рівень» чи «промислова придатність». Відтак, судово-експертний висновок фактично формує правову позицію суду та визначає фінальний результат справи, що актуалізує питання якості методологічного забезпечення експертів [2].

Комплексне дослідження матеріалів судових справ та експертної практики дозволяє виділити кілька системних викликів, які суттєво знижують ефективність судового захисту:

Патентні спори, особливо у сфері високих технологій чи фармації, часто вимагають залучення декількох експертів різних спеціальностей або проведення тривалих комісійних досліджень. Строки виконання таких експертиз державними науково-дослідними установами Міністерства юстиції України можуть тривати від кількох місяців до років. Це грубо порушує принцип розгляду справи в розумні строки та знецінює комерційну доцільність захисту патенту, оскільки життєвий цикл багатьох технологій є надто коротким.

На сьогодні спостерігається дефіцит єдиних, стандартизованих та актуальних методик для дослідження сучасних об'єктів (наприклад, біотехнологічних продуктів, комп'ютеризованих винаходів чи так званих «вічнозелених патентів» у фармацевтичній галузі). Це призводить до юридичних колізій, коли два різних експерти, досліджуючи один об'єкт за різними підходами, доходять протилежних висновків, створюючи правову невизначеність для сторін процесу [3, с. 16].

Ринок технологій розвивається значно швидше, ніж оновлюються знання та кваліфікаційні вимоги до атестованих судових експертів. Відсутність вузької спеціалізації всередині експертної спеціальності 10.9 «Дослідження, пов'язані з об'єктами інтелектуальної власності» іноді призводить до поверхневого аналізу технічної суті винаходу, що відображено у загальній структурі помилок.

Задля оптимізації судового захисту та реформування системи експертного забезпечення вбачається за доцільне реалізувати комплекс заходів.

Активне впровадження інституту експертів з питань права інтелектуальної власності та залучення провідних науковців як спеціалістів у конкретних вузьких галузях науки (без обов'язкової наявності статусу атестованого судового експерта для первинних наукових консультацій суду) [4, с. 39].

Гармонізація українських експертних методик із практикою Європейського патентного відомства (EPO) та Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO), що особливо важливо в контексті євроінтеграційних процесів України.

Перехід до ширшого використання інструментів цифрового судочинства та автоматизації експертних реєстрів задля пришвидшення комунікації між судом та експертними установами і зменшення загальних процесуальних строків.

Судова експертиза залишається центральним і найбільш вагомим елементом у механізмі захисту патентних прав в Україні. Підвищення її ефективності можливе лише через модернізацію методологічної бази, подолання проблеми тривалих строків досліджень та адаптацію національних стандартів до передової європейської практики захисту інтелектуальної власності. Це дозволить забезпечити реальну, а не декларативну правову безпеку для суб'єктів інноваційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кісіль Н.В. Експертиза об'єктів інтелектуальної власності у судових та позасудових процесах. *Судова експертиза (наукові розробки, методи, методики, технології)*. 2026. Вип. 71.
2. Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо висновків експертів у спорах про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності від 29 серпня 2025 року.
3. Судова експертиза об'єктів інтелектуальної власності: теорія і практика : наук.-практ. зб. / НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ : Інтерсервіс, 2020. Вип. 6. С. 15–24.
4. Бойко І.Й., Тарасенко Л.Л. Патентне право в умовах війни: правові можливості для захисту та відновлення України. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 38-44.

УДК: 347.77

ЮРЧЕНКО Л.В., магістрант
Науковий керівник – **ПАХОМОВА А.О**., канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПАТЕНТНЕ ПРАВО, ЯК ВИД ІНТЕЛЕКТУВАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У статті досліджується сукупність прав на результати інтелектуальної та творчої діяльності людини, що охороняються законом і забезпечують виключне право їх використання та розпорядження.

Ключові слова: патентне право, судова практика, Верховний Суд України, цивільно процесуальний кодекс України.

В умовах розвитку інноваційної економіки та європейської інтеграції України особливого значення набуває правова охорона результатів інтелектуальної діяльності. Патентне право забезпечує охорону технічних рішень, сприяє розвитку винахідництва, комерціалізації наукових розробок і захисту прав їх творців та правовласників, які регулюються главою 39 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та міжнародні договори у сфері промислової власності .

Відповідно до ст. 459 ЦК України, винахід придатний для набуття права інтелектуальної власності за умови його відповідності критеріям новизни, винахідницького рівня та промислової придатності. Об'єктом винаходу може бути продукт або процес у будь-

якій сфері технології. Згідно зі ст. 460 ЦК України, корисна модель повинна бути новою та промислово придатною. Отже, законодавство встановлює різні критерії патентоздатності цих об'єктів: для винаходу додатково необхідна наявність винахідницького рівня.

Новизну продукту визначають у кілька кроків, а саме: – окреслюють найбільш суттєві ознаки нового продукту (переважно це складові частини, з яких складається виріб); – проводять патентні дослідження, за результатами яких виділяють аналоги запропонованого нового продукту; – аналізують суттєві ознаки нового продукту та аналогів; визначають з виділених аналогів прототип, що має найбільшу схожість за ознаками до запропонованого нового продукту; – виконують порівняльний аналіз суттєвих ознак нового продукту з ознаками прототипу та визначають відмінності між ними. Якщо такі відмінності є, то новий продукт відповідає умовам новизни, якщо ні – немає такої ознаки .

Право інтелектуальної власності на винахід або корисну модель набувається в порядку, встановленому законом, та засвідчується патентом (ст. 462 ЦК України). Обсяг правової охорони визначається формулою винаходу або корисної моделі, що має істотне практичне значення, оскільки саме формула визначає межі виключних прав патентовласника.

Згідно зі ст. 464 ЦК України, власник патенту має передбачені законом майнові права, зокрема право використовувати запатентований об'єкт, дозволяти його використання іншим особам і перешкоджати неправомірному використанню.

Таким чином, патент- (патент на винахід, патент на секретний винахід, патент на корисну модель, патент на секретну корисну модель) - охоронний документ, що засвідчує пріоритет, авторство і права на винахід (корисну модель);надає його власнику не просто право використовувати технічне рішення, а комплекс виключних майнових прав.

Відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року № 3687-XII, рівень техніки має важливе значення для визначення відповідності винаходу або корисної моделі критерію новизни. Встановлення того, чи були відомості про відповідне технічне рішення загальнодоступними до дати подання заявки або дати пріоритету, є важливим для вирішення спорів щодо патентоздатності та дійсності патенту.

Отже, важливою складовою патентного права є право пріоритету, оскільки дата подання заявки або дата пріоритету має істотне значення при визначенні новизни об'єкта. Відповідно до положень спеціального Закону, рівень техніки охоплює відомості, які стали загальнодоступними у світі до відповідної дати. Саме тому встановлення того, чи було технічне рішення відоме до моменту подання заявки, має вирішальне значення у спорах щодо дійсності патенту.

УДК 347.77

ЧЕРЕДНІЧЕНКО К.А., магістрант
Науковий керівник – **ЯРМОЛЕНКО Ю.В.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПАТЕНТНА ОХОРОНА ВИНАХОДІВ У СФЕРІ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

У тезах досліджено особливості патентної охорони винаходів у сфері відновлюваної енергетики. Розглянуто правові засади набуття та захисту патентних прав в Україні, критерії патентоздатності технічних рішень і значення патентування для стимулювання інновацій та комерціалізації енергетичних технологій. На прикладі європейського патенту на модуль сонячного елемента проаналізовано значення формули винаходу для визначення меж правової охорони. Визначено основні проблеми поширення запатентованих технологій та запропоновано напрями вдосконалення патентного регулювання в Україні.

Ключові слова: патентне право, патентна охорона, винахід, відновлювана енергетика, сонячна енергетика, інтелектуальна власність, ліцензування, комерціалізація технологій.

Розвиток відновлюваної енергетики є одним із важливих напрямів забезпечення енергетичної безпеки, зменшення негативного впливу на довкілля та переходу до сталого розвитку. Для України це питання набуває особливого значення у зв'язку з необхідністю відновлення енергетичної інфраструктури, розвитку децентралізованого енергопостачання та

впровадження енергоефективних технологій. Важливу роль у цих процесах відіграють винаходи у сфері сонячної, вітрової та інших видів відновлюваної енергетики. Водночас створення таких технологій потребує значних фінансових і науково-технічних ресурсів, що зумовлює необхідність ефективної правової охорони результатів інтелектуальної діяльності.

Правовою основою охорони винаходів в Україні є Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року № 3687-XII [1]. Для отримання патентної охорони технічне рішення повинно відповідати встановленим законодавством критеріям патентоздатності, зокрема новизні, винахідницькому рівню та промисловій придатності [1]. У сфері відновлюваної енергетики об'єктами патентування можуть бути конструкції сонячних елементів, удосконалені вітротурбіни, системи накопичення електроенергії, теплові насоси, обладнання для виробництва водню та технічні способи підвищення ефективності перетворення енергії. При цьому сама ідея використання природного джерела енергії не є достатньою для отримання патенту: правову охорону може отримати конкретне технічне рішення, яке відповідає встановленим законом вимогам [1].

Патентна охорона забезпечує правовласнику можливість контролювати використання запатентованого винаходу в межах, установлених законодавством, протидіяти порушенням своїх прав і надавати іншим особам дозвіл на використання технології на підставі ліцензійного договору [1]. Це створює передумови для комерціалізації розробок, залучення інвестицій та повернення коштів, вкладених у дослідження. Водночас виключні права мають реалізовуватися з урахуванням вимог законодавства та необхідності підтримання справедливого балансу між інтересами патентовласників, інших учасників ринку й суспільства.

Практичним прикладом патентної охорони у сфері сонячної енергетики є європейський патент EP2736081B1 «Solar cell module» («Модуль сонячного елемента»), пов'язаний із компанією Azur Space Solar Power GmbH [2]. Заявку було подано 22 листопада 2012 року, а патент опубліковано як виданий 22 червня 2016 року. Документ стосується технічного рішення щодо конструкції сонячного модуля.

Цей приклад демонструє, що інновації у сфері відновлюваної енергетики можуть полягати не лише у створенні принципово нових способів виробництва електроенергії, а й у вдосконаленні конструкції обладнання, яке забезпечує перетворення сонячного випромінювання на електричну енергію. З правового погляду особливе значення має формула винаходу, оскільки саме вона визначає межі патентної охорони [1]. Для встановлення можливого порушення патентних прав необхідно зіставити ознаки, передбачені формулою винаходу, з технічними характеристиками відповідного виробу та застосувати належні правові критерії. Отже, сама зовнішня схожість двох сонячних модулів не є достатньою підставою для висновку про порушення патенту.

Водночас наявність європейського патенту не означає автоматичного поширення його правової охорони на територію України, оскільки патентні права мають територіальний характер [1; 3]. Для визначення можливості законного використання відповідної технології необхідно перевірити, чи існує охорона на території конкретної держави, який її актуальний статус та які права належать правовласнику. Цей аспект має практичне значення для українських підприємств, які виробляють, імпортують або використовують обладнання для відновлюваної енергетики.

Однією з основних проблем патентної охорони у відповідній сфері є необхідність забезпечення балансу між інтересами патентовласників і суспільною потребою в доступі до екологічно чистих технологій. Висока вартість ліцензій, складність узгодження прав на окремі технологічні компоненти та недостатня обізнаність підприємств щодо патентних процедур можуть стримувати впровадження інновацій. Вирішенню цих проблем сприятимуть розвиток добровільного ліцензування, співпраця наукових установ із підприємствами, належне врегулювання прав на службові винаходи та вдосконалення доступу до патентної інформації. Зокрема, міжнародна ініціатива WIPO GREEN сприяє поширенню екологічно орієнтованих технологій та налагодженню взаємодії між розробниками й потенційними користувачами [4]. Крім того, використання міжнародних механізмів патентування, зокрема процедури за Договором про патентну кооперацію (PCT),

може допомогти українським розробникам планувати охорону своїх технологій на зовнішніх ринках [3].

На нашу думку, удосконалення патентної охорони винаходів у сфері відновлюваної енергетики в Україні має передбачати підвищення якості експертизи патентних заявок, розвиток доступних інструментів патентного пошуку, підтримку трансферу технологій і поширення договірних механізмів комерціалізації результатів наукових досліджень. Важливим є також забезпечення належного балансу між захистом виключних прав та суспільним інтересом у розвитку чистої енергетики.

Отже, патентна охорона винаходів у сфері відновлюваної енергетики є важливим інструментом стимулювання технологічного розвитку, залучення інвестицій і комерціалізації інновацій. Її ефективність залежить від дотримання критеріїв патентоздатності, чіткого визначення обсягу правової охорони та наявності дієвих механізмів передання технологій. Приклад європейського патенту на модуль сонячного елемента підтверджує важливість аналізу формули винаходу та територіальних меж патентних прав. Для України вдосконалення відповідного правового регулювання має сприяти розвитку національних енергетичних розробок, відновленню інфраструктури та інтеграції до європейського технологічного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text (дата звернення: 10.10.2026).

2. European Patent EP2736081B1. *Solar cell module*. URL:https://patents.google.com/patent/EP2736081A1/en (дата звернення: 10.10.2026).

3. World Intellectual Property Organization (WIPO). *Patent Cooperation Treaty (PCT)*. URL:https://www.wipo.int/pct/en/ (дата звернення: 10.10.2026).

4. World Intellectual Property Organization (WIPO). *WIPO GREEN*. URL:https://www3.wipo.int/wipogreen/en/ (дата звернення: 10.10.2026).

УДК 347.77

ШАПОВАЛ Н.О., магістрант
Науковий керівник – **ЯРМОЛЕНКО Ю.В.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

В даній публікації проаналізовано основні проблеми захисту авторських прав у мережі Інтернет, зокрема незаконне копіювання та поширення цифрового контенту, особливості доказування авторства і факту порушення, проблеми встановлення особи порушника та визначення відповідальності онлайн-платформ. Досліджено положення Закону України «Про авторське право і суміжні права» щодо використання об'єктів авторського права у цифровому середовищі та окремі положення судової практики Верховного Суду. Окрему увагу приділено транскордонному характеру порушень авторських прав, використанню творів у соціальних мережах та новим викликам, пов'язаним із застосуванням технологій штучного інтелекту. Визначено основні напрями вдосконалення механізмів захисту авторських прав у цифровому середовищі.

Ключові слова: авторське право, авторські права, мережа Інтернет, цифровий контент, Інтернет-піратство, порушення авторських прав, захист авторських прав, цифрові докази, соціальні мережі, онлайн-платформи, штучний інтелект.

Основним нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 року № 2811-IX. Чинна редакція Закону містить спеціальні положення, що враховують особливості використання об'єктів авторського права у цифровому середовищі [1].

Законодавство визначає низку понять, безпосередньо пов'язаних із функціонуванням Інтернету. Зокрема, веб-сайт визначається як сукупність даних та електронної (цифрової) інформації, яка може містити об'єкти авторського права та суміжних прав. Окремо визначаються поняття веб-сторінки, гіперпосилання, цифрового контенту та інтерактивного надання доступу [2].

Важливим є те, що законодавець прямо відносить до піратства Інтернет-піратство, під яким розуміється незаконне використання об'єктів авторського права та/або суміжних прав із застосуванням мережі Інтернет [3].

Стрімкий розвиток цифрових технологій та активне використання мережі Інтернет істотно змінили способи створення, поширення та використання результатів творчої діяльності. Сьогодні фотографія, відеозапис, музичний, літературний чи художній твір можуть бути розміщені в мережі за лічені секунди та стати доступними необмеженому колу осіб. Водночас цифрове середовище значно спрощує незаконне копіювання, модифікацію та повторне поширення таких об'єктів. У зв'язку з цим питання ефективного захисту авторських прав в Інтернеті набуває особливої актуальності [4].

Однією з основних проблем залишається несанкціоноване копіювання та поширення цифрового контенту. Наприклад, фотографія, створена професійним фотографом, може бути завантажена користувачем із соціальної мережі та використана на комерційному веб-сайті, у рекламному оголошенні або в соціальних мережах без дозволу автора. При цьому саме по собі зазначення імені автора або посилання на джерело не означає автоматичної правомірності такого використання.

Показовою у цьому контексті є судова практика щодо використання фотографічних творів. Верховний Суд розглядав справу, у якій фотографії позивача були використані у рекламній продукції та на веб-сторінках мережі Інтернет. У матеріалах судової практики зазначено, що було встановлено 64 випадки використання фотографічних творів та їх розміщення на 28 веб-сторінках. Суд досліджував цифрові оригінали фотографій, файли на електронному носії, технічні засоби та висновок відповідної експертизи для встановлення авторства [12].

Цей приклад демонструє другу важливу проблему — доказування авторства та факту порушення в цифровому середовищі. На відміну від матеріального примірника твору, цифровий контент може бути змінений або повністю видалений із веб-сторінки. Після видалення інформації доведення того, що певний твір перебував на конкретному ресурсі, ускладнюється.

У зв'язку з цим важливого значення набуває належна фіксація цифрових доказів. До них можуть належати електронні файли, метадані, скріншоти веб-сторінок, URL-адреси, листування, дані про дату розміщення контенту, матеріали веб-архівів та інші відомості, які дають можливість встановити обставини використання твору.

Окремою проблемою є встановлення особи порушника. Користувачі соціальних мереж можуть використовувати псевдоніми, анонімні облікові записи або сторінки, які згодом видаляються. Крім того, власник веб-сайту, адміністратор сторінки, користувач, який завантажив контент, та хостинг-провайдер можуть бути різними суб'єктами. Тому встановлення належного відповідача у справі про захист авторського права може становити практичну складність.

Певні труднощі виникають і при визначенні правового статусу власників веб-сайтів та онлайн-платформ. Особливо це актуально для соціальних мереж, відеохостингів та інших платформ, де значна кількість контенту створюється та завантажується безпосередньо користувачами. У таких випадках необхідно розмежовувати дії безпосереднього порушника та суб'єкта, який забезпечує технічну можливість розміщення інформації.

Ще однією проблемою є використання творів у соціальних мережах. Поширеність практики «збереження» фотографій, відео чи графічних матеріалів і подальшого їх розміщення на власній сторінці формує помилкове уявлення, що будь-який контент, доступний в Інтернеті, може вільно використовуватися.

Водночас необхідно розмежовувати право на зображення особи та авторське право на фотографічний твір. Верховний Суд у постанові від 19 липня 2023 року у справі № 214/11028/21 зазначив, що публічне розміщення особою власної фотографії у соціальній мережі без обмеження кола користувачів є публічним показом такої фотографії. Водночас згода особи на використання її зображення не тотожна згоді суб'єкта авторського права на використання фотографічного твору [5].

Таким чином, навіть одна фотографія в Інтернеті може породжувати декілька різних правовідносин: авторське право фотографа, право особи на власне зображення, а в окремих випадках — права інших осіб, зображених на фотографії.

Особливу увагу необхідно звернути на інтерактивне надання доступу до творів. Закон № 2811-IX охоплює цим поняттям поширення об'єктів авторського права та суміжних прав через Інтернет, зокрема за допомогою гіперпосилань та фреймінгу, коли цифровий контент з іншого веб-сайту відображається таким чином, щоб користувач міг отримати до нього доступ у зручний для нього час [1].

Окремим викликом для авторського права є технології штучного інтелекту. Розвиток генеративних систем створює нові питання щодо використання захищених творів для навчання алгоритмів, правомірності обробки великих масивів цифрового контенту та можливості захисту авторів від використання їхніх творів без дозволу. Такі питання потребують подальшого нормативного та доктринального опрацювання.

Проблема захисту авторського права в Інтернеті має також транскордонний характер. Веб-сайт може бути доступним в Україні, тоді як його власник, сервер, хостинг-провайдер або безпосередній порушник можуть перебувати в іншій державі. У такому випадку виникають додаткові питання щодо юрисдикції, застосовного права, отримання доказів та виконання судового рішення.

Отже, розвиток мережі Інтернет суттєво розширив можливості для реалізації та поширення результатів творчої діяльності, проте одночасно створив нові форми порушення авторських прав. Найбільш актуальними проблемами є незаконне копіювання та поширення цифрового контенту, складність встановлення особи порушника, доказування авторства та факту незаконного використання твору, визначення відповідальності учасників цифрового середовища, а також транскордонний характер відповідних правовідносин.

Українське законодавство вже містить спеціальні положення, спрямовані на регулювання використання авторських творів у цифровому середовищі. Водночас розвиток соціальних мереж, онлайн-платформ та технологій штучного інтелекту зумовлює необхідність постійного вдосконалення правових та практичних механізмів захисту авторських прав. Ефективна модель такого захисту має забезпечувати оперативне припинення порушень, належне доказування та реальне відновлення порушених прав автора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01 груд. 2022 р. № 2811-IX. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/2811-20 (дата звернення: 20.10.2026).

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15 (дата звернення: 20.10.2026).

3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15 (дата звернення: 20.10.2026).

4. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України від 15 трав. 2018 р. № 2415-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/2415-19 (дата звернення: 20.10.2026).

5. Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду / Верховний Суд. URL:https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad_KCS.pdf (дата звернення: 20.10.2026).

УДК 347.77

ФУРДЕЦЬКА А.І., магістрант
Науковий керівник – **ЯРМОЛЕНКО Ю.В.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ОХОРОНА ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ ФЕШН (КРЕАТИВНОЇ) ІНДУСТРІЇ

Досліджено особливості правової охорони інтелектуальної власності у сфері фешн-індустрії. Проаналізовано основні механізми захисту авторських прав, промислових зразків і торговельних марок відповідно до законодавства України.

Ключові слова: інтелектуальна власність, фешн-індустрія, авторське право, промисловий зразок, торговельна марка, дизайн, правова охорона.

Фешн-індустрія є важливою складовою креативної економіки, оскільки поєднує творчість, дизайн, підприємницьку діяльність та комерціалізацію результатів інтелектуальної діяльності. Сучасний продукт у сфері моди має не лише матеріальну, а й значну нематеріальну складову, пов'язану з дизайном, брендом, творчим задумом та іншими результатами творчої діяльності. Тому ефективна охорона прав інтелектуальної власності є важливою умовою розвитку фешн-індустрії.

Основою правової охорони інтелектуальної власності в Україні є Конституція України. Відповідно до статті 54 кожному гарантується свобода творчості та захист інтелектуальної власності, авторських прав і матеріальних та моральних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [1].

Загальні засади охорони інтелектуальної власності визначені Книгою четвертою Цивільного кодексу України. До об'єктів права інтелектуальної власності належать, зокрема, твори, промислові зразки, торговельні марки, комерційні найменування та комерційні таємниці [2]. Саме ці об'єкти мають найбільше значення для діяльності суб'єктів фешн-індустрії.

Одним із основних засобів охорони дизайнерських рішень є промисловий зразок. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» промисловим зразком є зовнішній вигляд виробу або його частини, що визначається, зокрема, лініями, контурами, формою, кольором, текстурою чи матеріалом виробу [3]. Таким чином, правова охорона промислових зразків може застосовуватися до дизайну одягу, взуття, аксесуарів та інших продуктів фешн-індустрії.

Важливою умовою охорони промислового зразка є його новизна та індивідуальний характер [3]. Для сфери моди це має особливе значення через швидку зміну тенденцій та поширеність копіювання дизайнерських рішень. Законодавство також передбачає охорону незареєстрованого промислового зразка протягом трьох років від дати його доведення до загального відома в Україні [3].

Іншим важливим інструментом є авторське право. Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» правова охорона може поширюватися на результати творчої діяльності, зокрема ескізи, ілюстрації, фотографії, графічні та рекламні матеріали [4]. Особливістю авторського права є його виникнення внаслідок створення твору без необхідності обов'язкової державної реєстрації.

Значну роль у фешн-індустрії відіграють торговельні марки, оскільки саме вони забезпечують індивідуалізацію продукції та дозволяють споживачам відрізняти товари одного виробника від інших. Правова охорона торговельних марок регулюється Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [5]. Для модних брендів торговельна марка може мати значну комерційну цінність та бути одним із основних нематеріальних активів підприємства.

Особливістю фешн-індустрії є можливість одночасного використання декількох об'єктів інтелектуальної власності. Наприклад, у дизайні одягу може охоронятися зовнішній вигляд виробу як промисловий зразок, графічний принт як об'єкт авторського права, а назва та логотип бренду як торговельна марка. Тому для ефективного захисту прав доцільно застосовувати саме комплексний підхід [6].

Окремої уваги потребує захист прав у цифровому середовищі. Соціальні мережі, вебсайти та маркетплейси спрощують поширення дизайнерських робіт, але водночас створюють додаткові ризики їх незаконного копіювання та використання. У зв'язку з цим важливими є своєчасна фіксація створення об'єктів інтелектуальної власності, визначення правовласника та моніторинг їх використання в мережі Інтернет.

Важливе значення має також договірне регулювання відносин у фешн-індустрії. До створення колекцій можуть залучатися дизайнери, фотографи, ілюстратори, рекламні агентства та інші особи. Тому договори повинні чітко визначати належність майнових прав інтелектуальної власності, порядок їх використання та передачі, строк і територію використання, а також умови виплати винагороди.

У разі порушення прав інтелектуальної власності правовласник має право вимагати припинення відповідних порушень, відшкодування збитків та застосування інших способів захисту, передбачених законодавством [2]. Для фешн-індустрії це може стосуватися незаконного використання дизайну, торговельної марки, фотографій, графічних матеріалів або реалізації контрафактної продукції.

Українське законодавство передбачає комплекс правових механізмів охорони інтелектуальної власності у сфері фешн-індустрії. Найбільш важливими з них є охорона авторських прав, промислових зразків і торговельних марок, а також належне договірне регулювання. В умовах цифровізації особливого значення набуває оперативне виявлення та припинення порушень прав у мережі Інтернет. Комплексне використання зазначених механізмів сприятиме ефективнішому захисту дизайнерів, брендів та інших учасників фешн-індустрії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Ст. 41, 54. URL:https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 20.10.2026).

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. Кн. 4. URL:https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 20.10.2026).

3. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3688-XII. URL:https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12 (дата звернення: 20.10.2026).

4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01 груд. 2022 р. № 2811-IX. URL:https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20 (дата звернення: 20.10.2026).

5. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3689-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12 (дата звернення: 20.10.2026).

6. Циронян М.С. Особливості охорони об’єктів інтелектуальної власності у сфері фешн індустрії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Право. 2025. Т. 91, № 1. DOI:10.24144/ 2307-3322.2025.91.1.68.

УДК 347.2

СЛОБОДЯНЮК В.С., магістрант
Науковий керівник – **СЕРДЮЧЕНКО О.В**., канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ТА ОСОБИСТИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Особливості реалізації прав громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях, зокрема щодо документування, правового статусу майна та наслідків вимушеної паспортизації. Досліджено механізми захисту прав власності на нерухомість та адміністративні процедури.

Ключові слова: тимчасово окупована територія, паспорт громадянина України, право власності, нерухомість, примусова паспортизація, державні реєстри.

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України особливої актуальності набуває захист прав та законних інтересів громадян, які змушені проживати на тимчасово окупованих територія. Одним із ключових викликів є збереження зв'язку таких осіб з українською державою через інститути громадянства та захист майна.

Відповідно до чинного законодавства України та норм міжнародного права, особи, які досягли 14-річного віку та проживають на тимчасово окупованих територіях, мають право на отримання паспорта громадянина України у формі ID-картки. Звернення здійснюється до будь-якого підрозділу Державної міграційної служби на підконтрольній території України. Аналогічні гарантії діють і для осіб старшого віку (наприклад, при досягненні 20 років), де ключовою стає процедура ідентифікації особи за допомогою відомчих баз даних та Державного демографічного реєстру. Також розширено можливості проведення ідентифікації у режимі відеоконференцзв’язку, що значно спрощує процедуру для громадян, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або виїхали через треті країни.

Окремою правовою проблемою є наслідки масової примусової паспортизації, яку проводить держава-окупант на тимчасово окупованих територіях. Згідно з українським законодавством та принципами міжнародного права, такі паспорти є юридично нікчемними і не створюють жодних правових наслідків. Отримання російського документа під тиском задля виживання не позбавляє людину громадянства України і саме по собі не тягне за собою кримінальної відповідальності за відсутності ознак колабораційної діяльності.

Це гарантується п.6 ст. 5 Закану України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»: «Примусове автоматичне набуття громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, громадянства Російської Федерації не визнається Україною та не є підставою для втрати громадянства України» [1].

Гострою проблемою залишається захист майнових прав, зокрема житлової нерухомості (квартир). Окупаційні адміністрації запроваджують незаконні практики перерозподілу майна та вилучення «безхазяйного» житла під приводом відсутності російських документів. З погляду українського права, будь-які рішення окупаційних органів щодо нерухомості є нікчемними, а право власності, зареєстроване в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно України, повністю зберігається за законним власником. Основними інструментами захисту є моніторинг стану майна через електронні державні сервіси, фіксація правопорушень та звернення до правоохоронних органів України для подальшої фіксації збитків у міжнародних інстанціях.

Відповідно до законодавства право власності на тимчасово окупованих територіях охороняється згідно законів України.

«5. За фізичними особами, незалежно від набуття ними статусу біженця чи іншого спеціального правового статусу, підприємствами, установами, організаціями зберігається право власності та інші речові права на майно, у тому числі на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки, що знаходиться на тимчасово окупованій території, якщо воно набуте відповідно до законів України … 6. На тимчасово окупованій території будь-який правочин щодо нерухомого майна, у тому числі щодо земельних ділянок, вчинений з порушенням вимог цього Закону, інших законів України, вважається недійсним з моменту вчинення і не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов’язані з його недійсністю» [1].

Важливим кроком у забезпеченні майнових прав громадян є запуск Міжнародного реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (RD4U), створеного під егідою Ради Європи. Громадяни, чиє житло було знищене, пошкоджене або піддане незаконному вилученню ("націоналізації") окупаційними органами, мають можливість подати заяву про відшкодування через застосунок "Дія". Це створює правове підґрунтя для майбутніх репарацій та компенсаційних виплат за рахунок заморожених активів країни агресора.

Таким чином, державна політика України має бути спрямована на максимальне збереження цифрових та правових зв'язків із громадянами на тимчасово окупованих територіях, спрощення процедур ідентифікації та відновлення документів на підконтрольній території, а також створення надійних механізмів міжнародної компенсації за втрачене майно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року **№** 1207-VII URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#top (дата звернення: 10.10.2026).

2. Міжнародний Реєстр збитків відкрив усі категорії заяв: відтепер можна фіксувати повний спектр шкоди, завданої російською агресією Міністерство економіки та довкілля України URL:https://me.gov.ua/News/Detail/2da724bf-9e8f-4ed9-8745-52ce6d5299cd?lang=uk-UA&title=MizhnarodniiRestrZbitkiv (дата звернення: 10.10.2026)

3. Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 року № 302 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2015-%D0%BF#top (дата звернення: 10.10.2026).

УДК 340.12

СТЕПАНЦОВА К.О., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник – **БРОВКО Н.І.,** д-р юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ГАРАНТІЇ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У цій статті досліджуються конституційно-правові гарантії права власності в Україні в умовах війни та дії правового режиму воєнного стану. Проаналізовано співвідношення непорушності права приватної власності та допустимих обмежень визначених Конституцією України. Особливу увагу приділено примусовому відчуженню майна, його документальному оформленню, оцінці та компенсації, а також механізм відшкодування за пошкодження і знищення внаслідок бойових дій нерухоме майно.

Ключові слова: право власності, конституційні гарантії, воєнний стан, примусове відчуження, компенсація.

Право власності є одним із фундаментальних прав особи, що забезпечує умови реалізації багатьох інших прав і свобод. Конституційне регулювання права власності ґрунтується на статті 41 Конституції України, Цивільному кодексі України, принципах верховенства права, рівності суб'єктів власності та судового захисту [1]. Держава повинна не тільки утримуватися від неправомірного втручання у право власності, а й формувати ефективних механізм здійснення цього права та його захисту.

Стаття 41 Конституції України встановлює, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Ніхто не може бути протиправно позбавленим права власності, воно є непорушним. Водночас Конституція України прямо передбачає виняток для умов воєнного чи надзвичайного стану: примусове відчуження майна допускається з мотивів суспільної необхідності, на підставі та в порядку, встановлених законом із повним відшкодуванням вартості [1]. Отже, сама наявність воєнного або надзвичайного стану може обмежувати право власності, але ні в якому разі не скасовувати його.

Важливо розмежовувати наявність війни та запровадження воєнного стану. Саме запровадження воєнного стану створює спеціальні повноваження органів державної влади та військового командування щодо тимчасового обмеження деяких прав. Стаття 64 Конституції України допускає окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Право власності зазначене у статті 41 Конституції України не зазначене у переліку прав і свобод, які не можуть бути обмежені під час дії воєнного або надзвичайного стану [1]. Однак це не означає можливості самовільного втручання у право власності, воно може бути обмежене лише згідно з Конституцією України, Законам України, вимогам юридичної визначеності та бути пропорційним легітимній меті.

Спеціальним механізмом обмеження права власності під час дії воєнного стану є примусове відчуження майна. Відповідно до п. 4 ст. 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" військове командування разом із військовими адміністраціями у разі їх утворення може примусово відчужувати майно, що перебуває у державній або комунальній власності для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи [2]. Відповідно до ст. 4 п. 2 Закону України "Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму надзвичайного чи воєнного стану" у місцевостях де ведуться активні бойові дії примусове відчуження майна здійснюється без погодження з визначеними органами місцевого самоврядування, що обумовлено необхідністю оперативно реагувати на воєнні обставини.

Порядок такого відчуження детально визначений Законом України "Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму надзвичайного чи воєнного стану". Примусове відчуження означає позбавлення права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та

переходить у власність держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану з попереднім або подальшим повним відшкодуванням його вартості [3]. Закон окремо розмежовує примусове відчуження приватного чи комунального майна і вилучення державного майна, що не є тотожними поняттями.

Однією з ключових гарантій для власника є належне документальне оформлення примусового відчуження. Таке рішення має бути прийнято відповідним суб'єктом, а сам факт відчуження оформлюється відповідним актом приймання-передачі. Закон також передбачає проведення оцінки майна відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність. У випадках коли професійне оцінювання майна неможливе оцінку здійснюють уповноважені органи державної влади або органи місцевого самоврядування. Таким чином оцінювання виступає гарантією визначення розміру відшкодування власнику майна, яке було відчужено.

Компенсація має принципове значення для конституційності позбавлення особи майна. Загальне правило полягає у попередньому повному відшкодуванні вартості майна або подальшому такому відшкодуванні за неможливості зробити це попередньо. Закон України "Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму надзвичайного чи воєнного стану" визначає механізм такої виплати за рахунок державних коштів [3]. Для примусового відчуженого майна подальша компенсація передбачена протягом п'яти наступних бюджетних періодів правового режиму надзвичайного стану або протягом одного наступного бюджетного періоду після скасування правового режиму воєнного чи надзвичайного стану [4]. Такий механізм дає змогу забезпечити оборонні потреби держави без повного ігнорування майнового права власника.

Окремою гарантією у період дії воєнного стану є отримання компенсації за майно яке не було примусово відчужене, але зазнало пошкоджень або було знищене внаслідок бойових дій. Закон України "Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій…" передбачає спеціальний механізм компенсації за знищення об'єктів нерухомого майна та створення Державного реєстру відповідного пошкодженого та знищеного майна. Цей механізм необхідно відмежовувати від компенсації за примусове відчуження майна : у першому випадку втрата або пошкодження майна пов'язані з наслідками збройної агресії, а у другому випадку право власності припиняється внаслідок примусового відчуження майна державою для потреб держави в умовах воєнного стану.

Не менш важливою гарантією залишається судовий захист. Стаття 55 Конституції України гарантує право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування. посадових і службових осіб [1]. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" прямо встановлює, що суди та органи системи правосуддя у своїй діяльності керуються Конституцією України та законів України, а їхні повноваження в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені. Тобто запровадження воєнного стану не усуває можливості судового контролю за втручанням у майнову сферу.

Отже в умовах війни гарантії права власності в Україні не припиняють діяти, а набувають спеціального змісту. Допустимість втручання у право власності ґрунтується на поєднанні кількох елементів: наявності законної підстави, компетенції закону, належним документальним оформленням, проведення оцінки, гарантії відшкодування та можливості судового захисту. Особливе значення має розмежування примусового відчуження майна, вилучення майна та компенсації за пошкоджене або знищене майно. Такий підхід дає змогу поєднати потреби держави в питаннях безпеки та оборони з конституційним обов'язком забезпечувати і захищати право власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Закон України "Про правовий режим воєнного стану": Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/ed20260304#Text

3. Закон України "Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану": Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text

4. Закон України “Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України”: Закон України від 23.02.2023 №2923-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text

УДК 342.9

Степанцова К. О., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник **– Сімакова С. І.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Досліджуються правові та організаційні засади публічного адміністрування аграрного сектору України в умовах воєнного стану. Проаналізовано повноваження органів публічної влади і проблеми забезпечення безпечного використання сільськогосподарських земель. Особливу увагу приділено гуманітарному розмінуванню та забезпеченню продовольчої безпеки.

Ключові слова: публічне адміністрування, аграрний сектор, продовольча безпека, державна підтримка, гуманітарне розмінування.

Аграрний сектор має важливе значення для економіки України, у тому числі зайнятості населення у сільських місцевостях та забезпечення продовольством внутрішнього і зовнішнього ринку. Водночас повномасштабний збройний конфлікт спричинив руйнування виробничих і логістичних об'єктів, мінне забруднення сільськогосподарських земель, ускладнення експорту товарів, а також дефіцит трудових ресурсів і фінансування. За таких обставин ефективність аграрної політики залежить не лише від обсягів міжнародної допомоги, а й від якості публічного адміністрування, зокрема узгодженості рішень, швидкості адміністративних процедур, доступності підтримки та належного контролю за її використанням.

Правову основу діяльності органів влади становлять Конституція України [1], Закон України “Про правовий режим воєнного стану” [2], земельне й аграрне законодавство та нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України. Запровадження воєнного стану передбачає спеціальний порядок здійснення публічної влади, зокрема діяльність військових адміністрацій і можливість застосування визначених законом обмежувальних заходів. Водночас запровадження правового режиму воєнного стану не означає скасування вимог законності, пропорційності та обґрунтованості управлінських рішень [2]. Тому рішення, що впливають на землекористування, державну підтримку та доступ до адміністративних послуг повинні спиратися на чіткі правові підстави і бути належно обґрунтованими.

Організаційне забезпечення цієї діяльності також має важливе значення. Важливе місце у системі публічного адміністрування посідає Міністерство аграрної політики та продовольства України [3]. До основних напрямів його роботи належить формування і реалізація аграрної політики, політики продовольчої безпеки, розвитку сільських територій і фермерства, а також регулювання питань рослинництва, тваринництва та безпечності харчових продуктів. Практичне виконання політики також забезпечують інші органи виконавчої влади, центральні і військові адміністрації, а також органи місцевого самоврядування. З огляду на багаторівневість цієї системи важливо уникати дублювання функцій і забезпечувати належний обмін інформацією між органами.

Одним із ключових завдань у цій сфері залишається збереження доступу до сільськогосподарських земель і відновлення можливості безпечно їх використовувати. Вибухонебезпечні предмети створюють загрозу для життя і здоров’я працівників і перешкоджають проведенню польових робіт. Правові засади протимінної діяльності визначає Закон України “Про протимінну діяльність в Україні” [4]. Практична реалізація цих

положень потребує скоординованих дій органів влади, операторів протимінної діяльності, громад і землекористувачів. Зокрема, необхідно визначати пріоритетні ділянки, інформувати про ризики, узгоджувати доступ до територій та спрямовувати державні і донорські ресурси на обстеження і очищення земель. При цьому адміністративні рішення мають ґрунтуватися насамперед на критеріях безпеки, а не на економічному інтересі якнайшвидшого повернення земель в обіг.

Не менш важливим напрямом адміністративного впливу є забезпечення продовольчої безпеки. Держава має не лише забезпечувати виробництво і постачання продукції, а й здійснювати контроль за дотриманням її безпечності та здійсненням санітарних і ветеринарних заходів, основні аспекти якого висвітлено у Законі України [5]. В умовах воєнного стану процедури контролю мають бути ризикоорієнтованими. Для підтримання внутрішніх поставок і затвердження маршрутів необхідна координація між центральними органами влади, громадянами, логістичними операторами та міжнародними партнерами.

Водночас, попри наявність відповідних механізмів, залишаються проблеми фрагментарності управлінських рішень, складності доступу до інформації про програми допомоги, обмеженого фінансування та кадрового дефіциту. Для подолання цих проблем публічне адміністрування доцільно розвивати за кількома взаємопов'язаними напрямками. Насамперед ідеться про регулярне оновлення публічної інформації про державні програми, прозоре визначення пріоритетів гуманітарного розмінування та відновлення інфраструктури та моніторинг ефективності програм. При цьому оцінювати їх варто не лише за сумою витрачених коштів, а й за конкретними результатами - відновленими площами, збереженими робочими місцями та безперервністю постачання продовольства.

Отже, ми дійшли висновку, що публічне адміністрування аграрного сектору в умовах воєнного стану повинно поєднувати оперативне реагування на безпекові загрози з правовою визначеністю, прозорістю та орієнтацією на виробників. Для забезпечення продовольчої стійкості держави необхідною залишається дієва взаємодія органів виконавчої влади, військових адміністрацій, місцевого самоврядування та аграрного бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Закон України "Про правовий режим воєнного стану": Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

3. Деякі питання діяльності Міністерства економіки та довкілля і Міністерства аграрної політики та продовольства: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2026 № 1029 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1029-2026-%D0%BF#Text

4. Закон України "Про протимінну діяльність в Україні": Закон України від 06.12.2018 № 2642-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text

5. Закон України "Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів": Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text

УДК 342.9

Яценко О.О. студент 2 курсу соціально-гуманітарного факультету
Науковий керівник — Сімакова С.І. к.ю.н., доцент
Білоцерківський національний аграрний університет

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У тезах проаналізовано правові проблеми використання цифрових технологій у діяльності органів публічної влади України. Особливу увагу приділено доступності електронних адміністративних послуг, захисту персональних даних, інформаційній безпеці та дотриманню прав громадян під час автоматизованого опрацювання інформації. Обґрунтовано необхідність удосконалення правових механізмів захисту особи в цифровому середовищі.

Ключові слова: цифровізація, публічне управління, адміністративне право, адміністративні послуги, персональні дані, кібербезпека, штучний інтелект.

Цифровізація публічного управління змінює способи виконання державою своїх функцій і взаємодії з громадянами. Електронне подання заяв, обмін документами між установами та дистанційне отримання адміністративних послуг дають змогу скоротити час на виконання окремих процедур. Проте результативність таких змін залежить не тільки від технічних можливостей інформаційних систем, а й від того, наскільки належно захищені права осіб, які ними користуються.

Для України питання цифрового управління набуло особливого значення в умовах воєнного стану. Електронні сервіси допомагають громадянам взаємодіяти з державними установами без особистого відвідування, що важливо для внутрішньо переміщених осіб та мешканців територій, де доступ до установ ускладнений. Водночас дистанційний формат не усуває всіх перешкод. Нестабільний доступ до інтернету, недостатні цифрові навички або технічні несправності можуть ускладнити реалізацію прав громадян. Ми дійшли висновку, що цифровізацію необхідно розглядати не як повну заміну традиційного обслуговування, а як розширення можливостей отримання адміністративних послуг.

Правовою основою цифрового публічного управління є Конституція України. Стаття 19 встановлює, що органи державної влади та місцевого самоврядування повинні діяти на підставі, у межах повноважень і у спосіб, визначені Конституцією та законами України [1]. Застосування цифрових інструментів не змінює цього обов'язку. Електронна форма взаємодії не може виправдовувати відмову в реалізації законного права особи або ухвалення рішення поза межами компетенції відповідного органу.

Важливе значення має Закон України «Про адміністративні послуги», який регулює правові засади надання таких послуг фізичним і юридичним особам. Стаття 9 регулює порядок їх надання, зокрема в електронній формі, а стаття 17 стосується функціонування Єдиного державного вебпорталу електронних послуг [2]. Практична цінність цього механізму полягає у можливості дистанційного звернення до органів влади. Однак для належного захисту заявника важливо, щоб електронна система давала змогу відстежувати стан звернення, отримувати інформацію про результат його розгляду та своєчасно дізнаватися про необхідність виправлення помилок.

Додаткові гарантії прав особи передбачає Закон України «Про адміністративну процедуру» [3]. Він регулює правила розгляду адміністративних справ і прийняття адміністративних актів. Для цифрового управління особливо важливо, щоб використання електронних засобів не обмежувало право людини надати пояснення, ознайомитися з матеріалами справи у передбаченому законом порядку та оскаржити рішення.

Однією з проблем, яка потребує окремої уваги, є цифрова нерівність. Можливість скористатися електронною послугою залежить від доступу до мережі, наявності відповідного пристрою та вміння працювати з цифровими сервісами. Через це формально однакові умови отримання послуг не завжди означають однакові можливості для всіх громадян. Особливо це стосується людей похилого віку, осіб з інвалідністю та мешканців населених пунктів із недостатньо розвиненою цифровою інфраструктурою.

Ми дійшли висновку, що вирішення цієї проблеми має передбачати не лише поширення електронних сервісів, а й створення умов для їх практичного використання. Доцільно розвивати доступні консультаційні послуги, забезпечувати зрозумілий інтерфейс державних порталів і зберігати можливість звернення до уповноважених працівників. Такий підхід дасть змогу уникнути ситуації, коли перехід до цифрового обслуговування фактично створює додаткові перешкоди для окремих категорій населення.

Іншим важливим напрямом є захист персональних даних. Під час електронної взаємодії з державою обробляються відомості, які можуть стосуватися особистого та майнового становища громадян. Закон України «Про захист персональних даних» регулює правові вимоги до обробки таких відомостей і гарантії захисту прав фізичних осіб [4]. На практиці недостатньо лише формально дотримуватися правил збирання інформації: необхідно також запобігати її неправомірному використанню, обмежувати доступ до неї відповідно до повноважень користувачів і забезпечувати належний контроль за діями з даними.

Захист інформації безпосередньо пов’язаний із безперервністю надання адміністративних послуг. Кібератаки, технічні збої або несанкціоноване втручання в роботу державних реєстрів можуть призвести до втрати доступу до важливих відомостей чи затримки розгляду звернень. Законодавство про електронні документи та електронну ідентифікацію визначає правові засади електронного документообігу, ідентифікації осіб і використання електронних довірчих послуг [5;6]. Водночас належне правове регулювання має супроводжуватися технічними заходами безпеки, резервним збереженням інформації та чітким порядком дій у разі виникнення несправностей.

Окремої уваги потребує використання автоматизованих систем і штучного інтелекту в публічному управлінні. Такі технології можуть допомагати опрацьовувати звернення та систематизувати інформацію, проте їхні результати не завжди є безпомилковими. Якщо автоматизована система впливає на рішення щодо конкретної особи, виникає питання щодо перевірки правильності використаних даних, пояснення причин рішення та можливості його перегляду. Закон України «Про адміністративну процедуру» передбачає відповідальність адміністративного органу за адміністративні акти, прийняті в автоматичному режимі [3].

Таким чином, цифровізація публічного управління в Україні потребує узгодженого розвитку технологічних рішень і правових гарантій. Її результативність доцільно оцінювати не тільки за швидкістю надання послуг, а й за доступністю сервісів, безпекою персональних даних і можливістю захистити порушені права. Перспективними напрямами вдосконалення є збереження альтернативних каналів обслуговування, підвищення цифрової грамотності населення, посилення кіберзахисту та забезпечення ефективного оскарження адміністративних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text

3. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text

4. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text

5. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text

6. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text

ЗМІСТ

Шпаковська М.І., Пахомова А.О. Кліматичні виклики «зеленого курсу» (Green Deal): правове регулювання екологічно безпечного виробництва, зменшення викидів парникових газів у сільському господарстві та впровадження органічного землеробства.....3
Коваль Є.Р., Мельник Л.М. Лобізм як політико-правовий інститут: від тіньового впливу до законодавчого регулювання.....4
Мазуренко Я.О., Сокиринська О.А. Кібероперації під час міжнародного збройного конфлікту: кваліфікація кібератак як нападів у розумінні міжнародного гуманітарного права.....6
Мазуренко Я.О., Линник Т.В. Колізії в регулюванні права на безпечне для життя і здоров'я довкілля.....9
Мазуренко Я.О., Малишко І.В. Правове регулювання іноземних інвестицій у відновлення України: проблеми та перспективи міжнародно-правового захисту.....11
Литвин А.Л., Сокиринська О.А. Роль міжнародного комітету червоного хреста у забезпеченні дотримання гуманітарного права.....13
Мазуренко Я.О., Настіна О.І. Земельні права громадян на територіях, що постраждали внаслідок збройної агресії.....15
Константинович Є.О., Сокиринська О.А. Колізія між принципом воєнної необхідності та принципом гуманності у захисті культурних цінностей під час збройного конфлікту.....17
Константинович Є.О., Малишко І.В. Принцип недискримінації в праві СОТ: режим найбільшого сприяння та національний режим.....19
Шемчук В.А., Макарчук В.В. Нормативно-правове забезпечення ландшафтної реконструкції фрагмента вулиці курсова в м. Біла Церква: шлях до сталого розвитку міського простору.....20
Іващенко А.С., Макарчук В.В. Нормативно-правові аспекти дендропроєктування території готельно-рекреаційного комплексу в місті Яремче.....22
Левченко М.С., Ломакіна І.Ю. Трудові права працівників в умовах воєнного стану: проблеми реалізації та гарантії захисту.....25
Говорова А.О., Ломакіна І.Ю. Проблеми правового регулювання оплати праці в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення.....26
Константинович Є.О., Настіна О.І. Державний земельний кадастр і державна реєстрація речових прав на землю: взаємозв'язок та особливості функціонування в умовах воєнного стану.....28
Константинович Є.О., Линник Т.В. Колізія між правом на свободу вираження поглядів та правом на повагу до приватного життя: підходи європейського суду з прав людини та національна практика.....30
Кривенда Д.В., Сокиринська О.А. Екоцид як п'ятий міжнародний злочин у Римському статуті: досвід України та правові виклики кваліфікації і доказування.....31
Кривенда Д.В., Линник Т.В. Гарантування Україною виконання рішень Європейського суду з прав людини: колізійно-правові аспекти та шляхи удосконалення.....33
Кривенда Д.В., Малишко І.В. Правовий режим конфіскації суверенних активів за міжнародним економічним правом: між імунітетом держави та контрзаходами.....34
Коломієць В.В., Ломакіна І.Ю. Правове регулювання робочого часу та часу відпочинку: пошук балансу між інтересами працівника та роботодавця.....36
Кузьомко Т.Р., Ломакіна І.Ю. Сумісництво та суміщення посад у трудовому праві: проблеми правового регулювання.....38
Мазуренко Я.О., Сокиринська О.А. Порушення прав внутрішньо переміщених осіб: механізми моніторингу та оцінювання ефективності державного захисту.....39
Старікова С.О., Сокиринська О.А. Міжнародно-правовий режим окупованих територій та обов'язки держави-окупанта.....42
Пазій Т.В., Обіюх Н.М. Основні екологічні проблеми, які розглядаються в Європейському праві.....43
Пазій Т.В., Бровко Н.І. Філософія права: наукові поняття як метод юридичного мислення.....45
Калдибаєва Н., Бровко Н.І. Реалізація та захист екологічних прав громадян у зарубіжних країнах: досвід для України.....46

Яценко М.В., Бровко Н.І. Обмеження конституційних прав в умовах воєнного стану: співвідношення публічного та приватного інтересу.....48
Яценко О.О., Бровко Н.І. Право українського народу на природні ресурси: конституційно-правовий аспект.....50
Кузьомко Т.Р., Аргат Я.П. Еволюція правового статусу фактичних шлюбних відносин: СРСР, Україна та Європейські країни.....52
Левченко М.С., Аргат Я.П. Захист сімейних прав та інтересів: способи та проблеми правозастосування.....54
Коломієць В.В., Аргат Я.П. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків: межі та гарантії реалізації.....55
Говорова А.О., Аргат Я.П. Шлюбний договір в Україні: проблеми правового регулювання та перспективи розвитку інституту……58
Чорноус П.С., Аргат Я.П. Забезпечення найкращих інтересів дитини у сімейних правовідносинах: проблеми та шляхи вдосконалення правового регулювання……...60
Гулько Я.О., Аргат Я.П. Онлайн-шлюб та дистанційна участь у правовідносинах……..62
Гулько Я.О., Ломакіна І.Ю. Мобінг у трудових правовідносинах: проблеми доказування та ефективності правового захисту працівників…….……..63
Пазій Т.В., Мельник В.О. Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності аграрних суб'єктів господарювання……..65
Протасевич А.Р., Мельник В.О. Правове забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарських земель в умовах євроінтеграції та воєнних ризиків……66
Безуглов І.Є., Сокиринська О.А. Моніторинг розслідування порушення прав людини……..68
Кривенда Д.В., Настіна О.І. Правничий механізм рекультивації та розмінування земель, пошкоджених внаслідок бойових дій: проблеми правозастосування……70
Константинович Є.О., Настіна О.І. Державний земельний кадастр і державна реєстрація речових прав на землю: взаємозв'язок та особливості функціонування в умовах воєнного стану……..71
Левченко М.С., Настіна О.І. Правове регулювання охорони земель від забруднення та псування в умовах воєнного стану…….……73
Катаєв Я.Д., Настіна О.І. Реєстрація земельних ділянок на тимчасово окупованих територіях у державному земельному кадастрі: колізії процедури та ризики для власників……....75
Марканов Д.О., Настіна О.І. Правове регулювання використання та охорони земель сільськогосподарського призначення в умовах ринку землі…….…….77
Кучерський А.В., Настіна О.І. Правовий режим земель водного фонду україни в умовах сталого розвитку та забезпечення екологічної безпеки……..…79
Чорноус П.С., Настіна О.І. Правове регулювання використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: сучасні проблеми та перспективи розвитку……80
Богданевич Д.І., Настіна О.І. Особливості державної реєстрації прав на земельні ділянки в умовах воєнного стану……...…….82
Говорова А.О., Настіна О.І. Правове регулювання використання земель сільськогосподарського призначення……84
Гулько Я.О., Настіна О.І. Ринок сільськогосподарських земель в Україні: перші результати, проблеми та перспективи розвитку……...85
Мазуренко Я.О., Настіна О.І. Земельні права громадян на територіях, що постраждали внаслідок збройної агресії…….……88
Кузьомко Т.Р., Настіна О.І. Право учасників бойових дій на безоплатне отримання земельних ділянок: особливості реалізації в умовах воєнного стану……...90
Кузьомко Т.Р., Настіна О.І. Проблеми містобудівної діяльності в Україні в умовах воєнного стану……..92
Старікова С.О., Малишко І.В. Взаємозв'язок міжнародного економічного та міжнародного екологічного права…….…93
Богданевич Д.І., Малишко І.В. Міжнародно-правове регулювання економічних санкцій в умовах збройних конфліктів…….....95

Катаєв Я.Д., Сокиринська О.А. Документування катувань і жорстокого поводження з цивільними заручниками в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну: міжнародно-правові стандарти та практичні виклики……..97
Катаєв Я.Д., Сокиринська О.А. Кваліфікація руйнування Каховської ГЕС за нормами міжнародного гуманітарного права: сукупність порушень та виклики для міжнародного правосуддя……99
Катаєв Я.Д., Линник Т.В. Гідність військовополонених і цивільних заручників: проблеми реалізації міжнародних гарантій та національних механізмів захисту……101
Катаєв Я.Д., Ковальчук І.В. Трансформація програм кредитування мвф в умовах тривалої війни: аналіз нової програми EFF (2026–2029 рр.) та вимог до фіскальної консолідації України……...103
Богданевич Д.І., Линник Т.В. Колізія між правом на приватність та інтересами національної безпеки в умовах цифровізації……105
Вахна С.О., **Грек І.М.** Кордоцентризм як екзистенційна та ціннісна основа української ментальності: від Григорія Сковороди до сучасності……107
Дмітрієв М.С., Настіна О.І. Правова охорона земель природно-заповідного фонду від негативного впливу збройної агресії та екоциду……..….108
Коломієць В.В., **Настіна О.І.** Правове регулювання оренди земельних ділянок…….109
Безуглов І.Є., Настіна О.І. Правові проблеми примусового відчуження земельних ділянок для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності……..111
Мізько І.А., Грек І.М. Гастрономічна традиція як символічний та семіотичний код української культури…….112
Мельник А.В., **Пахомова А.О**. Шахрайство в інтернеті: сучасні способи вчинення та проблеми протидії……...114
Сташенко В.О., Мельник В.О. Експорт і імпорт продукції в умовах воєнного стану……115
Іванченко Є.Ю., Сердюченко О.В. Захист авторський прав у соціальних мережах……...116
Гроза В.С., **Сердюченко О.В**., Судова практика розгляду патентних спорів у сфері агрохімії та насінництва в Україні та світі……..118
Катаєв Я.Д., Ярмоленко Ю.В. Патентне рейдерство та незаконна експропріація засобів індивідуалізації на тимчасово окупованих територіях україни: правові механізми протидії…...119
Богданевич Д.І., Сердюченко О.В. Патентні права на лікарські засоби та забезпечення доступу до медикаментів: проблема балансу приватних і суспільних інтересів……...121
Матвієнко М.О., Сердюченко О.В. Співвідношення та взаємодія права інтелектуальної власності та патентного права в умовах сучасних технологічних викликів……...123
Литвин А.Л., Сокиринська О.А. Проблеми використання заморожених активів для відбудови України……...124
Мазуренко Я.О., **Ярмоленко Ю.В.** Примусове ліцензування патентів на лікарські засоби: баланс інтересів патентовласника та суспільства……..126
Панченко О.М., **Пахомова А.О**. Ефективність судового захисту патентних прав в Україні: аналіз судово-експертної практики…….128
Юрченко Л.В., **Пахомова А.О**. Патентне право, як вид інтелектувальної власності……..129
Чередніченко К.А., Ярмоленко Ю.В. Патентна охорона винаходів у сфері відновлюваної енергетики……..130
Шаповал Н.О., Ярмоленко Ю.В. Проблеми захисту авторських прав у мережі інтернет…….132
Фурдецька А.І., **Ярмоленко Ю.В.** Охорона прав інтелектуальної власності у сфері фешн (креативної) індустрії……134
Слободянюк В.С., **Сердюченко О.В**. Правові аспекти захисту майнових та особистих прав громадян України на тимчасово окупованих територіях……..136
Степанцова К.О., Бровко Н.І. Гарантії права власності в Україні в умовах воєнного стану….138
Степанцова К.О., Сімакова С.І. Публічне адміністрування аграрного сектору України в умовах воєнного стану……...140
Яценко О.О., **Сімакова С.І.** Цифровізація публічного управління в Україні: адміністративно-правові проблеми та перспективи……...141